

Національний університет «Одеська юридична академія»
Державне бюро розслідувань

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: НА ШЛЯХУ РОЗБУДОВИ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

16 червня 2018 року
м. Одеса

Одеса
«Юридична література»
2018

УДК 351.746.2(063)
Д362

У збірнику містяться матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови», яка відбулася 16 червня 2018 р. у Національному університеті «Одеська юридична академія» за участю науковців, аспірантів, студентів, а також юристів-практиків з України та зарубіжних держав. Доповіді учасників присвячені актуальним питанням розвитку та функціонування Державного бюро розслідувань.

Редакційна колегія:

професор *Г. О. Ульянова* (голова);
професор *В. М. Дрьомін*;
професор *Є. Л. Стрельцов*;
професор *В. В. Тищенко*;
доцент *Н. М. Бакаянова*;
доцент *І. В. Гловюк*.

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (*протокол № 7 від 4 червня 2018 року*)

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність, оригінальність, відповідність діючому законодавству поданих матеріалів несуть автори.

ISBN 978–966–419–345–7

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2018

*ВІТАЛЬНЕ СЛОВО
ПРЕЗИДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»*

**учасникам Міжнародної науково-практичної конференції
«Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови»**

Від імені Національного університету «Одеська юридична академія» вітаю всіх учасників конференції!

Сучасні соціально-економічна, політична та правова ситуації в Україні потребують вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері. Права і свободи людини є центральним елементом правової системи, а забезпечення їх реалізації і належного захисту має дійсно бути пріоритетним напрямом діяльності органів державної влади та громадянського суспільства.

Реформування системи органів досудового розслідування в Україні передбачає створення ефективної та дієвої системи досудового розслідування злочинів, необхідною умовою функціонування якої є належна організація та діяльність Державного бюро розслідувань.

Доповіді учасників конференції свідчать про те, що, усвідомлюючи необхідність подальшого удосконалення законодавства та правозастосовної практики у сфері запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, науковці та практики спрямовують свої зусилля на пошук ефективних підходів до вирішення комплексу правових, структурно-організаційних, процедурних, кадрових та фінансових питань створення Державного бюро розслідування як центрального органу виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність, турбуються кримінально-процесуальними, криміналістичними, кримінологічними аспектами діяльності Державного бюро розслідувань.

Удосконалення законодавчого регулювання діяльності Державного бюро розслідувань має спиратися на значний науковий потенціал української правової школи. Розвиток наукової думки щодо діяльності Державного бюро розслідувань сприятиме ефективному та своєчасному здійсненню розслідування злочинів, які підслідні Державному бюро розслідувань, недопущенню виникнення негативних ситуацій, пов'язаних із розслідуванням злочинів, узгодженню положень Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про Державне бюро розслідувань» в частині передачі проваджень від органів прокуратури до Державного бюро розслідувань. Саме гармонійне поєднання теорії та практики надасть новий поштовх судово-правовій реформі в Україні.

Впевнений, що українські та іноземні учасники конференції зможуть обмінятися досвідом, дослідити особливості підходів до найбільш актуальних питань діяльності Державного бюро розслідувань, визначити перспективи на майбутнє.

Бажаю учасникам Міжнародної науково-практичної конференції «Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови» плідної роботи та нових творчих успіхів!

*Президент
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
С. В. КІВАЛЮВ*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Ківалов С. В.

президент Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
заслужений юрист України, народний депутат України

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: НАУКОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В останні роки в Україні проведено чимало реформ, пов'язаних зі змінами в організації та діяльності органів державної влади, судової та правоохоронної системи країни. Подальше впровадження міжнародних стандартів у сфері захисту прав та інтересів громадян обумовлює не лише оновлення нормативно-правової бази, а й створення нових органів державної влади.

Суттєвих трансформацій зазнала й нормативно-правова система, внесено зміни до процесуального законодавства. Створення нових органів державної влади обумовлює не лише прийняття нових законів, а й внесення змін до діючих нормативно-правових актів. Не завжди прийняття нових законів, чи внесення змін до діючого законодавства є достатньо обґрунтованим, узгодженим та таким, що відповідає потребам сьогодення. Доволі часто після прийняття нового закону постає необхідність його суттєвого доповнення, усунення колізій, приведення положень у відповідність з міжнародними актами і діючим законодавством. Особлива увага має приділятися законодавчим актам, які визначають правовий статус, повноваження органів державної влади, оскільки від чіткості та повноти їх викладення залежить ефективність їх діяльності, що в цілому впливає на досягнення мети їх створення, забезпечення реалізації державної політики, дотримання прав та інтересів громадян тощо.

Важливою подією в реформуванні системи правоохоронних органів стало створення Державного бюро розслідувань (ДБР), яке здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Попри те, що Закон України «Про Державне бюро розслідувань» було прийнято у 2015 році, лише 13 грудня 2017 року Кабінет Міністрів України погодив організаційну структуру ДБР, до якої увійшли: 15 управлінь та 4 самостійних відділи центрального апарату, 7 територіальних управлінь, Академія ДБР, Науково-дослідний інститут ДБР.

Відповідно до Стратегічної програми діяльності ДБР його місія полягає у встановленні справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси. Створення ДБР обумовлено необхідністю забезпечення високопрофесійного, ефективного, неупередженого виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених: Президентом України, повноваження якого припинено; Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра; членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України; народним депутатом України; Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; Генеральним прокурором України, його першим заступником та заступником; директором Національного антикорупційного бюро України; Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником та іншими суб'єктами, визначеними законодавством.

Незважаючи на те, що ДБР лише впевнено розпочинає свою діяльність, вже постала необхідність уточнення положень Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Наразі в Верховній Раді України прийнято за основу проект закону № 5395-д від 05.04.2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань», яким внесено зміни щодо створення територіальних підрозділів ДБР, введено посаду оперуповноваженого, віднесено окремі підрозділи ДБР до таких, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Слід відзначити, що згідно із Стратегічною програмою діяльності ДБР передбачається створення Науково-дослідного інституту ДБР, в якому будуть проводитись розширені криміналістичні експертизи та економічні дослідження у сфері розкриття злочинів, підслідних ДБР. Вже зараз у ДБР приділено увагу налагодженню співпраці з представниками наукових шкіл, провідними фахівцями у галузі права. Така співпраця є вагомим підґрунтям для ефективного вирішення завдань, які поставлено перед ДБР.

Як свідчить практика, в останні роки значення науково-правових експертиз, наукових висновків з питань правозастосування, доктринального трактування окремих категорій лише зростає. Важливість теоретичних знань, наукових підходів у вирішенні складних

питань правозастосування обумовила визначення у ЦПК України та ГПК України процесуального статусу нового учасника — експерта з питань права, який має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. І хоча питань щодо участі експерта чимало, все ж таки багаторічний досвід наукового аналізу правових питань отримав законодавче визнання. КПК України наразі не визначає порядок залучення експерта з питань права, а лише передбачає можливість звернення після передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду визначеним у ньому суддею-доповідачем до фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді стосовно підготовки наукового висновку щодо застосування норми права за з питань права (ст. 434²).

Наказом ДБР від 23.02.2018 р. № 23 затверджено Положення про Науково-консультативну раду при ДБР, відповідно до якого рада є постійно діючим консультативно-дорадчим органом, утвореним з метою надання рекомендацій, висновків та пропозицій з основних питань діяльності ДБР, підготовка яких потребує наукового забезпечення. Створення Науково-консультативної ради при ДБР дозволить не лише поєднати практичні та наукові знання, а й розробляти пропозиції щодо вирішення проблемних питань у сфері законодавчого забезпечення діяльності ДБР, визначати основні напрями та програми підвищення кваліфікації, стажування працівників ДБР.

У свою чергу питання правозастосування у сфері діяльності ДБР — це новий предмет для наукових досліджень, результати яких мають стати підґрунтям для подальшого розвитку ДБР як важливого правоохоронного органу, який стоїть на захисті інтересів держави та суспільства.

Полянський Ю. Є.

проректор з навчально-методичної та виховної роботи
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ»**

Реалізація положень Закону України «Про державне бюро розслідувань» (далі — Закону), тобто набрання ним чинності відповідно до ч.1 Прикінцевих та перехідних положень до цього Закону мала відбуватись не пізніше 1 березня 2016 року. Проте на практиці, як і в інших подібних випадках, його практичне застосування не розпочалося дотепер до вирішення деяких суто правових та організаційних питань. Ці процеси потрібно прискорити. Зазначений Закон мало не перетворився на своєрідну пам'ятку права, не доставши практичного застосування. За час, що минув після його ухвалення парламентом, до нього уже тричі вносилися зміни та доповнення. Можливо, така потреба існуватиме й надалі, але бажано, щоб її реалізація стосувалась реального, а не паперового набрання чинності.

Варто відзначити, що назва цього органу дещо нагадує назву Федерального бюро розслідувань США, створеного для забезпечення внутрішньої безпеки та координації діяльності усіх правоохоронних органів з протидії злочинності. Очевидно, що український варіант подібного органу має враховувати вітчизняні потреби протидії злочинності, які можуть повною мірою визначитись у процесі його застосування. І цей процес потрібно поставити на практичну основу якомога раніше.

Повністю підтримуючи створення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР), вважаємо, що він з огляду на важливість його функцій має бути підпорядкований Президенту України і підконтрольний Верховній Раді України, як і Служба безпеки України. Відповідно має бути сформульована частина перша статті 1 Закону. У зв'язку з цим виникають сумніви щодо віднесення ДБР, як і його посадових осіб, на чолі з керівником, до числа центральних органів виконавчої влади України. Хоча б тому, що предметом його постійної уваги, є перш за все, боротьба зі злочинними діями саме в системі виконавчої влади, включаючи її найвищі ешелони.

Відповідно до ст.1 Закону ДБР здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. На наш погляд, ці завдання доцільно назвати в іншій послідовності: запобігання, виявлення, розслідування, розкриття, припинення. Що ж стосується тер-

міна «розслідування», то він охоплює як припинення, так і розкриття злочинних проявів.

У статті 10 Закону передбачені вимоги до Директора ДБР та його заступників, і серед них наявність високих моральних якостей та бездоганна репутація. Ця якість є не менш важливою, ніж наявність вищої юридичної освіти і стажу роботи в галузі права, а тому її слід, на наш погляд, поставити принаймні на друге місце серед чеснот звичайного керівника. Досить своєрідно вирішено у Законі питання про підконтрольність ДБР. З одного боку, при виконанні юрисдикційних функцій воно мало би бути достатньою мірою незалежним. Проте відповідно до ч.1 ст.23 контроль за діяльністю ДБР здійснюється в порядку, визначеному Конституцією України та Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» до яких відноситься і ДБР. У межах такого контролю директор ДБР інформує Президента України, Верховну Раду та Уряд України про виконання покладених на нього завдань, додержання законодавства, прав і свобод людини і громадянина, що дістає відображення у щорічному звіті про діяльність ДБР, з показниками, передбаченими у ч.3 цієї статті. Такий рівень підзвітності, на наш погляд, виключає можливість протиправного втручання зазначених органів у функціональну діяльність ДБР.

Принципового характеру у зв'язку з цим набуває зміст статті 29 Закону, відповідно до якої нагляд за додержанням ДБР законів здійснює Генеральний прокурор України безпосередньо чи через уповноважених ним прокурорів. Природно, що сам Генеральний прокурор має вирішувати, коли є потреба в його безпосередньому втручанні. Цей нагляд здійснюється під час оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування співробітників ДБР. Це, очевидно, пов'язано з тим, що саме на прокуратуру покладається процесуальне керівництво досудовим розслідуванням і підтримання публічного обвинувачення в суді.

Важливе місце в Законі посідає діяльність підрозділів внутрішнього контролю ДБР, особливо щодо запобігання порушенням закону з боку його співробітників. На ці підрозділи покладено різноманітні завдання із запобігання, виявлення правопорушень з боку співробітників та вжиття до винуватців відповідних заходів виховного і дисциплінарного впливу. Принципове значення набуває при цьому положення ч.3 ст.24 Закону, відповідно до якої: «Працівник державного бюро розслідувань, якому стала відома інформація про протиправні дії чи бездіяльність іншого працівника ДБР, зобов'язаний негайно повідомити про це Директора ДБР та підрозділ внутрішнього контролю ДБР». Тут може виникнути питання етичного характеру,

чи обов'язково повідомляти про це одночасно Директора і керівника контрольного підрозділу.

З урахуванням подальшого можливого удосконалення тексту Закону, внесення до нього змін, вносимо пропозиції щодо змісту деяких його статей:

Стаття 9.

Викликає сумніви визначення місця перебування двох територіальних управлінь ДБР. Одне з них передбачається розмістити в Полтаві і поширити його повноваження на Дніпропетровську, Полтавську, Сумську та Харківську області. Для такої ролі краще би підійшов Дніпропетровськ, враховуючи його більшу значущість, розвинутість в економіці України комунікаційних систем. З цих же причин Одеса має перевагу в цьому відношенні перед Миколаєвом, з урахуванням також більшої розвинутості систем юридичних навчальних і наукових закладів.

Стаття 14.

Відповідно до ч.1. цієї статті до працівників ДБР належать особи рядового і начальницького складу, державні службовці, працівники, які уклали трудовий договір з ДБР.

Очевидно, що найбільш значущими серед цих службових осіб є слідчі, які безпосередньо здійснюють функцію розслідування. Проте їх правовий статус в Законі не визначений. Можливо, планується видання спеціального закону, але яка в цьому потреба? Цю прогалину необхідно обов'язково усунути.

Пунктом 4 зазначеної статті передбачено видання положення про спеціальні звання, але принаймні в Законі, враховуючи велике державне значення діяльності оперативних працівників ДБР, доцільно передбачити перелік класних чинів (звань) і категорій осіб, яким вони присвоюються з поданням відповідних матеріальних преференцій.

І наостаннє. Серед науковців висловлено думку щодо необхідності чітко відділити в законодавстві повноваження ДБР і Національного антикорупційного бюро. Проте існує й інша думка щодо того, ніби ДБР має стати спеціально уповноваженим суб'єктом протидії корупції.

На наш погляд, такий крок викликав би нездорову конфронтацію між двома авторитетними державними органами і лише зашкодив би справі боротьби з корупцією. Відтак всі справи цієї категорії доцільно зосередити у сфері діяльності одного з цих органів з урахуванням тенденцій слідчої практики.

Бакаянова Н. М.

завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доцент, адвокат,
член Науково-консультативної ради при Державному бюро розслідувань

ЄДИНОНАЧАЛЬНІСТЬ ТА КОЛЕКТИВНИЙ СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Трансформація соціально-політичного та економічного життя України супроводжується кардинальним перетворенням національного законодавства, реформуванням державно-правових інститутів влади, у тому числі системи органів досудового розслідування, правове положення яких зазнає істотних змін. Проведення судово-правової реформи в Україні тісно пов'язане з визначенням ролі, місця, статусу, функцій і повноважень цих органів в державному правоохоронному механізмі.

Таким принципово новим органом стало Державне бюро розслідувань, правове регулювання організації діяльності якого визначено Законом України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII 9 (далі — Закон). Закон визначає Державне бюро розслідувань (далі — ДБР) як центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (ст. 1).

У системі основоположних засад, яка є підґрунтям діяльності ДБР, кожна з них відіграє важливу роль у реалізації завдань, покладених на цей правоохоронний орган. Відповідно до ст. 3 Закону такими засадами визначено верховенства права, законність, справедливість, неупередженість, незалежність і персональна відповідальність кожного працівника ДБР, відкритість та прозорість діяльності ДБР для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам, політична нейтральність і позапартійність, єдиноначальність у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень ДБР.

Ефективна дія принципів організації та діяльності ДБР обумовлює необхідність ґрунтовного аналізу кожного з них. У зв'язку з цим безумовного значення набуває дослідження теоретичної складової та проблем практичної реалізації й засади єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень ДБР.

В теорії управління засада єдиноначальності означає, що керівник здійснює управління на основі єдиноначального прийняття рішень

і контролю за процесом та несе повну відповідальність за діяльність відповідного органу або організації. Принцип єдиноначальності базується на безпосередньому підпорядкуванні підлеглого керівнику, точному та своєчасному виконанні підлеглим наказів та розпоряджень у межах дотримання принципу законності.

У свою чергу, колегіальність як принцип управління полягає у колективному способу прийняття рішень з урахуванням різних точок зору, який підвищує ступінь їх обґрунтованості, передбачає використання досвіду і знань колег, підвищує відповідальність колективу в процесі виконання вироблених і прийнятих управлінських рішень. Реалізація даного принципу спрямована на подолання суб'єктивності та авторитаризму в управлінні. Таким чином, постає питання, які саме окремі повноваження ДБР доцільно реалізовувати у колективний спосіб, а які — не потребують його застосування.

Повноваження Директора ДБР встановлено ст. 12 Закону, яка передбачає, що низка повноважень здійснюється Директором ДБР за погодженням із першим заступником та заступником Директора ДБР. Зокрема, це стосується питань: організації роботи ДБР, визначення обов'язків першого заступника і заступників ДБР; внесення на розгляд Президента України подання про відзначення державними нагородами України осіб рядового та начальницького складу, державних службовців та інших працівників ДБР, а також осіб, які сприяють у виконанні покладених на нього завдань; затвердження Положення про відомі нагороди (медалі, нагрудні знаки, почесні грамоти тощо) для нагородження осіб рядового та начальницького складу, державних службовців та інших працівників ДБР, а також осіб, які сприяють у виконанні покладених на нього завдань; призначення на посади та звільнення з посад працівників центрального апарату ДБР, директорів та заступників директорів територіальних органів ДБР; прийняття рішень про розподіл бюджетних коштів, головним розпорядником яких є Державне бюро розслідувань, та затвердження звіту про виконання цих рішень; затвердження перспективних, поточних та оперативних планів роботи ДБР; встановлення порядку реєстрації, оброблення, зберігання та знищення відповідно до законодавства отриманої ДБР інформації; вжиття заходів із запобігання несанкціонованому доступу до інформації з обмеженим доступом, а також забезпечення додержання законодавства про доступ до публічної інформації, розпорядником якої є ДБР; вирішення питань про заохочення працівників ДБР; надання дозволу на використання коштів фонду спеціальних оперативно-розшукових та слідчих дій ДБР (ч. 2 ст. 12 Закону).

Крім того, колегіальність виливає й з положень ч.3 ст. 12 Закону, якою передбачено, що рішення з питань діяльності територіальних

органів, зокрема, затвердження структури та штатної чисельності центрального апарату та територіальних органів ДБР, визначення відповідно до законодавства в межах граничної чисельності переліків посад у територіальних органах ДБР, що підлягають заміщенню особами рядового та начальницького складу, граничних спеціальних звань за цими посадами, Директор ДБР реалізовує за поданням директорів територіальних органів ДБР.

Отже, більшість повноважень керівника ДБР, перелічених у ст. 12 Закону, здійснюється у колегіальний спосіб.

Такий підхід законодавця є нетиповим, виходячи з положень законодавства України, що регулює діяльність правоохоронних органів (ч.1 ст. 9, ч. 1 ст. 11, ч.1 ст. 13 Закону України «Про прокуратуру», ч.1 ст. 13 Закону України «Про Службу безпеки України», ч.1 ст. 16, ч.1 ст. 22 Закону України «Про Національну поліцію», ч.1 ст. 8, ч.1 ст. 9 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»). Так, наприклад, привертає на себе увагу встановлення принципу колегіальності щодо організації роботи ДБР та визначення обов'язків першого заступника і заступників ДБР (п.2 ч.1 ст. 12 Закону). Виходячи зі змісту ч.2 ст. 12 Закону, перший заступник та заступник Директора ДБР приймають участь у визначенні їхніх повноважень та формально можуть й не погодитися з колом своїх обов'язків, а рішення з питань організації роботи ДБР приймаються Директором ДБР разом із заступниками. Така ситуація з точки зору теорії управління виглядає незбалансованою. Очевидно, що вища посадова особа у ДБР — Директор, який має бути наділений повноваженнями щодо розподілу обов'язків між своїми заступниками та вирішувати організаційні питання. По аналогії з п.2 ч.1 ст. 8 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», керівник ДБР має бути наділений зазначеними повноваженнями одноособово, так само, як Директор Національного антикорупційного бюро України.

Дію принципу єдиноначальності доцільно розповсюдити й на інші повноваження Директора ДБР.

Відповідно до п.6 ч.1 ст. 16 Закону України «Про Національну поліцію», Міністр внутрішніх справ України одноособово приймає рішення про розподіл бюджетних коштів, головним розпорядником яких є Міністерство внутрішніх справ України. У діяльності ДБР аналогічні повноваження вирішуються у колегіальний спосіб (ч.2 ст. 12 Закону).

Ч. 1 ст. 8 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» до повноважень Директора Національного антикорупційного бюро віднесено координація і контроль діяльності його центрального та територіальних управлінь; затвердження структури та штатної чисельності центрального та територіальних управлінь На-

ціонального бюро; призначення на посади та звільнення з посад працівників Національного бюро; затвердження перспективних, поточних та оперативних планів роботи Національного бюро; вирішення питань про заохочення та накладення згідно з рішенням Дисциплінарної комісії Національного бюро дисциплінарних стягнень на працівників Національного бюро та інші повноваження, які Директор ДБР стосовно діяльності ДБР може реалізовувати лише колегіально зі своїми заступниками або директорами територіальних органів ДБР.

Такі різні підходи законодавця до визначення повноважень керівників правоохоронних органів потребують комплексних досліджень, з наукової точки зору є дискусійними, законодавчо необґрунтованими.

Єдиноначальність і колегіальність в управлінні — це прояв єдності протилежностей. Колегіальність пріоритетна на етапі обговорення і прийняття рішень, а єдиноначальність необхідна при реалізації прийнятих рішень. При визначенні тактичних дій більш ефективною виглядає єдиноначальність, при розробці стратегічних — колегіальність. Застосування колегіальності в діяльності ДБР має отримати своє втілення в діяльності колегій, комісій, рад, робочих груп, у всіх випадках, де необхідний колективний пошук при прийнятті рішення.

Колективність є демократичним підходом в управлінні, проте саме єдиноначальність надає можливість прийняття ефективного рішення організаційних питань. Діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів вимагає прийняття негайних та швидких рішень, чіткого розподілу повноважень, персональної відповідальності посадових осіб. Виходячи зі специфіки завдань та функцій ДБР, можна дійти висновку, що засада єдиноначальності має переважати над колегіальним підходом до прийняття рішень та є важливим засобом забезпечення оперативності дій по їх виконанню.

Долежан В. В.

професор кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМИ КОМПЕТЕНЦІЙ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Термін «Державне бюро розслідувань» запозичений з досвіду правоохоронної діяльності США, де функціонує Федеральне бюро розслідувань (ФБР) (Ю. Шемшученко: Федеральне бюро розслідувань. Протидія організованим злочинностям в країнах ЄС та США. — К.:2002.). Проте за характером функцій і повноважень воно докорінно відрізняється від свого американського співбрата при тому, що діяльність обох спрямована на посилення боротьби зі злочинністю.

Очевидно, необхідність створення Державного бюро розслідувань (для скорочення використаємо термін ДБР) була усвідомлена в Україні досить недавно. У Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 20 травня 2015 року, про цей орган навіть не згадувалось (Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки // Указ Президента України від 20 травня 2015р. № 276.), а вже 12 грудня 2015 року було прийнято Закон про нього (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 6. — ст.55 (з наступними змінами та доповненнями).

Компетенція ДБР як органу досудового розслідування визначена двома факторами: а) статусом посадових осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів: від экс-Президента України до інших посадових осіб, які посідають більш-менш відповідальне місце у службовій ієрархії (п.4 ст.216 КК України), характером і тяжкістю правопорушень. При цьому потрібно проявляти неабияку пильність, щоб відокремити компетенцію ДБР від компетенції інших правоохоронних органів: (безпеки, Національної поліції, слідчих органів, що здійснюють розслідування порушень податкового законодавства, детективів Національного антикорупційного бюро України). Статтею 216 КПК передбачено й інші варіанти визначення компетенції органів розслідування. Це досить складна система. Існує можливість здійснення розслідування одним державним органом правопорушень, віднесених до компетенції іншого органу. З урахуванням практики застосування законодавства слід чіткіше визначити компетенцію різних правоохоронних структур, встановити підслідність справ цієї кате-

горії в окремих статтях КПК України, а не змішувати їх усіх у статті 216 КПК. Це дозволить слідчим і прокурорам, які здійснюють процесуальне керівництво розслідуванням, чіткіше вирішувати ті чи інші ситуації, зокрема питання компетенції.

Варто замислитись над уніфікацією назв посад службових осіб, які здійснюють кримінальне провадження у справах зазначених категорій. Так, посадовці Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування як детективи (ч.5 ст.216 КПК), а розслідування силами ДБР — слідчі цього органу. Саме так мають називатись представники усіх слідчих органів України. До цього терміну працівники слідчих органів звикли давно.

Відповідно до ч.4 ст.216 КПК слідчі органи ДБР здійснюють розслідування злочинів, вчинених Президентом України, повноваження якого припинені. Саме припинені, а не завершилися. Першим кандидатом серед цих осіб на притягнення до кримінальної відповідальності, очевидно, став В. Ф. Янукович, повноваження якого справді були фактично припиненні через свідоме залишення посади і через побоювання бути притягнутим до кримінальної відповідальності. До числа осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності слідчими ДБР, можуть в принципі бути віднесені як голови низки колегіальних органів так і члени цих органів.

Водночас слідчі органів ДБР можуть здійснювати досудове розслідування стосовно Генерального прокурора, його першого заступника (п.1), керівника та інших прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, зазначених у п. 1-4, 5-11 ч.1 ст.15 Закону України «Про прокуратуру» (Закон України «Про прокуратуру» // Відомості Верховної Ради України, 2015 р., № 2-3, ст.12).

До компетенції ДБР також віднесено розслідування злочинів, вчинених суддею Конституційного Суду України, присяжним під час виконання ним обов'язків в суді, головою, заступником голови, членом, інспектором Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ч.4 п.1 ст.5 Закону про ДБР).

Поширення компетенції ДБР на суддів Конституційного Суду навряд чи має під собою підстави, оскільки Конституційний Суд не вирішує конкретні юридичні спори, а оцінює конституційність актів вищих органів державної влади і здійснює тлумачення законів (ст. 150 Конституції України).

Що ж стосується присяжних, то їх участь у практичному судочинстві в сучасних умовах є практично непомітною. До того ж це переважно особи без юридичної освіти, які не можуть приймати самостійних рішень.

Відповідно до ст.1 Закону про ДБР завдання його правоохоронної діяльності визначені у такій послідовності: запобігання злочинам,

виявлення злочинів та їх припинення, розкриття, розслідування злочинних діянь, віднесених до компетенції ДБР.

На запобігання злочинним правопорушенням спрямована вся юрисдикційна діяльність ДБР, зокрема, роз'яснення чинного законодавства, популяризація вжитих заходів реагування.

Виявлення злочинних правопорушень, їх розкриття та припинення є заключними етапами юрисдикційної діяльності ДБР. Розслідування злочинів її органами містить у собі комплекс оперативно-розшукових і слідчих дій та винесення за їх результатами процесуальних рішень.

Відповідно до ст.1 Закону ці завдання правоохоронної діяльності визначені у такій послідовності: запобігання злочинам, виявлення злочинів, припинення злочинів, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до компетенції відповідних органів.

На наш погляд, статтю 216 КПК для кращого сприйняття її положень є доцільним поділити на частини, присвячені компетенції окремих державних органів з протидії злочинності, виходячи з принципової неприпустимості дублювання компетенції різними органами. Так, доцільно відмовитись від наділення Національного антикорупційного бюро України з метою запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, за рішенням Директора та за погодженням із Прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури правом розслідувати злочини, які віднесені до підсудності слідчих інших органів, до яких, очевидно, відноситься Державне бюро розслідувань (ч.5 ст.216 КПК). Поділ компетенції має здійснюватись з максимальною чіткістю.

«Війна конкуренцій» між різними правоохоронними структурами, які беруть участь у заходах подолання економічної злочинності, є небажаною і неприпустимою.

Луцук В. В.

завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

«ПРАВОВИЙ ТРИУМВІРАТ» ПІД ЧАС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ДИРЕКТОРОМ ДБР ТА ЙОГО ЗАСТУПНИКАМИ

Відповідно до ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про державне бюро розслідувань» керівництво діяльністю Державного бюро розслідувань здійснює його Директор, який частину своїх повноважень реалізує спільно із першим заступником Директора Державного бюро розслідувань і заступником Директора Державного бюро розслідувань.

В зв'язку з цим виникає питання в якій формі та яким способом здійснюється погодження першим заступником та/або заступником Директора реалізація Директором колективних повноважень.

На підставі аналізу чинного законодавства України можна зробити висновок, що термін «погодження» неодноразово у ньому використовується у двох аспектах.

Перший кримінальне процесуальне «погодження», яке реалізується прокурором в межах кримінального провадження та є засобом прокурорської діяльності спрямованим на попередження порушень закону. Окремі науковці вважають, що як погодження, так і відмова у погодженні є рішеннями, актом застосування законодавства, оскільки відповідають всім вимогам процесуального рішення: а) здійснюються владною особою; б) знаходяться в межах її компетенції; в) виражають владне рішення держави; г) являє собою результат вибору із визначених законом альтернатив; д) породжують, змінюють або припиняють певні відносини. Таким чином, погодження повинно відповідати вимогам законності, обґрунтованості, справедливості, своєчасності і правильності. Відсутність такого погодження тягне за собою недійсність прийнятого рішення

Другий аспект адміністративне погодження, яке застосовується у Законах України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу», «Про Національну поліцію» та відсутність якого на відміну від кримінального процесуального «погодження» не тягне за собою недійсність дій та рішень прийнятих без такого погодження. Саме у цьому аспекті потрібно розглядати погодження передбачене ЗУ «Про державне бюро розслідувань».

Це впливає із наступних міркувань. Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про державне бюро розслідувань» однією з засад його діяльності є засада єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань. Таким

чином, вперше у законодавстві яке регулює діяльність правоохоронних органів ввів елементи колегіальності у прийнятті певних рішень.

Зміст засади єдиноначальності у діяльності ДБР означає:

- Голова ДБР одноособово вирішує всі питання діяльності даного правоохоронного органу;

- Голова ДБР несе персональну відповідальність за діяльність Державного бюро розслідувань, зокрема законність здійснюваних Державним бюро розслідувань оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, додержання прав і свобод людини і громадянина

- всі одноособові накази і розпорядження Голови ДБР є обов'язковими для підпорядкованих працівників.

- Голова ДБР може одноособово змінити і скасувати відповідні рішення підпорядкованих йому працівників, не порушуючи при цьому принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань.

Варто зазначити, що, наділяючи Голову ДБР значними повноваженнями і високою мірою самостійності, єдиноначальність передбачає і його персональну відповідальність за рішення, що приймаються, особливо коли вони пов'язані із застосуванням заходів державного примусу і обмеження прав громадян. Керівникові надаються необхідні для функціонування повноваження, а також встановлюється персональна відповідальність за результати оперативно-службової діяльності.

Система органів ДБР має бути внутрішньо керована. Оперативність в управлінні цією системою потрібна в першу чергу для ухвалення швидких рішень в справі боротьби із злочинністю та іншими порушеннями законності, що не терплять зволікання. Швидкість в ухваленні рішень і персональна відповідальність позитивно відбиваються на здійсненні досудового розслідувані та протидії кримінальним правопорушенням.

Поєднання засад єдиноначальності та колегіальності вже було закріплено у законодавстві, зокрема у ЗУ «Про прокуратуру» від 5.11.1991 року, і було ліквідовано, як неефективне із прийняттям нового ЗУ «Про прокуратуру». Але завжди колегіальність розглядалась як право дорадчого голосу, оскільки виключно керівник органу має приймати рішення і реалізовувати завдання правоохоронного органу, і робити це він має одноосібно.

Перший заступник Директора ДБР та заступник Директора ДБР є особами, що перебувають у прямому підпорядкуванні Директора ДБР, оскільки вони призначаються на посаду та звільняються з посади Директором ДБР, він має повноваження давати їм обов'язкові до виконання вказівки і має щодо них дисциплінарну владу, а вони

зобов'язані виконувати його накази і розпорядження (статті 11 і 12 Закону «Про Державне бюро розслідувань»).

Також при тлумаченні даної норми потрібно враховувати наступні законодавчі положення: керівництво діяльністю Державного бюро розслідувань здійснює його Директор (ч. 1 ст. 10 Закону), Директор Державного бюро розслідувань несе відповідальність за діяльність Державного бюро розслідувань (п. 1 ч. 1 ст. 12 Закону). Як впливає із цих законодавчих положень усі рішення щодо діяльності ДБР і відповідальність з його діяльність лежить саме на Директорові, а тому він приймає рішення самостійно після чого погоджує їх з першим заступником та заступником Директора Державного бюро розслідувань.

Фактично законодавець не регулює час, протягом якого перший заступник та заступник повинні погодити рішення Директора. Вважаємо, що вони повинні зробити це якнайшвидше з дотриманням розумних строків, а враховуючи важливість питань, які ними погоджуються цей строк має становити від 24 до 72 годин, залежно від характеру рішення, яке погоджується. Конкретні строки мають бути визначені у Наказі Директора ДБР щодо погодження його рішень. Затягування з прийняттям рішення може призвести до унеможливлення роботи ДБР, негативно позначиться на ході досудового розслідування справ підслідних ДБР.

Закон не визначає, у якій формі повинно здійснюватися дане погодження, однак виходячи із вищенаведеного та існуючих підходів у доктрині кримінального процесу таке погодження має здійснюватися виключно у письмовій формі. Щодо способу погодження варто зазначити, що це може бути як письмовий реквізит на рішенні прийнятому Директором, так і окремий документ, наприклад протокол наради, у якому зазначено рішення, яке розглядалося та наявні підписи Директора, його першого заступника та заступника щодо прийняття відповідного рішення. Крім того, у разі відсутності погодження протягом встановленого строку, можна вважати, що рішення Директора Бюро погоджено із його заступниками.

Іванський А. Й.

професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук

ДЕЯКІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

З часу проголошення незалежності Україна перебуває в процесі реформування системи органів державної влади та системи місцевого самоврядування, форм і методів їх роботи, територіальної організації влади, пошуку способів й інструментів забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Аналогічні завдання поставали практично перед більшістю сучасних держав і європейського, й інших континентів. Багато з них у кінці ХХ — початку ХХІ століть здійснювали перехід від тоталітарного до демократичного державно-політичного режиму, від централізації до децентралізації, плюралізму, верховенства права тощо. Йдеться, насамперед, про сусідні з Україною держави — Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Румунію, які є державами-членами Європейського Союзу, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, досягли значних успіхів у зміцненні законності і правопорядку, реалізації загальновизнаних міжнародно-правових стандартів у цій сфері.

Сьогодні Україна також поступово впроваджує такі стандарти, іноді запозичуючи позитивну практику європейських держав, досвід євроінтеграційних процесів, конвергенції правових систем, окремих правових інститутів. Водночас у вітчизняній науці, зокрема, юридичній, тривалий час точаться дискусії щодо визначення сутності та природи державно-правових явищ й інститутів у зв'язку зі зміною і розвитком суспільних відносин, організації публічної влади, інтересів людини і громадянина, суспільства і держави. Без сумніву, з-поміж них варто виділити правопорядок, правоохоронну діяльність, правозахисну діяльність, правоохоронні функції, систему правоохоронних органів тощо. (Білас А. І. Правоохорона діяльність країн ЕС: порівняльно-правове дослідження // автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук, Львів, 2016 — с.1 http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/dissertation/2016/3019/avtoreferat_dysertaciyi_na_zdobuttya_naukovogo_stupenya_kandydata_yurydychnyh_nauk_bilasa_a.i._2.pdf)

Створення Державного бюро розслідувань фактично як вищого органу досудового слідства є абсолютно адекватним явищем, яке відповідає викликам сучасності та враховує позитивний досвід інших

країн. Наприклад, у складі Федерального бюро розслідувань США існує офіс генерального юрисконсульта який виконує тотожні завдання щодо юридичних консультації Директорату та іншим співробітникам ФБР, а також забезпечують юридичний каркас та адміністративні умови щодо нагляду за дотриманням законів у галузі національної безпеки (https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%B1%D1%8E%D1%80%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9)

Здійснення Державним бюро розслідувань саме правоохоронної діяльності насамперед звертає до необхідності з'ясування механізму її реалізації. **Механізм реалізації правоохоронної діяльності** в науковій літературі запропоновано визначити як своєрідний процес здійснення повноважень, встановлених нормами права, у передбаченому законом порядку уповноваженими органами, з метою упорядкування суспільних відносин у сфері забезпечення правопорядку і законності, внутрішньої безпеки держави, захисту прав та свобод людини і громадянина. Він включає нормативний, інституційний і функціональний компоненти, а також характеризується такими стадіями: 1) нормативно-правове забезпечення правоохоронної діяльності; 2) дія правових норм у формі правовідносин, створення умов для їх реалізації; 3) реалізація суб'єктивних прав та виконання юридичних обов'язків; 4) застосування санкцій у випадку порушення прав і свобод, неналежного виконання покладених обов'язків. Зазначено, що механізм реалізації правоохоронної діяльності становить своєрідний комплекс взаємодіючих засобів і заходів, визначених у нормативноправових актах, спрямованих на забезпечення правоохоронної діяльності, належне функціонування системи правоохоронних органів.

Сучасні реалії визначають необхідність вироблення уніфікованого механізму правоохоронної діяльності, єдиних процесуальних основ такої діяльності. Зазначене пов'язується з потребою вдосконалення інституту юридичної відповідальності як необхідної умови результативності правоохоронної діяльності та дасть змогу ефективно забезпечити правопорядок, захист прав і свобод людини і громадянина. (Білас А. І. Правоохорона діяльність країн ЕС: порівняльно-правове дослідження // Білас А. І. / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук, Львів, 2016 — с.11-12. http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/dissertation/2016/3019/avtoreferat_dysertaciyi_na_zdobuttya_naukovogo_stupenya_kandydata_yurydychnyh_nauk_bilasa_a.i._2.pdf)

Окремо слід зупинитись на правовому забезпеченні здійснення правоохоронної діяльності Державного бюро розслідувань. Загаль-

не положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації, затверджене Постановою кабінету Міністрів України № 1040 від 26 листопада 2008 року відповідно до п.4 передбачає, що основним завданням юридичної служби є організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів органом виконавчої влади, підприємством, їх керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків, а також представлення інтересів органу виконавчої влади, підприємства в судах (Урядовий кур'єр 18.12.2008 № 238).

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. (Голос України від 16.01.2016 № 7) Відповідно до зазначеного, на юридичну службу Державного бюро розслідувань розповсюджується дія Постанова Кабінету Міністрів України № 1040 від 26 листопада 2008 року.

Дослідження чинного законодавства дозволяють згрупувати **сукупність завдань юридичного підрозділу Державного бюро розслідувань** за функціональною ознакою:

- судове забезпечення (виявлення усіх категорій судових справ, їх систематизація та розробка методичних посібників щодо найбільш ефективного представництва та захисту інтересів Державного бюро розслідувань у органах судової влади);

- нормотворче забезпечення (розробка нових нормативних документів та надання пропозицій щодо вдосконалення чинних нормативних документів з метою створення найбільш сприятливих умов здійснення правоохоронної діяльності Державним бюро розслідування та з метою усунення подвійного або множинного трактування норм чинного законодавства, перевірка на відповідність законодавству проектів нормативних актів інших органів влади, які надходять на узгодження до Державного бюро розслідувань);

- правове забезпечення міжнародних стосунків (розуміння та кодифікація міжнародного законодавства, яке стосується діяльності ДБР та відносин ДБР з міжнародними інституціями);

- аналітичне забезпечення власної діяльності;
- координаційна діяльність підлеглих підрозділів;
- консультативна допомога керівному складу та співробітникам,
- правове супроводження організаційно-структурних функцій (службові розслідування, відшкодування шкоди, застосування зако-

нодавства у галузі державної служби та дисциплінарної відповідальності, участь у роботі комісії)

проведення професійного навчання та підвищення кваліфікації.

З метою найбільш повного та ефективного виконання завдань юридичного підрозділу Державного бюро розслідувань, вважається за необхідне визначити організаційну структуру юридичного підрозділу, виходячи з логічно сформованих та поєднаних функціональних напрямків діяльності. Крім того, слід прийняти до уваги й позитивний досвід інших країн.

Школьніков В. І.

оперуповноважений відділу оперативно-аналітичного забезпечення
Управління захисту економіки в місті Києві
Департаменту захисту економіки НП України

Калиновський О. В.

заступник начальника відділу організації науково-дослідної роботи НАВС,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

**ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В ДІЯЛЬНОСТІ
УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ РОЗВІДКИ
ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ**

Можливість правоохоронного органу заздалегідь запобігти розвитку негативних подій є запорукою успіху його діяльності. В Сполучених Штатах Америки та країнах Європейського Союзу вже давно впроваджена модель *Intelligence Led Policing*, під чим розуміється «поліцейська модель» побудована навколо оцінки та управління ризиками (Willem de Lint. *Intelligence in Policing and Security: Reflections on Scholarship* // Willem de Lint / *Policing & Society*. — 2006. — Vol. 16, no. 1. — p. 1-6.). ILP-модель ставить в центр кримінальний аналіз, який можна визначити як мисленнєву діяльність працівників правоохоронних органів (аналітиків), що полягає у перевірці, оцінці та інтерпретації інформації про протиправні, кримінально карані діяння окремих осіб та груп, яка отримана в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності чи під час досудового розслідування, а також у встановленні суттєвих зв'язків між вищевказаною інформацією з метою їх подальшого використання для визначення тактичних та стратегічних напрямків протидії та запобігання злочинності.

На нашу думку, ILP-модель не слід розглядати вузько, тобто як модель, яка застосовується тільки в діяльності органів поліції. В умо-

вах правоохоронної системи України ІЛР-модель може застосовуватися також і в діяльності Державного бюро розслідувань.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Виконання завдань визначених в статті 1 профільного закону реалізується за допомогою повноважень Державного бюро розслідувань, одним із яких відповідно до статті 6 є здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживання заходів до їх усунення.

В умовах укомплектування Управління інформаційно-аналітичної розвідки необхідним є усвідомлення організаційно-правових основ діяльності даного інформаційно-аналітичного підрозділу Державного бюро розслідувань.

По-перше, відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань та його уповноважені посадові особи з метою виконання покладених на них завдань у цілях оперативно-розшукової та слідчої діяльності створюють інформаційні системи та ведуть оперативний облік в обсязі і порядку, передбачених законодавством.

Передбачена можливість оперативним працівникам створювати інформаційні системи та вести оперативний облік дозволить якісно здійснювати оперативний кримінальний аналіз, який спрямований на підтримку проведення окремих слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, здійснення оперативно-розшукових заходів передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Оперативний кримінальний аналіз визначає рекомендації для проведення окремих С(Р)Д, НС(Р)Д, ОРЗ, може встановити психологічні особливості злочинця, структуру і роль конкретного організованого злочинного угруповання. Досягнення таких результатів можливе за рахунок використання спеціальних методів оперативного аналізу, до яких відносяться: порівняльний аналіз справи, аналіз подій, аналіз потоків, аналіз маршрутів, аналіз моделей/форм злочинності, аналіз телефонних дзвінків тощо.

По-друге, правове визначення порядку взаємодії Державного бюро розслідувань з іншими державними органами в контексті обміну інформацією та можливість здійснення співробітництва з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав

відповідно до законів та міжнародних договорів України надає можливість здійснення стратегічного кримінального аналізу. Останній забезпечує прийняття рішень, які мають довгострокові цілі, визначають пріоритетні напрямки боротьби зі злочинністю тощо. Актуальним прикладом стратегічного аналізу є звіт Європолу «Оцінка загроз тяжких злочинів та організованої злочинності» (SOCTA), метою якого є аналіз характеру або типу загроз ОЗУ, сфер впливу тяжких злочинів та організованої злочинності, аспектів загроз ОЗУ тощо. Характерна особливість даного звіту полягає в меті даного документу — не боротьба з діяннями членів ОЗУ, а нейтралізація чинників і ліквідації умов, що сприяють розширенню та зміцненню її ресурсної бази.

Правоохоронні органи країн ЄС використовуються конкретно визначені методологією SOCTA індикатори організованої злочинності, про які збір інформації є пріоритетом з метою забезпечення належної роботи підрозділів кримінального аналізу.

Методологію SOCTA було розроблено Європолем спільно з групою експертів з оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності. Метою SOCTA є:

- аналіз характеру або типу загроз ОЗУ;
- аналіз сфер впливу тяжких злочинів та організованої злочинності;
- аналіз аспектів загроз ОЗУ та сфер злочинності в залежності від регіону;
- визначення найбільш загрозливих ОЗУ, кримінальних сфер впливу в залежності від регіону.

На сьогодні методологія SOCTA впроваджується в діяльність новоствореного Департаменту стратегічних розробок Національної поліції України. Головним завданням на початковому етапі діяльності Управління інформаційно-аналітичної розвідки має стати злагодження взаємодія останнього із Департаментом стратегічних розробок НПУ України.

Складність здійснення кримінального аналізу обумовлена:

1. Наявністю великого масиву даних, які необхідно аналізувати за допомогою ліцензованого програмного забезпечення (наприклад, IBM i2 ANB, IBM iBase, IBM iBridge, ArcGIS тощо).

2. Необхідністю добору професіоналів у сфері програмування та аналітики. В даному контексті актуальним питанням є залучення спеціалістів із сфери Big Data, а також законодавче врегулювання правового статусу аналітика.

3. Окрім наявності «внутрішньої» інформації, глобалізація сучасного світу та розвиток мережі Інтернет потребує впровадження новітніх методик здійснення аналізу відкритих джерел інформації (Open

source intelligence), що також вимагає наявності ліцензованого програмного забезпечення (наприклад, Maltego CE).

Тому, застосування кримінального аналізу в діяльності Державного бюро розслідувань дозволить на якісно новому рівні здійснювати запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Безсумнівно це стосується організованих форм злочинності, особливо «мережових» організацій, які є більш «ефективними», ніж ієрархічно «спланований централізм».

Ariel Bergner

Trial Court Judge, Ariel, Israel

ON THE PERSONAL SKILLS OF THE STAFF OF THE STATE BUREAU OF INVESTIGATION

According to the Law of Ukraine «On the State Bureau of Investigation», citizens of Ukraine can be admitted to service, who not only are able to perform their respective duties in an educational and professional level, but also possess personal, business and moral qualities. In our opinion, the combination of these requirements is absolutely justified, because the service in the State Bureau of Investigation (hereinafter — the SBI) requires not only knowledge of the legislation, but also the availability of certain personal qualities, which, due to the fact that work in this body is associated with inevitable professional deformation, is caused by special working conditions (a person must be resistant to the perception of the influence of such negative factors as high tension at work, high level of responsibility, large amount of work, attempts to influence from the stakeholders).

The SBI's Strategic Action Plan for 2017-2022 includes a number of values that the employees of this law-enforcement body must possess. These values are virtue, professionalism, decisiveness and responsibility, teamwork and equal opportunities (Strategic program of the State Investigation Bureau's activities for 2017-2022 — [Electronic resource] — Access mode: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-org-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-program-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>). Let's review each of the values separately.

Virtue. The issue of virtue for law enforcement bodies in Ukraine over the last years of the reform has become particularly relevant. However, discussing this issue, we should note the lack of a unified approach to its defini-

tion. Thus, D. Bentham noted that virtue is the opposite of selfishness, the sacrifice of own interests in the common good. G. Radbruch, for example, mentioned that virtue is the positive moral property, high morals of a particular person.

Obviously, virtue covers such categories as goodness and honesty. Goodness is an ethical category that evaluates a certain behavior, phenomenon or event, and honesty is understood as one of the main facets of human virtues, reflecting one of the most important moral requirements. Honesty is the ability to recognize the wrong, the ability never to be justified, to be sincere in any situation. According to the explanatory dictionaries, the synonyms of the adjective «virtuous» are honest, chaste (who lives honestly, adheres to all rules of morality).

According to the views of the Ukrainian experts, virtue is the basic value for everyone who has decided to work in law enforcement agencies, and, clearly, a fair system of justice can only be achieved on condition of the virtue of everyone of the law enforcement officers and the judges.

Professionalism. According to the dictionary, professionalism is a professional quality or character (English Oxford living dictionaries [Electronic resource] — Access mode: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/professionality>). In our opinion, the requirement of professionalism is undoubtedly related to the knowledge of the law, the ability to analyze it, to apply it, to monitor the latest changes to the laws, and, no doubts, constantly increase and improve the level professional knowledge and skills. The duty of professional growth is a complex and continuous process, which is an indispensable requirement for a highly skilled specialist in any field of activity.

Decisiveness and responsibility. As Ukrainian specialists mentioned, work in law-enforcement structures always requires readiness to go for a justified risk (subject to the strict observance of the Constitution and laws of Ukraine, the rights and freedoms of the individual and citizen). Work in the SBI will require courage, the ability to make quick decisions in tense working conditions.

Teamwork and equality of opportunity. In general, a team is understood as a group of people, which is united by common tasks, motives, interests. The work of the SBI is in some sense also a team work, but, as Ukrainian experts rightly pointed out, creation of a true team is impossible without observance of the principle of equal rights and opportunities for all employees, regardless of gender, age, nationality, religious or other grounds. In our opinion, the provision of the principle of equal rights and opportunities will contribute to a positive climate in the team.

In our opinion, all of the above values are interrelated and mutually reinforcing. The fact that the demands for high moral, personal qualities are not simple declarations is a positive fact. From the competition for a post to the SBI, future candidates must demonstrate their high moral qualities, for

example, during the interview, the competition committee may ask the candidates to find out his professional experience, knowledge, moral, business, professional qualities and others (Procedure for conducting the competition for appointment to positions in the State Bureau of Investigation [Electronic resource] — Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0176-18/print1511020619195021>).

As a conclusion, we should note that the formation of highly professional staff is a really complex and important task, achievement of which is one of the setbacks for the successful realization of the tasks set before the SBI, increasing the confidence to all law enforcement bodies in the state.

David M. Cook

Attorney at Law, Mediator, Memphis, Tennessee, the USA

RETROSPECRIVE OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION

The changes that take place in social life, the necessity to reform the activities of law enforcement bodies, in particular, the implementation of functional and structural reform of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, cause the importance to research the experience of other countries. Researching the experience of the United States of America is especially useful, as the activity of police and investigation bodies had reached the high level of regulation. The more interesting is work of the Federal Bureau of Investigation, that was created at the federal level to ensure the interaction of police forces and the investigation of crimes that create a nationwide threat.

In the United States of America there is no clear hierarchical police system with a single center, a body that could be called «United States police».

Nevertheless, the police system in the United States exists, but its divisions are not connected with each other, they operate autonomously from each other and from the police organizations of the federation. The United States police forces can be grouped as follows: the federal police authorities; state police authorities; city police authorities; police corporations and firms (private police).

They are not connected with each other, nor with the state police services. State Police usually do not have authority over local police. Usually it deals with violations of state laws and investigations of car crashes.

By 1908, in the United States a federal police system did not exist. The country's cities had grown enormously by 1908—there were more than 100

with populations over 50,000-and understandably, crime had grown right along with them.

Currently, at the federal level, the organization of the United States police system is assigned by the division of state law enforcement functions into three areas implemented by the Ministry of Justice (the Federal Bureau of Investigation, Prison Bureau, Marshals Service), the Ministry of Internal Affairs, the Office for the Control of Tobacco Control, Alcohol and Firearms) and the Ministry of Defense (Military Police Corps). The Federal Bureau of Investigation controls activities of all these structures. Police control is supplemented by information control: entry into the national information system is possible only through the relevant police units of the state.

Similarly, there is no single investigation system in the United States. At the federal level there are about 40 investigative bodies, large and small, each of which is included in the structure of one or another ministry or department and has its own specialization. The scope of duties and the nature of the activities of these bodies are determined by federal laws and departmental acts. The main federal law enforcement agency is the United States Department of Justice.

At the beginning of the twentieth century, the necessity to fight offenses of the federal level, and in creation of a nationwide coordination center for policemen arose.

Therefore, on July 26, 1908, the President Theodore Roosevelt created the Bureau of Investigation in the structure of the Ministry of Justice, that was the predecessor of the Federal Bureau of Investigation. In 1919, the General Investigations Department was created to combat «political radicalism», after it was included in the structure of the Bureau. In 1924, the General Investigations Department was barred from listening to telephone conversations. In 1932 the Bureau was charged with the investigation of the abduction of people, in 1933 — control over the implementation of «dry law». The Bureau of Investigation was renamed the United States Bureau of Investigation in 1932; it received its current name in 1935.

During World War II the Federal Bureau of Investigation was responsible for tracking down military deserters and draft evaders and collecting intelligence. After the war the bureau concentrated on investigating real and alleged communist activity within the United States. The director was J. Edgar Hoover, he headed the Federal Bureau of Investigation for 48 years.

In 1939, a secret Counter Intelligence Program COINTELPRO was issued on the mandatory provision of FBI by state structures of all evidence of espionage and subversion. Thus, since 1939, the Federal Bureau of Investigation has become the main counterintelligence agency in the United States.

Most of the second half of the twentieth century. The Federal Bureau of Investigation's activities was focused on criminal crime and national security investigation.

In 1956, an operation COINTELPRO was launched, in which surveillance began, secret searches of all suspicious organizations that could work against the government. An operation COINTELPRO was closed in 1971 after the press published information about it.

For the Federal Bureau of Investigation the second half of the 1950s was years of struggle to protect the civil rights of the black people.

The Federal Bureau of Investigation was actively involved in white-collar crime. White-collar crime refers to financially motivated, nonviolent crime committed by business and government professionals. In the 1990s, the Federal Bureau of Investigation began to work actively to prevent terrorist acts.

Beginning in the 1990s, it adopted programs to combat cybercrime, which was growing dramatically with the development of the Internet and the expansion of e-commerce.

In response to the September 11 attacks of 2001, the bureau revised its policies and structure and devoted additional resources to counterterrorism. Its powers to surveil U. S. citizens and foreign residents were significantly expanded by the USA PATRIOT Act.

In 2006 the American Civil Liberties Union revealed that the Federal Bureau of Investigation had been spying on numerous political activism groups in the U. S., a charge that the Federal Bureau of Investigation denied but that was confirmed by the DOJ Office of the Inspector General in 2010. In 2015 the USA PATRIOT Act was replaced by the USA FREEDOM Act.

Nowadays the Federal Bureau of Investigation has more than 50 field offices located in large cities throughout the United States and in Puerto Rico. It also maintains several hundred «satellite» offices, called resident agencies, and several dozen liaison posts in foreign countries.

The investigative jurisdiction of the Federal Bureau of Investigation extends to most federal criminal laws in more than 200 areas, including computer crime (cybercrime), embezzlement, money laundering, organized crime (including extortion and racketeering), piracy and hijacking, sabotage, sedition, terrorism (including ecoterrorism), and treason.

In this aspect, the Federal Bureau of Investigation obtains unique place among the secret services of the world.

THE THORNY WAY OF CREATING THE STATE BUREAU OF INVESTIGATIONS OF UKRAINE

The creation of the State Investigation Bureau in Ukraine is usually associated with the adoption of the Law of Ukraine «On the State Bureau of Investigations» on November 12, 2015 by the Parliament. Most scholars point to the causal relationship of this act with the text of the Criminal Procedure Code, where Part 4 of Art. 216 defined the investigation and attributed to the competence of investigating agencies of the state bureau to investigate the pre-trial investigation of crimes committed by a certain number of officials, except when authorized by the investigators of National Bureau of Investigations.

But it should be noted that the creation of the State Bureau of Investigations among the authorities conducting pre-trial investigation has a long, unpredictable way.

Even more than eighteen years before the adoption of the Law of Ukraine «On the State Bureau of Investigations», a decree of the President of Ukraine «On the National Bureau of Investigation of Ukraine» dated April 24, 1997, was published. The decree of the president was the result of activity of the Working Group formed by the President of Ukraine in 1995. This body can be considered as an ideological predecessor of the State Bureau of Investigations. Among the tasks of the National Bureau of Investigations, the president separately identified the conduct of informational and analytical work to identify and eliminate the causes and conditions conducive to corruption and commit other dangerous crimes, forecasting the dynamics of crime in society (O. Busol, Law of Ukraine «On the State Bureau of Investigations» // Public Opinion on law-making / Informational and analytical bulletin on the basis of operational materials / No. 10 (113) June 2016 — p.22). Unfortunately, there were no special results of the work by the created body. There were doubts about the feasibility of further functioning of this body. The official reason for the liquidation of the National Bureau of Investigations was the adoption of a decision by the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional petition of the deputies of Ukraine on the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Decree of the President of Ukraine of April 24, 1997 N 371 «On the National Bureau of Investigations of Ukraine», according to which, on the one hand the President's withdrawal beyond the powers conferred by the Constitution of Ukraine upon the issuance of the mentioned decree was not revealed, but taking into account that the parliament did not consider the draft laws on the organization the activities of the National Bureau of

Investigations, and according to item 14 of Article 92 of the Constitution of Ukraine, the organization and activities of the pre-trial investigation bodies are determined exclusively by law, so the provisions of the presidential decree were declared unconstitutional. In pursuance of this decision the Constitutional Court of Ukraine issued the Decree of the President of Ukraine dated December 15, 1999 No. 1573, which was abolished by the National Bureau of Investigations.

The next attempt to establish the National Bureau of Investigations is connected with the adoption of the Presidential Decree dated March 15, 2005 and Presidential Decree No. 834/2005 of May 23, 2005, the Working Group on the Development of the Conception of the Establishment and Organization of the Activities of the National Bureau of Investigations of Ukraine and the Interdepartmental Commission on issues of reforming law enforcement agencies. By the way, it was headed by the secretary of the National Security and Defense Council P. Poroshenko at the initial stage of functioning. On September 6, one of the commissions supported the draft Concept for the reform of the law-enforcement bodies of Ukraine (the system of criminal justice) (Conception of the reform of the law-enforcement bodies of Ukraine (criminal justice system) (draft): <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1285058160>). The text of this document mentioned the National Bureau of Investigations. In the work of the first commission there were contradictions among co-heads V. Stretovych and V. Korol Regarding the functional purpose of the National Bureau of Investigations, V. Stretovych considered it necessary to create a new, mobile body that would be engaged in «financial intelligence» in the country and fight corruption. V. Korol proposed to organize a new body in the form of merging the relevant investigation units of the Security Service of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs and the State Tax Administration, and the National Bureau of Investigations should deal with the fight against organized crime and corruption. (Development of public law in Ukraine (report for 2005 2006) // According to N. Aleksandrova, I. Koliushko. — K.: Ed. Konus, 2007. — p. 416-417). Despite the statements of the members of the commissions on the drafting of the Law of Ukraine «On the National Bureau of Investigations», no project was submitted to parliament. The concept of reforming the law-enforcement bodies of Ukraine was also not devoid of shortcomings, which did not make it possible to leave this document beyond the status of the project. The lack of effective results of these working groups led to their elimination in 2008 and 2006, in accordance to the Presidential Decrees.

But in our opinion, the creation of the State Bureau of Investigations, which, according to the original version of the current Criminal Procedural Code, became the successor to the Prosecutor's Office, should be considered even earlier.

The Constitution of Ukraine of 1996, among the functions of the prosecutor's office, did not mention a pre-trial investigation and provided the prosecutor's bodies with only a temporary possibility of pre-trial investigation until the bodies to which this function would be transferred. There is a certain consistency in this, since such a change in approach deprives the investigator of the pressure of the prosecutor, as without the mediator of the prosecutor's office. The creation of the State Bureau of Investigations is a logical continuation of the changes that took place in 1996.

Maybe the idea of establishing the State Bureau of Investigations as a separate independent body of pre-trial investigation should be linked to the Concept of judicial reform of April 28, 1992, where legislative consolidation of the procedural independence of the investigator and the necessity to create a single investigatory apparatus were key points. The last thesis, by the way, in the current conditions of combating corruption, when the concentration of investigative powers, especially regarded to corruption offenses, is false, and no longer relevant.

In our view, the further formation of the State Bureau of Investigations in Ukraine should be carried out by taking into account not only the experience of foreign countries, but also its own historical experience.

Laurentii Victor

PHD, Law,

Member of the Board of Advisors,

Princeton Council on World Affairs

A BRIEF DESCRIPTION OF FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION

The Bureau of Investigation (BOI) was created on July 26, 1908. Attorney General Charles Joseph Bonaparte, using Department of Justice expense funds, hired thirty-four people, including some veterans of the Secret Service, to work for a new investigative agency. Its first «Chief» (the title is now known as «Director») was Stanley Finch. Bonaparte notified the Congress of these actions in December 1908.

The bureau's first official task was visiting and making surveys of the houses of prostitution in preparation for enforcing the «White Slave Traffic Act» or Mann Act, passed on June 25, 1910. In 1932, the bureau was renamed the United States Bureau of Investigation. The following year it was linked to the Bureau of Prohibition and rechristened the Division of Investigation (DOI) before finally becoming an independent service within

the Department of Justice in 1935. In the same year, its name was officially changed from the Division of Investigation to the present-day Federal Bureau of Investigation, or FBI.

The FBI today is considered one of the world's premier security and crime-fighting forces. Reporting to both the attorney general and director of national intelligence, the Bureau has dual responsibilities as a law enforcement and intelligence agency. It gathers evidence and solves cases using cutting edge and time-tested investigative techniques. At the same time, it collects, analyzes, synthesizes, and shares vital information and intelligence with everyone from national policy to local partners in order to counter threats and foil crimes and attacks. With a foot in the realms of both law enforcement and intelligence, the FBI is able to get its arms around and often through multi-agency operations.

The FBI employs 35,000 people, including special agents and support professionals such as intelligence analysts, language specialists, scientists, and information technology specialists. FBI works literally around the globe. Along with their Headquarters in Washington, D. C., they have 56 field offices located in major cities throughout the U. S., more than 350 satellite offices called resident agencies in cities and towns across the nation, and more than 60 international offices called legal attachés in U. S. embassies worldwide. In fiscal year 2016, Bureau total direct-funded budget is approximately \$8.7 billion, including increases to enhance their cyber investigative capabilities and leverage Intelligence Community Information Technology Enterprise components and services within the Bureau.

FBI investigates: Terrorism; Counterintelligence; Cyber Crime; Public Corruption; Civil Rights; Transnational Organized Crime; White-Collar Crime; Violent Crime; Weapons of Mass Destruction.

Terrorism. Protecting the United States from terrorist attacks is the FBI's number one priority. The Bureau employs a variety of disciplines and works closely with a range of partners to neutralize terrorist cells and operatives in the U. S., help dismantle extremist networks worldwide, and cut off financing and other forms of support provided to foreign terrorist organizations by terrorist sympathizers. In particular, the FBI-led Joint Terrorism Task Forces (JTTFs) across the U. S. are essential to the nation's success in combatting terrorism. These JTTFs bring federal, state, and local agencies together on one team, allowing members to leverage one another's skills, authorities, and accesses to prevent and disrupt terrorist attacks across the country. The JTTFs also build relationships between the community and law enforcement on the front line, which is particularly important to combatting terrorism.

Counterintelligence. The FBI has been responsible for identifying and neutralizing ongoing national security threats from foreign intelligence services since 1917, nine years after the Bureau was created in 1908. The FBI's Counterintelligence Division, which is housed within the National Security

Branch, has gone through a lot of changes over the years, and throughout the Cold War the division changed its name several times. But foiling and countering the efforts of the Soviet Union and other communist nations remained the primary mission.

In addition to investigative activity, the FBI works to counter the economic espionage threat by raising public awareness and informing industry leaders. For example, the FBI's Counterintelligence Division develops training and outreach materials, participates in conferences, and visits members of private industry.

Cyber Crime. Long before cyber crime was acknowledged to be a significant criminal and national security threat, the FBI supported the establishment of a forward-looking organization to proactively address the issue. Called the National Cyber-Forensics & Training Alliance (NCFTA), this organization—created in 1997 and based in Pittsburgh—has become an international model for bringing together law enforcement, private industry, and academia to build and share resources, strategic information, and threat intelligence to identify and stop emerging cyber threats and mitigate existing ones.

Public Corruption. Public corruption, the FBI's top criminal investigative priority, poses a fundamental threat to our national security and way of life. It can affect everything from how well our borders are secured and our neighborhoods protected to how verdicts are handed down in courts to how public infrastructure such as roads and schools are built. It also takes a significant toll on the public's pocketbooks by siphoning off tax dollars—it is estimated that public corruption costs the U. S. government and the public billions of dollars each year. The FBI is uniquely situated to combat corruption, with the skills and capabilities to run complex undercover operations and surveillance.

Civil Rights. Since its earliest days, the FBI has helped protect the civil rights of the American people. A dozen of its first 34 special agents, for example, were experts in peonage—the modern-day equivalent of slave labor. The Bureau began battling the KKK as early as 1918, and for years it handled color of law cases involving police brutality. Today, protecting civil rights remains one of its top priorities.

The FBI is the primary federal agency responsible for investigating allegations regarding violations of federal civil rights statutes. These laws are designed to protect the civil rights of all persons—citizens and non-citizens alike—within U. S. territory. Using its full suite of investigative and intelligence capabilities, the Bureau today works closely with its partners to prevent and address hate crime, human trafficking, color of law violations, and Freedom of Access to Clinic Entrances (FACE) Act violations.

Transnational Organized Crime. The FBI is dedicated to eliminating transnational organized crime groups that pose the greatest threat to the

national and economic security of the United States. The Bureau has found that even if key individuals in an organization are removed, the depth and financial strength of the organization often allow it to continue, so the FBI targets entire organizations responsible for a variety of criminal activities. The Bureau draws upon the experience, training, and proficiency of its agents; its partnerships within the intelligence and law enforcement communities; and its worldwide presence, using sustained, coordinated investigations and the criminal and civil provisions of the Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act (RICO).

White-Collar Crime. Reportedly coined in 1939, the term white-collar crime is now synonymous with the full range of frauds committed by business and government professionals. These crimes are characterized by deceit, concealment, or violation of trust and are not dependent on the application or threat of physical force or violence. The motivation behind these crimes is financial—to obtain or avoid losing money, property, or services or to secure a personal or business advantage.

These are not victimless crimes. A single scam can destroy a company, devastate families by wiping out their life savings, or cost investors billions of dollars (or even all three). Today's fraud schemes are more sophisticated than ever, and the FBI is dedicated to using its skills to track down the culprits and stop scams before they start.

FBI special agents work closely with partner law enforcement and regulatory agencies such as the Securities and Exchange Commission, the Internal Revenue Service, the U. S. Postal Inspection Service, the Commodity Futures Trading Commission, and the Treasury Department's Financial Crimes Enforcement Network, among others, targeting sophisticated, multi-layered fraud cases that harm the economy.

Violent Crime. The Bureau concentrates on crime problems that pose major threats to American society. Significant violent crime incidents such as mass killings, sniper murders, and serial killings can paralyze entire communities and stretch state and local law enforcement resources to their limits. And particular investigative emphasis is put on criminal street gangs, crimes against children, child prostitution, bank robberies and other violent robberies, carjackings, kidnappings, fugitives and missing persons, crimes on Indian reservations, and assaults and threats of assault on the president and other federal officials.

Weapons of Mass Destruction. In July 2006, the FBI created the Weapons of Mass Destruction (WMD) Directorate to build a cohesive and coordinated approach to incidents involving chemical, biological, radiological, or nuclear (CBRN) material—with an overriding focus on prevention. The WMD Directorate proactively seeks out and relies on intelligence to drive preparedness, countermeasures, and investigations designed to keep WMD threats from becoming reality (<https://www.fbi.gov/investigate>).

The FBI promotes reforms in Ukraine. As example, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU) and the Federal Bureau of Investigation (International Corruption Unit) will cooperate in investigations related to money laundering, international asset recovery and Ukrainian high-level officials' bribery and corruption. This is stated in the Memorandum of Understanding between the NABU and the Federal Bureau of Investigation (FBI), which was signed on June 29, 2017, by the NABU Director Artem Sytnyk and the Head of the FBI Criminal Division Matthew Moon.

As is known, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law of Ukraine «On the State Bureau of Investigation» on November 12, 2015, which can become an analogue of the FBI in Ukraine. But, according to the director of the State Bureau of Investigation, Truba Roman Mikhailovich — the State Bureau of Investigation will fully start working on September 1, 2018.

Билиця І. О.

доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

**ЕТИЧНИЙ КОДЕКС ПРАЦІВНИКА ДЕРЖАВНОГО БЮРО
РОЗСЛІДУВАНЬ — ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ**

Поведінка людей у суспільстві регулюються не лише і не стільки нормами позитивного права, скільки морально-етичними принципами, спрямованими на регулювання суспільних відносин відповідно до понять добра і зла, підтримуються особистими переконаннями, вихованням, традиціями, силою громадської думки. Ці принципи має бути покладено в основу змісту правових норм і практики їх застосування. У сучасному суспільстві додержання морально-етичних норм і правил має стати стрижнем діяльності владних структур, в тому числі і Державного бюро розслідувань. У цьому відношенні і етика, і мораль є поняттями одного порядку.

Необхідність у появі своєрідного Кодексу етичної поведінки, в якому були б сконцентровані основні етичні норми, що стосуються працівників Державного бюро розслідувань, є очевидною, тим більше, що нормативно-правові акти такого роду уже давно прийняті для суддів, адвокатів, прокурорів та інших юридичних професій.

З лінгвістичного боку, етика — це: 1) наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному та особистому житті людей;

2) норми поведінки, сукупність моральних правил якого-небудь класу, суспільної організації, професії тощо (Новий тлумачний словник української мови : у 3–х т. : 42 000 сл. / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. — 2-ге вид., випр. — К. : Аконіт, 2003. — (Нові словники). — Т. 1 : А — К. — 2003. — С. 652). Близьке до цього визначення наведено у філософській термінологічній літературі (Н. Малахов. Етика / Н. Малахов // Філософський енциклопедичний словник. — Інститут філософії НАНУ ім. Г. С. Сковороди. — К., 2002. — С. 204). В юридичному розумінні етика — це 1) вчення про мораль, духовність та їх роль у житті суспільства; 2) система духовних норм і правил поведінки... є важливим фактором свідомого підтримання правопорядку в суспільстві» (Юридична енциклопедія. — Т. 2. — К. : Українська енциклопедія, 1999. — С. 367). Проявом етики у безпосередніх стосунках між людьми є етикет, тобто установлені норми поведінки і правила ввічливості в якому-небудь товаристві.

При розробці Кодексу етичної поведінки працівника Державного бюро розслідувань потрібно врахувати досвід, уже накопичений у споріднених структурах, проте не потрібно його просто копіювати. Наприклад це, стосується Кодексу суддівської етики, що складається з 20 статей, тому він є зовсім недеталізованим та практично не відображає специфіки суддівської діяльності.

Значно краще враження справляє Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, що був затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів 27 квітня 2017 року. Даний Кодекс складається із п'яти розділів, що включають 33 статті. Перший та другий його розділи присвячені загальним положенням та основним етичним принципам поведінки працівників прокуратури. В наступних розділах розкрито вимоги до позаслужбової поведінки та етичні правила взаємовідносин при виконанні працівниками прокуратури своїх посадових обов'язків, тобто етичних правил службової поведінки. Останній розділ присвячений відповідальності працівників прокуратури за порушення норм цього кодексу.

Найбільш детально розкрито етично-моральні правила поведінки саме адвокатів у їхньому корпоративному документі — Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборчим з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року, які мають складатися із 11 розділів, що включають 70 статей. Слід відмітити, що Правила адвокатської етики досить деталізовані, адже поряд із загальними положеннями і основними етичними принципами поведінки адвоката до них включено розділи, які стосуються відносин адвоката із своїм клієнтом, з учасниками судом та іншими учасниками судового процесу і т. д. Слід відмітити, що приділена значна увага додержання Правил адвокатської етики і та відповідальності за їх порушення.

Зважаючи на вище зазначене в повній мірі можна стверджувати, що Кодекс етичної поведінки працівників Державного бюро розслідувань повинен бути відповідним чином структурованим із урахуванням характеру та специфіки їх діяльності. Він повинен складатися із наступних розділів:

1. Загальні положення — в яких буде розкрито завдання цього кодексу, його дію за колом суб'єктів та у часі.

Основні принципи етичної поведінки працівників Державного бюро розслідувань — в ньому потрібно закріпити основні засади етичної поведінки, наприклад верховенства права, законності, поваги до прав і свобод людини і громадянина, недопущення дискримінації, незалежності та самостійності, політичної нейтральності, презумпції невинуватості, справедливості, неупередженості та об'єктивності, доброчесності, зразковості поведінки та дисциплінованості, компетентності та професіоналізму та інші.

2. Вимоги до службової поведінки працівників Державного бюро розслідувань — в цьому розділі будуть розкриті етичні правила взаємовідносин з учасниками досудового розслідування, органами державної влади, правоохоронними органами, органами судової влади, засобами масової інформації, громадянами, у колективах та між керівником та підлеглим.

3. Вимоги до позаслужбової поведінки — в даному розділі повинні міститися етичні правила поведінки працівників Державного бюро розслідувань у не робочий час, адже вони повинні розуміти, що суспільство їх сприймає, як представників Державного бюро розслідувань, незалежно від того чи виконують вони свої службові обов'язки чи ні.

4. Відповідальність за порушення Кодексу етичної поведінки працівників Державного бюро розслідувань — в цьому розділі необхідно закріпити санкції та механізм притягнення порушників етичних норм поведінки, що закріплені в цьому кодексі.

Отже, для виконання у майбутньому поставлених перед Державним бюро розслідувань завдань потрібно забезпечити злагоджену його діяльність, як з середини (у колективах), так і ззовні (відносинах, що виникають при реалізації завдань та функцій, які стоять перед працівниками Державного бюро розслідувань) це можна буде забезпечити через прийняття Кодексу етичної поведінки працівників Державного бюро розслідувань.

Ковальчук І. С.

доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
КЕРІВНИЦТВА СПРАВАМИ, ЩО РОЗСЛІДУЮТЬСЯ
СЛІДЧИМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ**

Державне бюро розслідувань не зможе повноцінно та якісно виконувати покладені на нього завдання та функції без проведення відповідних змін в організації діяльності суміжних правоохоронних органів, а саме в органах прокуратури. Адже відповідно до пункту 2 частини 1 статті 131-1 Конституції України та пункту 3 частини 1 статті 2 Закону України «Про прокуратуру» на органи прокуратури покладається функція нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. А відповідно до статті 38 КПК України слідчі підрозділи Державного бюро розслідувань являється органом досудового розслідування. А також відповідно до статті 29 «Про державне бюро розслідувань» нагляд за додержанням Державним бюро розслідувань законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування здійснює Генеральний прокурор безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів. Отже виникає необхідність створення відповідних структурних підрозділів в системі органів прокуратури, при цьому необхідно буде врахувати особливості підслідності слідчих органів державного бюро розслідувань, а саме для них характерна предметна підслідність.

Відповідно до частини 3 статті 261 КПК України слідчим органів державного бюро розслідувань при здійсненні досудового розслідування злочинів будуть підслідні усі кримінальні правопорушення які вчиненні вищими посадовцями України, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Відповідно, слідчими державного бюро розслідувань будуть розслідуватися і кримінальні правопорушення вчинені працівниками органів прокуратури, які не пов'язані з корупційними діяннями. Тому виникає необхідність створення процесуально незалежного підрозділу в системі органів прокуратури щоб виключити вплив на хід розслідування даної категорії справ, оскільки процесуальне керівництво може здійснювати лише прокурор.

При створенні в системі органів прокуратури нових структурних підрозділів, що будуть здійснювати процесуальне керівництво у кри-

мінальних проваджень, які розслідуються слідчими державного бюро розслідувань, вважаємо за доречним, перейняти досвід створення та діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Насамперед, це має бути новий Департамент процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих Державного бюро розслідувань (далі — Департамент) в складі Генеральної прокуратури України на правах самостійного структурного підрозділу до якого будуть входити управління та відділи. На цей Департамент відділи будуть покладатися наступні функції:

- 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Державним бюро розслідувань;

- 2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях.

Також у межах компетенції цього Департаменту повинен бути наявний такий напрямок роботи, як міжнародне співробітництво під час кримінального провадження.

Зважаючи на те, що відповідно до частини 1 статті 9 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» систему Державного бюро розслідувань складають центральний апарат та територіальні органи, спеціальні підрозділи, а згідно частини 4 цієї статті територіальних підрозділів Державного бюро розслідувань буде сім, юрисдикція яких буде поширюватися на декілька областей, виникає необхідність створення територіальних філій цього Департаменту, які повинні розташовуватися в тих самих містах, в яких розташовані територіальні управління Державного бюро розслідувань.

Керівник Департаменту повинен підпорядковуватися безпосередньо Генеральному прокурору. А заступники керівника Департаменту, керівники управлінь, відділів та їх заступники, керівники територіальних відділів та їх заступники повинні напряму підпорядковуватися керівнику Департаменту. Генеральний прокурор, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам Департаменту та їх територіальним відділам і здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації прокурорами цього Департаменту повноважень.

Заміщення усіх посад в цьому Департаменті та його територіальних відділах повинні відбуватися на конкурсній основі. При чому доречно було щоб для конкурсу на заміщення посад як керівника Департаменту було створено конкурсну комісію з числа членів, які будуть обиратися Радою прокурорів, Верховною радою України, як це передбачено для обрання керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Але слід відмітити, що було б позитивним, як би до складу цієї конкурсної комісії входили і представники громад-

ських організацій, які об'єднують представників різних юридичних професій. Призначати на посаду керівника Департаменту повинен Генеральний прокурор з числа визначених кандидатів цією конкурсною комісією.

Отже, при формуванні кадрового складу Державного бюро розслідувань, потрібно частково реформувати систему органів прокуратури, а саме створити нові структурні підрозділи органів прокуратури, які будуть займатися здійсненням нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Державним бюро розслідувань та підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях. При цьому їх потрібно наділити особливими гарантіями незалежності, адже це все може вплинути на якість роботи Державного бюро розслідувань.

Свида О. Г.

доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ЗАСАДА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

На теперішній час Державне бюро розслідувань (ДБР) лише проходить важливу стадію свого становлення, водночас цілком можна стверджувати, що після завершення цього процесу воно займе одне з провідних місць у системі правоохоронних органів, забезпечуючи відповідно до покладених на ДБР завдань із розслідування вчинених високопосадовцями злочинів у межах функцій, визначених чинним законодавством. Вже із цього можна зробити висновок, що з максимальною вірогідністю з боку таких високопосадовців робитимуться усі спроби, аби перешкодити законній діяльності ДБР щодо притягнення їх до відповідальності. Функціонування ДБР, як і інших державних інститутів, базується на визначених у ст. 3 Закону України «Про ДБР» засадах. І лише неухильне додержання встановлених законодавством засад дозволить ДБР успішно виконувати поставлені перед ним завдання.

У цьому контексті постає на порядок денний необхідність забезпечити належні умови функціонування для цього нового правоохоронного органу, насамперед його незалежність. У статті 3 Закону визначено таку засаду та сформульовано її як «незалежність та пер-

сональна відповідальність кожного працівника ДБР», а у ст. 4 визначено гарантії незалежності Бюро.

В той же час положення стосовно незалежності Бюро неможна абсолютизувати та ототожнювати з його ізолюваністю від інших суб'єктів, що діють в державі. Перш за все йдеться про місце Бюро в державному правоохоронному механізмі, про його взаємодію з органами влади, що належать до різних гілок влади, а також про його роль в системі стримувань і противаг. Водночас слід окремо підкреслити, що ДБР не слід вважати політичним інститутом, а отже воно обов'язково повинно бути осторонь від будь-яких політичних процесів, в центрі ж його уваги повинні перебувати виключно питання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Засада незалежності як умова функціонування правоохоронних органів знайшла відображення у міжнародних актах, серед яких можна виділити Резолюцію Комітету Міністрів Ради Європи № (97) 24 «Про двадцять принципів боротьби з корупцією», в якій міститься норма, відповідно до якої держави для ефективної боротьби з корупцією зобов'язані: «Гарантувати, що ті, хто відповідає за запобігання, розслідування, судове переслідування і судові рішення по випадкам корупції, мають незалежність і автономність, відповідні їх функціям, є вільними від впливу та мають ефективні засоби для того, щоб зібрати докази, захищаючи людей, які допомагають владі у боротьбі з корупцією, і зберігаючи конфіденційність розслідувань» (принцип 3). Тут також можна згадати про Рекомендацію Комітету Міністрів Ради Європи № (2000)10 «Про кодекси поведінки державних службовців» та додаток до неї, в яких сформульовані орієнтовні правила поведінки для державних службовців, у тому числі і для прокурорів, реалізація яких є можливою лише за умов їх незалежного функціонування у межах, визначених законодавством відповідної країни тощо.

Отже, можна сказати, що положення правових актів міжнародного характеру дозволяють виокремити такі критерії оцінки наявності незалежності Державного бюро розслідувань: рівень забезпечення гарантій незалежності ДБР; засади призначення на посади, переміщення та звільнення працівників ДБР; суб'єкт призначення та звільнення; строки перебування керівних працівників на посаді; захист ДБР від втручання в її функціонування з боку інших державних та недержавних суб'єктів; незалежність працівників ДБР всередині прокурорської системи, рівень забезпечення соціальних та інших гарантій захисту прокурорів.

У зв'язку із цим варто висловити деякі зауваження.

Зокрема, у чинному Законі про ДБР досить невдало сформульовано засаду незалежності, а саме: «незалежність та персональна від-

повідальність кожного працівника ДБР», оскільки уявляється, що в цьому випадку синтетично об'єднано в одна дві різні за змістом засади. У зв'язку з цим слід є доцільним в ході подальших законопроектних робіт із вдосконалення законодавства про ДБР запропонувати у статті 3 Закону про ДБР їх роз'єднати та сформулювати положення щодо незалежності таким чином: «Державне бюро розслідувань організовується і діє на засадах: ... незалежності ДБР, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на працівників ДБР при виконанні службових обов'язків».

Іншим важливим аспектом забезпечення незалежності працівників ДБР є питання щодо притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Водночас питання щодо підстав, порядку, особливостей, гарантій в процесі здійснення дисциплінарного провадження тощо взагалі не врегульовані в чинному Законі про ДБР. Вважаємо, що ці питання є надто важливими, щоб в цьому разі здійснювалося відсилання до інших норм законодавства, а тому вони повинні бути в обов'язковому порядку включені безпосередньо до тексту Закону про ДБР, особливо зважаючи на ту категорію справ, розслідуванням якою займатиметься Бюро. Вважаємо, що в цьому випадку можуть бути взяті за зразок відповідні положення Закону України «Про прокуратуру», що повинно стати запорукою забезпечення незалежності працівників Бюро, умовою успішного функціонування цього нового правоохоронного органу.

Селезньов В. А.

доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ ТА КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КЕРІВНИХ ПОСАД СИСТЕМИ

Створення, та організація діяльності Державного Бюро Розслідування в Україні є актуальним завданням сьогодення як для законодавців, так і для усієї правоохоронної системи України в цілому.

Концептуальним є те, що досудове слідство повністю виводиться з системи органів прокуратури України, а підслідні раніше прокуратурі категорії кримінальних проваджень переносяться згідно з діючим кримінально-процесуальним кодексом України, до підслідності ДБР України. Таким чином вирішується проблема щодо усунення по-

еднання в прокуратурі функції як процесуального керівництва, так і досудового слідства в одній правоохоронній системі(прокуратурі), та усунення так званої, «за ангажованості» прокуратури, що до якості досудового слідства слідчим, діючі в системі органів прокуратури. На прокуратуру, при цьому покладається лише функція наглядово-процесуального керівництва як що до ДБР, так і до інших правоохоронних систем, які уповноважені згідно з діючим законодавством України здійснювати функції досудового слідства.

Згідно з законом України про ДБР, прийнятим 12 листопада 2015 року, підписаного Президентом 14 січня 2016 року, набраного чинності 1 березня 2016 року, даний орган у своїй діяльності керується Конституцією України, кримінально-процесуальним кодексом України та Закона м України «Про оперативно-розшукову діяльність»,міжнародними договорами та іншими нормативно-правовими актами. ДБР є центральним органом виконавчої влади і здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, розслідування, припинення та розкриття злочинності,віднесених до його компетенції і які вчиненні службовими особами, які займають особливо відповідальне становище,судьями, та працівниками правоохоронних органів(крім корупційних діянь),службовими особами НАБУ, керівником САП та прокурорами цієї системи,військових злочинів тощо.

При таких умовах виникає дуже гостре питання що до якості комплектації кадровим складом цього надзвичайно важливого правоохоронного органу, чисельність якого налічає понад півтори тисячі особи (що більше ніж у два рази чисельності НАБУ). При цьому з прийняттям до уваги те,які складні за складом злочини покладається розслідувати та працівників ДБР.

Таким чином якісність відбору високопрофесійних фахівців на службу в цей правоохоронних орган є запорукою високопрофесійного виконання завдань, покладених законом на ДБР України.

В законі про ДБР чітко визначені вимоги, які стосується особи, що може бути кандидатом на посаду Директора ДБР та його заступників (ст.10). Так, це може бути громадянин України, не молодший 35 років, має вищу юридичну освіту, має стаж роботи в галузі права не менше 10 років, має досвід роботи на на керівних посадах не менше 5 років, володіє державною мовою, не є членом жодної політичної партії чи членом організації забороненою законом та судом, має високі моральні якості та бездоганну репутацію, за станом здоров'я спроможний виконувати відповідні службові обов'язки.Крім того, в законі визначено, що Директор ДБР та його заступники призначаються на посади строком на 5 років і не можуть обіймати ці посади більше двох строків підряд.

Це означає, що законодавець сформулював достатньо високі професійні та морально-ділові вимоги до Керівника ДБР та його заступників.

Разом з тим, слід відмітити. Що згідно з Законом ДБР має свою систему, до якої входять сім територіальних управлінь по всій території України. Ці територіальні управління очолюють Директори територіальних органів. Крім того діють керівники підрозділів центрального апарату ДБР та їхні заступники. При цьому в Законі зовсім не сформульовані вимоги до цих важливих за ієрархією керівників цієї системи ДБР.

Тому, на мій погляд, можливо запропонувати усунути цей недолік і до ст.13 Закону про ДБР «Директори територіальних органів і керівники підрозділів центрального апарату Державного бюро розслідувань та їх заступники» — доповнити наступним чином:

Директорам територіального огляду Державного бюро розслідувань може бути громадянин України, який: 1) має вищу юридичну освіту; 2) має стаж роботи в галузі права не менше десяти років (після здобуття вищої освіти); 3) має досвід роботи на керівних посадах не менше п'яти років; 4) вільно володіє державною мовою. Керівником підрозділу управління центрального апарату Державного бюро розслідувань може бути громадянин України, який: 1) має вищу освіту відповідно до напрямку діяльності підрозділу; 2) має стаж роботи у відповідній сфері не менше семи років; 3) має досвід роботи на керівних посадах не менше трьох років; 4) вільно володіє державною мовою. Така вимога безумовно сприятиме загальній якості організацій роботи усієї системи Державного бюро розслідувань України.

Храпенко О. О.

доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Україна крокує до Європи — ця теза відома кожному українцю. З кожним днем наша держава оновлюється, приймаються нові закони та створюються нові органи. Одним з таких правоохоронних органів є Державне бюро розслідувань.

Відповідно до діючого Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII Державне бюро розслідувань є

центральною владою виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

У своїй діяльності Державне бюро розслідувань керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі.

Важливе питання зараз постає перед науковцями і практиками — чи буде цей правоохоронний орган аналогом федерального бюро розслідувань, яке діє у Сполучених Штатах Америки? Для того щоб відповісти на це питання необхідно проаналізувати передумови і причини створення Державного бюро розслідувань та зрозуміти сутність діяльності нового для України правоохоронного органу.

Спробуємо провести аналіз причин та передумов створення Державного бюро розслідувань.

Причинами та передумовами створення Державного бюро розслідувань слід вважати:

1. Реалізація вимоги пункту 9 Перехідних положень Конституції України щодо сформування системи органів досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування з огляду на позбавлення прокуратури України функції досудового розслідування злочинів. Саме цей пункт є головною правовою передумовою створення Державного бюро розслідувань, тому що виконання цієї функції не може бути ефективним, якщо і саме розслідування, і нагляд за ним веде один і той самий орган.

2. Необхідність створення єдиного слідчого органу. Таким чином держава звільняє органи прокуратури від слідчої діяльності. Позитивним моментом є вузька направленість діяльності ДБР на відміну від прокуратури, на яку крім вищезазначеної покладено також інші функції. Тобто створення такого органу в перспективі повинно покращити якість слідчої діяльності загалом. Проблеми з якими можуть стикнутися на практиці працівники ДБР це колізії законодавства, що регламентують діяльність бюро і як наслідок це може привести до втручання в його роботу інших правоохоронних структур (Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Служба безпеки України, Національна поліція тощо). На жаль, зрозумілим є те, що повноваження, функції, інтереси Державного бюро розслідувань з інтересами зазначених правоохоронних органів неминуче перетинатимуться, що впливає також з аналізу законів, які регулюють діяльність цих органів. Тобто все це може призвести до плутанини з розподілом функцій між ДБР, НАБУ, СБУ, Національною поліцією чим будуть порушенні строки досудового

розслідування, а також можливо виникнуть нові практичні проблеми в діяльності всіх вище зазначених органів.

3. Необхідність залучення осіб «нового формату», які будуть працювати у Держаному бюро розслідувань. Працівниками ДБР повинні бути люди з «великим кредитом довіри» від населення. Для них обов'язкова бездоганна репутація, високі моральні якості, а також теоретична і практична підготовка. Окрім того, кандидатам знадобиться стресостійкість, цілеспрямованість, вмотивованість та здатність протистояти будь-яким спробам впливу на них. Також добір та підготовка кадрів для ДБР мають ґрунтуватись на критерії високої соціальної культури кандидатів. Тільки за цієї умови бюро може стати дієвим інструментом державної влади від тотальної криміналізації. Важливо зазначити щодо теоретичної та практичної підготовки працівників бюро пріоритетним напрямом повинно стати аналітичне опрацювання відкритих джерел інформації і впровадження нових методів проведення аналітичної розвідки. Тоді у бюро буде гарний шанс повторити успіх Федерального бюро розслідувань США у використанні можливостей аналітичної розвідки для розкриття злочинів, які відносяться до його підслідності.

4. Підсилення прав населення щодо оскарження дій правоохоронців, суддів та інших посадових осіб які порушують закон. Зараз населення України потребує особливого захисту, потребує впевненості від влади і чим більше законодавець зможе надати цієї впевненості людям, тим краще. В свою чергу є певні побоювання щодо створення «контролюючого над контролюючими органу».

Проаналізувавши головні причини створення Державного бюро розслідувань та намітивши проблеми які можуть виникнути у подальшій діяльності бюро слід зазначити, що необхідний ще певний проміжок часу і певні зусилля для того щоб новий для України орган працював якісно і ефективно.

Кіслиця І. О.

асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ — АНАЛОГ ФЕДЕРАЛЬНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У США ЧИ НОВА ІНСТИТУЦІЯ?

У сучасному суспільстві будь-яка держава не може функціонувати без системи правоохоронних органів, які забезпечують захист громадян та правопорядку від незаконних посягань та розслідують скоєні правопорушення. В Україні триває судово-правова реформа, яка передбачає докорінні зміни у структурі правоохоронної системи держави, утворення нових органів, серед яких і Державне бюро розслідувань, удосконалення повноважень цих органів для найкращої реалізації покладених на них функцій.

Процес утворення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР) прискорився останнім часом, прийнято нормативно-правові акти, що регулюють організаційну структуру ДБР, визначають функції та повноваження цього органу. У 2017 році було призначено Директора ДБР, наразі відбувається конкурс на заняття інших посад у ДБР. Передбачається, що ДБР розпочне свою роботу у повній мірі з 1 вересня 2018 року.

Хоча для України ДБР є новим органом, однак подібні інституції вже довгий час успішно функціонують в інших державах. Наприклад, Федеральне бюро розслідувань у США працює з 1908 року і вважається найстарішою державною спецслужбою у світі (Пыхалов И. В. Спецслужбы США. — СПб.: «Издательский Дом «Нева»; М.: «Олма-Пресс», 2002. — 480 с.)

Українські науковці найчастіше порівнюють ДБР із Федеральним бюро розслідувань у США. Для того, щоб зрозуміти, чи є структура і повноваження ДБР копією ФБР, чи є новим, не схожим на ФБР органом, слід порівняти їх та виділити особливості.

Відповідно до закону України «Про Державне бюро розслідувань», ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11. 2015 р. № 794-VIII. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/paran6#n6>).

Статус ФБР у США постійно удосконалювався із реформуванням судово-правоохоронних органів та суспільно-політичними змінами

у державі. На сьогодні ФБР — це організація національної безпеки, орієнтована на розвідувальну діяльність та спрямована на протидію зовнішній загрозі, ФБР поєднує у собі функції розвідки та правоохоронного органу (FBI. Federal Bureau of Investigation. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <https://www.fbi.gov/>).

Найбільш влучно статус ФБР описав Биков А. В., який зазначив, що «Федеральне бюро розслідувань є федеральною поліцейською структурою, відповідальною за забезпечення внутрішньої безпеки у країні — ФБР виконує роль загальнонаціонального координаційного центру у боротьбі із злочинністю у США. Відмінною рисою ФБР є поєднання функцій конррозвідки, політичної поліції та кримінального розшуку (Быков А. В. Конституционно — правовые особенности организации и функционирования полицейских органов США, имеющих право на проведение оперативно-розыскных мероприятий / А. В. Быков, Т. В. Кикоть-Глухоедова // Вестник Московского университета МВД России. — 2013. — № 8. С. 95-96).

ДБР в Україні передбачається як центральний орган виконавчої влади, що буде розслідувати злочини, вчинені найвищими посадовими фігурами нашої країни, ДБР буде брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, розробляти і затверджувати методику розслідування окремих видів злочинів, а також здійснювати інші повноваження, віднесені до його компетенції.

Важливим для порівняння ДБР та ФБР є аналіз структури цих органів. Аналізуючи систему ДБР в Україні слід відмітити, що до її складу входять центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. У складі Державного бюро розслідувань діють слідчі, оперативні та інші підрозділи. Організаційну структуру Державного бюро розслідувань затверджує Директор ДБР за погодженням із Кабінетом Міністрів України. Структура Центрального апарату ДБР включає в себе: 1) Керівництво в особі Директора ДБР та його заступників; 2) Підрозділи, що здійснюватимуть досудове розслідування (Перше, Друге та Третє управління організації досудових розслідувань); 3) Оперативні підрозділи (Управління супроводження оперативними підрозділами досудових розслідувань; Управління оперативного забезпечення та оперативно-технічних заходів; Управління оперативних розробок; Управління інформаційно-аналітичної розвідки); 4) Підрозділи, що забезпечують діяльність за окремими напрямками (Управління спеціального призначення; Відділ організаційно-адміністративного та аналітичного забезпечення; Управління режимно-секретної роботи та захисту інформації; Управління внутрішнього контролю; Управління забезпечення діяльності; Управління міжнародного співробітництва та зовнішніх комунікацій; Відділ по роботі з громадськістю

та ЗМІ; Управління правового забезпечення; Відділ внутрішнього аудиту; Управління кадрової роботи та державної служби; Управління планово-фінансової діяльності, бухгалтерського обліку, звітності; Патронатна служба) (Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань. Грудень 2017-березень 2018. С. 12). Подібну структуру мають і територіальні управління ДБР.

До системи ФБР у США входять такі структурні елементи: Штаб-квартира у м. Вашингтон (до якої входять 10 управлінь і 4 служби) а також регіональні управління (56 відділень на місцях у великих містах США та більше 400 агентств-резидентів у маленьких містах по всій країні). Крім того, ФБР має представництва у більше ніж 50 країнах світу. (Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 6. — С. 70). Основу організаційно-штатної структури ФБР становлять 15 управлінь: 1) Офіс з питань працевлаштування; 2) Офіс генерального радника; 3) Офіси професійної дисципліни; 4) Управління зв'язків із громадськістю та Конгресом; 5) Управління адміністративних служб; 6) Управління по боротьбі із тероризмом; 7) Управління кримінальних розслідувань; 8) Інформаційне управління кримінальної юстиції; 9) Фінансове управління; 10) Управління інформаційних джерел; 11) Інспекційне управління; 12) Сервісне слідче управління; 13) Лабораторне управління; 14) Управління національної безпеки; 15) Навчальне управління. Важливим елементом системи ДБР є служби, які входять до її складу: Інформаційна служби кримінального правосуддя; Група реагування на критичні надзвичайні ситуації; Лабораторне управління; Навчальне управління; Служба технологій операцій; Служба управління документацією (FBI. Federal Bureau of Investigation. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <https://www.fbi.gov/>).

Можна зробити висновок, що між ФБР у США та ДБР в Україні є багато спільних рис щодо організаційної побудови, вони займають схоже місце серед правоохоронних органів, однак, мають місце і певні відмінності серед їх функцій і повноважень. При утворенні ДБР вбачається доцільним використання позитивного досвіду США з цього питання, проте, не можна стверджувати, що ДБР є аналогом ФБР і копіювання його структури без врахування національних особливостей не дасть змогу в повній мірі виконувати покладені на ДБР функції.

ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Створення Державного бюро розслідування в Україні зазвичай пов'язується з прийняттям парламентом Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року. Більшість вчених вказують на причинний зв'язок даного акту з текстом Кримінального процесуального кодексу, де ч.4 ст. 216 визначала підслідність та відносила до компетенції слідчих органів державного бюро розслідування здійснення досудового розслідування злочинів, вчинених визначеного кола посадових осіб, за винятком тих випадків, коли на це уповноважені слідчі національного бюро розслідувань.

Але слід відзначити, що поява Державного бюро розслідувань перед органів що здійснюють досудове розслідування має більш довгий, з непередбачуваними поворотами шлях.

Ще за вісімнадцять років до прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» з'явився указ Президента України «Про Національне бюро розслідувань України» від 24 квітня 1997 року. Сам указ президента став результатом роботи Робочої групи, утвореної Президентом України ще в 1995 році. Саме цей орган можна вважати ідеологічним попередником Державного бюро розслідувань. Серед завдань НБР президент окремо визначив проведення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення і усунення причин та умов, що сприяють корупції та вчиненню інших небезпечних злочинів, прогнозування динаміки злочинності в суспільстві (О. Бусол Закон України «Про Державне бюро розслідувань»// Громадська думка про правотворення /Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів/ № 10 (113) червень 2016 –с.22). Нажаль, особливих результатів роботи створений орган так і не спромігся видати. Виникли сумніви щодо доцільності подальшого функціонування даного органу. Офіційною ж причиною ліквідації НБР стало прийняття рішення Конституційним судом України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квітня 1997 року N 371 «Про Національне бюро розслідувань України», згідно з яким з одного боку не було виявлено вихід Президента України за межі наданих в Конституції України повноважень при виданні згаданого указу, але з урахуванням того, що парламент так і

не розглянув проекти законів щодо організації та діяльності НБР, а, як відомо, згідно п.14 ст.92 Конституції України виключно законами визначається організація та діяльність органів досудового розслідування, то положення відповідного указу президента було визнано неконституційними. На виконання цього рішення Конституційного суду України було видано Указ Президента України від 15 грудня 1999 № 1573, яким і було ліквідовано НБР.

Наступна спроба створення НБР пов'язується зі створенням в 2005 році відповідно до Розпорядження Президента від 15 березня 2005 року та Указу Президента № 834/2005 від 23 травня 2005 року Робочої групи з розроблення концепції утворення та організації діяльності Національного бюро розслідувань України та Міжвідомчої комісії з питань реформування правоохоронних органів. Очолював останню на початковому етапі функціонування, до речі, тодішній Секретар РНБО П. Порошенко. Вже 6 вересня одна з комісій підтримала проєкт Концепції реформування правоохоронних органів України (системи кримінальної юстиції) (Концепція реформування правоохоронних органів України (система кримінальної юстиції) (проєкт): режим доступу до сайту <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1285058160>). Текст даного документу містив знову згадку про Національне бюро розслідувань. В роботі першої комісії існували протиріччя серед співголовуючих В. М. Стретович та Король В. М. щодо функціонального призначення НБР В. Стретович вважав за необхідне створити новий, мобільний орган, який займатиметься «фінансовою розвідкою» в країні та боротиметься з корупцією. В. Король пропонував організувати новий орган у спосіб об'єднання відповідних слідчих відділів СБУ, МВС та ДПА, а Національне бюро розслідувань мало б займатися боротьбою із організованою злочинністю та корупцією. (Розвиток публічного права в Україні (доповідь за 2005 2006 роки)// За заг. ред. Н. В. Александрової, І. Б. Коліушка. — К.: Вид. Конус Ю, 2007. — с.416—417) с Незважаючи на заяви членів комісій щодо підготовки проєкту Закону України «Про національне бюро розслідувань», жодного проєкту не було подано до парламенту. Концепції реформування правоохоронних органів України також не була позбавлена недоліків, які не дали можливості вийти даному документу за межі статусу проєкту. Відсутність дієвих результатів згаданих робочих груп привели до їх ліквідації в відповідно 2008 та 2006 роках згідно Указів Президента України.

Але на наш погляд, джерела виникнення Державного бюро розслідувань, яке за первинним варіантом діючого КПК ставало наступником прокуратури за підслідністю, слід вбачати ще раніше.

Конституція України 1996 року серед функцій органів прокуратури не передбачала здійснення досудового розслідування та надавала органам прокуратури лише тимчасову можливість досудове розсліду-

вання до створення органів, яким ця функція мала б бути передана. Певна послідовність в цьому вбачається, оскільки така зміна підходу позбавляла певного тиску на слідчого з боку прокурора як без посереднього керівника органу прокуратури. Створення ж ДБР є логічним продовженням закладених ще в 1996 році змін.

Можливо, як вбачається, пов'язувати ідеї створення ДБР як окремого незалежного органу досудового слідства ще й з Концепцією судово-правової реформи від 28 квітня 1992 року, де серед ключових тез виділялося законодавче закріплення процесуальної незалежності слідчого та необхідність створення єдиного слідчого апарату. Остання теза, до речі, в сучасних умовах боротьби з корупцією, коли концентрація слідчих повноважень, особливо відносно корупційних правопорушень є хибною, вже не такою актуальною.

На наш погляд, подальше формування Державного бюро розслідувань в Україні має провадитися з урахуванням не тільки закордонного, але й власного історичного досвіду.

Нестерчук Л. П.

старший викладач кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК НОВИЙ ПРАВООХОРОННИЙ ОРГАН В УКРАЇНІ

У різних країнах світу організація протидії корупції різуче відрізняється. Впроваджуються західні схеми (класичні) на підставі прийняття антикорупційного законодавства та утворення активних громадських інституцій у виявленні та протидії корупції серед вищих можновладців країни, досягненні прозорості влади. Такі спроби робилися різними шляхами: радикальним, як у Грузії (оновлення апарату держави, правоохоронних органів, скорочення та ліквідація корупційних функцій) або утворенням сильних спеціалізованих антикорупційних органів як у пострадянських прибалтійських країнах.

В багатьох країнах не останнім фактором впливу на владу, шляхом примушення у боротьбі з корупцією, стало громадянське суспільство; у країнах Центральної і Східної Європи, які були членами співдружності економічної взаємодопомоги країн Варшавського договору та набули членства у Євросоюзі, визначальним фактором яких став євроінтеграційний чинник.

У всьому цьому спільністю є антикорупційні компоненти. Визначальним фактором став принцип незалежності слідчих, які мають ефективно розслідувати гучні корупційні справи. Слідчі відокремлені від правоохоронних органів. Таким прикладом став Гонконг, який тривалий час вважався найкорумпованішою фінансовою столицею світу.

У США діє Федеральне бюро розслідувань (далі — ФБР). ФБР входить до системи Міністерства юстиції та підпорядковується генеральному прокурору. У Білорусі утворено Слідчий комітет, як єдину і централізовану систему державних правоохоронних органів, які є органами попереднього слідства і здійснюють повноваження в сфері досудового кримінального провадження. Цей Комітет підпорядкований президенту країни.

Але чи стало б можливим таке перетворення без того, що владні еліти прагнули до самоочищення і потім переносили власний приклад на всю систему влади? Вважаю, що ні, бо одним з головних важелів правосвідомості особи має бути бажання до такого перетворення, насамперед, можновладців різних ієрархічних щаблів.

У 1992 році сталася подія: постановою Верховної Ради України було прийнято акт «Про Концепцію судово-правової реформи» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 30, ст.426), за яким у першому етапі проведення цієї Концепції у життя незалежної української держави мали стати розробка і прийняття законодавчих актів по створенню Слідчого Комітету, програми його матеріально-технічного забезпечення. Пройшло вже більше ніж 25 років, але утворити прозорий антикорупційний орган в Україні влада виявилась неспроможною, тому що «не знайшлося» політичної волі. Утворено бездієві: Спеціалізована антикорупційна прокуратура при Генеральній прокуратурі України, Національне антикорупційне бюро розслідувань. А чи не стане Державне бюро розслідувань в Україні теж «мальчиком для битья»?

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VIII від 12.11.2015 року (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55) / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/>) (далі — Закон), Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Із наведеного положення виникає питання щодо підслідності кримінальних проваджень Державному бюро розслідувань. Відповідь на це питання вміщено у ст. 5 Закону. Згідно з нею, Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення,

розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України від 2015 року «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України № 2341-III від 05.04.2001 року.

Таким чином окреслюється коло суб'єктів, стосовно яких Державне бюро розслідувань має право здійснювати власні повноваження. Ними, відповідно, є: Президент України (повноваження якого припинено встановленому порядку), Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, перший заступник та заступник міністра, член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його перший заступник та заступник, члени Центральної виборчої комісії, народний депутат України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Директор Національного антикорупційного бюро України, Генеральний прокурор, його перший заступник та заступник, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступник, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступник, радник або помічник Президента України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, суддя, працівник правоохоронного органу, особа, посада якої належить до категорії «А» (відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України № 4651-VI від 13.04.2012 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>); службові особи

Національного антикорупційного бюро України, заступник Генерального прокурора — керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або інші прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти під час проходження зборів (відповідно до ч. 1 ст. 401 Кримінального кодексу України) (Відомості Верховної Ради України (ВВР), від 29.06.2001 р., № 25, стаття 131) / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>).

Причому, щодо переліку суб'єктів, стосовно яких слідчі Державного бюро розслідувань мають право проводити досудове розслідування, то є наявне протиріччя між положеннями Закону та Кримінального процесуального кодексу України. Так, у Законі вміщено посилання на нормативний акт, який вже втратив чинність. Окрім того, перелік у Законі є набагато вужчим, чим перелік, вміщений у Кримінальному процесуальному кодексі України.

Щодо кола злочинів, які уповноважені розслідувати слідчі Державного бюро розслідувань, то виходячи із положення ст. 5 Закону, це будь-які злочини, вчинені суб'єктами, зазначеними у попередніх абзацах. Але із цього правила є виключення — якщо ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України (кримінальні корупційні правопорушення, передбачені низкою статей Кримінального кодексу України) або до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (попередження, виявлення та розслідування правопорушень у діяльності працівників Національного антикорупційного бюро України), а також у випадку, якщо вчинено злочин, передбачений статтею 422 Кримінального кодексу України.

Більшість злочинів, що вчиняють суб'єкти, підслідні слідчим Державного бюро розслідувань, є корупційними. Усі корупційні злочини підслідні Національному антикорупційному бюро України. Окрім того, Національне антикорупційне бюро України може проводити досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом. Отже, до підслідності Державного бюро розслідувань відносяться усі злочини (окрім корупційних та деяких інших злочинів), вчинені визначеним колом суб'єктів; злочини, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними, резервістами під час проходження зборів, крім випадків, передбачених у Законі. Таким чином, утворюється орган, який переймає частину повноважень у інших органів досудового розслідування.

Отже, виникає питання — чи потрібно створювати новий правоохоронний орган — Державне бюро розслідувань? Можливо, що й ні, адже фактично цей орган буде звітуватись вищому ешелону влади, тобто Прем'єр міністру. Тоді виникає нове питання — якими повно-

важеннями варто наділити співробітників Державного бюро розслідувань, щоб запобігати, виявляти, припиняти, розкривати та розслідувати (тавтологія у Законі, тому що розслідувати — це й означає припиняти і розкривати злочинні дії) злочини високопосадовців? Ми вважаємо, що Державне бюро розслідувань має бути створений таким чином, щоб стати самостійним інститутом, який би діяв згідно Закону та не підпорядковувався виконавчій владі, зокрема. Або слід повернутися до того з чого починали, а саме, до реалізації положень «Концепції судово-правової реформи» і утворити ДБР, на кшталт, Слідчого Комітету у Республіці Білорусь, РФ або ФБР у США, врахувати, при цьому, державно-українські потреби протидії різновидів злочинності.

Вочевидь, вирішенню цього складного питання сприятиме проведення наукових дискусій задля уточнення єдиного вірного поняття та виведення визначення «правоохоронні органи». Такий підхід стане у нагоді визначення на законодавчому рівні місця органів досудового слідства серед правоохоронних органів України, що в свою чергу приведе до утворення єдиного органу, що буде вести боротьбу із злочинністю у всіх ешелонах української влади. Тоді прокуратура України зможе виконувати свої обов'язки щодо організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку і буде позбавлена функції досудового розслідування згідно п.9 ч.2 Р. 15 «Перехідних положень» Конституції України.

Владиславська В. В.

асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

12 листопада 2015 року було прийнято довгоочікуваний та революційний Закон України «Про державне бюро розслідувань». Відповідно до положень цього закону, Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

До підслідності бюро належить розслідування таких злочинів:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Задля забезпечення повноцінного функціонування Державного бюро розслідувань до Верховної ради України було подано, та в подальшому прийнято в першому читанні та за основу проект закону 5395-д від 05.04.2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань».

У законопроекті пропонується внести цілий ряд змін щодо організації роботи Державного бюро розслідувань, структури та кадрового забезпечення.

Зокрема, у ст.13 вищезазначеного законопроекту запропоновано кваліфікаційні вимоги до директорів територіальних управлінь, керівників підрозділів (управлінь) центрального апарату та керівника підрозділу внутрішнього контролю Державного бюро розслідувань. Директором територіального органу Державного бюро розслідувань може бути громадянин України, який:

- 1) має вищу юридичну освіту;
- 2) має стаж роботи в галузі права не менше десяти років (після здобуття вищої освіти);
- 3) має досвід роботи на керівних посадах не менше п'яти років;
- 4) вільно володіє державною мовою.

Керівником підрозділу (управління) центрального апарату Державного бюро розслідувань може бути громадянин України, який:

- 1) має вищу освіту відповідно до напрямку діяльності підрозділу;
- 2) має стаж роботи у відповідній сфері не менше семи років;
- 3) має досвід роботи на керівних посадах не менше трьох років;
- 4) вільно володіє державною мовою.

Не може бути призначена на посади Директора територіального органу Державного бюро розслідувань, керівника підрозділу (управління) центрального апарату Державного бюро розслідувань особа, яка підпадає під обмеження, встановлені статтею 15 цього Закону.

Така пропозиція є дещо критичною, оскільки, кваліфікаційні вимоги до осіб, які претендують на посаду директора Державного бюро розслідувань та на посаду директорів територіальних управлінь є майже ідентичними.

Беручи до уваги той факт, що Директор ДБР очолює центральний орган виконавчої влади та його правовий статус є дещо вищим, ніж правовий статус директорів територіальних управлінь, — вважається за доцільне передбачити на законодавчому рівні й різні кваліфікаційні вимоги до кандидатів на вказані посади.

З урахуванням цього пропонуються наступні кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посаду директорів територіальних управлінь:

- 1) наявність вищої юридичну освіту;
- 2) стаж роботи в галузі права не менше десяти років (після здобуття вищої освіти);
- 3) високі моральні якості та бездоганна репутація;
- 4) вільне володіння державною мовою.

Крім того, для забезпечення ефективного виконання завдань Державного бюро розслідувань уточняється місцезнаходження територіальних органів та пропонується перенести новоутворені територіальні управління, зокрема: з м. Хмельницького до м. Вінниці, з м. Миколаїв до м. Одеси, що є цілком виправданим.

Деменчук М. О.

асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Державне бюро розслідувань (надалі — ДБР) новостворений правоохоронний орган, однією з засад діяльності якого є відкритість та прозорість діяльності для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітність і підконтрольність визначеним законом державним органам (Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55). На нашу думку, в сучасних умовах, коли рівень довіри до правоохорон-

них органів України знаходиться на низькому рівні, ця засада є однією з ключових для виправлення існуючої ситуації. До того ж, ДБР, як було відзначено вище, є повністю новим органом, репутація якого формується з «чистого листа».

Засада щодо прозорості діяльності знаходить своє втілення і у обов'язку ДБР регулярно інформувати суспільство про свою діяльність через засоби масової інформації, свій офіційний веб-сайт та в інших формах (наприклад, шляхом оприлюднення на офіційному веб-сайті звітів за конкретними запитами, у тому числі із зазначенням причин, через які заходи не були вжиті, оприлюднення інформації про призначення та звільнення працівників ДБР).

На нашу думку, важливим фактором для ефективної реалізації засади щодо прозорості та відкритості є не лише подання звітів, але й отримання зворотного зв'язку від громадськості. Так, важливим є врахування громадської думки, пропозицій громадян та громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень з питань діяльності ДБР у сфері правоохоронної діяльності з метою зміцнення конституційного правопорядку в державі. Як відзначено у Стратегічній програмі діяльності ДБР на 2017-2022 рр., постійний діалог з громадськістю, роз'яснення роботи є пріоритетом діяльності цього органу.

Заслужовує на увагу і той факт, що передбачено різноманітні форми взаємодії з громадськістю, серед яких:

- організація та забезпечення проведення керівництвом ДБР, а також керівниками його територіальних органів, особистого прийому громадян;

- організація та забезпечення практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян, відповідно до їх статуту, пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів;

- впровадження та забезпечення функціонування телефону «гарячої лінії» та електронної пошти ДБР для отримання повідомлень про скоєння кримінальних правопорушень, підслідних ДБР, а також тих, що готуються;

- виконання вимог законодавства щодо забезпечення демократичного цивільного контролю за діяльністю ДБР (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>).

На нашу думку, запровадження вищенаведених заходів вимагатиме певного часу, фінансової та технічної підтримки. До того ж, в

сучасних умовах поширеності телекомунікаційних мереж деякі з заходів суттєво спростять доступ населення до ДБР (телефон «гарячої лінії», електронна пошта).

Також, варто відзначити, що перелік форм взаємодій з громадськістю не носить вичерпного характеру, а отже може бути розширений за умови відповідності Конституції та іншим законам України. На нашу думку, до форм взаємодії ДБР з громадськістю можна віднести проведення круглих столів, конференцій, відкритих зустрічей, брифінгів, публікування статей працівниками ДБР у спеціалізованих виданнях, газетах, журналах тощо, публікацію нотаток у соціальних мережах та ін.

Досліджуючи проблематику відкритості та прозорості як засади діяльності ДБР, вважаємо, що вона тісно пов'язана із такою категорією як доступність. На нашу думку, це поняття можна розглядати у декількох вимірах. По-перше, доступність до ДБР, як органу виконавчої влади, по-друге, доступність до інформації щодо його діяльності та його рішень. Підтримаємо раніше висловлену точку зору щодо позитивного впливу поширення мережі Інтернет та інших комунікативних джерел серед населення.

Джабурія О. О.

асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УПРАВЛІнь ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

12 листопада 2015 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про Державне бюро розслідувань» (далі Закон), який набрав чинності 1 березня 2016 року.

Згідно ст.1 Закону Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Новостворений орган деякі експерти порівнюють з американським ФБР та відзначають його досить потужний потенціал у боротьбі з правопорушниками вищої ланки влади. Як відомо, саме відповідно до ст. 5 Закону Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

З моменту ухвалення Верховною Радою Закону до призначення його керівника пройшло більше ніж два роки. Вже розпочато процедуру конкурсного відбору кадрів.

Необхідно відзначити, що перед керівництвом ДБР стоїть основна задача — набрати якісний штат працівників і почати роботу Бюро. Але відсутність удосконаленого законодавства створює загрозу зриву діяльності не тільки слідчих органів Бюро розслідувань, а й усієї правоохоронної системи країни. Наразі Генеральна прокуратура вже втратила свої повноваження розслідувати злочини, що підслідні ДБР, а всі працівники Бюро є виключно державними службовцями, тобто чиновниками. Тож виходить, що в детективів Бюро відсутні законні підстави належним чином здійснювати оперативно-розшукові дії.

Крім цього, відсутність норм щодо впорядкування умов оплати праці оперуповноважених наразі унеможливує проведення конкурсів на інші посади оперативно-розшукового блоку.

Також, ст. 9 Закону встановлює структуру та чисельність Державного бюро розслідувань.

Так для забезпечення виконання завдань Державного бюро розслідувань утворюються такі територіальні управління:

1) територіальне управління, розташоване у місті Львові, що поширює свою діяльність на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську області;

2) територіальне управління, розташоване у місті Хмельницькому, що поширює свою діяльність на Вінницьку, Житомирську, Рівненську, Хмельницьку, Чернівецьку області;

3) територіальне управління, розташоване у місті Миколаєві, що поширює свою діяльність на Кіровоградську, Миколаївську, Одеську області;

4) територіальне управління, розташоване у місті Мелітополі, що поширює свою діяльність на Автономну Республіку Крим, Запорізьку, Херсонську області, місто Севастополь;

5) територіальне управління, розташоване у місті Полтаві, що поширює свою діяльність на Дніпропетровську, Полтавську, Сумську, Харківську області;

6) територіальне управління, розташоване у місті Краматорську, що поширює свою діяльність на Донецьку і Луганську області;

7) територіальне управління, розташоване у місті Києві, що поширює свою діяльність на місто Київ, Київську, Черкаську та Чернігівську області. (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 794-VIII)

При обговоренні цього питання неодноразово звертали увагу про доцільність створення територіальних управлінь ДБР, розташованих саме у тих містах — обласних центрах, які зазначені в Законі. З урахуванням специфіки завдань та повноважень ДБР, особливої ідеології, яка полягає в тому, що воно буде розслідувати кримінальні провадження, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці (від міністрів до начальників ГУ), більш доцільним та обґрунтованим буде розташування офісів територіальних управлінь саме у тих містах, де проживає більше мешканців, відповідно існує більша кількість посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування.

Розберемо ситуацію з утворенням територіальних управлінь Державного бюро розслідувань на конкретному прикладі. Згідно даним Державної служби статистики України, станом на 01.04.2018 чисельність обласних центрів є такою: Миколаївська область — 1138828; Кіровоградська область — 953729; Одеська область — 2381971 мешканців. (Чисельність населення станом на 01.04.2018 [Електронний ресурс] // Демографічна та соціальна статистика. — 104. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>) Як вбачається з вищенаведених статистичних даних, обласним центром з найбільшою кількістю населення є Одеська область. Таким чином, саме у обласному центрі з найбільшою кількістю населення й сформовані державні органи та органи місцевого самоврядування з найбільшою кількістю чиновників — посадових осіб, які потенційно можуть бути суб'єктами кримінальних справ, що підвідомчі Державному бюро розслідувань. Тому досить логічним з точки зору економії часу та державних коштів, а також логістики було б утворення територіальних управлінь з місценаходженням саме у обласному центрі

з найбільшою кількістю мешканців, а саме в Одесі, Дніпрі, Харкові, Маріуполі, Херсоні тощо.

Вихід з цієї ситуації простий і вже зроблені перші кроки: подання та ухвалення Верховною Радою змін до Закону України про Державне бюро розслідувань.

Так, 17.05.2018 р. Депутати Верховної Ради України 265 голосами прийняли в першому читанні та за основу проект № 5395-д Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань», а також проголосували за підготовку законопроекту до другого читання за скороченою процедурою. Даний законопроект наряду з такими нововведеннями, як запровадження посади оперуповноваженого, віднесення окремих підрозділів ДБР до таких, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та інші, змінює розташування деяких територіальних управлінь. Так, вищезазначеним законом внесені зміни до частини 4 ст. 9 Закону та встановлено, що для забезпечення виконання завдань утворюються територіальні управління, які поширюють свою діяльність на декілька областей, як і було зазначено в первісній редакції закону, але зі зміною розташування. Так з міста Хмельницького переведено розташування територіального управління в місто Вінниця, з Миколаєва в Одесу, з Мелітополя до Дніпра, з Полтави до Харкова, з Краматорська до Маріуполю. Дійсно перенесення розташування територіальних управлінь Державного бюро розслідувань до великих міст обумовлено сукупністю факторів, які впливають не тільки на економію державних коштів, але й на ефективність та якість подальшої роботи державного органу. (Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань» від 05.04.2018 // Відомості Верховної Ради України. — 2018. — № 5395-д)

Натомість, потрібно звернути увагу на ту обставину, що 22 грудня 2018 року Державне бюро розслідувань оголосило конкурс на зайняття посади директорів семи територіальних управлінь, розташованих у м.Київ, м.Хмельницький, м.Миколаїв, м.Мелітополь, м.Полтава, м.Краматорська, м.Львів, а в квітні 2018 оголосило конкурси на 455 посад до тих же територіальних управлінь. До кожного територіального управління оголошено конкурс на 65 посад. Проведення конкурсів розпочато та триває складання тестів та інших екзаменів. Не виключено, що ще до закінчення конкурсів будуть прийняті остаточні зміни до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» щодо зміни розташування територіальних управлінь. Серед учасників конкурсів вже розповсюджується думка про некоректність зміни «правил гри» під час самої гри. Не дивлячись на суспільну необхідність, логічне та

економічне обґрунтування зміни місцезнаходження територіальних управлінь, особи, які подавали заявки про участь у конкурсах розраховували у випадку позитивного результату проходження конкурсу, на розташування свого робочого місця саме у тому місті, яке було зазначено в оголошенні про конкурс, а також саме у тому місті, де проживають вони та члени їх родини.

Таким чином, внесення змін до законодавства про Державне бюро розслідувань обумовлено не тільки необхідністю створення та формування нового правоохоронного органу, але й необхідністю ефективної та якісної роботи цього органу, яка є запорукою відновлення довіри суспільства до правоохоронної системи в цілому.

Чекмарьова Л. Ю.

заступник декана факультету адвокатури з наукової роботи,
асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів
та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Важливим напрямом у розвитку професійних та особистих навичок працівників Державного бюро розслідувань (далі — ДБР) є підвищення їх кваліфікації. Це процес під час якого підвищується рівень готовності особи до виконання поставлених завдань й обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань (Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. // Відом. Верхов. Ради України. — 2014. — № 37–38. — Ст. 2004).

Відповідно до Стратегічної програми діяльності ДБР на 2017–2022 роки підвищення кваліфікації планується здійснювати в таких формах: 1. програми навчальних курсів та тренінгів на базі юридичних вузів, які здійснюють підготовку кадрів для слідчих і оперативних підрозділів правоохоронних органів України; 2. тренінги та навчальні курси експертів слідчих органів інших країн; 3. обмін досвідом, стажування у слідчих органах в інших країнах (Стратегічна програма діяльності ДБР на 2017–2022 роки. — Київ. — 2017. — с. 13).

О. М. Домашенко зазначає, що підвищення кваліфікації повинно здійснюватися в таких формах: 1) проходження відповідних курсів у вищих навчальних закладах; 2) самостійне навчання; 3) науково-практичні конференції та міжвідомчі семінари (Домашен-

ко О. М. Роль професійного навчання у запобіганні тактичним помилкам в слідчій діяльності / О. М. Домашенко // Питання боротьби зі злочинністю. — Вип. 30. — 2015. — С. 127).

На навчальних курсах та тренінгах у вищих навчальних закладах необхідно більше уваги приділяти саме практичним питанням організації та діяльності ДБР, організації розслідування злочинів, з подальшим моделюванням процесу, роботі з узагальнення досвіду із організації розслідування злочинів, набутого іноземними державами, інших організацій, та забезпечення його практичного використання у межах законодавства України.

Також слушно зазначає О. М. Домашенко, що під час проходження курсів у вищих навчальних закладах необхідно: а) при проведенні занять розглянути теми, що стосуються проблемних питань організації та процесу розслідування злочинів на сучасному етапі; б) тематику занять присвятити конкретному напрямку діяльності слідчих, інакше кажучи, враховувати їх спеціалізацію; в) використовувати не лише традиційні форми навчання — лекції та семінарські заняття, а й більш активні, такі як практичні заняття з аналізом конкретних ситуацій, матеріалів кримінальних проваджень та проблемних ситуацій, вирішення яких становить значні труднощі (Домашенко О. М. Роль професійного навчання у запобіганні тактичним помилкам в слідчій діяльності / О. М. Домашенко // Питання боротьби зі злочинністю. — Вип. 30. — 2015. — С. 122–128).

В системі ДБР планується створення Академії та Науково-дослідного інституту Державного бюро розслідувань. Саме в Академії планується здійснювати підготовку кадрів та підвищення рівня кваліфікації працівників ДБР.

При цьому, питання створення Академії, а також Науково-дослідного інституту, зокрема, вирішення їх організаційно-штатних, науково-організаційних, господарських, кадрових питань, буде вирішуватися після забезпечення функціонування Бюро з виконання основних завдань за призначенням, а саме, протягом 2020–2022 р.р. (Стратегічна програма діяльності ДБР на 2017–2022 роки. — Київ. — 2017. — с. 13).

Необхідно забезпечити на постійній основі участь працівників ДБР у міжнародних заходах, організації проведення робочих зустрічей та експертів слідчих органів інших країн для обговорення проблемних питань діяльності ДБР та обміну практичним досвідом.

Участь в науково-практичних конференціях, семінарах, вебінарах та інших наукових заходах, за участю працівників інших правоохоронних органів відіграє важливу роль в процесі підвищення кваліфікації. Обговорення з науковцями, та експертами слідчих органів з України та інших країн проблемних питань дозволяє їх вирішити. Також, по-

зитивним буде залучення до роботи експертів з певним стажем роботи у слідчих органах, які зможуть поділитися набутим досвідом.

Отже, ми вважаємо, що підвищення кваліфікації повинно здійснюватися в таких формах: 1) навчальні курси та тренінги у вищих навчальних закладах; 2) науково-практичні конференції, семінари, вебінари та інші наукові заходи, за участю працівників інших правоохоронних органів; 3) залучення до роботи експертів з певним стажем роботи у слідчих органах, які зможуть поділитися набутим досвідом; 4) участь у міжнародних заходах, робочих зустрічах працівників ДБР та експертів слідчих органів інших країн для обговорення проблемних питань діяльності ДБР та обміну практичним досвідом.

Питомець А. В.

аспірант кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»,
голова Комітету по роботі з молодими адвокатами
Ради адвокатів Одеської області, адвокат

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО
БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ТА СТОРОНИ ЗАХИСТУ
НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ**

В умовах триваючої реформи правоохоронних органів України, яка отримує неоднозначні оцінки, великого значення набуває завдання створення організаційно-правових засад запобігання і протидії корупції серед вищих посадових осіб держави, суддів і прокурорів, запобігання корупції під час формування єдиного органу законодавчої влади і недопущення зрощення бізнесу та політики, а також належного розслідування злочинів катування і пов'язаних з ними злочинів.

Ймовірно, що від самого початку стратегія реформування української правоохоронної системи не використовувала в повному обсязі можливості, що надаються аналізом аналогічної зарубіжної досвіду. Адже існує багато варіантів організації правоохоронних систем, які на рівні принципів побудови, так і на рівні практичної реалізації і впровадження.

Для досягнення вказаної мети Законом України «Про Державне бюро розслідування» від 12 листопада 2015 р. на взірць Федерального бюро розслідування США було створено центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою

запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідування: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII // Відомості Верховної Ради. — 2016. — № 6. — Ст. 55).

Нормами ч. 1,2 ст. 22 КПК України закріплено конституційні принципи змагальності різних сторін надзвичайно актуальним стає проблема взаємовідносин новоствореного державного органу — Державного бюро розслідування (далі — ДБР) з захисником на досудовому розслідуванні (Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квітня 2012 р. — № 4651—VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 11-12. — ст. 88). Розділом IV Законом України «Про Державне бюро розслідування» від 12 листопада 2015 р. передбачено правові основи взаємодії Державного бюро розслідувань з іншими державними органами (Про Державне бюро розслідування: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII // Відомості Верховної Ради. — 2016. — № 6. — Ст. 55). На превеликий жаль, розробники закону оминули своєю увагою організаційно-правові аспекти взаємодії ДБР з інститутом адвокатури. Очевидно, що вказану проблему необхідно вирішувати з урахуванням співвідношення функцій ДБР і захисника та їх повноважень у досудовому впровадженні.

Питання правового статусу інституту адвокатури та його взаємовідносини з органами державної влади в тієї чи іншої мірі розглядалися у роботах зарубіжних та вітчизняних науковців. Окремим аспектам цієї проблеми тими присвячували свої праці, зокрема: В. В. Андреевський, Н. М. Бакаянова, Т. В. Варфоломеева, С. В. Гончаренко, О. С. Деханов, А. В. Козьмініх, С. Е. Лібанова, М. М. Михеєнко, П. В. Хотенець, І. С. Яртіх та інші вчені. Утім питання взаємодії захисника-адвоката і досудових органів розслідування, співвідношення їх функцій залишається актуальним особливо у зв'язку зі створенням нової державної інституції — ДБР.

Нормами ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідування» від 12 листопада 2015 р. зазначено, що ДБР організовується на засадах: 1) верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; 2) законності; 3) справедливості; 4) неупередженості; 5) незалежності і персональної відповідальності кожного працівника ДБР; 6) відкритості та прозорості діяльності ДБР для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам. ДБР діє гласно тією мірою, що не порушує права і свободи людини і громадянина, не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства та законодавства про державну

таємницю; 7) політичної нейтральності і позапартійності; 8) єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень ДБР (Про Державне бюро розслідування: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII // Відомості Верховної Ради. — 2016. — № 6. — Ст. 55).

Нормами ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідування» від 12 листопада 2015 р. передбачено, що ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до норм Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р., особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів (Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради. — 2016. — № 4. — Ст. 43), крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 КПК України (Юрчишин В. М. Відносини прокурора із захисником на досудовому розслідуванні за новим КПК України // Адвокат. — 2012. — № 9. — С. 19-22).

Ч. 3 ст. 22 КПК України визначено, що під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу, тобто згадані функції є строго розмежованими. Наразі відправлення функції обвинувачення законодавець покладає на прокурора, слідчого і потерпілого (ч. 5 ст. 22 КПК України). Нормами ч. 5 ст. 22 КПК України передбачено, що під час кримінального обвинувачення функцію захисту покладено на підозрюваного, обвинуваченого, його захисника та законного представника. При цьому захисник наділений повноваженнями на пошук доказів на підтвердження обставин, що спростовують обвинувачення чи підозру, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного (обвинуваченого) (ст. 47 КПК України) (Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квітня 2012 р. — № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 11-12. — ст. 88).

З наведеного видно, що кримінально-процесуальні функції захисту і обвинувачення, як протилежні за своїм спрямуванням, виконуються різними суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності (Юрчишин В. М. Відносини прокурора із захисником на досудовому розслідуванні за новим КПК України // Адвокат. — 2012. — № 9. — с. 19). Хоча з норм ч. 2 ст. 9 КПК України випливає, що ДБР зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Необхідність дослідження обставин, що виправдовують чи пом'якшують відповідальність підозрюваного (обвинуваченого), зумовлена обов'язком слідчого і прокурора всебічно, повно і неупереджено досліджувати всі обставини кримінального провадження (Строгонович М. С. Уголовное преследование в уголовном процессе / М. С. Строгонович. — М.: Изд-во АН СССР, 1951. — с. 15-16).

Наявність у досудовому розслідуванні правозахисної функції ДБР впливає із обов'язку держави охороняти, забезпечувати надійне заступництво за людину та її невід'ємні блага від незаконних порушень та обмежень цих благ — прав, свобод та законних інтересів (ст. 3, 10, 17, 25, 27 Конституції України), обов'язкового відшкодування шкоди, коли такі порушення та обмеження не вдалося попередити (ст.ст. 32, 50, 56 Конституції України) (Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 30 // Відомості Верховної Ради України (тлумачення від 15 березня 2016 р.). — 1996. — № 30. — Ст. 63). Виходячи з цього, у такому виді державно-правової діяльності, як кримінальне судочинство, «державна не ототожнює своїх інтересів тільки з викриттям дійсно винних у вчиненні кримінального правопорушення та їх обвинуваченням. Захист прав та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, захист невинних, відвернення слідчих і судових помилок — інтерес також конституційний, публічний, при чому не меншої ваги» (Попелюшко В. О. Публічність і захист / В. О. Попелюшко ; матеріали міжнар. наук. конф. («Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві»). — К. : Академія адвокатури України, 2002. — с. 38).

Водночас для особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, однієї державної правозахисної діяльності недостатньо [4, с.20]. Відповідно до норм ч. 1 ст. 63 Конституції України така особа наділяється ще й додатковим конституційним правом на захист (Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р.

№ 30 // Відомості Верховної Ради України (тлумачення від 15 березня 2016 р.). — 1996. — № 30. — Ст. 63). На відміну від усіх інших конституційних прав людини і громадянина, закріплених у нормах ст.ст. 21-64 Конституції України, право підозрюваного, обвинуваченого та підсудного на захист є специфічним, тому що надається тільки в одній сфері державно-правової діяльності — кримінальному судочинстві. При цьому слід зауважити, що через незвичність юридичної ситуації для особи, в яку потрапив підозрюваний, обвинувачений, підсудний, недостатньої обізнаності, а й нерідко перебуванням під вартою, така особа є дуже обмеженою у реалізації наданих їй особисто прав. А отже найчастіше така функція переходить до захисника-адвоката, який є незалежним правозаступником і має бути рівним з ДБР. Він не заміняє підозрюваного, обвинуваченого, а діє поряд з ним, будучи самостійним учасником процесу, уповноваженим суспільством на захист. Правозаступництво — публічний фактор правосуддя (Андреевский В. Классификация и квалификация адвокатских профессий, их взаимодействие с судебной системой // В. Андреевский // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 5. — с. 156). Якщо адвокатура визнається рівноправною з ДБР, то ця рівність повинна додержуватися, і дії (бездіяльність) обох сторін мають бути предметом оскарження в судово-контрольному порядку.

Таким чином, принципове значення для визначення дотримання усіх принципів законності і справедливості має співвідношення функцій ДБР і захисника у досудовому розслідуванні.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович**.*

Герасимчук С. С.

аспірант кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУДЯ ЯК ОКРЕМИЙ СУБ'ЄКТ РОЗСЛІДУВАНЬ ДЕРЖАВНИМ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Відповідно до статті 5 Закону України одним із завдань, покладених на Державне бюро розслідувань є запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої-третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України.

У відповідності зі ст. 21 Конституції України всі громадяни рівні перед законом. Це не виключає певної форми нерівності перед законом на підставі приписів самого закону. Іншими, словами, закон передбачає, що за деякі злочини відповідають лише ті особи, які, поряд з загальними ознаками суб'єкта злочину (досягнення віку настання кримінальної відповідальності і осудність) повинні володіти деякими додатковими ознаками, які характеризують особу винного в даному конкретному злочині.

За останній час в Україні непоодинокими є випадки хабарництва за участю суддів. Як показало різноманітні дослідження в нашій країні існує високий ступінь недовіри судовій владі в основному по причині її корумпованості.

Спеціальні ознаки судді як суб'єкта постановлення завідомо неправосудного вироку випливають з нормативно-правових актів України. Проаналізувавши відповідне законодавство слід дійти висновку, що суддя повинен характеризуватись такими спеціальними ознаками: наявність вищої юридичної освіти; проходження спеціальної підготовки та складання кваліфікаційного іспиту; стаж роботи в галузі права не менш як 3 роки; проживання на території України не менше 10 років; володіння державною мовою; призначення або обрання суддею; наділення особи повноваженнями виконувати обов'язки судді на професійній основі; зайняття штатної суддівської посади в одному з судів України.

Поряд із загальними конституційними гарантіями права кожної людини на особисту недоторканність національне законодавство надає суддям додатковий імунітет, що зумовлено здійсненням ними публічних функцій — насамперед щодо вирішення правових конфліктів, що виникають у суспільстві. Недоторканність суддів — один із елементів їхнього статусу. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення — забезпечити здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом. Для забезпечення недоторканності суддів повинен бути передбачений особливий порядок притягнення їх до юридичної відповідальності.

Принципами, що забезпечують правовий статус судді — це засади правосуддя, які спрямовані на створення надійних умов для ефективної реалізації правового статусу суддею. До системи цих принципів слід відносити такі принципи: незалежності судді, недоторканості судді, несумісності суддівської посади, незмінюваності та єдності правового статусу судді, професіоналізму судді та принцип дотримання суддею морально-етичних норм. Принцип незалежності судді забезпечується його недоторканністю. Важливе значення цих принципів полягає в тому, що вони відіграють важливу роль, як для правового статусу судді так і для здійснення справедливого правосуддя.

Принципом незалежності судді — це передбачена чинним законодавством фундаментальна засада, яка передбачає здійснення суддею процесуальної діяльності без будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання.

Сьогодні до професіоналізму судді ставляться більш високі вимоги, ніж раніше. Професіоналізм та якість правосуддя великою мірою залежить від професійного рівня кандидатів на посаду судді, їх моральних та ділових якостей.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що суспільство в нашій країні покладає немаленьку надію на Державне бюро розслідувань аби все ж таки в Україні запрацювала справедлива судовська система, яка би виконувала функції правосуддя незалежним та справедливим судом.

***Науковий керівник:** професор кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор Долежан Валентин Володимирович.*

Атаманчук А. С.

студентка 1-го курсу факультету підготовки слідчих
Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ УТВОРЕННЯ

Беручи до уваги негативну тенденцію щодо поширення корупції в Україні, пріоритетним напрямом державної антикорупційної політики стала кардинальна зміна підходів до протидії корупції, поєднана із удосконаленням національного антикорупційного законодавства

та реформуванням правоохоронних органів. Це зумовлено тим, що проведення фундаментальних реформ у державі неможливе за такого рівня поширення корупції, у тому числі в органах державної влади, суду і правоохоронних структурах. Саме тому було запропоновано створити новий орган — Державне бюро розслідувань (Далі — ДБР).

Важливим є місце ДБР серед правоохоронних органів України. Так, ДБР вбачається як центральний орган виконавчої влади, що буде здійснювати правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Державне бюро розслідувань у своїй діяльності керуватиметься Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законом України «Про Державне бюро розслідувань» та іншими законами України, а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі. (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.10.2015 року) — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794-19/page>).

Історія запровадження в Україні такого правоохоронного органу доволі тривала й бере свій початок від указу Президента «Про Національне бюро розслідувань України» від 24.04.97 № 371. Окремі його положення, зокрема ті, що стосуються визначення структури НБР, порядку її затвердження, граничної чисельності працівників і штатного розпису, а також підпорядкованості директора бюро, рішенням Конституційного Суду від 6.07.1998 року № 10-рп/98 були визнані такими, що не відповідають Основному Закону («Справа щодо утворення Національного бюро розслідувань України»).

Другою невдалою спробою можна вважати створення Президентом Віктором Ющенком у 2005 році робочої групи з розроблення концепції створення та організації діяльності Нацбюро розслідувань. Однак вона так і не розпочала свою законотворчу роботу. За три роки глава держави указом «Про ліквідацію деяких допоміжних органів і служб, утворених Президентом України» від 6.08.2008 № 693/2008 припинив існування цієї робочої групи.

Необхідність створення ДБР зумовлена п.9 «Перехідних положень» Конституції з огляду на позбавлення прокуратури функції досудового розслідування злочинів. Прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу дало черговий поштовх до роботи над створенням спеціалізованих органів досудового розслідування кримінальних правопорушень. Адже його положеннями передбачено заснувати ДБР до 20 листопада 2017 року. При цьому в «Прикінцевих та перехідних положеннях» закону «Про Державне бюро розслідувань»

від 12.11.2015 № 794-VIII зазначено, що він діятиме з дня утворення ДБР, але не пізніше 1 березня 2016-го, крім норм щодо формування конкурсної комісії, які набрали чинності з 1.01.2016. (Нахмедова А. Державне бюро розслідувань: крок уперед чи повернення до невдалих спроб» / Айгюнь Нахмедова, Ірина Павич / Закон і Бізнес. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/121330-derzhavne_byuro_rozsliduvan_krok_upered_chi_povernennya_do_n.html).

Прийнятий 12 листопада 2015 року Закон України «Про Державне бюро розслідувань», підписаний Президентом України 14 січня 2016 року та чинний з 1 березня 2016 року має певні недоліки, що у майбутньому можуть заважати нормальному функціонуванню цієї структури.

Так, із завдань Державного бюро розслідувань все ж таки було вилучено запобігання організованій злочинній діяльності, терористичним та іншим особливо тяжким насильницьким злочинам. Натомість Закон містить повноваження Державного бюро розслідувань з аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності. Тобто ДБР замість того, щоб боротися з організованою злочинністю, буде її аналізувати.

Свого часу проект Закону про Державного бюро розслідувань закріплював за цим органом також завдання щодо запобігання злочинам катування, жорстокого і нелюдського поводження, вчинюваних працівниками правоохоронних органів, детективами НАБУ, СБУ, органів внутрішніх справ та прокурорами. Проте остаточно проголосована редакція Закону втратила і ці положення замість того, щоб усунути певні недоліки у формулюваннях та вживанні термінів. Слід сказати, що якби вказані норми вдалося зберегти в Законі, то недавній конфлікт між ГПУ і НАБУ мало б розслідувати якраз ДБР, а не СБУ.

Стосовно процедури створення ДБР, то тут також є певні недоліки. Передусім, мова йде про відсутність чітко виписаних критеріїв і алгоритмів відбору кандидатів на посади в Бюро. Так, в Законі наведено широке коло часом навіть непоіменованих осіб для призначення, відсутня прописана структура центрального апарату і кваліфікаційних вимог до його керівників, а також до директорів територіальних органів. Відповідно до частини 1 статті 24 Закону за поданням конкурсної комісії призначаються керівники та всі без винятку працівники підрозділів внутрішнього контролю центрального апарату і територіальних органів ДБР, щодо яких в Законі знову ж відсутні будь-які кваліфікаційні критерії. На підставі яких вимог і процедур конкурсна комісія повинна відбирати ці кадри? Оперативна діяльність, як і досудове слідство, можуть бути успішними та мати позитивну судову

перспективу тільки за умови їх здійснення висококваліфікованими працівниками правоохоронних органів, в даному випадку, ДБР.

Крім того, проблемою є і розповсюдження квотного принципу на формування керівних посад ДБР, в тому числі з урахуванням того, що 51 % чисельності підрозділів складу ДБР має бути з числа фахівців права, які не мають досвіду слідчої, оперативної роботи, але мають якийсь відповідний стаж роботи в галузі права (особливо це питання є нагальним для формування комісією підрозділів внутрішнього контролю). (Сліпачук Т. Закон не дозволяє повноцінно запустити Державне бюро розслідувань. Інформаційне агентство ЛІГАБізнесІнформ, 2007-2018. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/tslipachuk/article/23953>).

Беручи до уваги все вище сказане, вважаємо, що для ефективного та безпроблемного функціонування Державного бюро розслідувань слід усунути певні прогалини, що були виявлені при аналізі ухваленого закону. Більш ретельно слід підійти до питання кадрового забезпечення даної структури, адже саме від працівників буде залежати якість діяльності всього органу. Тільки за таких умов функціонування Державного бюро розслідувань буде успішним, заслужить довіру населення та зможе виконувати всі завдання, що покладаються на нього.

Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кіслиця Ірина Олександрівна.

Бабак О. М.

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАУКОВО-КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РАДИ ПРИ ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ

Варто звернути увагу, що 12 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Державне бюро розслідувань», яким визначила правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань (надалі — ДБР), а 29 лютого 2016 року Кабінет Міністрів України постановою «Про утворення Державного бюро розслідувань» утворив новий правоохоронний орган (Про утворення Державного бюро розслідувань // Постанова

Кабінету Міністрів України від 29.02.2016 № 127. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/127-2016-п>).

Актуальність теми досліджується обумовлюється тим, що створення ДБР передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategic-hna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>). Проте, для належного функціонування цього органу необхідно функціонування допоміжних органів, одним з яких є Науково-консультативна рада при Державному бюро розслідувань (надалі — Науково-консультативна рада).

Досліджуючи проблематику правового статусу Науково-консультативної ради, заслуговує на увагу той факт, що до її складу увійшла завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, доцент Бакаянова Н. М.

Відзначимо, що відповідно до вищезгаданого положення, Науково-консультативна рада є постійно діючим консультативно-дорадчим органом, метою якого є надання рекомендацій висновків та пропозицій з основних питань діяльності ДБР, підготовка яких потребує наукового забезпечення. До її складу входять голови, його заступник, секретар та члени, які беруть участь у її роботі на громадських засадах.

У зв'язку з тим, що цей орган є новим для України, особливо важливим є дослідження його структури. Так, зокрема, персональний склад Науково-консультативної ради затверджує Директор ДБР (на сьогодні — Р. Труба). Вона утворюється із числа висококваліфікованих фахівців у галузі права в кількості, яка забезпечує виконання покладених на неї завдань. Членом Науково-консультативної ради може бути фахівець, який має науковий ступінь, почесне звання «Заслужений юрист України» та (або) має досвід роботи у галузі права. Члени призначаються строком на два роки, повноваження члена можуть бути припинені за рішенням Директора ДБР (Положення про Науково-консультативну раду при Державному бюро розслідувань // Наказ Державного бюро розслідувань від 23.02.2018 № 16. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0276-18/print1510172210466357>).

Отже, можна зробити висновок, що до претендентів на посаду в Науково-консультативній раді висуваються досить високі професійні вимоги, що є об'єктивно обґрунтованим, адже завданням цього

органу є надання рекомендацій висновків та пропозицій з основних питань діяльності ДБР, підготовка яких потребує наукового забезпечення.

Основні завдання Науково-консультативної Ради закріплено в Розділі II Положення, відповідно до якого до них належить:

- вивчення проблемних питань, що належать до повноважень ДБР;

- надання рекомендацій, висновків та пропозицій з основних питань діяльності ДБР відповідно до його повноважень;

- участь у підготовці проектів нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності шляхом надання пропозицій до проектів нормативно-правових актів, що надходять від інших державних органів, щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до підслідності Бюро;

- участь у визначенні способів та механізмів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації повноважень Бюро;

- підготовка рекомендацій, висновків та пропозицій під час розробки методик розслідування окремих видів злочинів, розслідування яких віднесено до підслідності Бюро (Положення про Науково-консультативну раду при Державному бюро розслідувань // Наказ Державного бюро розслідувань від 23.02.2018 № 16. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0276-18/print1510172210466357>).

Тобто, на Науково-консультативну раду покладаються досить важливі завдання, виконання яких сприяє реалізації функцій ДБР загалом.

Таким чином, дослідивши особливості правового статусу Науково-консультативної ради при Державному бюро розслідувань, ми дійшли висновку, що даний орган є допоміжним органом в системі ДБР, який уповноважений безпосередньо надавати рекомендації, висновки та пропозиції з основних питань діяльності ДБР, підготовка яких потребує наукового забезпечення.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук Марина Олександрівна.*

Балабан В. В.

студентка 1-го курсу факультету підготовки слідчих
Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Тема формування Державного бюро розслідувань (далі — ДБР) є актуальною в наш час, оскільки Україна переживає найскладніший і водночас доленосний етап свого розвитку. Вибір на користь Європи є вкрай важливим не тільки для нашої держави, а й для більшої частини світового співтовариства, яке очікує Україну в своїх лавах сучасною, правовою державою. На сьогодні перед державною владою та суспільством постає складне завдання: створення ефективної правоохоронної системи, яка б могла протидіяти корупції та організованим злочинності.

Згідно зі ст.1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

Аналізуючи норми законодавства, можна визначити, що Державне бюро розслідувань буде складатися з центрального апарату і територіальних органів з центрами у Львові, Хмельницькому, Миколаєві, Мелітополі, Полтаві, Краматорську і Києві. До системи ДБР увійдуть також спеціальні підрозділи, зокрема, фізичного захисту, та навчальні і науково-дослідні заклади. Гранична чисельність органу встановлена у кількості 1500 осіб.

Створення Державного бюро розслідувань України має бути здійснено відповідно до чітко визначеної державної політики у сфері боротьби з корупцією, окреслених функцій, задач, повноважень зазначеного органу; визначення напрямів та компетенції у сфері міжвідомчого співробітництва тощо. Таким чином, створення Державного бюро розслідувань України — важливий політико-правовий крок у сфері протидії корупції. Для реалізації зазначеного необхідно зробити дії; серед яких: створення Державного бюро розслідувань України відповідно до комплексної антикорупційної стратегії та чіткої виваженої державної політики у зазначеній сфері; забезпечення структурної незалежності шляхом розробки «прозорої» процедури призначення/звільнення вищих керівників; підзвітності даного державного

органу не тільки керівництву країни (іншим державним органам), а й громадськості шляхом нагляду за дотриманням законності, здійснення судового контролю, можливість оскарження прийнятих рішень тощо; підготовка та прийняття чіткої правової основи, внутрішніх нормативних актів, у т. ч. внутрішнього кодексу поведінки; визначеність компетенції (суб'єктної та предметної), що має ґрунтуватися на чітких положеннях, які залишають якнайменше місця для здійснення свавільного або політично заангажованого кримінального провадження; виділення адекватних бюджетних ресурсів та бюджетної автономії; визначення внутрішньої організаційної структури; вироблення критеріїв оцінювання результатів; розробка спеціальної фахової програми підготовки та підвищення кваліфікації кадрів (Шама-ра О. В. Державне бюро розслідувань як одна із новел Кримінального процесуального кодексу України // Бюлетень Міністерства юстиції України : загальнодержавне науково-практ. фахове вид. — 2015. — № 5. — С. 131-138.).

Керівництво Державним бюро розслідувань здійснює Директор Державного бюро розслідувань, який призначається на посаду Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до подання комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Державного бюро розслідувань. Указом Президента України 22 листопада 2017 року директором Державного бюро розслідувань призначений Р. М. Труба. Перший заступник директора та заступник призначаються на посаду та звільняються з посади Директором за поданням Конкурсної комісії.

Комісія, до складу якої входять по три особи від Президента, Кабінету Міністрів і Верховної Ради, здійснює організацію та проведення конкурсу. Її членами можуть бути особи, які мають бездоганну ділову репутацію, вищу юридичну освіту, високі професійні і моральні якості, суспільний авторитет.

В якості новели у цій сфері слід відмітити той факт, що законом України «Про Державне бюро розслідувань» передбачено створення Ради громадського контролю. 21 лютого було оголошено конкурс з формування Ради громадського контролю. Вона утворюється з метою забезпечення прозорості та цивільного контролю за діяльністю Державного бюро розслідувань, основними її завданнями визначені такі: забезпечення прозорості та здійснення цивільного контролю за діяльністю Державного бюро розслідувань; сприяння взаємодії Державного бюро розслідувань з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з питань, пов'язаних з діяльністю Державного бюро розслідувань, та сприяння врахуванню Державного бюро розслідувань громадської думки під час реалізації ним покладених на нього завдань.

Державне бюро розслідувань повноцінно запрацює з 1 вересня 2018 року з чистого аркуша, не завершуючи розслідування інших правоохоронних органів, буде усунено колізію підслідності справ і розширено перелік суб'єктів злочинів, якими займеться Державне бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань має відповідати наведеним нижче міжнародним стандартам, які базуються на аналізі практики створення та функціонування спеціалізованих антикорупційних структур у світі, а також положень відповідних міжнародних договорів:

а) незалежність від політичного та іншого незаконного впливу (структурна та операційна автономія, порядок призначення/звільнення керівника і т. ін.);

б) підзвітність органу (регулярне звітування, інформування громадськості тощо);

в) високий рівень професійної підготовки співробітників (конкурсний відбір працівників, їх навчання і т. ін.);

г) наявність достатніх повноважень для ефективної роботи (спеціальні оперативно-розшукові та слідчі заходи, доступ до фінансової інформації тощо);

д) наявність достатніх фінансових та матеріально-технічних ресурсів (Скулиш Є. Державне бюро розслідувань як спеціально уповноважений суб'єкт протидії корупції // Вісник Національної академії прокуратури України : Фахове видання : Проблеми сьогодення: теорія, практика, життя академії. — 2013. — № 3. — С. 68-72.).

Можна зробити висновок, що зі зміною кримінальної процесуальної політики в нашій державі почали реформувати й правоохоронні органи, оскільки нові норми Кримінального процесуального кодексу України запроваджують нові інститути.

Державне бюро розслідувань буде здійснювати оперативно-розшукову діяльність, розслідувати справи відносно співробітників поліції, прокурорів, співробітників Служби безпеки України, суддів, Національного антикорупційного бюро України і вищих посадових осіб держави. Необхідними передумовами ефективного функціонування Державного бюро розслідувань як складової правоохоронної системи держави слід вважати чітке визначення завдань щодо декриміналізації суспільних відносин у певних сферах життєдіяльності, створення необхідних інструментів для їх реалізації, підзвітність органів громадянському суспільству та персональну відповідальність їх керівників за стан цієї роботи.

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кісліцина Ірина Олександрівна**.

ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Основним законодавчим актом, який регулює організацію та функціонування Державного бюро розслідувань є ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 року. Даний документ чітко регламентує перелік засад організації, діяльності ДБР та характеризує їх. Це є дійсно важливим фактором, що це на законодавчому рівні закріплено.

Державне бюро розслідувань здійснює своє ефективне функціонування на таких правових принципах:

- 1) верховенство права, що передбачає гуманне ставлення до особистості;
- 2) законність;
- 3) справедливість;
- 4) неупередженість;
- 5) незалежність та персональна відповідальність кожного службовця Державного бюро розслідувань;
- 6) відкритість і прозорість діяльності;
- 7) політична нейтральність та позапартійність;
- 8) єдиноначальність, що поєднується з колективним способом реалізації повноважень цього органу. (Закон України «Про державне бюро розслідувань» 794-VIII від 12.11.2015 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

Незалежність є правовою засадою, яка забороняє протиправний вплив з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, діючих на території України політичних партій, громадських об'єднань, інших фізичних і юридичних осіб щодо функціонування Державного бюро розслідування.

Варто звернути увагу на те, що Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає утворення такого органу як ДБР, завданням якого буде розслідування справ щодо співробітників органів Національної поліції, прокурорів, співробітників Служби безпеки України, суддів, вищих посадовців. (Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>).

При створенні ДБР була розроблена стратегічна програма діяльності на період з 2017 р- 2022 р., яка також є правовою засадою. Дана

програма передбачає певні організаційні моменти щодо вдосконалення даного органу та виконання конкретних завдань. Метою програми є побудова Державного бюро розслідувань як незалежного правоохоронного органу.

Основним завданням функціонування Державного бюро розслідувань є встановлення та відновлення справедливості у суспільстві шляхом всебічного, неупередженого, об'єктивного розслідування протиправних діянь для того, щоб притягнути винних осіб до відповідальності, незважаючи на їхнє матеріальне становище, зайняту посаду, зв'язки. Даний орган відноситься до системи центральних органів виконавчої влади, який реалізує правоохоронну функцію з метою виявлення, розкриття та запобігання злочинам, що віднесені до його компетенції.

Характеризуючи специфіку Державного бюро розслідувань можна виокремити такі його основоположні завдання:

- 1) розкриття та розслідування кримінальних правопорушень;
- 2) розкриття та розслідування випадків тортур, що застосовувались працівниками правоохоронних органів;
- 3) розкриття і розслідування особливо тяжких насильницьких злочинів, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі;
- 4) розкриття, розслідування злочинів, що були вчинені посадовцями;
- 5) розкриття та розслідування злочинів, вчинених посадовцями Національного антикорупційного бюро України, прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Аналізуючи законодавство, Державне бюро розслідувань в рамках своїх повноважень зможе:

- активно брати участь та вносити корективи у формування державної політики у напрямку протидії злочинності;
- матиме право вносити свої законодавчі пропозиції;
- здійснювати розшук осіб, які переховуються від слідства, суду за злочини, розслідування яких віднесене до підслідності Державного бюро розслідувань;
- вирішувати питання щодо відшкодування завданих державі збитків.

Найголовнішим завданням ДБР є розумово-аналітична робота, що передбачає діяльність з метою виявлення причин, умов та проявів злочинності.

Аналізуючи вищевикладене можна зробити висновок, що закон України «Про Державне бюро розслідувань» є вагомим та правильним кроком для побудови в Україні правової держави, законодавство якої відповідає всім європейський стандартам. Адже без вдосконалення

законодавчої бази неможливо покращити процес реалізації основних законодавчих положень та неможливо забезпечити нормальну роботу всіх органів.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Храпенко Олена Олегівна**.*

Басюк Ю. М.

студент 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідувань (надалі — ДБР) є правоохоронним органом, діяльність якого спрямована на запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55). Для України створення такого органу є новелою, а тому питання щодо його структури набуває особливої актуальності.

Відповідно до закону, систему ДБР складають центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи, а у його складі діють слідчі, оперативні та інші підрозділи.

Варто звернути увагу, що організаційну структуру ДБР затверджує його Директор за погодженням із Кабінетом Міністрів України. Як наслідок, 13.12.2017р. Кабінет Міністрів України видав розпорядження «Про погодження затвердження організаційної структури Державного бюро розслідувань». Таким чином, організаційна структура Державного бюро розслідувань складається з 15 управлінь, 4 самостійних відділів центрального апарату, 7 територіальних управлінь, Академії Державного бюро розслідувань та Науково-дослідницького інституту (Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://go.gl/cst4eN>).

Фактично, Кабінет Міністрів України затвердив проект організаційної структури зазначеного Бюро, наданий новопризначеним директором Державного бюро розслідувань Р. М. Трубою.

Державне бюро розслідувань матиме 3 управління, що здійснюватимуть досудове розслідування: Перше, Друге та Третє управління організації досудових розслідувань. Така організація управлінь досудового розслідування може пояснюватися великою кількістю справ, що належать ДБР до розгляду, та забезпеченням незалежності структурних підрозділів ДБР одне від одного.

Щодо оперативних підрозділів, то їх 4: Управління супроводження оперативними підрозділами досудових розслідувань, Управління оперативного забезпечення та оперативно-технічних засобів, Управління оперативних розробок, Управління інформаційно-аналітичної розвідки. Таким чином, уже в структурі самого Державного бюро розслідувань можемо помітити певні елементи системи стримувань і противаг — між оперативними підрозділами та управліннями організації досудового розслідування.

Крім того, до структури Державного бюро розслідувань входять ще 12 відділів та управлінь з метою всебічного розвитку ДБР відповідно до міжнародних стандартів (Управління міжнародного співробітництва та зовнішніх комунікацій), з метою підтримання партнерських стосунків із населенням на зразок західних країн (Відділ роботи з громадськістю та ЗМІ), з метою ведення статистики задля визначення подальших напрямів розвитку (Відділ організаційно-адміністративного та аналітичного забезпечення), з метою власного контролю над своєю ж діяльністю (Відділ внутрішнього аудиту та Управління внутрішнього контролю) тощо.

Для забезпечення виконання завдань Державного бюро розслідувань утворюються його територіальні управління у таких містах: Львів (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська області), Хмельницький (Вінницька, Житомирська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька області), Миколаїв (Кіровоградська, Миколаївська, Одеська області), Мелітополь (Автономна Республіка Крим, Запорізька, Херсонська області, місто Севастополь), Полтава (Дніпропетровська, Полтавська, Сумська, Харківська області), Краматорськ (Донецька та Луганська області), Київ (місто Київ, Київська, Черкаська та Чернігівська області), тобто загалом 7 територіальних управлінь.

Територіальна організація Державного бюро розслідувань не схожа на територіальну організацію жодного іншого державного органу. Так, нововведенням є той факт, що територіальні управління розміщуються як у великих містах (Київ та Львів), так і у містах, де територіальні управління державних органів взагалі не існували (мається на увазі, коли державний орган не має свого територіального управління у кожній області, АРК та містах зі спеціальним статусом). Крім того, 2 територіальних управління зазначені взагалі не в обласних центрах

(Мелітополь та Краматорськ). Такий підхід є досить незвичним для України, проте вдало реалізував себе у країнах Європи. Тобто, можна сказати, що лише з плином часу можна буде зробити висновок щодо вдалості запровадження такої ідеї в нашій державі.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук Марина Олександрівна.*

Бернацька Л. В.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року для науковців та практиків стало гарною можливістю ще раз вступити у дискусію щодо його основних положень та зробити висновок щодо неконституційності складових частин даного нормативного акту, зокрема обміркувати питання щодо правомірності надання ДБР спеціального статусу (Нахмедова А., Павич І. Державне бюро розслідувань: крок уперед чи повернення до невдалих спроб. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/121330derzhavne_byuro_rozsliduvan_krok_upered_chi_povernennya_do_n.html).

В Конституції України не передбачено виключного існування в державному механізмі органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, які безпосередньо виконували б відповідні функції за межами системи органів виконавчої влади. Крім того, до повноважень Верховної Ради України, відповідно до Основного закону держави, не входить створення органів виконавчої влади.

Хотілось би звернути увагу на те, що центральні органи виконавчої влади, які наділені спеціальним статусом є не повністю вивченою групою системи правоохоронних органів. Постають питання, які стосуються визначення доцільності їх існування в системі центральних органів виконавчої влади, віднесення до неї певних органів, їх особливої компетенції, законодавчого забезпечення їх діяльності.

В Законі України «Про державне бюро розслідувань» міститься повне визначення органу, але не є вказаним спеціальний статус, як це

зазначено у Законах України про інші центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом (Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національне агентство України з питань державної служби). Незалежність бюро від незаконного втручання у його діяльність гарантується, серед іншого, спеціальним статусом Державного бюро розслідувань.

Проаналізуємо, що взагалі на нашу думку, входить статусу Державного бюро розслідувань:

- повноваження ДБР;
- гарантії ДБР;
- відповідальність ДБР;
- особливий порядок створення ДБР;
- особливий порядок ліквідації ДБР.

Саме ці елементи статусу необхідно докорінно розробити та проаналізувати, як науковцями так і практиками.

У центральних органів виконавчої влади, які наділені спеціальним статусом, є такий ряд ознак:

1. своя власна компетенція;
2. особливості побудови взаємовідносин з вищим органом в системі органів виконавчої влади — Кабінетом Міністрів України;
3. порядок утворення, реорганізації та ліквідації, а також призначення на посади та звільнення з посад керівників цих органів, відмінний від інших центральних органів виконавчої влади;
4. взаємодія з іншими органами державної влади.

Державне бюро розслідувань віднесено, безпосередньо, до державного правоохоронного органу, на який покладається запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів, віднесених до його підслідності, відповідно до КПК України.

На сьогодні, на жаль, не має визначеної концепції реформування правоохоронних органів, а також місця і ролі, які будуть відводитися Державному бюро розслідувань серед інших правоохоронних структур, у тому числі органів досудового розслідування, в українському законодавстві на сьогодні залишається не окресленим місце і роль Державного бюро розслідувань у системі правоохоронних органів України.

Існує також проблема конкуренції функцій ДБР і НАБУ. Так, згідно зі ст. 5 Закону, «ДБР вирішує завдання, які стосуються запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

- 1) злочинів, які вчинили службові особи, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорії посад державної служби,

суддями та працівниками правоохоронних органів», з зазначенням — «крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України»;

2) злочинів, які скоїли службові особи Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора України — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури», знов же, з умовою — «крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України» (Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>). Тобто, тут підслідність ДБР залежить від суб'єктного складу кримінального правопорушення, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесене до підслідності НАБУ.

Визначена в законодавстві складна модель статусу Державного бюро розслідувань може призвести до його неефективного функціонування та відсутності результатів у протидії злочинам, які віднесені до компетенції ДБР. Одночасно, така модель роботи наділяє ДБР занадто широкими повноваженнями. Продуктивній діяльності ДБР можуть перешкоджати невизначеність його статусу, а також положення Закону, які містять суперечності або допускають їх подвійне тлумачення.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Храпенко Олена Олегівна**.*

Біденко О. В.

студент 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В 2017 р. в Україні було створено Державне бюро розслідування (далі — ДБР). В Законі України «Про Державне бюро розслідувань» визначено статус цього органу: «центральный орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність» та мету його діяльності:

«запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції» (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 05.01.2017 № 794-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 6. — Ст. 55.). Ідеологія ДБР полягає в тому, що воно повинне розслідувати кримінальні провадження, в яких фігурують правоохоронці, судді і службовці, посади яких відповідають категоріям «А» та «Б» згідно Закону України від 2015 року «Про державну службу». Очікується, що повноцінне функціонування ДБР розпочнеться у вересні 2018 р.

Будь-який орган влади, який реалізує державну політику у певній сфері та входить до складу апарату держави, сам по собі також являє складну систему, яка, як будь-як інша матеріальна система, у своєму існуванні, функціонуванні та розвитку спирається на певні принципи. Важливість принципів обумовлена тим, що це основні засади та вихідні ідеї, які характеризуються універсальністю, загальною значущістю та вищою імперативністю. Вони відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи права. Тобто для Державного бюро розслідувань принципи є об'єктивно зумовлені нормативні начала, які закріплені в юридичних актах у вигляді керівних правил та норм поведінки, відповідають меті діяльності, визначають вимоги до системи, структури, організації і діяльності.

Актуальність та необхідність дослідження принципів функціонування Державного бюро розслідувань обумовлена тим, що на сьогодні цей орган перебуває в стадії формування і тому в науковій літературі відсутні дослідження присвячені цьому аспекту.

Відзначимо, що ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» визначено вісім принципів-засад, на яких організовується та діє ДБР: верховенства права, законності, справедливості, неупередженості, незалежності і персональної відповідальності, відкритості та прозорості діяльності; політичної нейтральності і позапартійності; єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень. Водночас, вважаю, що цих принципів значно більше. Зокрема в окремих положеннях цієї статті визначаються й інші принципи. Наприклад, в п. 6 ч. 1 ст. 3 Закону, окрім відкритості та прозорості зазначено гласність; в п. 8 — принцип процесуальної самостійності слідчого Державного бюро розслідувань.

Не можна вважати цей перелік вичерпним. Таке твердження ґрунтується на позиції багатьох вчених. Так, наприклад, в науковій літературі в перелік принципів державного органу також включають врахування суспільної думки, науковість, професійна компетентність посадових осіб, рівний доступ до державної служби, стабільність кадрів, гуманізм і милосердя; поєднання переконання і при-

мусу тощо (Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. — 2-ге видання / О. Ф. Скакун. — К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. — 520 с. — С. 163-165).

На сьогодні на теоретичному рівні існує необхідність визначення співвідношення принципів Державного бюро розслідувань та цінностей. Зокрема в Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань до таких цінностей віднесено доброчесність, професійність, рішучість та відповідальність, командна робота та рівність можливостей. Питання полягає у тому, чи є, наприклад, відповідальність принципом чи цінністю? Таке питання можна поставити і до інших позицій. В цьому контексті слід звернути увагу на позицію С. В. Прийми, який вважає, що зв'язок принципів з цінностями є безспірним але не є беззаперечним. На думку вченого «взаємовідносини цих категорій можна відобразити таким чином: будь-який принцип є цінністю, проте не всяка цінність є принципом» (Прийма С. В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями / С. В. Прийма // Державне будівництво та місцеве самоврядування. — 2014. — Вип. 28. — С. 46-55. — С. 50). Вважаю, що категорія «цінностей» стосується більше діяльності персоналу ДБР, а категорія «принципи» — самого ДБР як державного органу, на якого покладено певні завдання.

Досить сумнівним видається необхідність дублювання в тексті ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» принципів, які зафіксовані в Конституції України. Так, наприклад, в п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону зафіксовано принцип верховенства права, який закріплено в ст. 8 Основного закону (Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — ст. 141). Враховуючи той факт, що Конституція в Україні має найвищу юридичну силу, а усі інші закони приймаються на її основі та повинні їй відповідати, потреби у такому дублюванні немає. Таке твердження ґрунтується на тому, що принципи конституції закріплені безпосередньо в її нормах і підлягають застосуванню як норми прямої дії. Від інших норм конституції їх відрізняє більша загальність, універсальність, імперативність (Савенко М. Д. Принципи Конституції / М. Д. Савенко // Наукові записки. Том 53, Юридичні науки / Національний університет «Києво-Могилянська академія». — 2006. — 188 с. — С. 13-16. — С. 14).

Окремої уваги заслуговує проблема класифікації принципів щодо організації та діяльності Державного бюро розслідувань. В загальній юриспруденції найбільш розповсюдженим є поділ усіх принципів на загально-правові, галузеві та міжгалузеві. Але наскільки такий підхід застосовний щодо діяльності окремого державного органу? М. Стрипко виокремлює базові принципи «взаємодії інститутів гро-

мадянського суспільства та органів державної влади при здійсненні нормотворчої діяльності» (Стрипко М. Базові принципи взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів державної влади при здійсненні нормотворчої діяльності / М. Стрипко // Вісник Львівського університету. Сер. : Юридична. — 2014. — Вип. 59. — С. 28-34. — С. 29). Однак застосувати такий підхід щодо принципів діяльності ДБР вважаю недоцільним. Така постановка питання свідчить про те, що окрім базових існують і інші принципи. Однак М. Стрипко відмічає, що «принципи у загальнонауковому розумінні є базовими основоположними початками здійснення певного виду діяльності» Тобто зі слів автора усі принципи є базовими.

Доцільним видається поділ усіх принципів організації та діяльності ДБР на загальні та спеціальні. Загальні принципи є основними засадами організації й діяльності всіх або більшості органів публічної влади, а інституційні (або спеціальні) характерні для окремих органів публічної влади. До загальних принципів належать принципи гуманізму, народовладдя, верховенства права, поділу влади, законності, гласності, поєднання єдиначальності і колегіальності, оптимальної децентралізації, поєднання виборності і призначуваності та інші. Спеціальні принципи притаманні кожному з органів публічної влади і зумовлені особливостями їх організації й діяльності. Це стосується і ДБР. Наприклад, до таких принципів слід віднести принципи підзвітності та підконтрольності ДБР визначеним законом державним органам.

Крім того, доцільним видається поділ на організаційні і функціональні. Так, наприклад, принцип процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань слід віднести до функціональних. А принцип політичної нейтральності та позапартиїності — до організаційних.

Зрозуміло, що сьогодні ще зарано вести мову про особливості дотримання системи принципів, оскільки Стратегічна програма діяльності ДБР передбачає, що 2017-2018 роки є установчими, а 2018-2019 — лише початковими, нарощування потужності відбудеться тільки в 2019-2020 роках, а стабільне функціонування з 2020—2022 роки (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>). Однак це питання обов'язково постане в майбутньому і тому може бути об'єктом подальших наукових розвідок.

Підсумовуючи, пропонуємо під принципами організації та діяльності Державного бюро розслідувань розуміти керівні ідеї, положення, що відображають закономірності формування, функціонування і

розвитку Державного бюро розслідувань, на яких ґрунтується організація й діяльність цього органу.

Науковий керівник: старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Нестерчук Лілія Петрівна.

Білько М. В.

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ ТА ФЕДЕРАЛЬНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У США: ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап судово-правової реформи характеризується суттєвими змінами у системі органів правопорядку, уточнення їх функцій та розмежування повноважень для найефективнішого здійснення завдань з розслідування злочинів, охорони прав і свобод людини, інтересів держави і суспільства. Зараз в Україні відбувається формування нових інституцій, серед яких — Державне Бюро розслідувань (далі — ДБР), тому дослідження питань, пов'язаних із нормативним регулюванням його подальшої діяльності, структурою та повноваженнями є надзвичайно актуальним. Крім того, для реформування правоохоронної системи позитивним є дослідження досвіду зарубіжних країн з цього питання, особливо тих, в яких давно функціонує аналог ДБР.

У США Федеральне бюро розслідувань (далі — ФБР) було утворено ще в 1908 році в якості спеціального розшукового підрозділу у складі федерального департаменту юстиції. Функції та повноваження ФБР змінювались відповідно до вимог суспільства. Так, на початку свого існування і до 1914 року ФБР здійснювало переважно поліцейське розслідування порушень антимонопольного законодавства, спрямованого на протидію торгівлі людьми. З 1934 року повноваження ФБР були розширені, з того часу ФБР почало займатись розслідуванням таких злочинів, як убивство чи напад на державного службовця; втеча з одного штату до іншого з метою уникнути пред'явлення обвинувачення; розбійні напади на банківські установи; порушення регламентації продажу та зберігання вогнепальної зброї тощо (Кор-

нієнко М. В. Протидія організований злочинності в країнах ЄС та США. — К., 2002. — С. 118).

В чинному законі України «Про державне бюро розслідувань» зазначено, що Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11. 2015 р. № 794-VIII. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/paran6#n6>).

Відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України на ДБР покладається досудове розслідування злочинів, вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, службовими особами Національного антикорупційного бюро України, (Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України від 08.03.2013 / № 9-10 /, стор. 474, стаття 88.) та іншими високопосадовцями. Крім того, слідчі органів ДБР здійснюють досудове розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Цікавим є порівняння організаційної побудови ФБР у США та ДБР в Україні. Аналізуючи систему ДБР в Україні слід відмітити, що до її складу входять центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. У складі Державного бюро розслідувань діють слідчі, оперативні та інші підрозділи. Організаційну структуру Державного бюро розслідувань затверджує Директор Державного бюро розслідувань за погодженням із Кабінетом Міністрів України.

До системи ФБР у США входять такі структурні елементи: Штаб-квартира у м. Вашингтон (до якої входять 10 управлінь і 4 служби) а також регіональні управління (56 відділень на місцях у великих містах США та більше 400 агентств-резидентів у маленьких містах по всій країні). Крім того, ФБР має представництва у більше ніж 50 країнах світу. (Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 6. — С. 70).

Основу організаційно-штатної структури ФБР становлять 15 відділів: 1) Офіс з питань працевлаштування; 2) Офіс генерального юрисконсульта; 3) Офіси професійної дисципліни; 4) Офіс громадських відносин і зв'язків з Конгресами; 5) Відділ адміністративного обслуговування; 6) Відділ контртероризму; 7) Кримінальний слідчий відділ; 8) Інформаційний відділ кримінальної юстиції; 9) Фінансовий відділ; 10) Відділ інформаційних джерел; 11) Інспекційний відділ; 12) Сервісний слідчий відділ; 13) Лабораторний відділ; 14) Відділ національної безпеки; 15) Відділ підготовки. Важливим елементом системи ДБР є служби, які входять до її складу: Інформаційна служба кримінального правосуддя; Група реагування на критичні надзвичайні ситуації; Лабораторна служба; Академія; Служба технологій операцій; Служба управління документацією (FBI. Federal Bureau of Investigation. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <https://www.fbi.gov/>).

Отже, можна зробити висновок, що система ФБР у США має більше структурних підрозділів порівняно з тим, що передбачено законом України «Про Державне Бюро розслідувань». Можна припустити, що це пов'язано із кількістю населення та розмірами країни, а також національними особливостями.

Є певні схожі риси у порядку призначення Директора ДБР і ФБР. Так, у США директoра ФБР призначає президент за згодою Конгресу. В Україні Директор Державного бюро розслідувань призначається на посаду Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до подання комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Державного бюро розслідувань. Строк повноважень Директора ФБР — 10 років, Директора ДБР — 5 років, проте можливим є обіймання цієї посади не більше ніж 2 роки поспіль (тобто 10 років загалом).

Проаналізувавши схожі та відмінні риси ФБР у США та ДБР в Україні, можна зазначити, що Федеральне бюро розслідувань є федеральною поліцейською структурою, яка відповідальна за забезпечення внутрішньої безпеки у державі — бюро виконує роль загальнонаціонального центра по боротьбі із злочинністю у США. Унікальною особливістю ФБР є поєднання функції контррозвідки, політичної поліції та кримінального розшуку. У цьому відношенні ФБР має особливий статус не тільки американських, але й світових спецслужб (Быков А. В. Конституционно — правовые особенности организации и функционирования полицейских органов США, имеющих право на проведение оперативно-розыскных мероприятий / А. В. Быков, Т. В. Кикоть-Глухоедова // Вестник Московского университета МВД России. — 2013. — № 8. С. 95-96). В той же час ДБР в Україні за своєю суттю стане центральним органом виконавчої влади, що буде роз-

слідувати злочини, вчинені найвищими посадовими фігурами нашої країни, ДБР буде брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, розробляти і затверджувати методику розслідування окремих видів злочинів, а також здійснювати інші повноваження, віднесені до його компетенції.

Можна зробити висновок, що між ФБР у США ДБР в Україні є багато спільних рис щодо організаційної побудови, правового статусу Директора та повноважень, однак, є також і відмінні риси, передусім, стосовно структурних елементів та підслідних їм злочинів. При утворенні такого органу, як ДБР в Україні, на нашу думку, можна було б врахувати позитивний досвід США, адже ця країна зарекомендувала себе як сильна держава, що здатна забезпечити як свою зовнішню, так і внутрішню безпеку, а також відома ефективною боротьбою із злочинами. Проте, повне копіювання чужої системи не буде ефективним для українських реалій, при утворенні ДБР слід враховувати як досвід інших країн, так і національні особливості.

Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович.

Блохін Д. В.

студент 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ

Українські реалії впродовж останньої декади демонструють, що проблеми з корупцією та боротьба з нею була й продовжує залишатися однією з головних проблем для держави та суспільства. Для боротьби з цим негативним явищем розробляються і вводяться система заходів, вдосконалюється нормативно-правова база, розвивається організаційний фундамент, а також створюються нові органи. Так, наприклад Національне антикорупційне бюро України було створено 14 жовтня 2014 року, коли Верховна Рада України ухвалила Закон № 1698-VII, в завдання якого входить розслідування корупційних справ, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави та становлять загрозу національній безпеці. Але вочевидь, що для ефективної протидії корупції підійшов

той момент змінення правоохоронних органів шляхом заснування нового, незалежно функціонуючого органу. Отже, через рік було створено ще один орган зі схожими повноваженнями — Державне бюро розслідувань. Відповідно до цього 12.11.2015 р. ВРУ прийняла закон, який передбачає створення ДБР.

Згідно з прийнятим законом, ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Також передбачено, що до повноважень ДБР належатиме розслідування злочинів, скоєних працівниками правоохоронних органів, службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, суддями, службовими особами Національного антикорупційного бюро України, а також військових злочинів. (Про Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс]: Закон України від 12.11.2015, із змін., внес. згідно із законами України: за станом на 05.01.2017. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.)

В ст 22 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» зазначається, що ДБР взаємодіє з іншими державними органами, за допомогою впровадження посадових осіб у штатних органах прокуратури, внутрішніх справ, НАБУ, СБУ та інших, обов'язками яких буде здійснення функціональної та організаційної взаємодії з Державним бюро. А в особливих справах бюро може укладати з окремими державними органами угоди (меморандуми) про співпрацю та обмін інформацією.

Проте в українському законодавстві є низка питань, яка залишається невизначеною щодо організаційних та функціональних елементів роботи ДБР. По-перше, не визначено місце і роль ДБР у системі правоохоронних органів. По-друге, не окреслюється кому буде підконтрольна ця правоохоронна структура. По-третє, ДБР потенційне може увійти в конкурентні відносини з іншими державними органами, що може спричинити політизовані конфлікти.

Як приклад, можна спрогнозувати таку конкуренцію між ДБР та НАБУ, тому що є деяке дублювання повноважень. Так, згідно зі ст. 5 ДБР розслідує: 1) злочини, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище; 2) злочини, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Отже, тут підслідність Державного бюро залежить від суб'єктів злочину, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесене до підслідності НАБУ. Однак, здебільшого, злочини, скоєні службовими особами, які займають особливо відповідальне становище — це корупційні злочини. Так, виникає сумнів про доцільність двох ідентично функціонуючих органів досудового розслідування: ДБР і анти-

корупційного бюро, які обидва наділені правом проводити гласні та негласні оперативно-розшукові заходи. (Бусол О. Ю., ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ, д-р юрид. наук, ст. наук. співроб. Закон України «Про Державне бюро розслідувань». — Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2221:zakon-ukrajini-pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan-2&catid=71&Itemid=382)

Можливим рішенням цієї проблеми стало б включення в структуру ДБР слідчі та оперативні підрозділи, підрозділи внутрішнього контролю, режимно-секретні відділи, відділи міжнародних зв'язків та зв'язків з громадськістю, інформаційно-аналітичного забезпечення, відділи взаємодії з правоохоронними органами. Окрім цього, доцільно поділити підрозділи на відповідні управління й відділи для забезпечення спеціалізації в діяльності. Приміром, в слідчих підрозділах необхідно передбачити управління (відділи) з розслідування злочинів, вчинених службовими особами; з розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.

Наступний орган, з яким взаємодіє ДБР є Генеральна прокуратура. Державне бюро замість Генпрокуратури буде проводити розслідування щодо злочинів, скоєними вищими ешелонами влади. ГПУ ж здійснюватиме нагляд за слідством, а потім її прокурори будуть доводити справу в суді. Судові справи, які в ГПУ відкрили ще до створення Бюро, з часом передаються до ДБР. В самому Бюро сподіваються розпочати роботу з чистого аркуша і внести зміни до законодавства, щоб старі справи завершила розслідувати Генпрокуратура, але законодавець не передбачив механізму передачі матеріалів кримінальних проваджень з прокуратури в ДБР. Це може стати каталізатором виникнення міжвідомчої конкуренції, оскільки існує два органи, які здійснюють правоохоронну діяльність у сфері боротьби зі злочинністю пов'язаної з високопосадовцями, то виходить має відбуватися їх взаємодія та співробітництво, але як показує практика вони конкуренти. Хоча конкуренція несе в собі багато позитивних рис, але є непоодинокі випадки, коли відбувається порушення законодавства. Тому ГПУ може неправильно трактувати свою компетенцію, беручи на себе повноваження ДБР, так як до створення нової правоохоронної структури відповідні функції належали прокуратурі. (Нахмедова А., Павич І. Державне бюро розслідувань: крок уперед чи повернення до невдалих спроб. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/121330-derzhavne-byuro-rozsliduvan_krok_upered_chi_povernennya_do_n.html.)

Також важливим компонентом в функціонуванні ДБР є взаємодія з органами Національної поліції. Така взаємодія начебто проста: кримінальні провадження щодо злочинів, скоєних особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів підслідні Державному

бюро, а всі інші злочини, скоєні особами, які не відносяться до цієї категорії, — поліцією, крім тих що підслідні НАБУ та органам прокуратури. Втім такий важливий напрям правоохоронної діяльності, як протидія організованій злочинності, що нині віднесено до компетенції Нацполіції, серед завдань ДБР навіть не згадується. За ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» протидіяти організованій злочинності уповноважені органи поліції, однак, законодавець не урахував низку злочинів, вчинюваних організованими групами та злочинними організаціями на чолі вищих посадових осіб, підслідність яких було б логічніше віднести до ДБР. І можливо саме цей фактор є причиною невинного зростання рівня злочинності в державі.

Таким чином, діяльність Державного бюро розслідування поряд з вищезазначеними правоохоронними органами може призвести до деякої незлагодженості та непорозуміння щодо розподілу слідчих та оперативно-розшукових функцій. Також не слід виключати появу серед таких органів, як СБУ, НАБУ, прокуратури та ДБР тієї ж корупції, бюрократичного безладу і як наслідок порушення досудових правил розслідування та переплетіння повноважень.

Як підсумок слід сказати, що треба сформувати дієвий механізм взаємодії ДБР з іншими державними органами, щоб виключити дублювання в роботі та підвищити ефективність діяльності. Одним із напрямів досягнення цієї мети є підготовка спільних підзаконних нормативно-правових актів, проведення нарад, організація практичних семінарів. В межах цього процесу доцільно передбачити й взаємодію зі ЗМІ та громадськістю. Необхідність такої тісної співпраці пов'язана не тільки з вимогами профільного закону, але й з формуванням довіри громадян до нового державного органу, підвищенням його авторитету та прозорості, залученням громадськості до активної участі в запобіганні корупційним, службовим і військовим злочинам тощо.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович**.*

Бондаренко А. В.

студентка 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРИЙНЯТТЯ НА СЛУЖБУ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Досліджуючи питання прийняття працівників на службу Державного бюро розслідувань варто звернути увагу, що до таких осіб висуваються на лише високі професійні вимоги, але й особисті, ділові та моральні якості, що, на нашу думку, беззаперечно має позитивний характер та впливатиме на підвищення рівня довіри населення до правоохоронної системи України загалом.

Особливої уваги заслуговує і той факт, що відповідно до ст. 14 Закону України «Про державне бюро розслідувань», на службу до цього органу приймаються на конкурсній основі. Так, наприклад, конкурс на заняття керівних посад (директора, його першого заступника та заступника, директорів територіальних управлінь Бюро) проводить Комісія, члени якої мають бездоганну ділову репутацію, вищу юридичну освіту, високі професійні і моральні якості, суспільний авторитет. До складу Конкурсної комісії входять:

- три особи, визначені Президентом України;
- три особи, визначені Верховною Радою України за поданням комітету Верховної Ради України, до предмета відання якого належать організація та діяльність органів досудового розслідування;
- три особи, визначені Кабінетом Міністрів України.

За результатами конкурсу директором ДРБ обрано Трубу Р. М.

Щодо Порядку проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань, на нашу думку, він має досить детальне правове та організаційне регулювання: передбачено принципи проведення конкурсу, його етапи (оголошення про проведення конкурсу, прийняття та розгляд поданих документів для участі в конкурсі, кваліфікаційний іспит, психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа, співбесіда, визначення переможців конкурсу), склад конкурсної комісії, відомості щодо кваліфікаційного іспиту, психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа, співбесіди та ін. (Порядок проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань // Наказ Державного бюро розслідувань № 4 від 30.01.2018 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/Pr2svB>).

Досліджуючи питання проведення конкурсу, особливу увагу заслуговують принципи (тобто керівні засади, ідеї, положення) на підставі яких він має відбуватися, а саме:

- забезпечення рівного доступу;
- політичної неупередженості;
- законності;
- недопущення дискримінації;
- прозорості;
- доброчесності;
- надійності та відповідності методів тестування;
- узгодженості застосування методів тестування;
- ефективного і справедливого процесу відбору (Порядок прове-

дення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань // Наказ Державного бюро розслідувань № 4 від 30.01.2018 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/Pr2svB>).

Отже, досліджуючи проблематику принципів проведення конкурсу, можна відзначити їх наближення один до одного. У якості прикладу такого наближення можна звернути увагу на принцип забезпечення рівного доступу та принцип недопущення дискримінації, які є взаємодоповнюючими. Та, загалом, на нашу думку, з всього переліку не можна виокремити якісь першочергові або другорядні засади, лише у своїй сукупності та вони можуть забезпечити високий рівень якості конкурсної процедури. Додатковою гарантією реалізації вищенаведених засад є наявність декількох етапів конкурсу (наприклад, кваліфікаційний іспит, співбесіда та ін.), що в свою чергу гарантуватиме, що лише кандидати з високими професійними та моральними якостями будуть обрані на посаду до ДБР.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович**.*

Борисов Д. С., Коваленко А. О.

студенти 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ КОНКУРСНОГО ВІДБОРУ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Першим кроком у створенні Державного бюро розслідувань (надалі — ДБР) стало прийняття у 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу України. Незважаючи на спив тривалого часу, цей орган досі не розпочав повноцінної роботи, проте, як відзначив

Директор Роман Труба, ДБР нарешті розпочне роботу у вересні 2018 р., коли будуть відкриті перші кримінальні провадження.

Відзначимо, що конкурсна процедура обрання на посаду до ДБР викликала значний інтерес в науковому суспільстві. Так, на думку М. Найєма, під час конкурсної процедури було порушено закон, а саме, Директор ДБР Р. Труба вирішив особисто затвердити кваліфікаційні вимоги до співробітників (Директор ДБР не має повноважень визначати вимоги до голів територіальних органів, керівників управлінь центрального апарату та органів внутрішнього контролю) та розділив співробітників ДБР на тих, у кого будуть спецзвання, і тих, у кого їх не буде. Як відзначає М. Найєма, законодавство не передбачає спецзвань для співробітників ДБР, адже вони є держслужбовцями, до того не передбачено, як будуть отримувати спецзвання співробітники інших органів, що переходять на роботу в ДБР (Найєм: Штат ДБР формується із порушенням закону // Українська правда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/23/7172563/>).

Додатком спірним питанням виступило те, що відповідно до ст. 13 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р., яка присвячена порядок набору і призначення керівників підрозділів як центрального апарату ДБР, так і директорів його семи територіальних управлінь, цих службових осіб буде підбирати зовнішня конкурсна (що і директора ДБР та його двох заступників) комісія із дев'яти осіб, яка була створена із представників, делегованих по три особи: Президентом України, Верховною Радою України і Кабінетом Міністрів. Як відзначають в науковій спільноті, останні таких повноважень не мають. Так, за попередніми підрахунками, саме на зовнішню комісію покладено повноваження відібрати до сотні необхідних кандидатів, що є суттєвим навантаженням та може потребувати значного часу. У зв'язку цим, пропонувалося внести зміни до ст. 13 вищенаведеного Закону, залишивши за зовнішньою комісією повноваження лише по відбору хоча б керівників управлінь центрального апарату ДБР і його територіальних управлінь, а призначення на всі інші посади в центральному апараті ДБР покласти на внутрішні комісії, які будуть створені Директором ДБР і зможуть це здійснити значно швидше і оперативніше, що забезпечить початок діяльності цього нового органу (Баганець О. Проблеми створення Державного бюро розслідувань // Протокол. Юридичний інтернет-ресурс [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://protokol.com.ua/ua/problem1_stvorenniya_derzhavnogo_byuro_rozsliduvan/).

Окрім цього, Р. Труба також акцентував увагу на деяких аспектах проблематики створення ДБР, а саме: проведення конкурсів на всі посади, формування штату, вирішення питання із приміщенням,

матеріально-технічного забезпечення для центрального апарату, семи територіальних управлінь, налагодження співпраці з державними органами, міжнародними партнерами, узгодженні законодавства (ДБР — незалежне! Ми не розраховуємо на підтримку чи лояльність політичних інститутів // Юридична газета онлайн [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/interview/dbr--nezalezhne-mi-ne-rozrahovuemo-na-pidtrimku-chi-loyalnist-politichnih-institutiv.html>).

У якості висновків зазначимо, що створення ДБР є дійсно складним та тривалим завданням, досягнення якого є суттєвим кроком на шляху реформування правоохоронної системи, а в умовах політичної та економічної напруги, наявності певних недоліків у формуванні органу є звичайним робочим процесом.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Демечук Марина Олександрівна.*

Боровик Ю. О.

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Керівництвом України було прийнято рішення щодо реформування системи правоохоронних органів, одним з елементів якого стало створення Державного бюро розслідування (надалі — ДБР). Відповідно до закону, ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Варто відзначити, що історія його запровадження бере свій початок з указу Президента № 371 «Про Національне бюро розслідувань України» від 24 квітня 1997 року. Пізніше, окремі положення цього закону були визнані неконституційними (Гроза власть имущих // Закон і Бізнес [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ru/print/121330-gosudarstvennoe_byuro_rassledovaniy_shag_vpered_ili_vozvrasc.html).

Актуальність створення такого органу обумовлюється тим, що, нажаль, розслідуванню злочинів, вчинених представниками органів

державної влади, суду, правоохоронних органів, зважаючи на високий рівень корумпованості в державі, закінчуються безрезультатно: справи закриваються, а за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів винні особи отримують покарання, не пов'язані із позбавленням волі. Неспроможність за таких обставин існуючих органів досудового розслідування здійснювати правосуддя у кримінальних провадженнях щодо високопосадовців, суддів та працівників правоохоронних органів сприяла прийняттю рішення щодо створення абсолютно нової та незалежної у своїй діяльності правоохоронної структури. Це рішення знайшло своє втілення у прийнятому у 2012 році Кримінальному процесуальному кодексі України, який містить низку новел щодо зміни підслідності злочинів та створення нового правоохоронного органу, наділеного правом провадження досудового слідства — державного бюро розслідувань. Так, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, Державне бюро розслідувань є органом досудового розслідування (поряд з Національною поліцією, Службою безпеки України та ін.). Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року утворено Державне бюро розслідувань. Створення даного органу також передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання.

Створення Державного бюро розслідувань є надзвичайно важливим для України. Важливим є той факт, що експерти Ради Європи брали активну участь у підготовці та експертній оцінці закону про ДБР, а також допомагають у підготовці проектів підзаконних актів, які регулюватимуть роботу цього органу.

Як відзначають науковці, в Україні, порівняно із іншими країнами Ради Європи, дуже велика кількість програних справ у Європейському суді з прав людини у справах, пов'язаних із скаргами на катування та жорстоке поводження, вчинене правоохоронцями. Солідарність правоохоронців не сприяє відновленню справедливості у більшості таких справ (Кому загрожує Державне бюро розслідувань своєю роботою? Інфографіка // Детектор Медіа [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://detector.media/withoutsection/article/120097/2016-10-27-komu-zagrozhue-derzhavne-byuro-rozsliduvan-svoeyu-robotoyu-infografika/>).

Міжнародна організація Amnesty International вже кілька років поспіль проводить кампанію, спрямовану на подолання безкарності у справах про катування. Одна з вимог кампанії — створення незалежного від інших правоохоронних органів і від інших політичних впливів механізму розслідування таких злочинів. Таким механізмом і повинне стати Державне бюро розслідувань.

Відповідно до редакції Конституції України від 2 липня 2016 року, прокуратура остаточно позбавляється невластивої їй функції слідства. Усі злочини, які зараз розслідуються слідчими Генеральної прокуратури України та обласних прокуратур, з моменту початку роботи ДБР розслідуватимуться його слідчими. ДБР — це орган, який мав бути створений в Україні ще 20 років тому. Бо коли Україна вступала в Раду Європи, то брали на себе зобов'язання відділити слідство від прокуратури, ще навіть у Конституції 1996 року тоді записали, що слідчі повноваження прокуратури будуть з часом передані новоствореному органу.

Основна вимога громадянського суспільства та міжнародних партнерів до новоствореного органу — незалежність, відсутність політичного впливу і здатність неупереджено розслідувати злочини, вчинені правоохоронцями та іншими відповідальними посадовими особами. Створення окремої правоохоронної структури у сфері протидії корупції в комплексі з глибокою реорганізацією правоохоронних органів відповідає інтересам забезпечення національної безпеки України. У зв'язку з цим створення сильного та незалежного ДБР на початку подібної реорганізації виглядає логічним і своєчасним кроком. Саме початок функціонування ДБР має стати точкою неповернення у реформах судових і правоохоронних органів. Заклики ж до перегляду доцільності створення Державного бюро розслідувань саме зараз є кроком назад, у минуле.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович**.*

Бугаско К. В.

студентка 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПЕЦИФІКА ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року було утворено Державне бюро розслідувань. Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Нормативно-правовою базою діяльності Державного бюро є Конституція України, Закон України «Про Державне бюро розслідувань», Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші нормативно-правові акти, прийняті на їх основі.

Державне бюро розслідувань діє на таких керівних засадах, а саме: верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, законність, справедливість, неупередженість, незалежність і персональна відповідальність кожного працівника Державного бюро розслідувань, відкритість та прозорість для суспільства, підзвітність і підконтрольність визначеним законом державним органам, політична нейтральність і позапартійність, а також єдиноначальність у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016, № 6, ст.55. — ст.3).

Даний орган виконавчої влади розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, класифікація яких наведена у ст.5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань».

По-перше, це злочини, які були вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», та особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів. Тобто сюди можна віднести таких вищих посадових осіб, як Президент України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України та його заступники, Член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Член Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Голова Фонду державного майна України та його заступники, член Центральної виборчої комісії, народний депутат України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Директор Національного антикорупційного бюро України, Генеральний прокурор та його заступники, Голова Національного банку України та його заступники, Секретар Ради національної безпеки і оборони України та його заступники, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим та його заступники, особа, посада якої належить до категорії «А». Крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного анти-

корупційного бюро України (Кабінет Міністрів України: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua>).

По-друге, це злочини, вчинені службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

По-третє, злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, які передбачені ст. 422 Кримінального кодексу України: геноцид або умисно вчинені діяння з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення (Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131).

З метою забезпечення здійснення своїх повноважень Державне бюро розслідувань взаємодіє з органами прокуратури, внутрішніх справ, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, у штатних розписах центральних апаратів зазначених органів передбачаються посади осіб, до функціональних обов'язків яких належить здійснення взаємодії з Державним бюро розслідувань. Обмін оперативною інформацією між цими органами здійснюється за письмовим розпорядженням керівників відповідних підрозділів і регулюється спільними нормативно-правовими актами.

Також Державне бюро взаємодіє з Національним банком України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, органами Державної прикордонної служби та іншими державними органами. Вони зобов'язані передавати Державному бюро розслідувань одержані під час здійснення контрольних функцій та аналізу інформації, відомості, що можуть свідчити про злочини або використовуватися для запобігання, виявлення, припинення і розслідування злочинів, віднесених законом до підслідності Державного бюро розслідувань (Про Державне бюро розслідувань: Закон України

від 12.11.2015 р. № 794-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016, № 6, ст.55. — ст.22).

Підсумовуючи усе наведене, можна сказати, що ідея запровадження Державного бюро розслідувань дуже цікава і необхідна, адже такий орган зможе здійснювати контроль за діяльністю вищих посадових осіб і, таким чином, підняти державу на новий рівень.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент Селезньов Владислав Анатолійович.*

Вахула К. Р.

студентка 3-го курсу Юридичного коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ЗАСАДА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Утворення Державного бюро розслідувань в Україні є вкрай необхідним у сучасних реаліях нашого суспільства. Цей орган є новим для нашої країни, тому питання, пов'язані із його організаційною структурою, повноваженнями, засадами організації та діяльності є актуальними та малодослідженими серед науковців та юристів-практиків.

Державне бюро розслідувань (далі — ДБР) — новий правоохоронний орган, створення якого передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання.

12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань. Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року утворено Державне бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законами України, а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі.

Місія Державного бюро розслідувань — встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного, всебічного розслідування

злочинів задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси.

Важливим кроком для уніфікації функцій та повноважень різних правоохоронних органів в нашій країні є той факт, що до Державного Бюро розслідувань від Генеральної прокуратури України переходить функція досудового розслідування у кримінальних провадженнях, вчинених вищими посадовими особами, суддями та правоохоронцями.

Таким чином, розглядаючи місце Державне бюро розслідувань у правоохоронній системі України, можна зазначити, що ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Важливе значення для функціонування будь-якого органу мають принципи, на яких базується його організація та діяльність. Так, ДБР організовується і діє на таких засадах: 1) верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; 2) законності; 3) справедливості; 4) неупередженості; 5) незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань; 6) відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам. Державне бюро розслідувань діє гласно тією мірою, що не порушує права і свободи людини і громадянина, не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства та законодавства про державну таємницю; 7) політичної нейтральності і позапартійності. Використання Державного бюро розслідувань у партійних, групових чи особистих інтересах не допускається. Діяльність політичних партій у Державному бюро розслідувань забороняється; 8) єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань. Принцип єдиноначальності не заперечує принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань.

На нашу думку, одним із провідних принципів у діяльності ДБР є принцип незалежності, без дотримання якого не можна вести мову про законність і об'єктивність проведення розслідування та здійснення інших повноважень, віднесених до компетенції ДБР.

Незалежність Державного бюро розслідувань від незаконного втручання у його діяльність гарантується: 1) спеціальним статусом Державного бюро розслідувань, особливим порядком визначення його загальної структури, фінансування та організаційного забезпечення діяльності; 2) особливим порядком добору, призначення та

звільнення Директора Державного бюро розслідувань, першого заступника Директора Державного бюро розслідувань і заступника Директора Державного бюро розслідувань, а також вичерпним, визначеним законом, переліком підстав для припинення їхніх повноважень; 3) порядком здійснення повноважень Державним бюро розслідувань та його працівниками; 4) колегіальним прийняттям найбільш важливих рішень керівництвом Державного бюро розслідувань; 5) заборонаю незаконного втручання у здійснення повноважень працівників Державного бюро розслідувань; 6) належною оплатою праці працівників Державного бюро розслідувань і соціальними гарантіями; 7) правовим захистом і забезпеченням особистої безпеки працівників Державного бюро розслідувань, їхніх близьких родичів.

Важливою гарантією дотримання принципу незалежності є заборона незаконного втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, політичних партій, громадських об'єднань, інших фізичних або юридичних осіб у діяльність Державного бюро розслідувань. Будь-які вказівки, пропозиції, вимоги, доручення, спрямовані до Державного бюро розслідувань та його працівників, що стосуються питань досудового розслідування в конкретних кримінальних провадженнях, є неправомірними і не підлягають виконанню. Законом прямо передбачено, що працівники ДБР у разі отримання незаконної вказівки, вимоги, доручення, зобов'язані невідкладно інформувати про це в письмовій формі Директора Державного бюро розслідувань.

Можна зробити висновок, що Державне бюро розслідувань є правоохоронним органом, що займає важливе місце у правоохоронній системі нашої держави. На мою думку, в законодавстві, яке стосується організації та діяльності ДБР, є ще багато прогалин, що потребують усунення. Серед принципів організації та діяльності ДБР провідне місце посідає принцип незалежності, адже без його дотримання працівниками та керівниками, цей орган не зможе виконувати своє призначення.

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кісільцина Ірина Олександрівна**.

Вознюк М. Я.

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

У сучасних умовах розбудови України як демократичної, правової та соціальної держави пріоритетним завданням влади є забезпечення прав, свобод і безпеки громадян. Стратегічним вектором зовнішньої політики нашої країни визнано входження до європейського політичного, інформаційного, економічного та правового простору. Її провадження передбачає дотримання вимог, що висуваються до країн — кандидатів на вступ до Європейського Союзу. Згідно з ними, Україна повинна забезпечити стабільне функціонування інститутів, які гарантуватимуть плюралістичну демократію, верховенство права та дотримання прав людини. Найголовнішим критерієм оцінювання відповідності національної правової системи міжнародно-правовим стандартам вважають діяльність правоохоронних органів і спеціальних служб держави (Боднар В. Є. Міжнародно-правові засади та зарубіжний досвід протидії злочинам у сфері службової діяльності, які вчиняють поліцейські / В. Є. Боднар // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2017. — № 1. — С. 300-311. — С. 300). Особливо актуальною постає дослідження досвіду зарубіжних країн сьогодні, коли вже в Україні функціонує Державне бюро розслідувань. Тому, необхідно дослідити досвід зарубіжних країн та визначити, які напрями є перспективними в даній сфері.

Перш ніж аналізувати зарубіжний досвід необхідно визначити загальні засади функціонування Державного бюро розслідувань в Україні.

Слід відмітити, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань (далі — ДБР) є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідувань; Закон від 12.11.2015 № 794-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55.).

Отже, як ми бачимо, Державне бюро розслідувань віднесено до органів виконавчої влади, що свідчить про його особливий статус, тому стверджувати, що це чисто правоохоронний орган не можна.

Досліджуючи зарубіжний досвід функціонування вищезазначених органів, найбільшу увагу викликає досвід США, оскільки українське

ДБР позиціонується законодавцями як аналог Федерального бюро розслідувань (ФБР) США. Так, в державі існують приблизно 20 тисяч різного роду поліцейських служб, що займаються припиненням, попередженням та розкриттям злочинів. Загалом у системі правоохоронних органів США функціонують федеральні правоохоронні органи і правоохоронні органи штатів, на які покладається відповідно до правил підвідомчості функція щодо припинення, попередження та розкриття злочинів.

Федеральне бюро розслідувань є провідним слідчим органом федерального уряду, входить в систему Міністерства юстиції США і підпорядковане Генеральному прокурору США. Директор ФБР призначається президентом США строком на десять років, при цьому його кандидатура затверджується Сенатом.

ФБР проводить оперативно-розшукову діяльність та слідчі дії у справах федеральної юрисдикції, віднесених до підслідності ФБР і не віднесених до підслідності інших федеральних відомств. Предметна компетенція ФБР щодо розслідування злочинів закріплена у федеральному законі, Адміністративних актах Президента та Генеральному прокурора.

Основними сферами діяльності ФБР є: боротьба з тероризмом; контррозвідувальна робота; боротьба з наркобізнесом; економічна злочинність, білокомірцева злочинність (щодо представників держави, бізнесу, посадових осіб і чиновників); розслідування порушень громадянських прав; боротьба з тяжкими злочинами проти особистості (Бусол. Міжнародний досвід побудови та функціонування спеціалізованих органів з протидії високопосадовій злочинності (в контексті незалежності Державного бюро розслідувань в Україні) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/index.php? =382>).

Отже, ФБР — розгалужене, але централізоване відомство (Що таке ФБР / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://um.co.ua/8/8-15/8-151674.html>.)

В свою чергу, у Сполученому королівстві Великий Британії і Північної Ірландії основна роль в розслідуванні злочинів належить органам поліції і Королівській службі переслідування. Виявлення, припинення та розкриття злочинів входить в компетенцію поліції. Загальне керівництво поліцейськими службами здійснює міністр внутрішніх справ. Виявлення, припинення, розкриття злочинів покладено на спеціальних посадових осіб поліції — констеблів.

Королівська служба переслідувань надає поліції рекомендації з розслідування злочинів і готує матеріали кримінальної справи для направлення їх до суду. У кожній справі, що надійшла з поліції, компетентна посадова особа Королівської служби переслідування повинна відповісти на два питання: а) чи зібрані достатні дані для здійснення

кримінального переслідування в суді конкретної особи; б) чи буде відповідати суспільним інтересам таке переслідування.

У Франції функцію розслідування злочинів здійснюють слідчий суддя, поліція і жандармерія. Французька прокуратура керує діяльністю поліції та підтримує обвинувачення в суді. Незважаючи на свою назву, слідчий суддя по суті виконуваних ним в процесі функцій — слідчий.

Перевагою існуючої у Франції організації слідчого апарату є самостійність слідчих суддів, їх підкорення лише закону, відсутність стороннього втручання в розслідування кримінальних справ. Певними повноваженнями при розслідуванні злочинів наділений суддя по свободах і ув'язненнях. Контролює діяльність слідчих суддів слідчий орган, в роботі якого беруть участь судді апеляційного суду.

Основними напрямками в роботі поліції є адміністративна і судова діяльність. Судова діяльність полягає у сприянні слідчому судді при встановленні порушень норм кримінального законодавства, зборі необхідних доказів за його дорученнями, розшуку осіб, які вчинили злочини, і передачі їх судовому слідчому.

У Німеччині до органів службових розслідувань входять поліція, прокуратура і слідчий суддя. Основна роль належить прокуратурі, яка наділена функцією дізнання. Як тільки прокуратурі стало відомо з заяв або інших джерел про підозру у вчиненні злочинів, вона повинна досліджувати обставини справи для вирішення питання про порушення кримінальної справи публічного обвинувачення.

Органи поліції в ФРН створюються на трьох адміністративних рівнях: у великих містах — поліцейські президії, в інших територіальних одиницях, які об'єднують невеликі міста, села і сільські райони — поліцейські дирекції та інспекції. В межах поліцейської системи є внутрішній поділ на загальну та кримінальну поліцію. Загальна поліція займається розслідуванням дрібних (малозначних) злочинів, кримінальна — тяжких злочинів. На федеральному рівні існує федеральне управління кримінальної поліції. Воно виконує в основному координуючу функцію і функцію підтримки місцевих підрозділів. (Скулиш Є. Проблемні питання створення державного бюро розслідувань / Є. Скулиш // Вісник Національної академії правових наук України. — 2013. — № 4. — С. 205-215.).

Отже, використання зарубіжного досвіду повинно співвідноситися із національною правовою системою, її специфікою та реаліями, а не представляти собою захоплення звучними і зовні привабливими назвами тієї чи іншої структури. Негативних прикладів у цій сфері можна навести безліч: перейменування сільських дільничних інспекторів на шерифів, створення на базі внутрішніх військ МВС України Національної гвардії України, об'єднання підрозділів патрульно-постової служби та автомобільної інспекції тощо.

Нічого з цього не вийшло, оскільки ініціатори перелічених реформ не мали навіть уяви стосовно кінцевої моделі, на побудову якої мобілізували чималі матеріально-фінансові та людські ресурси, йдучи завідомо порочним шляхом спроб і помилок.

Розглянувши досвід зарубіжних країн, ми дійшли висновку, що в національній моделі бюро розслідувань найбільше використано досвід США.

***Науковий керівник:** старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Нестерчук Лілія Петрівна.*

Ворожко А. Л.

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ДЕРЖАВНІЙ СТРУКТУРІ

Державне бюро розслідувань (надалі — ДБР) є правоохоронним органом України, створення якого було передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. На думку Є. Скулиш це стало результатом посиленого тиску США та Європейського Союзу на Україну, звинувачуваній у надмірній корумпованості та засиллі організованої злочинності (Скулиш Є. Д. Проблемні питання створення Державного бюро розслідувань / Є. Д. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2013. — № 2. — С. 66. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_2_10).

Міжнародна недержавна організація, Amnesty International, заснована у Великобританії у 1961р., яка має на меті дослідження і здійснення дій, спрямованих на припинення порушень прав на фізичну та психологічну недоторканість, також неодноразово закликала Україну прискорити створення ДБР. Так, М. Філіпенко, координатор кампаній Amnesty international в Україні, навів статистичні дані, відповідно до яких лише близько 3-5 % скарг на незаконні дії правоохоронців розглядалися, коли всі інші відхилялися, також за його словами близько 33 % українців прямо чи опосередковано стикалися з катуваннями з боку правоохоронних органів (Директора Державного бюро розслідувань оберуть не раніше лютого, — член конкурсної

комісії // Реанімаційний пакет реформ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rpr.org.ua/news/dyrektora-derzhavnoho-byuro-rozsliduvan-oberut-ne-ranishe-lyutoho-chlen-konkursnoji-komisiji/>).

Президент України також неодноразово звертався до Верховної Ради України з посланням яке містило позицію відносно ДБР, наголошуючи, що одним з найважливіх питань інституційного забезпечення реформування правоохоронних органів є створення ДБР — нового органу, до функцій якого має перейти розслідування злочинів, скоєних державними службовцями високого рангу, працівниками правоохоронних органів і суддями. Президент України звернув увагу, що цей орган має бути створений у такій формі, яка забезпечить достатній рівень його незалежності, ефективності і професійності (В Україні готуються створити Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.bigmir.net/ukraine/736599-V-Ukraini-gotyutsya-stvoriti-Derjavne-buro-rozslidyvan>).

У Законі України «Про прокуратуру», прийнятому 14 жовтня 2014 року, було передбачено майбутнє створення ДБР. Наприклад, відповідно до Розділ XIII «Перехідні положення» слідчі органів прокуратури до початку діяльності державного бюро розслідувань, але не пізніше п'яти років після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснюють досудове розслідування у визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України порядку.

Також варто звернути увагу на те, що автором проекту закону про Державне бюро розслідувань, який було внесено до парламенту 2015 р. та підписано Президентом України, є А. Кожем'якін.

У проєкті реформування Конституції України, було запропоновано уповноважити Президента можливістю призначення і звільнення голови ДБР за згодою Верховної Ради України. Також недовіру голові ДБР може висловити парламент.

Створення ДБР планувалося на вересень 2015 р., проте, можна відзначити, що це сталося двома місяцями пізніше, а саме 12 листопада 2015 р., коли Верховна Рада України прийняла відповідний закон (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що процес створення цього державного органу мав тривалий та складний характер, а додатковою перепорою виступала проблема конфлікту повноважень між ДБР, Національним антикорупційним бюро України та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович**.*

Гернага Ю. О.

студент 1-го курсу магістратури Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК НОВОСТВОРЕНИЙ ОРГАН В СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Україна, є державою що розвивається. Відповідно оновлюється система державних органів, правоохоронних органів, а також з розвитком підприємницьких відносин, накопиченням ресурсів збільшується ріст і розвиток злочинності, збільшується кількість корупційних злочинів та злочинів які вчиняються високопосадовими особами в тому числі і працівниками правоохоронних органів. В даному випадку слід відмежовувати злочини які вчиняються повсякденно звичайними фізичними особами, чи скажімо певними працівниками правоохоронних органів від тих, які вчиняються вищими посадовими особами, вищого державного рівня чи суб'єктами які на місцях мають значні владні повноваження. В даному контексті завжди виникали труднощі починаючи з 1997 року, коли вже була необхідність в утворенні такого органу, оскільки завантаженість на органи досудового слідства була значною, а окремі провадження закривалися без логічного завершення — це були перші прояви і спроби утворити Державне бюро розслідувань, пізніше у 2005-6му роках. Адже враховуючи статус таких осіб та їхні повноваження, то злочини вчинені ними, як уже вищезазначено, не доводились до логічного завершення ще на стадії досудового розслідування, адже був присутній сторонній вплив на хід слідства і таким чином винні особи не були покарані, здійснювався тиск на слідство.

Одразу дану проблему вирішити важко, як і створити окремий орган який би функціонував ідеально — практично неможливо, але утворивши базис і вподальшому вирішення питань які будуть пов'язані з функціонуванням цього органу, а також висвітлення та обговорення цієї теми у публічній площині: на конференціях, круглих столах, симпозіумах, брифінгах — позитивно вплине на становлення та удосконалення функціонування даного правоохоронного органу.

Уже на сьогодні великим позитивом є прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань», звичайно його ще необхідно доопрацьовувати і доповнювати, але в порівнянні з Вищим антикорупційним судом де не має прописано матеріальної частини законодавства, тобто Закон ще не прийнято, він знаходиться лише на стадії проекту і не відомо яким чином і на якій основі повинен функціонувати цей суд.

В останні роки в Україні утворилось чимало новітніх органів це і Спеціалізована Антикорупційна прокуратура і Національне антикорупційне бюро України, і планується створити Вищий антикорупційний суд, і вже створено Державне бюро розслідувань і тут також виникає інша проблема, яка полягає в наступному: а саме в підслідності цих органів. Адже враховуючи реальну кількість справ та їх складність можуть виникати серйозні питання щодо того який саме орган повинен проводити досудове розслідування: Національне антикорупційне бюро чи Державне бюро розслідувань.

Також у ЗМІ піднімається проблема щодо незалежності даного органу і це досить обґрунтоване питання. Закон передбачає що ДБР є центральним органом виконавчої влади, очолює його Директор, який призначається на посаду Президентом, за поданням Прем'єр — міністра відповідно до подання комісії з проведення конкурсу на зайняття посади і враховуючи політичну складову в цьому питанні важливо щоб тут не було зловживань, в тому числі і в складі конкурсної комісії (2).

Важливим для громадськості є те, що це новостворений орган з незаплямованою репутацією. А також те, що добір кандидатів на посади проводився публічно за допомогою тестування, де кожен кандидат проходив цільний відбір, враховуючи перевірку на поліграфі, і це необхідно зважаючи на кількість бажаючих осіб на зайняття посад.

При створенні нового органу також необхідне відповідне фінансове, грошове і матеріально-технічне забезпечення що в свою чергу теж несе навантаження на бюджет, адже закон передбачає що це здійснюється за кошти Державного бюджету України. За інформацією із ЗМІ, також є потреба у наданні окремого приміщення для працівників ДБР, це теж потрібно вирішити.

При створенні такого органу і при подальшому його успішному функціонуванні може виникнути також питання про розгляд уже завершених досудовим слідством проваджень судом. Така проблема виникла у Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі, враховуючи клопотання прокурорів про покарання чи про обрання запобіжного заходу — суд не завжди враховував їх обґрунтовану думку, а виносив своє рішення в якому такі клопотання не були враховані. Тоді виникла потреба у створенні Вищого антикорупційного суду, який був би більш об'єктивним та неупередженим. Така ж ситуація може виникнути і у ДБР, коли буде проведено належне досудове розслідування будуть факти і докази, але суди будучи незалежними у прийнятті своїх рішень — можуть ускладнювати цей процес, а саме притягнення винних до відповідальності.

Загалом створення нових органів по боротьбі із злочинністю, розслідування кримінальних правопорушень належно і якісно, покаран-

ня винних осіб — це є необхідною умовою для становлення і розвитку держави. Удосконалення законодавства, зменшення прогалин у ньому, прийняття нових законодавчих актів позитивно впливає на зниження росту злочинності. Результатом діяльності цих органів повинні бути реально покарані особи за вчинення кримінальних правопорушень.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Ковальчук Інна Сергіївна**.*

Голованюк О. В.

студентка 2-го курсу Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ ДЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДИ У ДЕРЖАНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В умовах судово-правової реформи актуальним питанням є удосконалення роботи органів правопорядку, удосконалення їх функцій та розмежування повноважень. Для досягнення цієї мети Верховна Рада прийняла у листопаді 2015 року прийняла рішення про створення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР).

В законі України «Про Державне бюро розслідувань», що був прийнятий 12 листопада 2015 року, а набрав чинності 1 березня 2016 року, зазначається, що Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11. 2015 р. № 794-VIII. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/paran6#n6>).

Для якісного функціонування ДБР важливе значення має кадровий склад цього органу. Наразі відбувається конкурс для призначення на посади у Державному бюро розслідувань.

Згідно з Порядком проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань, затверджений наказом ДБР від 14 лютого 2018 року № 13, на службу до Державного бюро розслідувань приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку

(за контрактом) громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнями та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки (Порядок проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань: Затверджено Наказом Державного бюро розслідувань від 14 лютого 2018 року № 13. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0176-18>). Також створюється Внутрішня комісія до якої входять п'ять осіб, з яких не менше трьох є представниками ДБР.

Конкурс для зайняття посади у ДБР складається з п'яти етапів: 1) подання документів; 2) кваліфікаційний іспит; 3) психофізіологічне дослідження; 4) співбесіда; 5) визначення переможців. В цілому, при таких критеріях конкурсу, кандидатам, які бажають працювати в ДБР, дуже складно працевлаштуватись. Під час відбору важливо не тільки відібрати найкращих кандидатів, а й паралельно дотримуватись передбачених законодавством квот: у ДБР має бути не менше 51 % осіб, що мають відповідний стаж у галузі права, а також не більше 49 % осіб із чинного складу слідчих підрозділів органів правопорядку (серед них не більше 30 % — слідчих прокуратури). Якщо брати до уваги таке квотування, виникає питання, що ж тоді робити студентам, які тільки закінчили університет? Адже вони не мають відповідного стажу роботи у галузі права. В такому випадку доцільним було б створити окремий структурний підрозділ у юридичних навчальних закладах для підготовки працівників до роботи у ДБР. Така система допоможе якнайкраще підготувати студентів-кандидатів, які хочуть працювати в ДБР.

На сьогодні українське суспільство всюди бачить тільки корупцію. Воно і не дивно, адже навіть органи, які мають боротися з нею, іноді самі гинуть в ній. Тому і до створення ДБР люди ставились скептично. Галасу серед суспільства набрав відбір на керівні посади. Цією ланкою відбору має займатися зовнішня комісія до складу якої входять три особи, визначені Президентом України; три особи, визначені Верховною Радою України за поданням комітету Верховної Ради України та три особи, визначені Кабінетом Міністрів України. Але вже у березні народні депутати розглядали проекти змін, адже майже не можливо хоч раз побачити комісію у повному складі. Це дуже уповільнює процес відбору кандидатів. В законопроектах розглядалися зміни до повноважень зовнішньої комісії: зовнішня комісія зможе обирати лише керівників управлінь, а керівників секторів та відділів обиратиме внутрішня комісія, до складу якої увійшли представники ДБР, інших правоохоронних органів та громадськості. Окрім того, ДБР не несе відповідальність за тих працівників, яких обере зовнішня комісія.

Для утворення такого нового для Української правоохоронної системи органу, як ДБР, важливе значення має добропорядність його працівників. Тому особливу увагу слід приділити кандидатам з числа колишніх працівників правоохоронних органів чи високопосадовців, які були піддані люстрації. Згідно із визначенням, що міститься у тлумачних словниках, люстрація — це процедура перевірки державних службовців на предмет їх співпраці зі злочинним чи окупаційним режимом після зміни влади. В процесі люстрації скомпрометовані особи усуваються з посад із заборобою займати державні посади в майбутньому; службовцям може надаватися амністія в обмін на інформацію чи добровільну відставку (Новітній онлайн-словник української мови (2013—2018). — [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://sum.in.ua/f/ljustracija>).

Громадські активісти з організації State Watch довільно проаналізували 30 кандидатів, серед яких виявили люстрованих чиновників, а також тих, хто фігурував у адміністративних, кримінальних чи дисциплінарних провадженнях. Хоча згідно з законом такі кандидати мають брати участь у конкурсі, якщо вони не були офіційно люстровані або якщо в їх справах немає рішень суду. Саме тому потрібно усунути зовнішню комісію для відбору таких кандидатів.

У дослідженні проекту всеукраїнського об'єднання «Автомайдан» — Prosud понад 40 % претендентів на керівні посади в Державному бюро розслідувань України є на сьогодні представниками правоохоронних органів. Більшість кандидатів є працівниками державних органів, лише 12,2 % — бізнесмени, адвокати та викладачі, і 9 % зараз не працевлаштовані (Хто претендує на керівні посади: [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://blog.prosud.info/>).

Отже, можна зробити висновок, що внутрішня комісія ставить дуже високі квоти для кандидатів на посаду у ДБР. Це може вплинути на кількість поданих пакетів документів до комісії. Що стосується зовнішньої комісії, то її склад не зовсім точно може обрати кандидатів на посади центрального апарату та територіальних органів ДБР. Також недоліком можна вважати те, що збираються вони в повному складі досить рідко. В цілому, хочеться вірити в те, що кандидати, яких все-таки оберуть на посади у ДБР, не зіпсують репутацію такого важливого, на даному етапі для України, органу.

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кісліцина Ірина Олександрівна**.

Григорова Л. Р.

студентка 3-го курсу Юридичного коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ ДЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ НА ПОСАДИ У ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що на сучасному етапі існування нашої держави відбуваються суттєві зміни у в організації правоохоронної системи. Державне бюро розслідувань (далі — ДБР) — новий правоохоронний орган, створення якого передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання. Метою утворення ДБР є встановлення справедливості у суспільстві шляхом розслідування злочинів і притягнення винних до встановленої законом відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси.

На даний час відбувається конкурс на зайняття посад слідчих у ДБР, кандидати проходять тестування для виявлення їх здібностей та обрання найкращих з кандидатів до ДБР.

Порядок проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1069, визначає механізм проведення відкритого конкурсу для призначення на посади у центральному апараті Державного бюро розслідувань та його територіальних органах.

В якості характерної риси конкурсу слід відмітити, що на зайняття посад в ДБР, що пов'язані зі здійсненням оперативно-розшукової діяльності та державною таємницею, конкурс проводиться з урахуванням особливостей проведення закритого конкурсу, пов'язаних з питаннями державної таємниці.

На службу до Державного бюро розслідувань приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку (за контрактом) громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнями та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки.

Цікаво, що кваліфікаційні вимоги та критерії професійної придатності для зайняття посад у Бюро затверджуються безпосередньо Директором Державного бюро розслідувань. Дане положення піддається критиці з боку науковців та правників з різних сфер, адже тут вбачається загроза принципу незалежності і ставиться під сумнів об'єктивність і прозорість процесу добору кадрів до ДБР.

В якості позитивного моменту можна визначити чітку регламентацію етапів проведення конкурсу до ДБР, що включає в себе: 1) оголошення про проведення конкурсу; 2) прийняття та розгляд поданих документів для участі в конкурсі; 3) кваліфікаційний іспит; 4) психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа; 5) співбесіда; 6) визначення переможців конкурсу.

Для проведення конкурсу на зайняття посад в ДБР Директор ДБР утворює Комісію, затверджує її персональний склад. Комісія утворюється у складі п'яти осіб, з яких не менше трьох є представниками ДБР.

Існують певні обмеження щодо осіб, які можуть брати участь у конкурсі на зайняття посад у ДБР. Так, не може бути кандидатом особа, яка: визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною; особа, яка має не погашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення злочину; особа, що згідно із вироком суду позбавлена права обіймати відповідні посади; особа, яка за рішенням суду визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення; особа, що піддавалася адміністративному стягненню за корупційне правопорушення протягом останнього року до дня подання документів; особа, яка є державним службовцем або посадовою особою органу місцевого самоврядування, є членом політичної партії, є народним депутатом України або депутатом місцевої ради.

Рішення Комісії приймаються простою більшістю голосів від її складу шляхом відкритого голосування з висловленням кожним її членом позиції «за» чи «проти», крім випадків, коли Комісією прийнято рішення про неголосування її членом через наявність конфлікту інтересів або інших обставин, які впливають на його неупередженість. Важливо, що член Комісії не може утриматися від голосування, тобто він повинен висловити свою думку — «за» чи «проти» певного кандидата. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість членів від складу Комісії. У випадку, якщо за результатами голосування отримано рівну кількість голосів, голова Комісії ставить питання на повторне голосування після додаткового обговорення.

Важливим є документальне оформлення результатів голосування. Так, усі рішення Комісії протягом трьох днів з дня проведення засідання оформлюються протоколом, який підписується присутніми на засіданні членами Комісії, та оприлюднюються на офіційному вебсайті ДБР наступного робочого дня після підписання протоколу. Це положення, на нашу стане додатковою гарантією об'єктивності прийнятих рішень членами Комісії. Крім того, якщо кандидат буде незадоволений прийнятим рішенням, він має право оскаржити його в судовому порядку.

Дослідивши порядок проведення конкурсу до Державного бюро розслідувань, можна стверджувати, що всі етапи конкурсу детально регламентовані нормами законодавства і створені всі умови, щоб цей конкурс був прозорим і посади в ДБР зайняли найдостойніші кандидати. ДБР — правоохоронний орган, утворення якого найближчим часом дозволить вирішити багато складних питань, серед яких боротьба із корупцією, притягнення до відповідальності високопосадовців за вчинені кримінальні правопорушення. Від того, як пройде конкурс та хто займе посади в ДБР залежить вирішення цих та інших проблем, а також рівень правопорядку в Україні загалом.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кісліцина Ірина Олександрівна**.*

Гулько О. Є.

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНКУРС НА ПОСАДУ У ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ОСНОВНІ ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ

Сьогодні одним із актуальних питань у сфері правоохоронної діяльності є проведення конкурсу для призначення на посади до Державного бюро розслідувань (надалі — Бюро). Так, до конкурсу можуть бути допущені лише громадяни України, які відповідають освітньо-кваліфікаційному рівню підготовки та спроможні ефективно виконувати посадові обов'язки. Законодавством передбачено певний перелік етапів, які мають всі кандидати на посаду в Бюро (Порядок проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань: затверджено наказом Державного бюро розслідування від 14 лютого 2018 р. № 13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/PpWRF5>).

Звісно, першим етапом є оголошення про проведення конкурсу. Так, на офіційному веб-сайті Бюро не пізніше як за 15 робочих днів до дня завершення прийому документів для участі в конкурсі зазначається інформація про вакантні посади, місцезнаходження Комісії, яка проводить конкурс, загальні умови проведення конкурсу, умови оплати праці, вимоги до кандидатів, перелік документів, необхідних

для участі в конкурсі, та строк їх подання, дата і місце початку проведення конкурсу тощо.

Наступним етапом є прийняття документів для участі в конкурсі. Відзначимо, що для проведення конкурсу утворюється Комісія у складі п'яти осіб, з яких не менше трьох є представниками Бюро, яка перевіряє подані кандидатами документи на відповідність вимогам, встановленим законом, а також кваліфікаційним вимогам та критеріям професійної придатності, після чого приймає рішення щодо відповідності поданих документів установленим вимогам та допущення/недопущення кандидата до проходження кваліфікаційного іспиту. Список кандидатів, допущених до проходження кваліфікаційного іспиту, оприлюднюється на офіційному веб-сайті Бюро протягом трьох робочих днів з дня прийняття Комісією рішення щодо допущення кандидатів до проходження кваліфікаційного іспиту.

Третім етапом є складання кваліфікаційного іспиту, який проходить у вигляді тестування на знання законодавства (складається з питань на знання положень Конституції України, законів України «Про Державне бюро розслідувань», «Про державну службу», «Про запобігання корупції», Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також інших нормативно-правових актів України (законів та підзаконних актів), необхідних для виконання посадових обов'язків у кваліфікаційних вимогах професійної придатності).

Після складання кваліфікаційного іспиту особи проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа (технічного багатоканального реєстратора психофізіологічних реакцій суб'єкта дослідження, який дає можливість виявляти і фіксувати психофізіологічні реакції суб'єкта дослідження на певні подразники шляхом перетворення його психофізіологічних показників активності з аналогових сигналів у цифрові сигнали, які відображаються у вигляді кривих на поліграмах).

Наступним етапом є співбесіда, яка передбачає обговорення уявних ситуацій, пов'язаних із діяльністю структурного підрозділу та потенційним виконанням посадових (службових) обов'язків кандидатом.

Комісія також може ставити додаткові запитання кандидату для з'ясування його професійного досвіду, знань, морально-ділових та професійних якостей.

Останнім етапом є визначення переможців конкурсу, який передбачає підсумовування балів за результатами кваліфікаційного іспиту та співбесіди та формування загального рейтингу кандидатів на посади (Порядок проведення конкурсу для призначення на посади у Дер-

жавному бюро розслідувань // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/jmoQBL>).

Відзначимо, що однією з проблем проведення конкурсу була недостатня кількість заявок для його проведення, через що виникла необхідність продовжити прийом документів до 3 травня на 219 посад центрального апарату Бюро і одночасно зменшити кваліфікаційні вимоги на деякі з них, про що повідомила прес-служба Урядового portalу. Директор Бюро Р. Труба прокоментував цю ситуацію та відзначив, що станом на 11 квітня 2018 р. отримано документи орієнтовно від 700 кандидатів. Ще частина документів буде надходити поштою. Разом з тим, цього недостатньо для справжнього конкурсного відбору. Також директор Бюро наголосив увагу на тому, що було зменшено мінімальний досвід роботи з п'яти до трьох років для кандидатів, які хочуть стати слідчими ДБР, а зараз працюють на цих посадах у прокуратурі та інших органах державної влади. Також змінені кваліфікаційні вимоги для деяких фахівців відділу організаційно-адміністративного та аналітичного забезпечення, управління міжнародного правового співробітництва, відділу по роботі з громадськістю та ЗМІ, управління правового забезпечення, відділу внутрішнього аудиту, управління кадрової роботи та державної служби, управління планово-фінансової діяльності, обліку, звітності (Конкурс ДБР на 219 посад продовжили до 3 травня // РБК — Україна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/konkurs-gbr-219-dolzhnostey-prodlili-3-maya-1523469413.html>).

Отже, усуненню основних проблем проведення конкурсу може сприяти залучення більшої кількості кваліфікованих людей для участі у ньому та змінення кваліфікаційних вимог. Лише у цьому випадку конкурс відповідатиме призначенню, а не буде чисто формальністю.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович**.*

Джабурія О. О.

студент 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Однією з найбільших проблем в Україні, яка вимагає негайного вирішення є корупція. Це явище проникло у всі ланки державної влади і обумовило необхідність прийняття кардинальних заходів. В якості таких заходів пропонувалося створення Національного бюро розслідувань, Національної служби розслідувань, Національного бюро антикорупційних розслідувань, Національного антикорупційного бюро. 12 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Державне бюро розслідувань», за яким було створено Державне бюро розслідувань (далі — ДБР) як центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 05.01.2017 № 794-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 6. — Ст. 55). При цьому ідеологія бюро полягає в тому, що воно буде розслідувати кримінальні провадження, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці.

Прийняття Закону передувала тривала дискусія серед вчених, правоохоронців, законодавців тощо. Необхідність створення Державного бюро розслідувань обумовлена пунктом 9 Перехідних положень Конституції України щодо формування системи органів досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування з огляду на позбавлення прокуратури України функції досудового розслідування злочинів (Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — ст. 141). Адже виконання функції розслідування не може бути ефективним, якщо розслідування та нагляд за ним здійснює один і той же орган.

Уперше ідею бюро розслідувань подав Г. Омельченко, який, розпочинаючи з липня 1994 р. декілька разів подавав президенту Л. Кучмі пропозиції з цього приводу (Омельченко Г. Створити бюро розслідувань // Свобода. Український щоденник. — 1995. — № 36. — С. 1,3.). В результаті 24 квітня 1997 року президентом було підписано Указ про створення Національного бюро розслідувань, згідно з яким передбачалося об'єднання Головного управління боротьби з організованою злочинністю та боротьби з корупцією Міністерства внутрішніх справ України (Про Національне бюро розслідувань

України: указ президента від 24 квітня 1997 року № 371/97 // Офіційний вісник України 1997 р., № 17, стор. 9, код акта 664/1997). Створений правоохоронний орган отримав свого керівника та відповідне службове приміщення, відзначив Є. Д. Скулиш (Скулиш Є. Д. Проблемні питання створення Державного бюро розслідувань / Є. Д. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2013. — № 2. — С. 60-71. — С. 64). Однак через два місяці 45 народних депутатів звернулися до Конституційного Суду України з поданням про те, що Національне бюро розслідування суперечить Основному Закону. 6 липня 1998 року Конституційним Судом України було визнано неконституційними положення вказаного президентського Указу, що стосувалися принципів підпорядкованості, організаційної структури та кадрових питань (Рішення Конституційного Суду України від 6 липня 1998 року (справа № 03/2444-97 № 10-рп/98) у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квітня 1997 року № 371 «Про Національне бюро розслідувань України» (справа щодо утворення Національного бюро розслідувань України) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-98>). У підсумку в 1999 р. Національне бюро розслідувань не запрацювало.

Другим етапом створення Національного бюро розслідування вважається розпорядження В. Ющенка від 15 березня 2005 р. про створення робочої групи з підготовки Концепції створення Національного бюро розслідувань. Група протягом 15 днів розробила законопроект про цей орган. Але даний законопроект на розгляд парламенту так і не було подано.

Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 була затверджена Концепція реформування кримінальної юстиції України, а після цього розроблено План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України. Цим планом передбачалося прийняття Кримінального процесуального кодексу України, а протягом шести місяців після цього — закону про створення антикорупційного органу з повноваженнями щодо проведення досудового розслідування корупційних правопорушень.

Про необхідність створення такого органу наголошувалося під час здійснюваного ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) моніторингу виконання Україною Стамбульського плану дій з боротьби проти корупції (Стамбульський план дій з боротьби проти корупції ОЕСР; План, Міжнародний документ від 21.01.2004 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966_001-04), в звіті про реформи в Україні Групи дер-

жав щодо боротьби з корупцією (GRECO) Ради Європи (Звіт Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/356). До цього ж закликала міжнародна правозахисна організація Amnesty International (Проект Закону про Державне бюро розслідувань / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54012).

В одному з подань Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини до Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2014 р. також вказувалося на необхідність при розгляді питання про виконання Україною рішень Європейського суду зосередитись на проблемах ефективного розслідування, включаючи створення Державного бюро розслідування з огляду на велику кількість рішень Європейського суду щодо України, якими констатовано не проведення ефективного розслідування».

Венеціанською комісією у висновку щодо проекту Кримінального процесуального кодексу 2012 року (Кримінальний процесуальний кодекс України — КПК України) звернено увагу на необхідність забезпечення якнайшвидшого створення та функціонування ДБР для здійснення досудового розслідування усіх кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу» та особами, посади яких віднесено до 1–3 категорій посад, суддями та працівниками правоохоронних органів відповідно до положень ч.4 ст.216 КПК України.

В 2012 р. в Україні було прийнято КПК (Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9-10, 11-12, 13. — Ст. 88). Кодекс зобов'язував у п'ятирічний термін прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Передбачений новим КПК орган досудового слідства — ДБР повинен був проводити досудове слідство кримінальних правопорушень, вчинених зазначеними високопосадовцями, переважну більшість яких становлять саме корупційні.

У Законі України «Про прокуратуру», прийнятому 14 жовтня 2014 року, закладене майбутнє утворення ДБР (п.п. 4, 5, 11 розд. XIII «Про прокуратуру»: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 2-3. — Ст. 12). З прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. (Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 47. — Ст. 2051), ідея ДБР була потіснена (але не замінена) ідеєю Національного антикорупційного бюро України. Закон передбачає майбутнє виникнення спорів між цими орга-

нами з питань підслідності, які належить вирішувати Генеральному прокурору України (пп. «ї» п. 3 ч. 2 Розділу IV Закону).

Коаліційна угода, підписана 21 листопада 2014 р. парламентськими партіями України також передбачала створення ДБР. До цього органу повинні перейти слідчі функції органів прокуратури і частково Служби безпеки України.

Державне бюро розслідувань як урядовий орган створено постановою Кабінету Міністрів України 29 лютого 2016 року (Про утворення Державного бюро розслідувань: Постанова КМУ від 29.02.2016 р. № 127 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://archive.is/Ophli#selection-147.0-147.42>).

Вважається, що створення ДБР як окремого органу досудового розслідування має забезпечити незалежність та об'єктивність при розслідуванні злочинів. Це рішення обумовлене необхідністю приведення діяльності прокуратури у відповідність до європейських стандартів, серед яких — відсутність у прокуратури інструменту слідства. Тому Державне бюро розслідувань з початком фактичної діяльності перебере на себе слідчі функції органів прокуратури.

Є. Д. Скулиш відмічає, що в Україні причини створення Державного бюро розслідувань не очевидні, хоча об'єктивна логіка історичного процесу багато в чому подібна до американського варіанту створення подібного органу. Вчений вважає, що «поява у прийнятому КПК України згадки про Державне бюро розслідувань стала результатом посиленого тиску США та Європейського Союзу на Україну, звинувачуваній у надмірній корумпованості та засиллі організованої злочинності» (Скулиш Є. Д. Проблемні питання створення Державного бюро розслідувань / Є. Д. Скулиш // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. — 2013. — № 2. — С. 60-71. — С. 66).

І. В. Цюприк вважає, що прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» та створення Державного бюро розслідувань України слід вважати одним із важливих кроків на шляху інституційного забезпечення протидії організованій злочинності в Україні (Цюприк І. В. Перспективи функціонування державного бюро розслідувань як суб'єкта боротьби з організованою злочинністю / І. В. Цюприк // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. — 2016. — № 2. — С. 177-186. — С. 180).

На сьогодні Державне бюро розслідування лише розпочинає свою повноцінну роботу. Це пов'язано зі складнощами підбору персоналу, великою кількістю справ, які має передати прокуратура. На сьогодні вже остаточно визначено, що ДБР буде займатися тільки слідством, за виключенням справ, які стосуються НАБУ, тобто корупційних справ вищого ешелону влади і тих справ, які стосуються тероризму

оскільки вони підслідні Службі безпеки України. На сьогодні потрібно створити стратегічний план розвитку ДБР, створити центральний апарат, набрати співробітників (слідчий апарат та оперативників), створити територіальні органи.

На сьогодні виникає низка питань щодо оплати праці персоналу новоствореного органу, її співпорівняння з аналогічною заробітною платою персоналу НАК, САП, НАЗК. Ще одним не вирішеним питанням є контроль за діяльністю ДБР, звітності перед громадськістю.

Вважаємо, що необхідними передумовами ефективного функціонування Державного бюро розслідувань в Україні як складової системи органів правопорядку держави слід вважати чітке визначення завдань щодо декриміналізації суспільних відносин у певних сферах життєдіяльності, створення необхідних інструментів для їх реалізації, підзвітність органів громадянському суспільству та персональну відповідальність їх керівників за стан цієї роботи.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Дзюба Олена Олександрівна.*

Дзюба М. Ю.

студент 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Неефективна діяльність державних структур у боротьбі із корупцією, відсутність дієвих механізмів боротьби із злочинністю. Все це стає причинами поширення правового нігілізму серед населення та негативно впливають на ступінь довіри громадян до влади та заходів, щодо удосконалення антикорупційного законодавства та реформування правоохоронної системи.

Кроком вперед у боротьбі із корупцією та припинення свавілля посадових осіб вищого рангу та службових осіб правоохоронних органів є створення Державного бюро розслідування — центрального органу виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Однією із найважливіших функцій ДБР для громадськості буде розслідування злочинів, вчинених посадовими особами правоохоронних органів. До них відносяться зокрема, боротьба із протиправними методами отримання свідчень, що посягають на людську честь та гідність, безпідставними арештами, завданням тілесних ушкоджень затриманим особам, а також іншими посягання на права людини. Крім цього, передбачається, що ДБР буде займатися розслідуванням злочинів, вчинених правоохоронцями у період мирних зібрань. Саме у цій сфері ДБР має можливість отримати повагу громадськості та стати органом із найбільшим рейтингом довіри серед населення.

Важливою проблемою досудового слідства залишається визначення місця Державного бюро розслідувань в системі правоохоронних органів. Оскільки, відповідно до чинного Закону України «Про державне бюро розслідувань» від 2015 року, це — центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність. Саме надання статусу центрального органу виконавчої влади робить Державне бюро розслідування чи не найвпливовішими суб'єктом в системі правоохоронних органів.

Як зазначається у статті 5 Закону на Державне бюро розслідувань покладається завдання із виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів посадових осіб, що віднесені до 1-3 категорії державної служби, суддями, правоохоронцями, військовослужбовцями, прокурорами Генеральної та спеціалізованих прокуратур. (ЗУ «Про державне бюро розслідувань»// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55)

Із тексту ст. 5 Закону можна зробити припущення, що Державне бюро розслідувань має стати головним контролюючим органом, діяльність якого направлена на боротьбу та запобігання злочинів, що здійснюються посадовими особами інших правоохоронних органів. Крім того, до функцій Державного бюро розслідувань входить здійснення досудового розслідування, в тому числі, і з корупційних злочинів. У цій сфері уже функціонує Національне антикорупційне бюро України, на яке також покладається функція досудового слідства. Тому, важливо з'ясувати питання про підслідність кожного з цих органів, оскільки для забезпечення ефективної діяльності не повинно заважати «дублювання функцій» кожного з цих органів.

В КПК України немає визначення підслідності, але якщо взяти до уваги наукові дослідження з цього питання, вірною є думка Ю. Кицана, який вважає, що підслідність — це невід'ємна частина компетенції органів досудового розслідування, що полягає у праві та обов'язку займатись розслідуванням певної категорії злочинів.

(Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання/ Ю. І. Кицан// Часопис національного університету «Острозька академія». Серія «Право». — 2012. — № 2 (6). — 11 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.)

Варто відмітити, що законодавець з теоретичної точки зору вміло встановив межу підслідності між Державним бюро розслідувань та іншими органами, в тому числі, і Національним антикорупційним бюро України. Так, на Національне антикорупційне бюро України було покладено обов'язок досудового розслідування діянь, передбачених ст. 191, 206², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368², 369, 369², 410 КК України як корупційні злочини, за наявності однієї з таких умов:

1) суб'єктом вчиненого злочину обов'язково є посадова особою органу державної влади чи місцевого самоврядування, правоохоронного органу, військового утворення.

2) заподіяний кримінальним правопорушенням збиток має перевищувати в п'ятсот і більше разів розмір мінімальної заробітної плати на певний рік.

3) службова особа у зв'язку із зловживанням своїх владних повноважень отримала протиправну вигоду. (Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI)

Слідчі Державного бюро розслідувань мають проводити досудове слідство злочинів, що вчинені посадовими особами зазначеними у ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу». На Державне бюро розслідувань крім цього, покладено обов'язок здійснювати досудове розслідування злочинів, передбачених ст. 191, 206², 209, 210, 211, 354, 364, 368, 368², 369, 369², 410 КК України у випадку, коли ці злочини вчинені посадовими особами Національного антикорупційного бюро України.

Як бачимо, законодавець чітко розмежовує підслідність кожного з вище перерахованих органів, що є позитивним моментом з огляду на те, що як Національне антикорупційне бюро, так і Державне бюро розслідувань здійснюватимуть досудове розслідування злочинів з фактично однаковим суб'єктним складом.

Конкретний розподіл обов'язків Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро покликаний не допустити випадки виникнення спорів про підслідність. Однак, із впевненістю можна констатувати те, що з початком повноцінної роботи Державне бюро розслідувань стане частково контролюючим органом відносно першого, тому що буде розслідувати корупційні злочини, що вчиняються посадовими особами Національного антикорупційного

бюро України. (Функція досудового слідства в повноваженнях Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро / В. І. Цимбалюк // Право і Безпека. — 2014. — № 3. — С. 160-164. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2014_3_34)

Як вважає, Денис Монастирський, експерт українського інституту майбутнього, ДБР має стати новим «гравцем» у правоохоронній системі, що із початком своєї роботи значно змінить її вигляд. Значних змін зазнають органи прокуратури, оскільки, ДБР перебере на себе функцію слідства залишивши за прокуратурою функцію організації та процесуального керівництва досудового розслідування. Неминучою буде реформа Служби безпеки України, оскільки, ДБР перебере на себе частину підслідних на даний момент проваджень. Можна з впевненістю говорити про те, що з часом, у зв'язку із діяльністю ДБР, зміни торкнуться і Національну поліцію. (Денис Монастирський. Хто захистить ДБР? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://glavcom.ua/columns/dmonasty-rskiy/hto-zahistit-dbr-442696.html>)

Створення в Україні Державного бюро розслідувань — це рішучий крок вперед у активізації боротьби з корупцією та іншими злочинами, що вчиняються посадовими особами правоохоронних органів. Важливо, щоб уся робота над удосконаленням системи правоохоронних органів проходила системно та послідовно. У такому разі не виникатимуть конфлікти та протиріччя на ґрунті підслідності тощо. Звичайно, спочатку на практиці виникатимуть всякого роду проблеми — потрібні будуть поправки до законів, підзаконних актів, але це -тимчасові проблеми, і, незабаром, ці питання будуть вирішені.

Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Храпенко Олена Олегівна.

Дикусар Д. В.
студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Заснуванню Державного бюро розслідувань передувала ціла низка спроб створити незалежний, прозорий і ефективний орган, діяльність якого спрямована на боротьбу із корупцією у вищих ешелонах влади. Так, один за одним, зароджувалися проекти створення Національного бюро розслідувань, Національної служби розслідувань, Національного бюро антикорупційних розслідувань, Національного антикорупційного бюро, тощо. Проте жоден із вказаних органів не розпочав своє функціонування так, як того передбачала його програма чи інший профільний проект.

При цьому, присутня у органах державної влади і в правоохоронних органах корупція, продовжує становити загрозу для політичної та економічної стабільності країни та пануванню верховенства права. В зв'язку з цим, актуальною залишається потреба у запровадженні ефективного механізму боротьби з корупцією.

Діяльність ДБР була передбачена ще ч. 4 ст. 216 КПК України 2012 року та була перенесена до оновленого КПК, зі змінами, які відбулися у 2017 році.

Незважаючи на високі цілі, поставлені перед ДБР, серед науковців і правників практиків не має єдиної та узгодженої точки зору щодо дійсної необхідності створення цього органу. Так, говорячи про ризики, правниками було вказано на такі.

По-перше, створення ДБР може потягнути за собою безлад в існуючій правоохоронній системі, пов'язаний із переходом від інших правоохоронних органів до ДБР значної частки професіоналів у сфері боротьби зі злочинністю.

Також при неналежному законодавчому регулюванню функцій, повноважень і обов'язків органу існує можливість перетворення його на репресивний. Оскільки можливе його позиціонування як такого, що буде знаходитись над усіма органами державної влади, що, як наслідок, загрожуватиме їх нормальній діяльності. (Скулиш, Є. Проблемні питання створення державного бюро розслідувань / Є. Скулиш // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. праць. 1993-. — 2013. — № 4 (75). — 312 с. — С. 211).

ДБР було створено відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 лютого 2016 р. № 127. Механізм утворення цього органу передбачений ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» від 12 лис-

топада 2015, а формування особового складу передбачене Порядком проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань, затвердженого Наказом ДБР від 14 лютого 2018 № 13.

Державне бюро розслідувань — правоохоронний орган, до структури якого буде входити центральний апарат, 7 територіальних управлінь, спеціальні підрозділи, та інші заклади і установи. У складі Державного бюро розслідувань передбачається діяльність слідчих, оперативних та інших підрозділів.

Формування кадрового складу ДБР, включаючи директора, першого заступника та заступника, відбуватиметься на конкурсних засадах. Так, ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» закріплено, що з цієї метою створюється конкурсна комісія.

Склад конкурсної комісії, що призначає директора ДБР, його заступників, директорів територіальних органів і керівників підрозділів центрального апарату ДБР та їхніх заступників є відмінним від складу комісії, діяльність якої спрямована на призначення на посади інших працівників ДБР.

У першому випадку, до комісії входять по три особи, визначені Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України.

Відповідно, у другому випадку вона формується із п'яти осіб, з яких мінімум три є представниками Бюро. До складу цієї комісії також можуть бути залучені представники громадських об'єднань і представник Ради Громадського контролю Державного бюро розслідувань.

З огляду на те, що на момент написання тез доповідей Бюро перебуває у процесі створення, вважаємо за доцільне проаналізувати діяльність вже діючої Комісії щодо призначення директора ДБУ і його заступників та Комісії по відбору працівників органу.

Враховуючи важливість поставлених перед обома комісіями завдань, розглянемо вимоги до членів Конкурсної комісії щодо призначення директора ДБУ. За змістом абз. 2 ч. 3 ст. 11 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», членами Конкурсної комісії можуть бути особи, які мають бездоганну ділову репутацію, вищу юридичну освіту, високі професійні і моральні якості, суспільний авторитет. Вимоги до Комісії по відбору працівників органу встановлені Порядком проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань (Закон України «Про Державне бюро розслідувань». // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 6. — С. 5). Згідно з п. 6 Розділу 2 Порядку, кандидат — представник громадського об'єднання у складі Комісії: є громадянином України; має вищу юридичну освіту; володіє державною мовою; є визнаним фахівцем у сфері правоохоронної діяльності або експертом з питань права; має бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості.

Слід звернути увагу на наявність у змісті наведених положень таких оціночних понять, як високі професійні, моральні якості та суспільний авторитет, бездоганна ділова репутація, критерії відповідності яким надалі ні законом, ані іншими нормативно-правовими актами ніяк не конкретизуються.

Також викликає питання уже проведена процедура формування Конкурсної комісії. Порядком про проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань, не регламентовано порядок утворення комітету з відбору представників громадських об'єднань, що затверджує склад конкурсних комісій, порядок відбору учасників вказаного комітету, вимоги до учасників комітету; критерії невідповідності представників громадських об'єднань під час визначення складу конкурсних комісій; вид голосування та кількість турів голосування (Ярош З. Відкритий лист Асоціації адвокатів України та Асоціації правників України [Електронний ресурс] / З. Ярош, А. Стельмашук // ЮрЛіга. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/6JRRv8>).

Результати роботи Комітету з відбору представників громадських об'єднань до складу Комісії щодо затвердження складу Конкурсної комісії були оприлюднені в лютому 2018 року. Однак, досі залишається не оприлюдненою інформація щодо повного переліку кандидатів та рішення щодо затвердження складу Конкурсної комісії.

Таким чином, членів Конкурсної комісії було обрано без дотримання принципів прозорості та відкритості діяльності органу для суспільного та громадського контролю.

Наступним ключовим моментом у доборі кадрів на посади у ДБР є встановлені Законом та Порядком квоти, що стосуються попереднього місця роботи осіб-претендентів.

Вважаємо, що добір кандидатів, серед яких буде лише невелика частка осіб, що вже працювали в правоохоронних органах, є, безсумнівно, кроком уперед у формуванні принципово нового та неупередженого органу, діяльність якого спрямована на протидію корупції. Проте, для забезпечення ефективної роботи вказаного органу вважаємо за необхідне доповнити статтю 14 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» положенням, що зобов'яже осіб-кандидатів, без досвіду роботи в правоохоронних органах, пройти належну підготовку під час початкового формування ДБР.

Таким чином, слідчі та оперативно-розшукові підрозділи більше ніж наполовину будуть складатися з осіб, які мають відповідний стаж роботи в галузі права. При цьому, кваліфікаційні вимоги та критерії професійної придатності для зайняття посад у Бюро затверджуються Директором Державного бюро розслідувань. Але необхідний стаж роботи прямо не вказується ні в ЗУ «Про Державне бюро розслідувань»,

ні в Порядку проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань (Баганець, О. ДБР, НАБУ і ГПУ: проблема розподілу повноважень / Олексій Баганець // Юридичний вісник України: Загальнонац. правова газ. — 2017. — 8-14 грудня (№ 49). — С. 10).

Отже, можна зробити висновок, що Державне бюро розслідувань є органом, створення якого є суспільно необхідним. При цьому механізм його формування є недосконалим та потребує подальшої конкретизації та удосконалення, задля можливості у подальшому виконувати покладені на Державне бюро розслідувань обов'язки та досягати поставлених цілей.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович**.*

Дячук А. О.

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідувань є новим органом, який здійснює правоохоронну діяльність, вимоги до створення якого було передбачено при вступі до Ради Європи.

12 листопада 2015 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який визначив правові основи організації та діяльності Державного Бюро розслідувань, а Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року цей орган було створено.

Україна чекала на створення Державного бюро розслідувань близько 20 років. За вимогою Ради Європи було поставлено за мету побудувати бюро менше ніж за рік без будь-якої підтримки політичних організацій та партій, але за підтримки широких мас громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Вже у вересні 2018 року цей орган повинен розпочати перші розслідування.

До основних засад організації та діяльності Державного бюро розслідувань належать:

1. верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави;

2. законності;

3. справедливості;

4. неупередженості;

5. незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань;

6. відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам. Державне бюро розслідувань діє гласно тією мірою, що не порушує права і свободи людини і громадянина, не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства та законодавства про державну таємницю;

7. політичної нейтральності і позапартійності. Використання Державного бюро розслідувань у партійних, групових чи особистих інтересах не допускається. Діяльність політичних партій у Державному бюро розслідувань забороняється;

8. єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань. Принцип єдиноначальності не заперечує принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань (Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11. 2015 р. № 794-VIII. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/paran6#n6>).

До Державного бюро розслідувань перейшли певні повноваження, що раніше входили до компетенції Генеральної прокуратури України такі як функція досудового розслідування у кримінальних провадженнях, вчинених вищими посадовими особами держави, суддями та правоохоронцями.

Метою стратегічної програми є побудова Державного бюро розслідувань як незалежного та ефективного правоохоронного органу, який:

1. сприятиме дотриманню справедливості у суспільстві шляхом всебічного, неупередженого розслідування злочинів, віднесених до його підслідності;

2. матиме високопрофесійну та мотивовану команду;

3. у роботі використовуватиме новітні технології та сучасні світові практики;

4. ефективно співпрацюватиме з іншими державними органами України та міжнародними партнерами, громадянським суспільством, є прозорим та підзвітним у своїй діяльності;

5. завдяки зазначеним якостям та компетенції досягне високих результатів, відповідно до визначених критеріїв ефективності;

Етапи реалізації стратегічної програми:

1. Установчий (до вересня 2018 р.): від призначення на посади Директора та заступників Директора Бюро до початку перших розслідувань;

2. Початковий (вересень 2018 р. — початок 2019 р.): від перших розслідувань до перших проваджень, скерованих до суду;

3. Нарощування потужності (початок 2019 р. — початок 2020 р.): від перших справ у суді до отримання вироків суду у провадженнях Бюро;

4. Досягнення стабільної ефективності (2020–2022 р.р.): Бюро ефективно працює і регулярно спрямовує до суду провадження щодо злочинів, вчинених високопосадовцями. Має репутацію як орган, що забезпечує невідворотність покарання для високопосадовців, які вчинили злочин (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань 2017-2022 // Урядовий портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/7np2a1>).

Отже, можна відзначити, що програма має послідовний та довготривалий характер і лише з плином часу можна буде зробити висновок щодо досягнення завдань, поставлених при створенні Досудового бюро розслідувань.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович**.*

Єлісєєва А. А.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГЕНЕЗИС СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ

Створення Державного бюро розслідувань є важливим кроком, задля виконання вимоги пункту 9 Перехідних положень Конституції України, який передбачає формування системи органів досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють функціонування даної системи, яке забезпечується позбавленням прокуратури України функції досудового розслідування злочинів.

Адже, зрозуміло, що виконання цієї функції не може бути ефективним, якщо і саме розслідування, і нагляд за ним веде один і той самий орган.

Варто зазначити, що у своєму поданні до КМУ від 30.09.2014 уповноважений у справах Європейського суду з прав людини вказує на необхідність створення Державного бюро розслідування, оскільки велика кількість рішень Європейського суду щодо України визнали, що державою не було проведено ефективного розслідування.

Правозахисна організація Amnesty International, а також у висновку Венеціанської комісії щодо проекту КПК України приділяється увага на необхідності створенням Україною такого органу, як ДБР для здійснення досудового розслідування усіх кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають важливе становище у розслідуванні незаконних дій, які вчиняються працівниками правоохоронних органів.

У висновку Венеціанської комісії щодо проекту КПК України приділяється увага на необхідності створенням Україною такого органу, як ДБР для здійснення досудового розслідування усіх кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають важливе становище у суспільстві.

Виконуючи ці рекомендації, 1 березня 2016 р. набрав чинності Закон України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VII.

Державне бюро розслідувань входить до центральних органів виконавчої влади, правоохоронна діяльність якого спрямована на запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, які розглядаються даним органом.

Результати науково-історичного огляду цього питання свідчать, що це не перша спроба створити окремий орган для розслідування злочинів, що вчиняються високопосадовцями або працівниками правоохоронних органів..

Вперше процес створення Національного бюро розслідувань в Україні розпочався в 1995 р. Тоді при Адміністрації Президента України було сформовано Робочу групу, результатом діяльності якої стало створення НБР. Який засвідчився прийняттям Указу Президента України Л. Кучми «Про національне бюро розслідувань України» від 24 квітня 1997 р. № 371.

Діяльність НБР була спрямована на проведення досудового слідства та оперативно-розшукових заходів в кримінальних злочинах, що складають високу суспільну небезпеку, а також здійснення інформаційно-аналітичної роботи, задля виявлення і усунення причин та умов які сприяють хабарництву, вчиненню інших небезпечних злочинів, прогнозування динаміки злочинності в суспільстві.

Було призначено керівника новоствореного органу та виділено службове приміщення, але далі процес не рушив. На підставі рішення Конституційного Суду України, у якому судді прийшли до висновку, що Указ Президента України про створення НБР не відповідає Конституції України, даний орган припинив своє існування. Протягом багатьох наступних років в Україні, з посиланням на зарубіжний досвід у сфері боротьби зі злочинністю (переважно ФБР США), регулярно розроблялися відповідні проекти законодавчих актів, які передбачали створення окремого антикорупційного правоохоронного органу. Загалом, за період 1999–2003 рр. на розгляд Верховної Ради України було винесено 8 законопроектів про створення НБР. Але за результатами їх вивчення та обговорення, вони не знаходили необхідної підтримки як серед науковців і фахівців-практиків, так і у Верховній Раді України, що свідчить про те, що у вищих ешелонах влади, не зацікавленні у боротьбі з хабарництвом та зловживанням службового становища посадовими особами. До необхідності створення цього важливого органу повернулися у 2005 році. Тогочасний президент Віктор Ющенко створив робочу групу, яка розробляла проект Національного бюро розслідувань. А у 2008 році, це рішення скасував вже тогочасний президент Віктор Янукович. У 2012-му керівник групи з розроблення КПК Андрій Портнов оголосив, про те, що в Кримінальному процесуальному кодексі 2012 року прописана вимога щодо створення ДБР до 20 листопада 2017 року.

Процес формування ДБР в Україні виявився досить довготривалим. Після прийняття закону «Про Державне бюро розслідувань» 12 листопада 2015 року та постанови КМУ «Про утворення Державного бюро розслідувань» 29 лютого 2016 року, створення ДБР зависло у повітрі. Конкурсна комісія, до якої входять нардепи, правники й урядовці, більше року не могли обрати директора ДБР і його заступників. Якщо на початку 2017-го комісія збиралася кожного тижня, то починаючи з квітня місяця процес фактично зупинився. Гостро стояло питання, хто і за яких умов фінансуватиме тестування відповідних кандидатів на поліграфі. Вирішили дане питання тільки у жовтні місяці. І ось у травні у травні 2017 року — через один рік та шість місяців після набрання чинності Закону України «Про ДБР», що передбачає обов'язкове проходження експертизи на поліграфі всіх кандидатів на посади в ДБР, і більше ніж через рік після початку конкурсу на керівні посади в ДБР, уряд прийняв Постанову, що передбачає порядок проведення дослідження на поліграфі.

У фіналі конкурсу на посаду керівника ДБР і його заступників випробовували свої шанси 19 кандидатів з 50. Від прокуратури 6 кандидатів, 4 від Національної поліції, 3 — від СБУ. До складу фіналістів входили також суддя, держслужбовець з Адміністрації пре-

зидента, працівник органів юстиції, чиновник фіскальної служби та двоє професорів. (Реплянчук Д. Державне бюро розслідувань: примара правоохоронного органу?. — від 09.11.2017 р. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/derzhavne-biuro-rozsliduvan>).

І ось, 22 листопада 2017 року, голова держави Петро Порошенко поставив крапку у епопеї зі створенням ДБР — відомство очолив Роман Труба.

Станом на кінець березня у бюро 11 працівників. Загалом їх має бути 1,5 тисячі. Розпочався конкурсний відбір

І ось навесні, у квітні 2018 року Державне бюро розслідувань оголосило конкурси на зайняття 455 посад до семи територіальних управлінь, які розташовані в містах Києві, Львові, Хмельницькому, Миколаєві, Мелітополі, Полтаві, Краматорську. 65 посад у кожному управлінні займуть учасники конкурсу.

Варте уваги те, що у вимогах до кандидатів на посаду слідчого територіального управління за квотою «в» (кандидати, які протягом останнього року не працюють на посаді слідчого в державних органах), відсутній стаж роботи. Обов'язковою є лише вимога щодо вищої юридичної освіти, і це є вдалим рішенням, оскільки це дозволить залучити до ДБР молодих, перспективних та творчих випускників вищих навчальних юридичних закладів, вони зможуть взяти участь у побудові нового правоохоронного органу, який буде здійснювати діяльність, спрямовану на боротьбу з корупцією. (Новини урядового порталу Державне бюро розслідувань, опубліковано 21 травня 2018 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/dbr-ogolosilo-konkursi-na-455-posadi-do-semi-teritorialnih-upravlin>).

Всього проводиться конкурс на 383 посади слідчих, як у центральному апараті так і у 7 територіальних управліннях. Із них 152 посади — у центральному апараті та 231 посада — у семи територіальних управліннях. Для 147 кандидатів на посади слідчих територіальних управлінь не є обов'язковим стаж роботи.

І ось 15 травня 2018 року 1621 кандидат допущений до участі в конкурсі на зайняття посад у центральному апараті Державного бюро розслідувань. Таке рішення оприлюднила конкурсна комісія № 1.

Проходження тестів та виконання практичних завдань, які визначають знання законодавства учасників є наступним етапом конкурсу.

Передбачається, що Державне бюро розслідувань розпочне свою діяльність, щодо розслідування злочинів, вчинених високопосадовцями, суддями, працівниками правоохоронних органів, а також особами, що вчинили військові злочини з 1 вересня 2018 року.

Отже, можна стверджувати, що ми зробили ще один прогресивний та надзвичайно важливий крок для побудови в Україні правової європейської держави, в якій ефективно працює правоохоронна система.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Храпенко Олена Олегівна**.*

Зарічнюк Я. О.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

**МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ
У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ**

Впродовж останніх років в Україні досить гостро стоїть питання корупції. Вона набула ознак системного явища, а її негативний вплив поширюється на всі сфери суспільного життя. Саме корупція створює загрозу національній безпеці, політичній стабільності та утвердженню верховенства права. Тому пріоритетним напрямом антикорупційної політики в державі стало удосконалення антикорупційного законодавства та реформування правоохоронних органів. При цьому, велике значення відіграє поступове створення Державного бюро розслідувань.

Верховна Рада України 12 листопада 2015 року ухвалила Закон України «Про Державне бюро розслідувань» (далі — Закон), який визначає основні засади організації та діяльності Державного бюро розслідувань (далі — ДБР). Метою Державного бюро розслідувань було обрано утвердження справедливості у суспільстві шляхом неупередженого, незалежного, повного та всебічного розслідування злочинів, а також притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси.

Перш за все, слід дослідити питання приналежності ДБР до однієї з систем органів державної влади. Відповідно до ст. 1 Закону Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про державне бюро розслідувань України: Закон України № 794-VIII від 12.11.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>). Зі змісту цього

визначення неможливо зробити однозначний висновок, щодо можливості віднесення ДБР до системи правоохоронних органів, проте у Кримінальному процесуальному кодексі України є непряма вказівка на це. Так, у ст. 38 КПК України визначається, що органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство), окрім іншого, є слідчі підрозділи органів Державного бюро розслідувань.

Окрім цього, варто вказати, що орган державної влади, що створюється безпосередньо для здійснення правоохоронної діяльності, визнається правоохоронним.

Тому, з огляду на вищевикладене, вважаємо Бюро є новим правоохоронним органом, до якого переходить функція досудового розслідування у кримінальних провадженнях, вчинених вищими посадовими особами держави, суддями, правоохоронцями від Генеральної прокуратури України, службовими особами Національного антикорупційного бюро України та ін.

Звертаємо увагу на те, що в країнах-членах Європейського союзу досить довгий час існують органи, що виконують схожі функції, і завдяки їх діяльності рівень корупції значно знизився. Наприклад, у Литві — Спеціальна слідча служба, в Румунії — Національний антикорупційний директорат, в Латвії — Бюро із запобігання і боротьби з корупцією, правовий статус яких визначений спеціальним нормативно-правовими актами (Андрійченко Н. С. Актуальні питання щодо створення та діяльності Державного бюро розслідувань України [Текст] / Н. С. Андрійченко, О. В. Ільченко // Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 21-22 травня 2015 р. / За ред.: А. М. Куліша, М. М. Бурбики, О. М. Резніка. — Суми : СумДУ, 2015. — С. 232-235).

Щодо питання про незалежність цього органу, то відповідно до ст. 4 Закону ДБР є незалежним від незаконного втручання у його діяльність і це гарантується цим законом та іншими нормативно-правовими актами. Бюро визначається як орган зі спеціальним статусом, що передбачає особливий порядок визначення його загальної структури, фінансування та організаційного забезпечення діяльності, його підзвітності та підконтрольності (Про державне бюро розслідувань України: Закон України № 794-VIII від 12.11.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

Однією із складових незалежності є відсутність можливості будь-якого політичного впливу на Державне бюро розслідувань. Службові та посадові особи не можуть бути зв'язані рішеннями політичних партій чи громадських організацій.

Іншим аспектом незалежності є підконтрольність та підзвітність такого бюро. Державне бюро розслідувань не підпорядковане жодному міністерству. За змістом ч. 1 ст. 23 вказаного Закону, контроль за діяльністю ДБР здійснюється в порядку, визначеному Конституцією України, Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» та іншими законами України. Директор Бюро щорічно подає письмовий звіт про діяльність ДБР та інформує Президента України, Верховну Раду України та Кабінет Міністрів України з основних питань діяльності Державного бюро розслідувань та його підрозділів, про виконання покладених на орган завдань, додержання законодавства, прав і свобод людини і громадянина.

Для забезпечення контролю з боку суспільства ДБР надає звіт для висновку Раді громадського контролю. Згідно зі статтею 28 Закону така Рада створюється з метою забезпечення прозорості та цивільного контролю за діяльністю при Державному бюро розслідувань (Про державне бюро розслідувань України: Закон України № 794-VIII від 12.11.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

Окрім цього, слід врахувати ще статтю 29 Закону «Про Державне бюро розслідувань», в якій встановлюється прокурорський нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування. Директор ДБР не має звітувати жодному політичному діячу або ж іншим посадовим чи службовим особам. В той же час, законодавством передбачено, що Генеральний прокурор або уповноважені ним прокурори здійснюватимуть контроль за додержанням працівниками ДБР процесуальних норм у своїх діях, для забезпечення дотримання принципу верховенства права. Таким чином, вбачається явне протиріччя наведених положень, які можливо навіть взаємо виключають один одного. Оскільки, Державне бюро розслідувань не може бути незалежним і займатися розслідуванням корупційних злочинів, які вчинені посадовими особами інших правоохоронних органів, за умови його контролю з боку органів прокуратури.

До того ж, за Проектом Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань пропонується викласти ст. 17 у новій редакції. А саме, фінансове та матеріально-технічне забезпечення Державного бюро розслідувань здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Фінансування ДБР за рахунок будь-яких інших джерел забороняється, крім випадків, передбачених міжнародними договорами України або проектами міжнародної технічної допомоги. Таким чином з чинної редакції пропонується видалити частину про

те, що ДБР може фінансуватись із місцевих бюджетів чи будь-яких інших джерел, що на нашу думку, є цілком логічним та, враховуючи особливий статус такого органу, правильним. Така зміна має забезпечити незалежність ДБР, за умови обмежених фінансових та матеріальних, так як гарантується повне і своєчасне фінансування Державного бюро розслідувань в обсязі, достатньому для його належної діяльності.

Враховуючи, що основним завданням Державного бюро розслідувань буде провадження досудового розслідування щодо високопосадовців, суддів і працівників правоохоронних органів, його підпорядкування має забезпечити необхідний рівень незалежності цієї структури та виключити можливість протиправного впливу з боку зацікавлених осіб (Скулиш Є. Д. Проблемні питання створення державного бюро розслідувань / Скулиш Є. Д. // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. — 2013. № 2. — с. 60-71).

Наразі ми стаємо свідками створення Державного бюро розслідувань. Бюро має стати дієвою базою для попередження, виявлення, розслідування та припинення злочинів, а також забезпечити ефективну протидію корупції, які можуть чинити вищі посадові особи чи працівники правоохоронних і судових органів. Адже велике значення для держави та усього суспільства відіграє наявність таких органів, які зможуть ефективно захистити принципи верховенства права та законності і забезпечать притягнення до кримінальної відповідальності та покарання будь-якої особи, що вчинила злочин, не дивлячись на її посаду, статус чи репутацію. На сьогодні, все суспільство зацікавлене у тому, щоб ДБР почало виконувати свої функції якнайшвидше.

З огляду на вищенаведене, Державне бюро розслідувань є правоохоронним органом діяльність якого спрямована на запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. А також із виконанням покладених на нього функцій, буде виконувати і превентивну функцію, так як ДБР для злочинців стане страхом невідворотності покарання за вчинені злочини разом з усвідомленням факту невідкупності слідчих Державного бюро розслідувань.

Науковий керівник:** заступник декана факультету адвокатури з наукової роботи, асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» **Чекмарьова Лариса Юрївна.

ЩОДО ГАРАНТІЙ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Більшість українського народу має великі надії та сподівання на євроінтеграційні процеси в країні. Ніколи ще за часи незалежності наша держава не починала настільки кардинальні реформи, спрямовані на реальне становлення демократичної, соціальної, правової держави та розвиток громадянського суспільства. Створення правоохоронної системи, яка буде здатна ефективно боротися з хабарництвом, корупцією у всіх державних сферах, у тому числі у вищих рівнях влади є одним із пріоритетних напрямків реформування.

Важливу роль у даній боротьбі надано Державному бюро розслідувань.

Необхідність створення даного органу передбачено Конституцією і самою моделлю державних інститутів. Також, в рекомендаціях міжнародних правозахисних організацій, Венеціанської комісії неодноразово підкреслювалась потреба в створенні даного органу, а в рішенні Європейського суду з прав людини багаторазово зазнавало критики досудове слідство в Україні. Зрештою, легалізація відповідного органу прямо передбачена переліком законодавчих актів, прийняття яких рекомендовано Європейським союзом для лібералізації візового режиму, у так званому «безвізовому пакеті».

Ідеологія діяльності Державного бюро розслідувань полягає в тому, що воно покликане розслідувати злочини державних посадовців найвищого рівня — від екс-президента, усього Уряду, анти корупціонерів, до правоохоронців та суддів. Орган позбавить Генеральну прокуратуру функції слідства. Генеральна прокуратура лише наглядатиме за розслідуванням кримінальних справ та буде представляти їх у суді. Крім того, ДБР буде займатися військовими злочинами, які на даний час розслідує військова прокуратура (Нахмедова А., Павич І. Державне бюро розслідувань: крок уперед чи повернення до невдалих спроб // Закон і Бізнес. — 2016. — № 5. — С. 15).

Не належать до підслідності бюро лише окремі корупційні злочини, повноваженнями на розгляд яких наділене Національне антикорупційне бюро України.

Закон України «Про державне бюро розслідувань» наділив бюро **певними гарантіями незалежності:**

По-перше, спеціальним статусом бюро, який підкріплений певною дистанцією від Уряду. Головним підтвердженням цього є те, що Директор ДБР, якого призначає Президент, має право бути присутнім

на засіданнях Верховної Ради України, її комітетів і комісій, а також з правом дорадчого голосу брати участь в засіданнях Уряду.

По-друге, особливим порядком відбору, призначення та звільнення керівних посад ДБР. Обрання кандидатів на дані посади відбувається спеціально створеною Конкурсною комісією, до складу якої Президент, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів призначають по трьох своїх представників, що відповідають визначеним вимогам. Що стосується Директора бюро, він призначається Президентом за поданням Прем'єр-міністра України на підставі рішення Конкурсної комісії. Тому можна сказати, що фактично формування ДБР потребує узгодження політичної волі Президента, Парламенту та Уряду.

По-третє, високим рівнем оплати праці співробітників бюро. Скажімо, посадовий оклад Директора бюро повинен становити 30 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом про Держбюджет на відповідний рік, оклад керівника територіального управління ДБР — 26 мінімальних зарплат, а оклад слідчого ДБР — 20. До того ж встановлено доплати, а саме за вислугу років, за спеціальне звання чи ранг державного службовця, за роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці та за наявність наукового ступеня. Але розмір премії не може перевищувати 30 % посадового окладу працівника ДБР.

По-четверте, колегіальним прийняттям найбільш важливих рішень керівництвом Державного бюро розслідувань, а саме Директором, його заступниками, керівниками управлінь та директорами територіальних органів. Однак законодавець не вказав формат ухвалення колегіального рішення, не визначив, які питання є «найбільш важливими», а які просто важливі й так далі.

По-п'яте, правовим захистом і забезпеченням особистої безпеки працівників Державного бюро розслідувань, їх близьких родичів.

Також Законом встановлена можливість фінансування Бюро за рахунок «проектів міжнародної технічної допомоги». Хоча такий механізм несе певні ризики, він все ж таки є доцільним в нині існуючих умовах спаду економіки та дефіциту державного бюджету в нашій країні.

До інших гарантій незалежності та ефективності роботи бюро слід віднести: обов'язкове підвищення кваліфікації співробітників ДБР не рідше одного разу на два роки, заборону брати участь у створенні або діяльності політичних партій, обов'язковість моніторингу способу життя співробітників бюро та проведення з ними психофізіологічних інтерв'ю із застосуванням поліграфа (не рідше одного разу на рік). Також варто відзначити, що співробітник ДБР зобов'язаний негайно повідомити керівництво про протиправні дії своїх колег (Асад-

чев Ю. Акт тижня: Закон про Державне бюро розслідувань // Ліга: Закон. — 2016. — № 8. — С. 5).

Закон також не допускає незаконне втручання у здійснення повноважень працівників ДБР. У випадку одержання незаконної вказівки, пропозиції, вимоги, доручення, яка стосується питань досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні, співробітник бюро повинен негайно проінформувати про це Директора ДБР. Норма цієї статті доволі суперечлива та неоднозначна. Оскільки не визначено, що саме розуміти під «незаконним втручанням»? Враховуючи усталену практику в нашій державі, коли органи слідства відмовляють захисникам (адвокатам) у допуску до проведення обшуку, через те, що КПК України замість прямої норми про обов'язкову участь адвоката містить лише словосполучення «може бути запрошений», то під визначенням «будь-які вказівки чи пропозиції» можна підвести і вказівку захисника під час надання правничої допомоги вчинити певні дії, як таку що є незаконним втручанням в діяльність ДБР. За рахунок чого може відбуватись обмеження права на професійну правничу допомогу.

Очевидно, що на даний час більшість визначених гарантій незалежності Державного бюро розслідувань мають нормативний характер, оскільки ДБР ще не почало своє функціонування. Можливість оцінити ефективність даних норм, буде тільки після повної реалізації їх в дію та застосування на практиці.

Однак на даний момент можна констатувати принаймні формальне виконання вимог Конституції України, КПК України, рекомендацій Венеціанської комісії, Євросоюзу про створення незалежного від влади, але підконтрольного громадськості органу, здатного протистояти злочинам зі сторони високопоставлених державних службовців. Законодавча регламентація порядку його формування та діяльності передбачила необхідні інструменти для забезпечення його ефективності, незалежності та прозорості. Але варто пам'ятати, створювана модель правоохоронних органів України несе певні ризики і можливість побачити ефективність їх роботи, ми матимемо тільки в майбутньому.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Храпенко Олена Олегівна**.*

ДО ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Появу Державного бюро розслідувань (надалі — ДБР) вважають важливим кроком у напрямку до європейських практик ведення слідства. Як вважають науковці, створення цього органу є ключовою частиною реформи правоохоронної системи України (ФБР по-українськи. Чим займатиметься Державне бюро розслідувань та хто такий директор Труба // ТСН [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tsn.ua/politika/fbr-po-ukrayinski-chim-zaymatimetsya-derzhavne-byuro-rozsliduvan-ta-hto-takiy-direktor-truba-1040485.html>).

Відзначимо, що у діяльності цього органу виокремлені певні пріоритети. Загалом, пріоритет, відповідно до Академічного тлумачного словника, це переважне, провідне значення кого або чого-небудь (Словник української мови. Академічний тлумачний словник [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/priorityet>). Таким чином, пріоритетами діяльності ДБР у своєчасному запобіганні, припиненні, швидкому розкритті та організації проведення всебічного, повного та об'єктивного розслідування злочинів, вважають:

1) злочини чинних високопосадовців (наприклад, Президента України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, першого заступника та заступника міністра, члена Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України);

2) корупційні злочини;

3) злочини щодо порушення прав людини під час роботи правоохоронних органів;

4) військові злочини (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>).

Задля реалізації пріоритетних завдань цей орган наділено широким колом повноважень. За загальним правилом, повноваження це право, надане кому-небудь для здійснення чогось (Словник української мови. Академічний тлумачний словник [Електронний ре-

сурс]. — Режим доступу: http://sum.in.ua/s/povnovazhen_nja). Так, до повноважень ДБР належить:

1) участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України;

2) здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення;

3) припинення і розкриття злочинів, розслідування яких віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань;

4) здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

5) здійснення розшуку осіб, які переховуються від слідства та суду за злочини;

6) використання гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності цих відносин, матеріально і морально заохочуючи осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні і розслідуванні злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань та ін. (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19/page>).

Водночас, як відзначають науковці, функції ДБР не дублюватимуть завдання інших силових структур, наприклад, Національна поліція займатиметься злочинами проти громадян, Генеральна прокуратура України виконуватиме функції державного обвинувачення у суді (ФБР по-українськи. Чим займатиметься Державне бюро розслідувань та хто такий директор Труба // ТСН [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://tsn.ua/politika/fbr-po-ukrayinski-chim-zaymatimetsya-derzhavne-byuro-rozsliduvan-ta-hto-takiy-direktor-truba-1040485.html>).

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Свида Олексій Георгійович**.*

Коваль В. М.

студентка 1-го курсу факультету підготовки слідчих
Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

**ЗАВДАННЯ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ
ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ**

Створення Державного бюро розслідувань викликає дискусії та породжує полеміку серед правознавців. Цей орган має за мету встановлення справедливості у суспільстві шляхом розслідування злочинів задля притягнення винних до відповідальності.

Серед представників влади, громадськості, правоохоронців, науковців і пересічних громадян немає єдиної думки щодо необхідності та доцільності створення нового правоохоронного органу, діяльність якого, насамперед, буде спрямована на протидію корупції та розслідування інших злочинів, що вчиняються високопосадовцями, суддями та співробітниками правоохоронних органів. Зважаючи на негативну тенденцію поширення корупції в Україні, пріоритетним напрямом державної антикорупційної політики стала кардинальна зміна підходів до протидії корупції, поєднана із удосконаленням національного антикорупційного законодавства та реформуванням правоохоронних органів. Це зумовлено тим, що проведення фундаментальних реформ у державі неможливе за такого рівня поширення корупції, у тому числі в органах державної влади, суду і правоохоронних структурах. (Скулиш Є. Д. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією [Електронний ресурс] / Є. Д. Скулиш. — 2013. — Режим доступу: file:///D:/D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/boz_2013_2_10.pdf). Відповідно до статті 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. 12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне бюро розслідувань», а 29 лютого 2016 р. був створений цей орган.

Аналізуючи статтю 5 Закону України «Про Державне бюро розслідування», слід відмітити, що Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до статті 9 Закону України «Про державну службу», а саме суддями та працівниками правоохоронних органів;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених в Кримінальному кодексі України.

Крім цього, Державне бюро розслідувань має повноваження, які зазначенні безпосередньо у статті 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», а саме: відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності та вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України, звітуючи про свою діяльність у порядку, визначеному цим Законом, та інформує суспільство про результати своєї роботи, виконує інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності. Також ДБР може здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування злочинів в порядку, встановлених законом, може використовувати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності цих відносин. Одне з важливих місць займає методика розслідування окремих видів злочинів, а також можливість застосування заходів щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди, а також заходів для повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна.

Виключно з метою здійснення своїх повноважень ДБР має доступ як користувач до інформаційних систем органів державної влади, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України, самостійно створює інформаційні системи та веде оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на Державне бюро розслідувань, із дотримання законодавства про захист персональних даних. Забезпечує особисту безпеку особам рядового і начальницького складу, державних службовців Державного бюро розслідувань та інших визначених законом осіб, а також захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, від протиправних посягань. Пропонує та затверджує пропозиції до проектів міжнародних договорів України та забезпечує дотримання і виконання зобов'язань. Підтримує співробітництво з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав та здійснює інші повноваження, передбачені цим Законом.

Виходячи з цих повноважень, в Україні буде існувати справжня рушійна сила досудового розслідування, яка в змозі ліквідувати злочинні дії вищих посадових осіб.

Можна зробити висновок, що Державне бюро розслідувань відіграє важливу роль у правоохоронній системі України. Створення даного органу обумовлено проблемним становищем корумпованої частини суспільства України. Задля ліквідації корупції у вищих органах державної влади, судах і правоохоронних органах України даний орган повинен діяти на засадах незалежності та справедливості у вирішенні цих питань.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кісліцина Ірина Олександрівна**.*

Ковбаснюк О. Р.

студент 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ

Процес реформування системи досудового розслідування кримінальних правопорушень, як важливої складової правоохоронної системи України, розпочався з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, Прикінцевими та Перехідними положеннями якого передбачено створення Державного бюро розслідувань.

Важливими кроками на шляху створення ефективної та дієвої системи досудового розслідування кримінальних правопорушень стало прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань», який визначає правові основи організації та діяльності ДБР, а також утворення Державного бюро розслідувань України (Постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 2016 року № 127), як основи інституційного механізму дотримання справедливості у суспільстві шляхом всебічного та неупередженого розслідування злочинів задля притягнення винних до відповідальності.

Статтею 1 Закону визначено ДБР як центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, віднесених

до його компетенції. Водночас, як слідує з положень статті 4 Закону, цей орган наділений спеціальним статусом, який повинен забезпечити широке коло його повноважень та високий рівень незалежності від незаконного втручання у його діяльність.

Таким чином, мають місце проблеми визначення конституційно-правового статусу ДБР, що в подальшому може стати на заваді його ефективного функціонування у зв'язку з дублюванням функцій і повноважень цього органу з іншими органами виконавчої влади (Бусол О. Ю. Конституційні проблеми спеціального статусу Державного бюро розслідувань в Україні / О. Ю. Бусол // Громадська думка про правотворення. — 2016. — № 13. — С. 8-11- с. 11).

Загалом поняття «статус» є одним із фундаментальних у юридичній науці, оскільки дає можливість визначити місце суб'єкта права в системі суспільних відносин, його права і обов'язки стосовно інших суб'єктів (Глушенко С. В. До питання про конституційно-правовий статус державного органу/ С. В. Глушенко // Адвокат. — 2012. — № 6. — С. 28-33 — с. 28). Елементом правового статусу державного органу є його конституційно-правовий статус, який відображає встановлене нормами конституційного права та положеннями інших джерел конституційного права правове становище органу в системі органів державної влади та характеризується власною правосуб'єктністю, функціями, повноваженнями, принципами діяльності, взаємовідносинами з іншими органами та посадовими особами публічної влади та конституційно-правовою відповідальністю.

У структурі конституційно-правового статусу найчастіше виділяють чотири зазвичай формалізовані в нормах конституційного права, або такі, що впливають з нього, елементи, які являють собою узагальнені та універсальні підходи до характеристики будь-якого суб'єкта конституційно-правових відносин: 1) місце в суспільстві і державі, соціально-політична роль і призначення; 2) загальна правоздатність; 3) права та обов'язки; 4) гарантії стійкості та реальності правового становища суб'єктів (Богданова Н. А. Категория статуса в конституционном праве / Н. А. Богданова // Вестник Московского университета. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1998. — № 3. — С. 3—20. — с. 13—17).

При цьому, центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом визначаються як особливий вид органів державної влади, всі питання організації, діяльності та взаємовідносин яких з іншими органами мають вирішуватися в індивідуальному порядку шляхом прийняття відповідних локальних статусних законів (Бріт О. С. Центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом/ О. С. Бріт // Актуальні проблеми держави і права. — 2005. — № 26. — С. 206-213 — с. 207).

Загальні засади формування та діяльності центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом закріплені, передусім, у Законі України «Про центральні органи виконавчої влади», стаття 24 якого виділяє дві групи таких органів, зокрема: органи, передбачені Конституцією України (Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України), а також інші центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, утворені Кабінетом Міністрів України. Такі органи, в силу особливостей їх правової природи, не віднесені до жодної з гілок державної влади (законодавчої, виконавчої або судової влади), а їх спеціальний статус відображається, насамперед, у порядку їх формування та характері їх взаємозв'язків з іншими, насамперед вищими органами держави (Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України) (Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону України «Про Державне бюро розслідувань», реєстр. № 2114 від 12.02.2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54012).

При цьому, Конституція України також не передбачає існування в державному механізмі (апараті) державних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, які здійснювали б відповідні функції поза межами системи органів виконавчої влади. Крім того, згідно з Конституцією України, утворення центральних органів виконавчої влади належить до компетенції Кабінету Міністрів України, водночас Верховна Рада України такими повноваженнями не наділена. Тому, закріплення в Законі створення ДБР, як центрального органу виконавчої влади, певним чином обмежує конституційні повноваження Кабінету Міністрів України. До того ж, в Законі не розмежовано повноваження та спосіб їх здійснення ДБР як центрального органу виконавчої влади та правоохоронного органу.

У зв'язку з цим в експертному середовищі поширеною є думка стосовно неконституційності певних положень Закону України «Про Державне бюро розслідувань», зокрема щодо правомірності надання ДБР спеціального статусу. Практика застосування Закону вказує на необхідність удосконалення окремих його положень, з метою приведення його у відповідність приписам Конституції України та Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням положень законів України, які є базовими законодавчими актами у питаннях утворення і функціонування центральних органів виконавчої влади.

З метою вирішення вищезазначених проблемних питань конституційно-правового статусу Державного бюро розслідувань та забезпечення ефективності його функціонування, доцільно віднести ДБР до системи органів державної влади зі спеціальним статусом шляхом

внесення змін до Конституції України та закріпити спеціальний статус цього органу в статті 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань».

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук Марина Олександрівна.

Колотницький М. С.

студент 1-го курсу магістратури Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФОРМУВАННЯ КОМАНДИ ПРОФЕСІЙНИХ СПІВРОБІТНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Суттєвим кроком в реформуванні правоохоронної системи України є створення такого органу, як Державне бюро розслідувань України. ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. У своїй діяльності Державне бюро розслідувань керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими законами України, а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі (Про Державне бюро розслідувань: Верховна Рада України; Закон від 12.11.2015 № 794-VIII).

Місією якого є встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси.

Під час реалізації місії Державного бюро розслідувань пріоритетами його діяльності є своєчасне запобігання, припинення, швидке розкриття та організація проведення всебічного, повного та об'єктивного розслідування злочинів, віднесених до компетенції Бюро. Слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюватимуть досудове розслідування злочинів вчинених високопосадовцями, корупційні злочини, відповідно до підслідності Бюро, злочини щодо порушення прав людини під час роботи правоохоронних органів, військові злочини тощо (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань 2017-2022 р.)

В певній мірі результативність роботи ДБР залежатиме від того, який кадровий потенціал є в його розпорядженні. Необхідне заповнення штатів за рахунок слідчих і оперативних підрозділів інших правоохоронних органів (прокуратури, Національної поліції тощо) та іншими професійними юристами («Концепція діяльності Державного бюро розслідувань. Десять першочергових кроків протягом півроку» Гупал Роман Миколайович).

Для ефективного вирішення завдань покладених на Державне бюро розслідувань, необхідне формування команди гідних співробітників Бюро, які будуть професійними, постійно навчатимуться та розвиватимуться, що є необхідною умовою для розслідування злочинів, які віднесені до підслідності Бюро. Працівники Державного бюро розслідувань мають бути не просто професіоналами своєї справи, а постійно набувати нових знань та навичок, щоб розкривати та запобігати злочинним діям високопосадовців. Бути доброчесними, що є базовою цінністю для того, хто обрав для себе роботу в правоохоронних органах. Робота з розслідування злочинів, скоєних високопосадовцями, пов'язана зі значними корупційними ризиками, адже злочинці не дотримуються жодних принципів, саме через це в команді Державного бюро розслідувань повинні бути люди, які здатні протистояти спокусі отримання незаконної вигоди. Не можна не згадати про такі якості як відповідальність та рішучість, адже робота у правоохоронних структурах завжди передбачає готовність йти на виправданий ризик, але при неухильному дотриманні законів України та прав і свобод людини. Рішучість у діях, сміливість та швидкість реакції мають неодмінно супроводжуватися готовністю взяти відповідальність за їхні наслідки. Службові особи Державного бюро розслідувань повинні бути згуртованими та працювати в команді, мати внутрішню комунікацію та доброзичливу атмосферу у колективі, що допоможе досягти максимальної ефективності виконання покладених на Бюро завдань (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань 2017-2022 р.).

Служба в ДБР є державною службою особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї громадян України на яких лежить велика відповідальність. Саме вони будуть лицем новоствореного правоохоронного органу, на який покладені великі надії суспільства та країни в цілому. Для доведення того, що Державне бюро розслідувань є справді дієвим, сучасним та ефективним органом, співробітники Бюро повинні бути наділені та відповідати усім перерахованим мною якостями.

Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Ковальчук Інна Сергіївна.

МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Проблема протидії високопосадовій («білокомірцевій») злочинності спеціалізованим органом на теоретичному рівні в Україні частково досліджена — йдеться, в основному, про наукові праці, що стосуються вивчення міжнародного досвіду створення та функціонування відповідних спеціалізованих органів. Разом з тим, заслуговує більш детального наукового дослідження питання системного аналізу доцільності створення такого органу в Україні з урахуванням українських реалій і потреб сьогодення.

Так, свого часу (1997 рік) в нашій державі вже була спроба створити Національне бюро розслідувань (НБР), яке за своїм функціональним призначенням мало б займатися розслідуванням злочинів, вчинених посадовцями, які мають певну «вагу» в суспільстві (на зразок американського ФБР). Проте дана ідея у вирі правових та соціально — політичних дискусій в той період так і залишилася лише на папері (Про Національне бюро розслідувань України (справа щодо утворення Національного бюро розслідувань України) [Електронний ресурс] : рішення Конституційного суду України від 6 лип. 1998 р. у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квіт. 1997 р. № 371).

Враховуючи, що з моменту створення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР) пройшов відносно недовгий відрізок часу, наразі недостатньо висвітленим є питання про місце й роль, яка відводиться цьому органу серед інших правоохоронних структур, у тому числі органів досудового розслідування. Юристи — практики зазначають, що Закон України «Про державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VII містить ризики порушення незалежності ДБР у зв'язку з визначенням його як центрального органу виконавчої влади. Зважаючи на це, ретельний процес перевірки переваг та недоліків створення таких інституцій у світлі реформування системи правоохоронних органів, а також дослідження ролі даного органу в цій системі є надзвичайно актуальним. В цьому контексті важливим є питання взаємодії правоохоронних органів між собою, налагодження відповідних зв'язків із співробітництва з метою уникнення можливих «компетенційних» конфліктів, приклади яких можна було спостерігати останнім часом в Україні.

Специфіка підслідності ДБР і компетенція даного органу загалом стосується розслідування одних з найбільш складних категорій злочинів, а саме — вчинених представниками органів державної влади, суду і правоохоронних органів. Йдеться про провадження, де майже завжди є ризики протидії розслідуванню як винними, так й іншими зацікавленими особами. Тому така функціональна специфіка органу повинна була одержати практичне втілення у вигляді інституції з широкими повноваженнями та професійними та досвідченими працівниками, належним чином забезпеченими технічними засобами та науковим супроводом.

Неспроможність, за таких обставин, існуючих органів досудового розслідування повною мірою ефективно і неупереджено здійснювати провадження у кримінальних справах щодо високопосадовців, суддів та працівників правоохоронних органів сприяло створенню принципово нової і максимально незалежної у своїй діяльності правоохоронної структури. Значною мірою зі створенням ДБР пов'язують імплементацію в законодавство України положень ст. 36 Конвенції ООН проти організованої злочинності та корупції («Спеціалізовані органи»).

Отож державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Створення даного органу було передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання (Верховна Рада України; Закон від 12.11.2015 № 794-VIII).

Ключовою місією Державного бюро розслідувань є здійснення повного, незалежного та всебічного розслідування «білокомірцевих» злочинів (віднесених до підслідності даного органу) задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси.

Сфера розслідувань ДБР стосується всіх правоохоронців, суддів, податківців, митників і найвищих держслужбовців, чиї посади віднесено до категорії «А», народними депутатами, экс-президентами, міністрами та їхніми заступниками, а також службовими особами Національного антикорупційного бюро та прокурорів САП крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів НАБУ, особи, які вчинили військові злочини, крім передбачених статтею 422 КК України (http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/XH51500A.html).

Закон передбачає, що Державне бюро розслідувань виявлятиме, розкриватиме і припинятиме злочини, які пов'язані з діяльністю

організованих груп та злочинних організацій. Також йдеться про розслідування випадків катування та інших злочинів, пов'язаних з жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням, вчинених прокурорами, слідчими (детективами), СБУ, органів внутрішніх справ та працівниками інших правоохоронних органів (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18>).

Водночас функції бюро не дублюватимуть завдання інших силових структур. Так, органи досудового розслідування Національної поліції і надалі матимуть «загальну компетенцію» (з урахуванням положень ст.216 КПК України), ГПУ виконуватиме функції державного обвинувачення у суді (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>). Що стосується Служби безпеки України, то подальшому, згідно із зобов'язаннями перед Радою Європи, функції слідства СБУ має «передати» іншим правоохоронним органам. А нещодавнім рішенням Конституційного суду України № 3-р/2018 від 24 квітня 2018 року було визнано неконституційними положення КПК, які наділяли кримінально — виконавчу службу повноваженнями щодо провадження досудового розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях цього відомства (<https://mind.ua/publications/20183366-peregoni-finansovih-rozvidnikiv-hto-v-ukrayini-borotimetsya-zachistotu-kapitaliv>). В найближчому майбутньому планується створення Служби фінансових розслідувань, основним завданням якої буде розслідування економічних злочинів.

Підсумовуючи вищенаведене, варто зазначити, що появу Державного Бюро Розслідувань називають вагомим кроком у напрямку до європейських стандартів та практик ведення слідства. За умов досконалого керівництва та організації роботи є унікальна можливість створити кардинально нове правоохоронне відомство, що стане на варті правопорядку в державі.

Науковий керівник: доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Ковальчук Інна Сергіївна**.

COMBATING CORRUPTION AS ONE OF THE DIRECTIONS OF ACTIVITY OF THE STATE BUREAU OF INVESTIGATION

The problem of corruption in Ukraine is one of the most relevant issues. Unfortunately, corruption has influence in all spheres of public life and nowadays it became the most effective unlawful means of solving any issues. Corruption has become routine character and should be solved at the high scientific-theoretical level.

Due to the report of Transparency International, Ukraine ranked 130th among 180 countries in the Corruption Perceptions Index (2017) (Ukraine most corrupt country in Europe after Russia — TI // Unian. Information agency URL: <https://www.unian.info/society/10016660-ukraine-most-corrupt-country-in-europe-after-russia-ti.html>).

Studying this topic, we should pay our attention to the State Bureau of Investigation (further — SBI), which was created by the Law of Ukraine «On the State Bureau of Investigation» on November 12, 2015. One of the directions of activity of this body is fighting of corruption crimes, which belong to it due to the legislation.

There are different aspects of the SBI activity in the sphere of corruption:

- anticorruption programs for 2018 should be accepted, taking into account the specifics and tasks of the SBI, which are defined by the Law of Ukraine «On the State Bureau of Investigations»;

- virtue as a basic value for everyone who has chosen for themselves work in law enforcement agencies. Investigating crimes, committed by high-ranking officials, is associated with significant corruption risks. Therefore, in the team of the SBI only people who are able to resist the temptation to obtain illegal gain should work. A special system for detecting and preventing corruption risks will be introduced in the activities of the SBI;

- cooperation with other state bodies, including the bodies which fight against corruption. For example, the National Agency of Ukraine for Detection and Management of Assets Obtained through Corruption and Other Crimes, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, etc.

- criteria for assessing the effectiveness of the SBI in the sphere of prevention of corruption are established (SBI in a timely manner identifies and prevents corruption offenses, eliminates their negative consequences, including compensation for harm done by them to citizens and the state) (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/>

pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan).

Creating a SBI is a very important step forward in politics. The success of this step depends on several factors, which have general character. First of all, the creation of the SBI should be implemented within the framework of state policy in the field of combating corruption. Secondly, attention should be paid to staffing of the SBI, namely, its training and qualifications. Thirdly, to ensure the normal functioning of the internal organizational structure, to allocate adequate budgetary resources.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук Марина Олександрівна.*

Лисенко Т. С.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідування (далі — ДБР) є новим правоохоронним органом, головною метою якого є своєчасне запобігання, припинення, швидке розкриття та організація проведення всебічного, повного та об'єктивного розслідування злочинів, вчинених високопосадовцями. (ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII, [Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/page>])

З огляду на це належне функціонування ДБР є надзвичайно важливим, адже даний орган покликаний забезпечити неупереджене розслідування злочинів, що вчинили вище зазначені особи, не беручи до уваги їхні соціальні статус, зв'язки, матеріальне становище, тощо. Саме функціонування даного органу і є одним із проявів демократизму в нашій державі. Співробітники даного органу мають відповідати вимогам доброчесності, професіоналізму, відповідальності та вмінням командної роботи. Все це відповідно має контролюватися не лише внутрішньоструктурними засобами, а й зовнішніми, і одним із проявів зовнішньої форми контролю є громадський контроль.

Громадський контроль — це один з видів соціального контролю, що полягає в активному спостереженні представників громадськості із використанням системи правових, організаційних, інформаційних та інших засобів з метою забезпечення неухильного дотримання законності, реалізації та захисту прав та свобод громадян. (Савченко О. В. Громадський контроль як вид соціального контролю: підходи до визначення поняття /О. В. Савченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — Вип. 6-2. — Ст. 44-46.)

Взагалі контроль над державою з боку громадянського суспільства є характерною ознакою демократичної держави і автоматично забезпечує реалізацію принципів, які запобігають державному свавілля: законності, верховенства права, гласності та прозорості діяльності державних та муніципальних органів, тощо. (Кушнір С. М. Правові засоби громадського контролю в механізмі правового регулювання: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07/ С. М. Кушнір. — Запоріжжя, 2011. — 247 с.)

Якщо говорити про законодавче закріплення громадського контролю, то поняття «громадського контролю» зустрічається у Законі України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» як складова системи цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави. Де зазначається, що громадяни України та їх об'єднання беруть участь у цивільному контролі за діяльністю даних органів.

Відповідно на підставі цього Закону також громадяни та їх об'єднання можуть здійснювати контроль і за діяльністю ДБР наступним чином: по-перше, можуть запитувати та отримувати від ДБР інформацію, щодо його діяльності. По-друге, проводити громадську експертизу проектів законодавства, що стосуються питань регулювання діяльності ДБР. По-третє, брати участь у громадських дискусіях та відкритих парламентських слуханнях з питань реформування і діяльності ДБР, тощо.

Тому доцільно визначити структуру громадського контролю за діяльністю ДБР.

Об'єктом даного контролю є відповідно — Державне бюро розслідувань.

Предметом громадського контролю за діяльністю ДБР будуть напрями його діяльності, тобто запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Суб'єктами є — громадяни та їх об'єднання. Варто також відмітити те, що Законом України «Про Державне бюро розслідування» передбачено створення Ради громадського контролю при ДБР. Зазначається, що даний орган створюється з метою забезпечення прозорості та цивільного контролю за діяльністю ДБР.

Проаналізувавши Порядок формування складу Ради громадського контролю при Державному бюро розслідувань, затверджений постановою Кабінету міністрів України від 20.12.2017 р. № 1086, варто відмітити наступне: даний орган формується шляхом рейтингового голосування за осіб, кандидатури яких внесені громадськими об'єднаннями, які особисто присутні на установчих зборах. Також важливим і позитивним є те, що Законом України «Про Державне бюро розслідувань» визначено, що до Ради громадського контролю при Державному бюро розслідувань (далі-Ради) не можуть входити посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, а також особи, що протягом двох останніх років працювали в правоохоронних органах та особи чи їх близькі родичі, що протягом двох останніх років працювали в ДБР. Дана вимога дозволить зменшити ризики, щодо упередженості та суб'єктивності учасників Ради.

Тому вважаю, досить позитивним є той факт, що саме на законодавчому рівні затверджено порядок участі громадян у здійсненні контролю над даним органом, а також деталізовано та визначено порядок його створення та функціонування, оскільки таким чином забезпечується його реальне здійснення.

Положення про Раду громадського контролю при Державному бюро розслідувань, затверджене постановою Кабінету міністрів України від 20.12.2017 р. № 1086, закріплює широкий спектр повноважень Ради, умовно їх можна поділити: на повноваження у сфері контролю за діяльністю ДБР та повноваження щодо встановлення взаємодії ДБР з громадськістю.

До повноважень у сфері контролю можна віднести, зокрема: аналіз виконаних завдань та заходів ДБР; складання висновку щодо виконаних ДБР завдань, на підставі поданого ним звіту Раді; участь у парламентських слуханнях на тему діяльності Державного бюро розслідувань; участь у складі Дисциплінарної палати ДБР, тощо.

Якщо говорити про участь у встановленні взаємодії ДБР з громадськістю, то це: можливість подачі пропозицій щодо організації та проведення консультацій з громадськістю; збір та подача інформації стосовно пропозицій інститутів громадянського суспільства щодо необхідності вирішення питань, пов'язаних з діяльністю Державного бюро розслідувань, тощо.

На мою думку, створення Ради має велике значення як для самого суспільства загалом, так і для ДБР. Адже Рада, як представник громадського контролю, виступатиме посередником між ДБР та суспільством загалом, і за своєю суттю має відстоювати інтереси громадськості, шляхом інформування про діяльність ДБР, в деякій мірі забезпечення законності у сфері державного управління, зміцнення державної дисципліни, відкритості та прозорості в діяльності ДБР.

Також не варто залишати поза увагою той факт, що завданням Ради є надання оцінки щодо якості діяльності ДБР, неупередженості співробітників цього органу при виконання покладених на них обов'язків, тощо. І як вже було зазначено вище, Рада — це насамперед орган представлений громадськістю, в зв'язку з чим має довіру серед суспільства, тому оцінка діяльності ДБР, яка нею буде складена сприйматиметься з довірою. І яке значення матиме функціонування Ради для ДБР залежить саме від результатів його роботи, що будуть в цю оцінку покладені, і якщо вона буде позитивною, то відповідно даний орган матиме авторитет та визнання серед суспільства.

Таким чином, громадський контроль є важливою формою реалізації демократії і способом здійснення населенням управління суспільством та державою, способом донести та утвердити позицію суспільства стосовно того чи іншого питання управління державою.

На даний час законодавством на належному рівні закріплено можливість та порядок здійснення громадського контролю за діяльністю ДБР і за умови забезпечення успішної реалізації цього права громадян, це може утвердити довіру до даного органу, стимулюватиме його ефективну діяльність, попередити порушення у сфері прав та свобод людини та громадянина, а також забезпечити реальне правосуддя не зважаючи на соціальні статуси, посади та вплив.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук Храпенко Олена Олегівна.*

Ліскова А. К.

студентка 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРО РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Сьогодні одну з провідних ролей в правоохоронній системі України займає Державне бюро розслідувань, незважаючи на те, що це ще зовсім новий правоохоронний орган. При утворенні Державного бюро розслідувань (надалі — ДБР) було зроблено суттєвий крок у напрямку боротьби та протидії іншим злочинам, зокрема вчиненим високопосадовцями, суддями та працівниками правоохоронних органів. Створення ДБР як окремого органу досудового розслідування

має забезпечувати незалежність та об'єктивність при їх розслідуванні. Однією з причин прийняття рішення щодо його утворення є необхідність приведення діяльності прокуратури у відповідність до європейських стандартів, серед яких — відсутність у прокуратури інструменту слідства.

Необхідними передумовами ефективного функціонування ДБР як складової правоохоронної системи держави слід вважати чітке визначення завдань щодо декриміналізації суспільних відносин у певних сферах життєдіяльності, створення необхідних інструментів для їх реалізації, підзвітність органів громадянському суспільству та персональну відповідальність їх керівників за стан цієї роботи (Цюприк І. В. Перспективи функціонування Державного бюро розслідувань як суб'єкта боротьби з організованою злочинністю// Науковий вісник національної академії внутрішніх справ, № 2 (99), 2016-181с.).

Також слід зазначити, що основним завданням Державного бюро розслідувань є встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки і ресурси.

Саме Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, створене з метою своєчасного запобігання, припинення, швидкого розкриття та організації проведення всебічного, повного та об'єктивного розслідування злочинів, віднесених до компетенції бюро, в тому числі: злочинів чинних високопосадовців, корупційні злочини, відповідно до підслідності Державного бюро України, злочини щодо порушення прав людини під час роботи правоохоронних органів, військові злочини. Таким чином при реалізації цих завдань Державному бюро розслідувань необхідно дотримуватись багатьох принципів, серед яких: верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Відповідно, захист прав людини та основоположних свобод є пріоритетом під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та проведення досудового розслідування; додержання законності, справедливості, неупередженості, незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань; прозорості та відкритості діяльності Державного бюро розслідувань, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам; політичної нейтральності та позапартійності; єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань (Про Державне бюро розслідувань: Закон від

12.11.2015 № 794-VIII//Відомості Верховної Ради України. — 2016. — 6. — № 6. — Ст. 55.).

Тому при формуванні команди співробітників Державного бюро розслідувань був сформований окремий підхід, основою якого є спільні цінності, які об'єднують співробітників бюро. Реалізація цих цінностей у повсякденній діяльності дозволяє забезпечувати ефективну роботу, безперешкодну внутрішню комунікацію та конструктивну атмосферу у колективі. Це, у свою чергу, ставить перед собою основну мету-досягнення максимальної ефективності виконання покладених на бюро завдань. Наприклад, доброчесність, професійність, рішучість та відповідальність, командна робота та рівність можливостей є передовими цінностями при формуванні команди професійних співробітників бюро. Адже саме ці якості є базовою цінністю для кожного, хто обрав для себе роботу в правоохоронних органах.

Необхідними передумовами ефективного функціонування ДБР як складової правоохоронної системи держави слід вважати чітке визначення завдань щодо декриміналізації суспільних відносин у певних сферах життєдіяльності, створення необхідних інструментів для їх реалізації, підзвітність органів громадянському суспільству та персональну відповідальність їх керівників за стан цієї роботи.

Враховуючи те, що Державне бюро розслідувань є новим правоохоронним орган, ми маємо перейняти найкращі світові практики розслідувань та залучитися підтримкою в цьому питанні міжнародних партнерів. Зокрема, це стосується: експертної допомоги провідних міжнародних організацій щодо розробки нормативно-правових документів, формування та розвитку Державного бюро розслідувань; тренінгів та навчання працівників Бюро; обміну досвідом та інформацією. Особливо варто зазначити співробітництво відповідно до законів і міжнародних договорів України з поліцейськими та іншими відповідними органами інших держав, в тому числі щодо розшуку підозрюваних, котрі переховуються від слідства та суду; повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, виведених під час вчинення злочинів. Співпраця з міжнародними, міжурядовими організаціями, мережами, діяльність у сфері виявлення, розшуку та управління коштів, майна майнових та інших прав, на які може бути накладено арешт у кримінальних провадженнях про злочини, підслідні бюро.

Отже, Державне бюро розслідувань є досить значущим органом не тільки у системі правоохоронних органів України, а й країни в цілому. Саме Державне бюро сприяє дотриманню справедливості у суспільстві шляхом всебічного, неупередженого розслідування злочинів, віднесених до його підслідності; має високопрофесійну та мотивовану команду; у роботі використовує новітні технології та сучасні світові практики; ефективно співпрацює з іншими державними органами

України та міжнародними партнерами, громадянським суспільством, є прозорим та підзвітним своїй діяльності.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук Марина Олександрівна.*

Мазєн І. Д.

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Сьогодні проблеми правоохоронних органів в Україні стоять дуже гостро та особливої уваги заслуговує створення Державного бюро розслідувань — центрального органу виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55).

Відзначимо, що проект Ради Європи «Підтримка кримінальної юстиції», який розпочався 2013 р., розрахований на 2,5 роки та фінансувався урядом Данії. Цей проект передбачав надання європейськими експертами правової допомоги в розробці нових законів щодо Державного бюро розслідувань та прокуратури, а також подальшому впровадженні нового Кримінального процесуального кодексу України.

Урядовим уповноваженим у справах Європейського суду з прав людини в поданні до Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2014 р. вказано на необхідність при розгляді питання про виконання Україною рішень Європейського суду зосередитись на проблемах ефективного розслідування, включаючи створення Державного бюро розслідування з огляду на велику кількість рішень Європейського суду щодо України, якими «констатовано проведення неефективного розслідування» (Бусол О. Конституційні проблеми спеціального статусу Державного бюро розслідувань в Україні // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/Rn3yGy>).

Правозахисна організація Amnesty International також неодноразово закликала Україну пришвидшити створення цього органу для

здійснення незалежного розслідування протиправних дій, вчинених працівниками правоохоронних органів.

Європейською комісією «За демократію через право» (або Венеціанською комісією) у висновку щодо проекту КПК України звернено увагу на необхідність забезпечення якнайшвидшого створення та функціонування Державного бюро розслідувань для здійснення досудового розслідування всіх кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище (Бусол О. Конституційні проблеми спеціального статусу Державного бюро розслідувань в Україні // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/Kob76q>).

Так, 12 листопада 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який набрав чинності 1 березня 2016 р. Варто відзначити, що одразу після його прийняття деякі експерти вказали на неконституційність певних його положень, зокрема, постало питання про правомірність надання цьому органу спеціального статусу. Адже Конституція України не передбачає існування в державному механізмі органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, які виконували б відповідні функції за межами системи органів виконавчої влади. Крім того, за Конституцією України до повноважень Верховної Ради України не входить створення органів виконавчої влади.

Також в даному законі не враховано норм Законів України «Про Кабінет Міністрів України» та «Про центральні органи виконавчої влади», які є базовими законодавчими актами з питань створення і функціонування центральних органів виконавчої влади.

Отже, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про державне бюро розслідувань» ще в листопаді 2015 р., а у березні 2016 р. Кабінет Міністрів України затвердив склад конкурсної комісії, яка мала обрати директора Бюро. Спочатку кандидатів було 65, а після електронного тестування їх залишилось 19. Результати відбору викликали безліч суперечок. На початку 2017 р. комісія збиралася майже щотижня, проте після тестування відбір призупинився. Півроку члени комісії не могли визначити хто і як фінансуватиме тестування кандидатів на поліграфі. Лише на початку листопада справа зрушила з мертвої точки. Буквально за кілька днів всі претенденти пройшли поліграф. Було призначено фінальні співбесіди. І визначено переможця (Державне бюро розслідувань — чи є перспективи побачити ефективну діяльність? // Цензор.нет [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/uPAEtu>).

Як правильно відзначають, для повноцінного запуску Державного бюро розслідувань недостатньо обрати лише директора та його

заступників. Щонайменше необхідно обрати керівників центрального апарату й регіональних підрозділів, а також співробітників департаменту внутрішнього контролю. Загалом це близько 150 осіб. У якості можливої перепони звертали увагу, що обирати їх має та сама конкурсна комісія, що й директора (Державне бюро розслідувань: примара правоохоронного органу? // Hromadske [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/omCH6L>).

Наразі Генеральна прокуратура вже втратила повноваження з розслідування злочинів, які підслідні ДБР, а всі працівники ДБР є виключно державними службовцями, тобто чиновниками. Тож виходить, що в детективів Бюро відсутні законні підстави належним чином здійснювати оперативно-розшукові дії.

Крім цього, відсутність норм щодо впорядкування умов оплати праці оперуповноважених наразі унеможливило проведення конкурсів на інші посади оперативно-розшукового блоку (Державне бюро розслідувань: відкласти не можна, запустити! // Українська правда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2018/04/27/7178799/>).

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Демечук Марина Олександрівна.*

Марчинська О. С.

студентка 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ

Державне бюро розслідувань — новий правоохоронний орган, створення якого передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання.

У рамках антикорупційних ініціатив Уряд Яценюка, Мін'юст, МВС, Міністерству регіонів та урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики повинні були до 1 вересня 2014 р. розробити проект Закону України «Про Державне бюро розслідувань». У Законі «Про прокуратуру», прийнятому 14 жовтня 2014 року закладене майбутнє утворення ДБР (п.п. 4, 5, 11 розд. XIII).

Прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» планувалося у вересні 2015 року, проте сталося це двома місяцями пізніше. 12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне бюро розслідувань», президентом України підписаний 14 січня 2016, набрав чинності 1 березня 2016 року. Між прийняттям і підписанням Закону минуло 64 дні, чим порушені строки, встановлені статтею 94 Конституції України. Президент П. Порошенко підписав Закон у прямому ефірі під час прес-конференції. Закон набрав чинності 1 березня 2016 року. Окрім того, Державне бюро розслідувань — правоохоронний орган України, створення якого передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України у термін до 20 листопада 2017 року. Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України Державне бюро розслідувань є органом досудового розслідування (поряд з Національною поліцією, Службою безпеки України, Податковою службою України).

Законом визначено правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань (далі — ДБР). Президентові України надано право призначення і звільнення Голови ДБР за згодою Верховної Ради. Парламент також може висловити недовіру Голові ДБР, що має наслідком його відставку з посади.

Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року утворено Державне бюро розслідувань та внесено до схеми спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014р. № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» (Офіційний вісник України, 2014 р., № 74, ст. 2105, № 93, ст. 2685; 2015р., № 24, ст. 664, № 30, ст. 873, № 63, ст. 2092, № 72, ст. 2363, № 87, ст. 2907, № 88, ст. 2927, № 93, ст. 3170) / URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248865846?print>).

Законом зазначено, що Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади України, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (ст. 1 розділ 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print>150954469519337).

Ідеологія відомства полягає в тому, що воно буде розслідувати кримінальні провадження, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці (від міністрів до начальників).

Державне бюро розслідувань, вочевидь, має виконувати функцію досудового розслідування, що була закріплена за прокуратурою України. Прокуратура проводила досудове розслідування, починаючи з

1996 року на тимчасовій основі — згідно до п. 9 Перехідних положень Конституції України. Правники вбачають неефективність виконання цієї функції прокуратурою, тому що проведення розслідування і здійснення нагляду за його ходом проводить прокуратура.

Важливим є той факт, що спроби створити правоохоронний орган такого типу робилися двічі: в 1997 і 2005 роках. Намагання увінчалися успіхом у 2015 році створенням ДБР і це означає, будемо сподіватися, що більшість можновладців змінюються в готовності бути відкритими та відповідальними. І це означає, правоохоронна структура має стояти на стражі порядку і законності.

З прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року, ідея ДБР була потіснена (але не замінена) ідеєю Національного антикорупційного бюро України. Закони можуть викликати виникнення спорів з питань підслідності, але вирішення конфліктів покладається на Генерального прокурора (пп. «ї» п. 3 ч. 2 Розділу IV Закону).

ДБР запрацює восени, тому активно проводиться формування Державного бюро розслідувань, але громадськість незавжди розуміє необхідність, а тим більше важливість створення такої державної структури. Тому слід проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу із розуміння, що Державне бюро розслідувань і Національне антикорупційне бюро України (далі — НАБУ) є різними структурами і мають різні повноваження. Взагалі, співпраця зі ЗМІ — це запорука прозорості та неупередженості в роботі ДБР.

До ДБР повинні перейти слідчі функції органів прокуратури і частково Служби безпеки України. В частині боротьби з корупцією — окрім питань, що належать до відання Національного антикорупційного бюро.

Відповідно до ст.9 п. 1,2,3 Закону України:

1. Систему Державного бюро розслідувань складають центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. У структурних підрозділах Державного бюро розслідувань працюють слідчі, оперативники та інші. Організаційну структуру Державного бюро розслідувань затверджує Директор Державного бюро розслідувань за погодженням із Кабінетом Міністрів України.

2. Гранична чисельність центрального апарату та територіальних управлінь Державного бюро розслідувань становить 1 тисяча 500 осіб.

3. Державне бюро розслідувань є юридичною особою публічного права та здійснює свої повноваження безпосередньо і через територіальні органи.

Підсумовуючи наведене, можна зазначити, що на підставі діючого законодавства слідчі, що працюють в органах прокуратури будуть

здійснювати досудове розслідування у визначеному КПК України порядку до початку функціонування Державним бюро розслідувань та здійснення ним функцій досудового розслідування.

Отже, відповідне питання є врегульованим, створено новий правоохоронний орган, який буде проводити розслідування злочинів, що визначені у його компетенції. Тому не потребується додаткової, більш детальної, регламентації на законодавчому рівні.

***Науковий керівник:** старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Нестерчук Лілія Петрівна.*

Меликов Р. Г.

студент 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Актуальність теми дослідження. Державне бюро розслідувань — новий правоохоронний орган, котрий, за законом мав бути створений в Україні до 20 листопада 2017 року, але досі не працює. Основними функціями, які виконуватиме Державне бюро розслідувань, стануть запобігання, виявлення, припинення чи розкриття: терористичних злочинів, катування нелюдського поводження з боку представників правоохоронних органів, злочинів посадовців високого рангу та людей, що обіймають відповідальні посади. Працівники ДБР повинні не тільки знати законодавство, практику його застосування, але й володіти тактикою та методикою здійснення слідчого нагляду, розслідування злочинів, участі в досудових засіданнях, кваліфіковано-го виконання інших службових обов'язків. Ці обставини вимагають значно поліпшити систему підвищення кваліфікації працівників, яка повинна відповідати потребам слідчої практики, бути безперервною й охоплювати всі категорії оперативного складу ДБР.

З огляду на слідчу практику можна казати про те, що тактовна помилка як наслідок може мати кілька причин та умов, які сприяють її породженню, причому як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Вивчення матеріалів кримінального провадження та анкетування слідчих дає можливість стверджувати, що причини та умови

об'єктивного характеру тактичної помилки є першочерговими і виступають так званим каталізатором для породження причин та умов суб'єктивного характеру.

Якщо первинною причиною певної тактичної помилки та умови, що сприяє її вчиненню, є недоліки, що проявляються в підготовці кадрів (об'єктивний чинник), то вторинною причиною є низький рівень знань, умінь, навичок з криміналістичної тактики (суб'єктивний чинник) (Домашенко О. М. Роль професійного навчання у запобіганні тактичним помилкам в слідчій діяльності / О. М. Домашенко // Питання боротьби зі злочинністю. — Вип. 30. — 2015. — С. 122-134).

В Законі України «Про Державне бюро розслідувань» від 21.12.2016 року вказується, що працівники Державного бюро розслідувань регулярно, але не рідше одного разу на два роки, проходять обов'язкове підвищення кваліфікації.

Працівники Державного бюро розслідувань, до повноважень яких входять виявлення, розкриття і розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань, проходять перепідготовку або підвищення кваліфікації за спеціальними програмами, у тому числі за кордоном (Про Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс]: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII- Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>).

На сьогоднішній день, щоб потрапити на службу до ДБР потрібно пройти декілька етапів підтвердження своєї професійної підготовки. По-перше це проходження тесту на знання законів, після якого відсіюються декілька кандидатів. Наступний етап — це тест на загальні навички (тест проводиться протягом 45 хвилин). Після цього, відібрані кандидати мають пройти тестування психометричних характеристик за допомогою ММРІ-2. Далі кандидатів запрошують на співбесіду з експертами психології та правоохоронної діяльності. Відбір кандидатів дуже схожий з відбором кадрів до НАБУ.

Відповідно до Закону України «Про професійний розвиток працівників» професійним навчанням вважається процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дозволяють підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоїти нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва (Про професійний розвиток працівників [Електронний ресурс]: Закон України від 12 січня. 2012 р. № 4312-VI. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>).

З огляду на цей закон та сучасний стан набору кадрів, можна стверджувати, що професійне навчання співробітників ДБР включає

в себе два напрями: 1) формальне (первинне) професійне навчання; 2) підвищення кваліфікації.

Щодо першого напрямку, то відповідно до чинного законодавства формальним професійним навчанням вважається набуття працівниками професійних знань, умінь та навичок у навчальному закладі або безпосередньо у роботодавця відповідно до вимог державних стандартів освіти, за результатами яких видається документ про освіту встановленого зразка (Домашенко О. М. Роль професійного навчання у запобіганні тактичним помилкам в слідчій діяльності / О. М. Домашенко // Питання боротьби зі злочинністю. — Вип. 30. — 2015. — С. 122-134). Аналіз наданого визначення, на нашу думку, дає можливість стверджувати, що працівники ДБР повинні мати відповідну освіту.

Після проходження спеціального навчання в відповідних закладах у майбутніх агентів та слідчих повинно формуватися тактичне мислення. У навчальних закладах вони повинні вивчати: логічні методи, теорію ігор та психологію. Якщо розглядати праці М. П. Яблокова, то можна стверджувати, що навчання слідчих повинно нести етапний та формований характер. На мою думку, теоретичний виклад тексту має містити різні завдання на логіку, що сприятиме покращенню тактичного мислення.

Але, за останніми даними, в конкурсі на зайняття посад в ДБР мають право брати участь кандидати без досвіду роботи в правоохоронній сфері та без слідчої освіти: закон передбачає, що більша половина працівників ДБР можуть бути набрані з числа кандидатів, що не мали досвіду слідчої роботи протягом останнього року.

Наступним важливим напрямом професійного навчання працівників ДБР є підвищення кваліфікації. Це процес під час якого підвищується рівень готовності особи до виконання поставлених завдань й обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань.

Вивчення та аналіз наукових праць дає можливість стверджувати, що підвищення кваліфікації повинно здійснюватися в таких формах: 1) проходження відповідних курсів у вищих навчальних закладах; 2) самостійне навчання; 3) науково-практичні конференції та міжвідомчі семінари.

Щодо першої форми підвищення кваліфікації, а саме проходження курсів у вищих навчальних закладах, то вважаємо за доцільне: а) при проведенні занять розглянути теми, що стосуються проблемних питань організації та процесу розслідування злочинів на сучасному етапі; б) тематику занять присвятити конкретному напрямку діяльності слідчих ДБР, інакше кажучи, враховувати їх спеціалізацію (Домашенко О. М. Роль професійного навчання у запобіганні тактичним

помилкам в слідчій діяльності / О. М. Домашенко // Питання боротьби зі злочинністю. — Вип. 30. — 2015. — С. 122-134).

На мою думку, підвищення кваліфікації працівників ДБР повинно проходити з використанням методу імітації. Цей метод допомагає створити якусь проблемну ситуацію, що стосується тематики роботи агентів ДБР. Завдяки цьому прийому можна відкрити для себе різноманітні тактичні відповіді щодо вирішення багатьох проблемних та складних ситуацій.

Ще однією формою підвищення кваліфікації є самостійне навчання слідчого у процесі його практичної діяльності. Ця форма серед інших має декілька переваг: а) здійснюється без відриву від службових обов'язків; б) краще враховує професійні інтереси, оскільки працівник (слідчий) сам обирає тему або сферу для вивчення.

Остання форма підвищення кваліфікації — участь слідчого в науково-практичних конференціях та міжвідомчих семінарах. Ця форма підвищення кваліфікації грає достатньо велику роль. Спілкування з науковцями, обговорення проблемних питань в сфері кримінології допомагає дивитися на ситуації з різних точок зору. Це дозволяє слідчому розробити правильне тактичне рішення для своєї справи.

На нашу думку, для покращення професійної підготовки агентів ДБР, при відборі кадрів до бюро необхідно звертати увагу на доцільну освіту кандидатів (вищу юридичну). Освіта — грає велику роль у формуванні професійних навичок майбутніх спеціалістів слідчої діяльності.

Також, потрібно долучати до роботи у бюро слідчих з певним стажем роботи у силових структурах. Знання та навички кандидата набуті під час практичної діяльності — повинні бути важливими чинниками при відборі кадрів.

Під час підвищення кваліфікації співробітникам ДБР обов'язково треба брати участь у різних конференціях та семінарах та проходити курси у вищих навчальних закладах. Законодавство змінюється достатньо швидко, тому агентам потрібно вивчати їх не тільки з практичної, а також і з наукової точки зору.

Отже, належний відбір кадрів, професійна підготовка та підвищення кваліфікації співробітників Державного бюро розслідувань України надасть можливість співробітникам, особисто виявляти вже припущені тактичні помилки, по можливості їх усунути і не припускатися в майбутньому в аналогічних ситуаціях.

Науковий керівник:** заступник декана факультету адвокатури з наукової роботи, асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» **Чекмарьова Лариса Юріївна.

Мельник В. Ю.

студент 1-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ

Здійснення політичних та соціально-економічних перетворень в Україні, впровадження європейських стандартів в українське правове життя вимагають від влади системного реформування державного апарату. Як ми бачимо, важливим етапом у реформуванні стала, насамперед, правоохоронна система. Але, нажаль, ці зміни супроводжуються численними ускладненнями, зумовленими несистемним підходом до вирішення проблеми.

Одним з кроків щодо реформування правоохоронної системи стало створення нового правоохоронного органу, який би запобігав, виявляв, припиняв, розкривав та розслідував злочини, фігурантами яких є вищі посадові особи, державні службовці, правоохоронці, судді та прокурори — Державне бюро розслідувань. Створення такого правоохоронного органу зумовлено тим, що протиправні дії цих осіб не зводяться тільки до корупційних справ, якими в свою чергу займається Національне антикорупційне бюро України та Спеціалізована антикорупційна прокуратура. З цього можна зробити висновок, що завдання Державного бюро розслідувань — це незалежне розслідування некорупційних злочинів, вчинених певними суб'єктами, наділеними специфічними функціями і які представляють державу.

Але, нажаль, при створенні цього органу виникає багато питань. Державне бюро розслідувань буде функціонувати згідно Закону України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VIII від 12.11.2015 (далі — Закон). Але цей документ є недосконалим і за змістом, і за технікою, а прийняття його остаточної редакції з поправками покращення результату не дало.

Зокрема внесені корективи деформували найважливіші аспекти Закону, які визначають підвідомчість Державного бюро розслідувань та процедуру його створення. Наприклад, поправкою вилучили із завдань Бюро запобігання організованій злочинній діяльності, терористичним та іншим особливо тяжким насильницьким злочинам. Натомість Закон містить повноваження Державне бюро розслідувань з аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності. Тобто Державне бюро розслідувань замість того, щоб боротися з організованою злочинністю, буде її аналізувати.

Також є проблема щодо процедури створення Державне бюро розслідувань, набору штату. Так, в Законі немає чітко вписаних критеріїв

і алгоритмів відбору кандидатів на посади в Державному бюро розслідувань. Також, на рівні Закону не було впорядковано внутрішню структуру Державного бюро розслідувань. Проте, її було визначено у Постанові Кабінету Міністрів України (Сліпачук Т. Що стоїть на заваді повноцінного запуску Державного бюро розслідувань? / [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2086673-so-stoit-na-zavadi-povnocinnogo-zapusku-derzhavnogo-buro-rozsliduvan.html).

Так, 13 грудня Кабінет Міністрів України затвердив організаційну структуру Державного бюро розслідувань: центральний апарат, до складу якого входять 19 управлінь та відділів; сім територіальних управлінь; Академія Державного бюро розслідувань та Науково-дослідний інститут Державного бюро розслідувань.

За «Стратегічною програмою діяльності Державного бюро розслідувань 2017-2022» та під час початкового формування підрозділів Державне бюро розслідувань повинні бути дотримані квоти щодо штату, згідно з якими:

1) формування слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань забезпечується за рахунок:

а) осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих прокуратури, — не більше, ніж на 30 відсотків;

б) осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих в інших органах державної влади, — не більше, ніж на 19 відсотків;

в) інших осіб, які мають відповідний стаж роботи в галузі права, — не менше, ніж на 51 відсоток;

2) формування оперативно-розшукових підрозділів, а також підрозділу внутрішньої безпеки Державного бюро розслідувань забезпечується за рахунок:

а) осіб, які протягом останнього року обіймали посади в оперативно-розшукових підрозділах, — не більше, ніж на 40 відсотків;

б) інших осіб, які мають відповідний стаж роботи в галузі права, — не менше, ніж на 60 відсотків (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань 2017-2022 / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>).

Таким чином частково вирішується проблема щодо набору працівників до досліджуваного правоохоронного органу.

Як на нашу думку, відсутня прописана структура центрального апарату і кваліфікаційних вимог до його керівників, а також до директорів територіальних органів. Згідно статті 24 Закону, за поданням конкурсної комісії призначаються керівники та всі без винятку працівники підрозділів внутрішнього контролю центрального апарату і

територіальних органів Державного бюро розслідувань, щодо яких в Законі відсутні будь-які кваліфікаційні критерії (Про Державне бюро розслідувань: Закон України (відомості верховної ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55) / [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/>). На підставі яких вимог і процедур конкурсна комісія повинна відбирати ці кадри? Оперативна діяльність, як і досудове слідство, можуть бути успішними та мати перспективу тільки за умови їх здійснення висококваліфікованими працівниками правоохоронних органів, в даному випадку, Державного бюро розслідувань.

Отже, можна дійти висновку що ряд прогалин і недоліків у законодавстві про Державне бюро розслідувань є причиною скептичного ставлення професійної правничої спільноти до перспектив створення нового органу загалом. Окрім того, ми вважаємо, що явні проблеми з підслідністю, розмежуванням компетенції з іншими правоохоронними органами. Отже, це є серйозним аргументом проти прийняття на себе функцій Директора Державного бюро розслідувань чи його заступника для тих, хто професійно розуміється на проблемі. Також, це негативно вплине на діяльність самого Державного бюро розслідувань.

***Науковий керівник:** старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Нестерчук Лілія Петрівна.*

Невольчук Т. С.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Сучасний етап розвитку Української держави характеризується спрямованістю на відновлення довіри до правоохоронних органів, докорінним реформуванням судової та правоохоронної системи, подоланням корупції. На фоні цих процесів відбувається і перегляд нормативних засад правового статусу державного службовця та співробітника правоохоронного органу зокрема. Адже тільки за умови повного, неухильного, неупередженого та раціонального виконання співробітником правоохоронного органу своїх обов'язків можливе

реальне виконання тих завдань, що покладені законом на відповідний правоохоронний орган. В той же час, законодавець має доволі чітко регулювати питання, що стосуються вимог до співробітників правоохоронних органів, їх прав, обов'язків, обмежень, а також встановлювати юридичну відповідальність за недотримання цих вимог і механізми її реалізації.

Юридична відповідальність традиційно вважається одним із ключових елементів механізму правового регулювання і полягає в обов'язку порушника зазнати примусового державно-владного позбавлення благ психологічного, організаційного і майнового характеру у правовідносинах, що виникають між ним та державою з приводу правопорушення (Скаун О. Ф. Теорія держави і права : (енцикл. курс) : підручник для студентів ВНЗ / О. Ф. Скаун. — 2-ге вид., перероб. і допов. — Харків : Еспада, 2009. С. 604). Її різновидом є дисциплінарна відповідальність, яка настає у разі невиконання або неналежного виконання службових обов'язків відповідно до дисциплінарних статутів і положень, порушень внутрішнього трудового розпорядку, порушення певних встановлених законом заборон та обмежень.

Традиційно поділяють два види дисциплінарної відповідальності: загальну, яка представляє собою порушення трудової дисципліни протягом робочого часу та спеціальну, яка характеризується особливим суб'єктом дисциплінарного проступку, порядком його накладення та оскарженням відповідного рішення.

Закон України «Про Державне бюро розслідувань» доволі обмежено регулює питання, пов'язані із здійсненням дисциплінарного провадження, торкаючись лише організаційних питань (ст. 25, 28 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»). Оскільки відповідно до ч.2 ст. 14 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» служба в ДБР є державною службою особливого характеру, усі інші аспекти притягнення працівника ДБР до дисциплінарної відповідальності повинні регулюватися положеннями Розділу VIII Закону України «Про державну службу».

З огляду на це виникає питання, чи може до співробітників ДБР застосовуватись певні спеціальні види дисциплінарних стягнень, що зумовлені особливим характером державної служби та чи вирізняються дисциплінарні проступки, вчинені працівниками ДБР певною специфікою. У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про державне бюро розслідувань» вказувалось, що на осіб рядового і начальницького складу ДБР поширюватиметься Дисциплінарний статут Національної поліції України з урахуванням особливостей, визначених Законом. В остаточній редакції Закону ця норма відображення не знайшла.

Таким чином, притягнення працівника ДБР до дисциплінарної відповідальності може бути виключно за наявності підстав, визначених ч.2 ст. 65 Закону України «Про державну службу».

Загалом, на підставі системного аналізу положень ст. 68-77 Закону України «Про державну службу» можна виокремити такі стадії дисциплінарного провадження: ініціювання дисциплінарного провадження, формування дисциплінарної справи, розгляд дисциплінарної справи, прийняття рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності та накладення дисциплінарного стягнення.

Нормативна модель організаційно-правового регулювання порядку притягнення працівників ДБР до дисциплінарної відповідальності ґрунтується на загальній тенденції розширення співпраці правоохоронних органів із громадськістю, посилення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, урахування громадської думки, пропозицій громадян та громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень. У Стратегічній програмі діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки вказано, що ДБР діє гласно тією мірою, що не порушує права і свободи людини і громадянина, не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства та законодавства про державну таємницю, а постійний діалог із громадськістю визнано пріоритетом діяльності ДБР (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки // Електронний ресурс. — Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/program_print.pdf).

Відповідно до ч.1 ст. 25 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» для розгляду питань застосування дисциплінарних стягнень до працівників Державного бюро розслідувань утворюється Дисциплінарна комісія у складі п'яти осіб, до складу якої входять три особи, визначені Радою громадського контролю при ДБР.

Рада громадського контролю є консультативно-дорадчим органом, що формується у складі 15 осіб, на засадах відкритого та прозорого конкурсу (ст. 28 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»).

Одразу слід звернути увагу на колізію між положенням ч.1 ст. 25 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» та ч.3 ст. 69 Закону України «Про державну службу», відповідно до якого дисциплінарна комісія повинна діяти у складі не менше шести осіб.

Відповідно до приписів ст. 69 Закону України «Про державну службу» допускається включення до складу дисциплінарної комісії представників громадських об'єднань, втім, наголошено, що вони повинні мати досвід роботи у сфері державного управління, державної служби або за юридичним фахом. При цьому вказується, що кількість представників громадських об'єднань у складі дисциплінарної

комісії може становити не більше двох осіб. Натомість положення ст. 25 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» сформульовані таким чином, що консультативно-дорадчим органом обирається більшість представників Дисциплінарної комісії. Виправданість такого підходу, на нашу думку, є дещо сумнівною.

Вважаємо, що кількісний склад Дисциплінарної комісії ДБР і вигоди до її членів, які визначаються Радою громадського контролю повинні бути уточнені з урахуванням положень ст. 69 Закону України «Про державну службу».

Крім того, із положень ст. 25 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» не достатньо зрозуміло хто призначає інших двох членів Дисциплінарної комісії ДБР. Не вдаючись до наукової полеміки з цього приводу, зазначимо, що враховуючи той факт, що Рада громадського контролю призначає трьох членів комісії із п'яти, дотриматись принципу пропорційності при призначенні її членів за такої нормативної регламентації неможливо. Проте саме цей принцип є основоположним в діяльності дисциплінарних комісій, адже забезпечує виконання ними своїх функцій як незалежного та неупередженого органу.

Прослідковується певна логічна неузгодженість між окремими положеннями ч.2 та ч.3 ст. 25 Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Так у ч.2 вказано, що Дисциплінарна комісія на підставі службового розслідування, що проводиться підрозділом внутрішнього контролю, складає висновок про наявність чи відсутність у діях працівника ДБР дисциплінарного проступку та підстав для його притягнення до дисциплінарної відповідальності з визначенням рекомендованого виду дисциплінарного стягнення. Водночас, у ч.3 зазначено, що рішення про застосування дисциплінарного стягнення приймає Дисциплінарна комісія. Таким чином, складається ситуація, за якої Дисциплінарна комісія сама собі надає рекомендацію щодо оптимального виду дисциплінарного стягнення. Зауважимо, що у ч.3 ст. 73 Закону України «Про державну службу» вказано, що остаточне рішення приймається суб'єктом призначення, а висновок Комісії є рекомендаційним.

За наслідками дисциплінарного провадження до працівника ДБР можуть бути застосовані одне із стягнень, передбачених ст. 66 Закону України «Про державну службу», а саме: 1) зауваження; 2) догана; 3) попередження про неповну службову відповідність; 4) звільнення з посади співробітника ДБР.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що вдосконалення організаційно-правових засад притягнення працівників ДБР до дисциплінарної відповідальності повинно відбуватися у таких напрямках як: визначення спеціальних підстав притягнення підстав притягнення

службовців ДБР до дисциплінарної відповідальності, затвердження Статуту ДБР тощо; чіткого розмежування компетенції між різними суб'єктами притягнення до дисциплінарної відповідальності, порядку ініціювання дисциплінарного провадження; усуненні колізій між Законом України «Про Державне бюро розслідувань» та Законом України «Про державну службу» в частині кількісного складу Дисциплінарної комісії ДБР, а також більш чіткого визначення порядку формування її персонального складу, що забезпечить її діяльність як неупередженого органу.

Науковий керівник:** заступник декана факультету адвокатури з наукової роботи, асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» **Чекмарьова Лариса Юріївна.

Pavlenko V. S.

student of 2nd course of Law College
National University «Odessa Academy of Law»

THE STRUCTURE AND FUNCTIONS OF STATE BUREAU OF INVESTIGATIONS

First of all, I wanted to start by giving the definition of State Bureau of Investigations. It is the central executive body, which carries out law-enforcement activities for the purpose of prevention, detection, termination, disclosure and investigation of crimes attributed to its competence (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.5).

Namely, the mission of the State Bureau of Investigations is to establish justice in society through an independent, comprehensive investigation of crimes in order to bring the perpetrators to justice, in spite of their positions, ties and resources.

Due to this, main functions of the State Bureau of Investigations are prevention, detection, termination or disclosure: terrorist crimes, torture of inhuman management of the representatives of law enforcement agencies, crimes of high rank officials and people holding responsible positions (Presidents, senior government officials, members of Central Election Commission, People's deputies, General Prosecutor's Office, The National Bank, judges, law enforcement, staff of National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, prosecutor's office, etc.).

In this case, the SBI will have the right to the full range of measures from crime prevention to operational and investigative activities.

Interestingly, the office thus takes over some functions of other law enforcement agencies. For example, the General Prosecutor will no longer be involved in crimes that are within the framework of the SBI competence. However, there is one remark: the proceedings opened until November 20, 2017, the GPU can prove to the end, but not in the event that the investigation lasts more than two years. The State Bureau of Investigation will assume all functions of the Military Prosecutor's office and investigators functions of Ministry of Internal Affairs, Security Service of Ukraine and National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, which are within its competence (Державне бюро розслідувань: структура та основні функції [Електронний ресурс] Аналітичний портал. «Слово та діло» — Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2017/11/21/infografika/pravo/derzhavne-byuro-rozsliduvan-struktura-ta-osnovni-funkciiyi>).

Actually, there are some subdivisions prescribed as the structure of the State Bureau of Investigations (Структура [Електронне джерело] / Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/struktura>):

- 1) Subdivisions, that will pre-trial the investigations:
  - First administration of the organization of pre-trial investigations;
  - Second management of the organization of pre-trial investigations;
  - The third management of the organization of pre-trial investigations.
- 2) Operational subdivisions:
  - Support management by operative subdivisions of pre-trial investigations;
  - Operational maintenance and operational-technical measures management;
  - Operational development management;
  - Management of information-analytical intelligence.
- 3) Subdivisions, which provide activity in separate directions:
  - Special Purpose Management;
  - Department of organizational-administrative and analytical support;
  - Management of secret and information protection;
  - Internal control management;
  - Management of activities;
  - Management of international cooperation and external communications;
  - Internal Audit Department;
  - Management of personnel work and civil service;
  - Management of planning and financial activity, accounting, reporting;
  - Patronage Service.

Analyzing the structure of this body, we can make a conclusion about its breadth, which will facilitates the fulfillment of assigned tasks.

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Демечук Марина Олександрівна.

Петрова Н. Д.

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

У зв'язку з тим, що Державне бюро розслідувань (надалі — ДБР) є новелою для системи правоохоронних органів України, на нашу думку, особливого значення набуває нормативно-правова база діяльності цього органу, як підґрунтя його діяльності, а тому вважаємо за необхідним розглянути її більше детально.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», цей правоохоронний орган у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим Законом, іншими законами України, а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі.

Так, Конституція України є Основним законом держави, має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти мають прийматися на її основі та відповідати їй. У зв'язку з тим, що ДБР є правоохоронним органом, особливої уваги заслуговує ст. 17, відповідно до якої забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Щодо Закону України «Про Державне бюро розслідувань», варто відзначити, що він пройшов тривалий та складний шлях прийняття, його було прийнято 12.11.2015 р., а набрав чинності він 01.03.2016 р. Цей Закон визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань.

Ключове місце займає Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державного бюро розслідувань» від 29.01.2016 р.

Окремої уваги заслуговує також Кримінальний процесуальний кодекс України (надалі — КПК України) та інші нормативно-правові акти, наприклад, Порядок проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань від 14 лютого 2018 року № 13.

Проте, як відзначали науковці, суттєва кількість нормативно-правових потребувала внесення змін. Наприклад:

1) Кримінальний процесуальний кодекс у частині уточнення підслідності Державного бюро розслідувань (стаття 216) та врегулювати питання початку діяльності Державного бюро розслідувань;

2) Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» у частині, щодо підрозділів ДБР, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (оперативні, оперативно-технічні, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки);

3) Закон України «Про Державне бюро розслідувань» щодо уточнення підслідності, зміни розташування деяких територіальних управлінь задля належного забезпечення їх роботи, розмежування повноважень конкурсних комісій, визначення розміру оплати праці для оперативних співробітників Бюро — 20 прожиткових мінімумів (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>).

Окрему увагу наголошували на перелік організаційно-розпорядчих документів, які мають бути розроблені та затверджені Директором Бюро, наприклад, щодо порядку проведення відкритого конкурсу на посади до Державного бюро розслідувань, кваліфікаційних вимог та критеріїв професійної придатності для зайняття посад у підрозділах Державного бюро розслідувань, штатного розпису центрального апарату, територіальних органів, спеціальних підрозділів, які входять до складу системи Державного бюро розслідувань та ін.

Науковці також звернули увагу на перелік правових актів, які мають бути погоджені та затверджені Кабінетом Міністрів України. До таких відносять Положення про Раду громадського контролю при Державному бюро розслідувань, Положення про порядок обрання членів Ради громадського контролю при Державному бюро розслідувань, Наказ про затвердження організаційної структури Державного бюро розслідувань (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>).

Отже, у результаті аналізу правового регулювання діяльності ДБР та змін, які необхідно було внести до законодавства, можна зробити висновок, що деякі з них вже вдало втіленні у життя. Незважаючи на це, вважаємо, що правове регулювання організації та діяльності ДБР заслуговує значної уваги і лише з плином часу можна буде зробити висновок щодо якості правового забезпечення діяльності цього органу.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Демечук Марина Олександрівна.*

Пишненко І. Ю.

студентка 1-го курсу факультету підготовки слідчих
Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідувань — новий правоохоронний орган, створений для розслідування злочинів (у тому числі корупційних, не підслідних НАБУ) високопосадовців, суддів, співробітників Національного антикорупційного бюро і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, екс-президентів та членів уряду.

12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне Бюро розслідувань», який визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань. Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року утворено Державне бюро розслідувань. Згідно статті 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», Державне бюро розслідувань (далі — ДБР) є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Розглядаючи структуру ДБР, необхідно звернутись до норм спеціального закону. Так, відповідно до статті 9 Закону України «Про державне бюро розслідувань», систему Державного бюро розслідувань складають центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. У складі Державного бюро розслідувань діють слідчі, оперативні та інші під-

розділи. Гранична чисельність центрального апарату та територіальних управлінь Державного бюро розслідувань становить 1 500 осіб. До складу Центрального апарату Бюро будуть входити 20 управлінь і відділів. Серед них управління: організації досудових розслідувань; внутрішнього контролю; супроводження оперативними підрозділами досудових розслідувань; міжнародного співробітництва та зовнішніх комунікацій; правового забезпечення та інші. (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.10.2015 року — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794-19/page>).

Усього у Державному бюро розслідувань тривають конкурси на 701 посаду. Прийом документів на 27 керівних посад закінчився 2 квітня, а до 11 квітня відбувався прийом документів на 219 посад центрального апарату. Слід відмітити, що у вимогах до кандидатів на посаду слідчого територіального управління за квотою «в» (кандидати, які протягом останнього року не працюють на посаді слідчого в державних органах) відсутні вимоги щодо стажу роботи. Обов'язковою є вимога щодо вищої юридичної освіти. У вимогах до кандидатів на посаду слідчих територіальних управлінь за квотою «в» було вирішено скасувати стаж роботи. (Труба Р. М. про прийом документів до Державного Бюро Розслідувань [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://www.unian.ua/society/10067054-derzhbyuro-rozsliduvan-ogolosilo-konkursi-na>)

Згідно статті 9 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» для забезпечення виконання завдань утворюються такі територіальні управління Державного бюро розслідувань:

1) територіальне управління, розташоване у місті Львові, що поширює свою діяльність на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську області;

2) територіальне управління, розташоване у місті Хмельницькому, що поширює свою діяльність на Вінницьку, Житомирську, Рівненську, Хмельницьку, Чернівецьку області;

3) територіальне управління, розташоване у місті Миколаєві, що поширює свою діяльність на Кіровоградську, Миколаївську, Одеську області;

4) територіальне управління, розташоване у місті Мелітополі, що поширює свою діяльність на Автономну Республіку Крим, Запорізьку, Херсонську області, місто Севастополь;

5) територіальне управління, розташоване у місті Полтаві, що поширює свою діяльність на Дніпропетровську, Полтавську, Сумську, Харківську області;

6) територіальне управління, розташоване у місті Краматорську, що поширює свою діяльність на Донецьку і Луганську області;

7) територіальне управління, розташоване у місті Києві, що поширює свою діяльність на місто Київ, Київську, Черкаську та Чернігівську області.

Територіальні органи Державного бюро розслідувань є юридичними особами, мають самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

Територіальні органи Державного бюро розслідувань діють на підставі положень, що затверджуються Директором Державного бюро розслідувань.

Усього у центральному апараті та семи територіальних управліннях передбачено 383 посади слідчих, з них 152 посади — у центральному апараті та 231 посада — у семи територіальних управліннях. Згідно статті 13 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» директори територіальних органів, керівники підрозділів центрального апарату Державного бюро розслідувань призначаються на посаду та звільняються з посади Директором Державного бюро розслідувань за поданням Конкурсної комісії в порядку, передбаченому частинами другою — одинадцятою статті 11 Закону. Після призначення на посаду директор територіального органу Державного бюро розслідувань зобов'язаний не пізніше 30 днів з дня призначення на посаду підготувати річну програму діяльності територіального органу Державного бюро розслідувань.

Організаційну структуру Державного бюро розслідувань затверджує Директор Державного бюро розслідувань за погодження із Кабінетом Міністрів України, тому слід дослідити повноваження Директора Державного бюро розслідувань.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Директор ДБР має такі повноваження:

1) несе відповідальність за діяльність Державного бюро розслідувань, зокрема законність здійснюваних Державним бюро розслідувань оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, додержання прав і свобод людини і громадянина;

2) організовує роботу Державного бюро розслідувань, визначає обов'язки першого заступника і заступників Директора Державного бюро розслідувань;

3) координує і контролює діяльність центрального апарату та територіальних органів Державного бюро розслідувань;

4) затверджує структуру та штатну чисельність центрального апарату та територіальних органів Державного бюро розслідувань;

5) визначає відповідно до законодавства в межах граничної чисельності переліки посад у центральному апараті та територіальних органах Державного бюро розслідувань, що підлягають заміщенню

особами рядового та начальницького складу, граничних спеціальних звань за цими посадами;

б) вносить на розгляд Президента України подання про відзначення державними нагородами України осіб рядового та начальницького складу, державних службовців та інших працівників Державного бюро розслідувань, а також осіб, які сприяють у виконанні покладених на нього завдань;

7) затверджує Положення про відомчі нагороди (медалі, нагрудні знаки, почесні грамоти тощо) для нагородження осіб рядового та начальницького складу, державних службовців та інших працівників Державного бюро розслідувань, а також осіб, які сприяють у виконанні покладених на нього завдань.

Отже, Державне бюро розслідувань — це новий правоохоронний орган, який сприяє дотриманню справедливості шляхом незалежного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їх посади та статусу у суспільстві. Систему ДБР складатимуть: центральний апарат; територіальні органи з центрами у містах Львів, Хмельницький, Миколаїв, Мелітополь, Полтава, Краматорськ і Київ, спеціальні підрозділи — зокрема, підрозділ фізичного захисту, навчальні та науково-дослідні заклади. При розподілі за територіальним принципом було взято до уваги наступні критерії: приблизно однакова кількість населення а також районів; наявність зручного автомобільного і залізничного сполучення і відносно не значна відстань між обласними центрами цих регіонів.

На нашу думку, створення ДБР має велике значення, адже раніше розслідування злочинів, віднесених до компетенції Державного бюро розслідувань, тимчасово здійснювали органи прокуратури, але зміни, внесені до Кримінально процесуального кодексу та Закону України «Про прокуратуру», передбачають що вона не буде займатися розслідуваннями злочинів, скоєних високопосадовцями. Отже, тепер цю функцію буде виконувати новостворене Державне бюро розслідувань.

Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кісліцина Ірина Олександрівна.

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55).

Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України, який було прийнято в 2012 році, в Україні має діяти Державне бюро розслідувань — правоохоронний орган, в компетенцію якого входить розслідувати кримінальні провадження, в яких задіяні судді, державні службовці, правоохоронці і міністри, а також військові злочини.

При реалізації цих завдань Державне бюро розслідувань буде неухильно дотримуватись принципів: верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Відповідно, захист прав людини та основоположних свобод є пріоритетом під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та проведення досудового розслідування; прозорості та відкритості діяльності Державного бюро розслідувань, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам; політичної нейтральності та позапартійності; єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань (Стратегічна програма діяльності 2017-2022 // Державне бюро розслідувань. — Київ. — 2017. — С. 6).

Погоджуємося із точкою зору, що одним із важливих питань інституційного забезпечення реформування правоохоронних органів є створення Державного бюро розслідувань України — нового органу, до функцій якого має перейти розслідування злочинів, скоєних державними службовцями високого рангу, працівниками правоохоронних органів і суддями. Зазначений орган має бути створений у такій формі, яка забезпечить належний рівень його незалежності, ефективності і професійності (В Україні готуються створити Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.bigmir.net/ukraine/736599-V-Ukraini-gotyutsya-stvoriti-Derjavne-buro-rozslidyvan>)

Цікавим є той факт, що в першій редакції закону про Державне бюро розслідувань зазначалося, що до його повноважень мають входити розслідування тих справ, які здійснюють саме організовані групи. Але вже потім такий напрямок діяльності як протидія організованій злочинності навіть не згадується в списку діяльності бюро.

Наразі багато людей не розуміють для чого взагалі потрібен такий орган державної влади. Щоб пояснити це, слід вказати, що Державне бюро розслідувань покликане встановити справедливість у суспільстві шляхом розслідування злочинів і притягнення винних до відповідальності, незважаючи на їх зв'язки, стан чи посаду у державі.

Закон України «Про Державне бюро розслідувань», прийнятий в 2015 році, набрав чинності в 2016 р., проте повноцінно орган запрацює у 2018 року. На мою думку, цей орган є корисним і необхідним в нашій державі, так як в Україні судові та правоохоронні органи мають працювати і виносити судові рішення незалежно від правлячої влади, а їх рішення мають бути неупередженими та справедливими.

Після Революції гідності і війни, народ України зрозумів, що значить влада для народу і що чиновники, якщо вони не виконують своїх обіцянок і свою роботу, не мають права займати високі посади, вони обрані всього лиш на певний час. Ми не можемо їм довіритися в такому випадку і другий шанс отримати вони вже також не зможуть в умовах сучасного світу.

Отже, підсумовуючи все сказане, можна зробити висновок, що в Україні було б добре, щоб така владна структура, як Державне бюро розслідувань почала функціонувати. І створення такої структури — це дуже важливий етап на шляху формування високорозвиненої правової держави.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Демечук Марина Олександрівна.*

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Обравши шлях євроінтеграції, керівництво нашої держави прийняло рішення щодо реформування системи правоохоронних органів. Одним із важливих кроків у цьому завданні стало створення нового органу влади — Державного бюро розслідувань, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Державне бюро розслідувань — центральний орган виконавчої влади, створення якого було передбачено ще Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. у строк до 20 листопада 2017 р. при вступі до Ради Європи та було частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання.

Верховна Рада України 12 листопада 2015 року прийняла Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який визначив основи правової організації та діяльності цього органу, 14 січня 2016 року закон було підписано Президентом України, а 1 березня 2016 року він набрав законної сили. Очікується, що Державне бюро розслідувань розпочне повноцінну роботу у вересні 2018 року.

Хоча фактично Державне бюро розслідувань було створено нещодавно, проте передумови створення такого органу сформувалися ще багато років тому. Так, варто відзначити, що ще у першій редакції Конституції України, законодавець заклав основу для створення цього органу, визначивши тимчасовість слідчих повноважень органів прокуратури.

Досліджуючи питання історії створення Державного бюро розслідувань, заслуговує на увагу одна з найуспішніших концепцій законопроектів про Державне бюро розслідувань України, яка була внесена до парламенту 1 серпня 2013 року (автор А. А. Кожем'якін). У документі відзначалось, що Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

На Державне бюро розслідування покладалося:

- захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;
- забезпечення швидкого, повного та неупередженого проведення відповідно до законодавства України досудового розслідування у підслідних йому кримінальних правопорушеннях;

• адміністративне провадження у справах, пов'язаних з корупційними правопорушенням (Проект Закону про Державне бюро розслідувань України № 3042 від 01.08.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47988).

Щодо цього законопроекту відзначалася його недосконалість і, як наслідок, його було відхилено та знято з розгляду 03 березня 2014 р.

Наступний законопроект, що став Законом, було подано 12 лютого 2015 р. А. А. Кожем'якіним спільно з групою народних депутатів. Він підтримувався Реанімаційним Пакетом Реформ. В першому читанні законопроект було прийнято за основу 21 травня 2015 року, в цілому — 12 листопада 2015 року. Президент України П. Порошенко підписав Закон у прямому ефірі під час прес-конференції і, як було відзначено раніше, Закон набрав чинності 1 березня 2016 року.

Взагалі, можна відзначити, що створення Державного бюро розслідувань від початку мало тривалий і конфліктний характер. Переважна більшість правників вважає, що Закон містить дискримінаційні вимоги в частині формування слідчих підрозділів, а також ризики порушення незалежності Державного бюро розслідування у зв'язку з визначенням його як центрального органу виконавчої влади, адже тим самим його діяльність буде координуватися урядом. У засобах масової інформації неодноразово висловлювалися побоювання, що кандидатура голови Державного бюро розслідувань буде надмірно залежною від Президента П. Порошенка (Державне бюро розслідувань: чи можлива історія успіху? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://dt.ua/internal/derzhavne-byuro-rozsliduvan-chi-mozhliva-istoriya-uspihu-254239_.html). Проте, вважаємо, що лише з часом можна буде зробити висновки щодо обґрунтованості цих побоювань.

У якості висновку відзначимо, що дослідження розвитку Державного бюро розслідувань, допоможе краще зрозуміти політичні та економічні передумови його створення, порівняти коло повноважень (залежно від законопроектів) та спробувати передбачити позитивні та негативні аспекти діяльності цього органу.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук Марина Олександрівна.*

ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ НА СЛУЖБУ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ ТА ДО ФЕДЕРАЛЬНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У США: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Новостворений орган у правовій системі України — Державне бюро розслідувань (далі — ДБР) наразі знаходиться на шляху розбудови. Вдосконалення його діяльності, а особливо питання прийняття на службу є особливо актуальним. Оскільки, ДБР дуже часто співвідносять з американським Федеральним бюро розслідувань (далі ФБР), являється за можливе дослідження і процедури добору на службу в ФБР та порівняння вищезазначених органів з метою удосконалення української моделі правоохоронного органу за досвідом США.

Такі вчені як Є. Скулиш, В. Цимбалюк, В. Комашко вивчали новелу КПК України — ДБР, аналізуючи його необхідність, проблемні питання створення, функціональність та місце серед державних органів України. М. Вербенський дослідив у своїй роботі підготовку кадрів Федерального бюро розслідувань, що на його думку, запорука успішної протидії організованих і транснаціональних злочинності у США.

ФБР було створене у 1908 році та входить до системи Міністерства юстиції і підпорядковане лише Генеральному прокурору США, натомість український аналогічний державний орган був вперше згаданий у 2012 році у змінах до КПК України. Насамперед, ч. 4 ст. 216 КПК передбачає, що слідчі органів ДБР здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище (Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9-10, № 11-12, № 13. — Ст. 216).

У ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» зазначається що воно є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 6. — Ст.1, 14, 16, 26).

Служба в ДБР є державною службою особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Відповідно, особливий характер зумовлює особливий порядок прийняття на службу та її здійснення.

Законом передбачено, що на службу до ДБР приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку (за контрактом) громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки.

Вимогами до претендентів на посаду ФБР є те що, особа має бути громадянином США, повинна отримати дозвіл від Top Secret-SCI (Sensitive Compartmented Information), у результаті проходження перевірки та повинна дотримуватися політики ФБР про наркотики.

Щоб претендувати на посаду спеціального агента ФБР, заявники повинні відповідати таким мінімальним вимогам на момент подання заявки: бути віком від 23 до 37 років, мати ступінь бакалавра з американського акредитованого коледжу або університету, щонайменше три роки повної професійної роботи, мати дійсні водійські права і шість місяців досвіду водіння, а також пройти іспит з фізичної підготовки (Сайт Федерального бюро розслідувань США. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <https://www.fbijobs.gov/career-paths/special-agents>).

Серед обов'язкових вимог є здача фізичного іспиту. Спеціальні агенти повинні бути психічно та фізично готовими до роботи. ФБР вимагає, щоб кожен заявник проходив Тест фізичної підготовки (PFT) і відповідав потребам зору та слуху. Претендентам пропонується три можливості для перездачі офіційного PFT протягом одного року.

Під час розгляду заявки всі історії хвороби заявника ретельно аналізуються. Кандидати можуть надати медичну інформацію від своїх особистих лікарів. Проте головний лікар ФБР прийме остаточне рішення, виходячи з законодавчих вимог та медичної документації кожного заявника.

Раціональним в американському законодавстві є тотальна перевірка особи на її відповідність до посади з вивченням її соціального статусу, обмеження за віком, водійський стаж і фізична загартованість, детальне медичне обстеження, що беззаперечно можна перейняти як позитивний досвід, проте політика ФБР про наркотики суто американська проблема, і в нашому законодавстві вона була б недо речною.

Призначення на посади у ДБР, крім директорських посад, здійснюються за результатами відкритого конкурсу, що проводиться в порядку, визначеному Директором ДБР та на основі Типового порядку проведення конкурсу, затвердженого Кабінетом Міністрів України (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 6. — Ст.1, 14, 16, 26).

При призначенні на посаду у ДБР особу повідомляють про можливість проведення щодо неї перевірки на добросовісність та моніторингу способу життя. Також до вступу на службу, і не рідше одного разу на рік під час проходження служби працівники ДБР проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа. Обов'язкове підвищення кваліфікації передбачене українським законодавством регулярно, але не рідше одного разу на два роки.

Особливо важливо, що передбачено стажування працівників ДБР. Особи, які не мають досвіду практичної роботи за спеціальністю, проходять обов'язкове стажування строком від шести місяців до одного року.

Що ж до американського добору працівників, всі спеціальні агенти 21 тиждень своєї кар'єри навчаються в Академії ФБР у Кенінго, штат Вірджинія, де вони беруть участь в інтенсивних тренінгах. Навчальний план Академії ФБР також включає в себе інтенсивне навчання фізичної підготовки, оборонної тактики, практичних вправ для застосування та використання вогнепальної зброї (Сайт Федерального бюро розслідувань США. [Електронний ресурс]: — Режим доступу: <https://www.fbijobs.gov/career-paths/special-agents>).

Перш ніж співробітники зможуть розпочати роботу з ФБР, вони повинні пройти інтенсивне фонове дослідження, яке включає в себе поліграф, тест на наркотики, перевірку банківських рахунків, кредитних зобов'язань, а також інтерв'ю з колишніми та нинішніми колегами, сусідами, друзями, викладачами тощо, що охоплюють останній 10 років або з 18-го дня народження.

Можна прослідкувати багато спільного між українським та американським органом: стажування більше ніж півроку, тест на поліграфі, моніторинг способу життя. Практичні заняття застосування вогнепальної зброї для США є надважливим питанням, у зв'язку з правом носити зброю цивільним особам та з правом службовців відкривати вогонь на ураження, проте і в українській практиці було б корисне подібне навчання.

Також слід зазначити про масштабність перевірок американських кандидатів на посаду. Охоплюється величезний проміжок часу, приближених осіб та засоби існування особи. Особливо актуальним являється дослідження банківських рахунків та майна у власності, що рахую було б необхідно для застосування в Україні.

Запорука успіху у боротьбі з кримінальними правопорушеннями міститься у доборі гідних кандидатів та сильній дієвій команді, яка однозначно формується за допомогою дієвих механізмів. Американський підхід відбору демонструє продуманий до деталей набір найкращих претендентів, які однозначно зможуть виконувати свої обов'язки піднімаючи авторитет органу державної влади. Про-

аналізувавши положення українського законодавства у даній сфері, можна сказати про досить високий рівень відбору службовців, проте у зв'язку з формуванням в Україні нового органу необхідно беззаперечно переймати досвід держав з відпрацьованими, дієвими засобами прийняття на службу, як наприклад США.

***Науковий керівник:** декан факультету адвокатури, доцент кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Хижняк Євген Сергійович**.*

Савчук С. О.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

КВОТА ДІЮЧИХ ШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ОДНА ІЗ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

На протязі останніх років корупція в Україні продовжує набирати обертів та перетворюється у системне явище, яке проникає до всієї сфери суспільного життя населення, чинячи при цьому свій негативний вплив та все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий і найбільш дієвий протиправний засіб вирішення будь-яких питань та спонукання до прийняття неправомірних рішень, вчинення аналогічних дій чи бездіяльності. Масштаби поширення корупції продовжують залишатися однією з основних загроз як державній, так і національній безпеці, політичній стабільності та утвердженню верховенства права, а тому пріоритетним напрямом державної антикорупційної політики стала кардинальна зміна підходів до запобігання та протидії корупції, поєднана із удосконаленням національного антикорупційного законодавства та реформуванням правоохоронних органів.

Практично завжди викриттю і розслідуванню злочинів, вчинених представниками органів державної влади та місцевого самоврядування, суду та правоохоронних органів, а також притягненню вказаних осіб до відповідальності чиниться надзвичайно міцний та стійкий супротив, що проявляється як зі сторони винних, так і з боку інших зацікавлених осіб. Зважаючи на високий рівень корумпованості українських посадовців, розслідування та судовий розгляд таких кримінальних проваджень, за виключенням невеликої кількос-

ті так званих найбільш «резонансних», закінчується безрезультатно. Так, одні із корупційних проваджень закриваються за реабілітуючими підставами, в інших, що стосуються вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, винні отримують неспіврозмірні із вчиненим правопорушенням покарання або і взагалі призначаються покарання, не пов'язані із позбавленням волі. Неспроможність, за таких обставин, існуючих органів досудового розслідування здійснювати провадження у кримінальних справах щодо високопосадовців, суддів і працівників правоохоронних органів сприяла прийняттю рішення щодо створення принципово нової і максимально незалежної у своїй діяльності правоохоронної структури.

Реалізацією цього рішення стало прийняття 12 листопада 2015 року Верховною Радою України Закону України «Про Державне Бюро розслідувань», а згодом і постанови Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року. Дані нормативно — правові акти власне і закріпили утворення Державного бюро розслідувань, визначаючи, при цьому, основоположні правові засади його організації та діяльності.

Провідна мета і, навіть, місія Державного бюро розслідувань полягає у досягненні стану справедливості і спокою в суспільстві шляхом забезпечення незалежного, всебічного та повного розслідування одних із найнебезпечніших та «найвпливовіших» злочинів задля притягнення винних до встановленої КК України відповідальності, незважаючи на їх посади, звання, зв'язки та ресурси.

Державне бюро розслідувань — один із «реактивних» державних органів відносно вузького профілю, від якого надалі залежатиме не лише стан боротьби із корупційними злочинами у державі, а й розвиток країни вцілому. Тому й вимоги до цієї установи, як і до усього її персоналу особливі, та пропорційні з відповідальністю, що на них покладена.

Формування складу Державного бюро розслідувань здійснюється за рахунок штатних працівників слідчих підрозділів ГП України та її територіальних підрозділів, відповідних підрозділів Національної поліції, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро та інших органів державної влади, що протидіють злочинності, проте особлива увага приділяється гарантуванню абсолютно інноваційного бачення ситуацій, нестереотипних поглядів та алгоритмів, що можливо забезпечити лише шляхом залучення абсолютно нових працівників, жодним чином не пов'язаних із діяльністю існуючих правоохоронних органів.

Однією із первинно передбачених основоположних засад створення Державного бюро розслідувань є квотний принцип формування підрозділів Бюро.

Відповідно до норм Прикінцевих та Перехідних положень Закону України «Про Державне бюро розслідувань», а саме їхнього 3-го пункту, під час первинного формування підрозділів Державного бюро розслідувань встановлюються і в обов'язковому порядку повинні бути дотримані квоти, згідно з якими особовий склад слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань забезпечується за рахунок:

а) осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих органів прокуратури, у частині, що не перевищує 30 відсотків загальної кількості;

б) осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих в інших правоохоронних структурах, — не більш як на 19 відсотків;

в) відповідаючих загальним вимогам та з відповідним стажем роботи в галузі права іншим особам — понад як на 51 відсоток.

Не залишився поза увагою і особливий порядок формування оперативно-розшукових підрозділів, а також підрозділу внутрішньої безпеки Державного бюро розслідувань. Отож, вказаним Законом України передбачається, що утворення складу даних підрозділів забезпечується за рахунок:

а) осіб, які протягом останнього року обіймали посади в оперативно-розшукових підрозділах, у частці, що не перевищує 40 відсотків від загальної кількості;

б) інших осіб, які відповідають загальним законодавчо визначеним вимогам і мають відповідний профільний стаж роботи в галузі права, — не менш як на 60 відсотків.

Так, наприклад, у звіті директора Державного бюро розслідувань Труби Романа Михайловича, поданого за результатами 2017 року, наведено квоти на посади слідчих, як це передбачено профільним законом, а саме всього в центральному апараті та семи територіальних управліннях передбачено 383 посади слідчих. Із них 186 — для кандидатів з досвідом роботи на посаді слідчих та 197 — для кандидатів з загальним досвідом роботи у галузі права, але без трудового стажу в правоохоронних органах.

Аналізуючи вищевикладені статистичні відомості можна дійти до висновку, що у своїй переважній більшості Державне бюро розслідувань має формуватися за рахунок нових для слідчо-прокурорської системи осіб, які повинні відповідати специфічним вимогам, що висуваються до працівників Бюро, зокрема щодо стажу роботи в галузі права.

Досліджуючи особливості організації та діяльності інших фактично існуючих в Україні органів, що забезпечують контроль над злочинністю та її стримування, можна припустити, що формування Державного бюро розслідувань за квотним принципом з дотриманням передбачених профільними законодавчими актами конкурсних

процедур вплине на виникнення ситуацію, за якої в структурі органу досудового розслідування та його оперативних підрозділів переважатимуть особи без належного і, разом із тим, крайне необхідного досвіду роботи. Звідси постає питання, чи зможуть 51 % слідчих Бюро, які за квотним принципом не мають жодного досвіду роботи у слідчих та оперативних підрозділах правоохоронних органів, прийняти до свого провадження та здійснювати розслідування кримінальних правопорушень, серед яких, в першу чергу, умисні вбивства при обтяжуючих обставинах, військові злочини, злочини, пов'язані із незаконним обігом грошових коштів, в той час, підозрювані/обвинувачені у вчиненні яких, як правило, не лише мають істотні важелі впливу, а й перебувають під вартою? Чи під силу вказаним особам належним чином вивчати десятки (а інколи і сотні) томів кримінальних проваджень та достатньо повно і всебічно провести розслідування проваджень щодо подібних категорій справ, включаючи всі необхідні як гласні, так і негласні слідчі дії.

Дещо більше «підводних каменів» трапляється на шляху формування особового складу оперативно-розшукових підрозділів, адже саме на них покладаються функції щодо віктимологічної профілактики злочинів, виявлення ознак злочинів та їх розкриття, зокрема і у випадках вчинення їх специфічними суб'єктами — злочинними організаціями, запобігання терористичній діяльності, для чого потрібні виключно професіонали найвищого рівня, які неодноразово стикалися із подібними явищами та подіями і в змозі об'єктивно, всебічно проаналізувати ситуацію і вжити необхідні заходи. Вимога щодо прийняття на роботу в Державне бюро розслідувань лише 40 % працюючих впродовж лише останнього року на будь-яких посадах в оперативно — розшукових підрозділах є необґрунтованою з точки зору росту рівня злочинності в державі та системи найпоширеніших територіально та за предметом посягання кримінальних злочинів, вищий щабель яких займають тяжкі та особливо тяжкі правопорушення, пов'язані із посяганням на життя людей зокрема та національну безпеку держава в цілому.

Таким чином, визначені та закріплені профільними законодавчими актами засади формування особового складу Державного бюро розслідувань, серед яких квота діючих штатних працівників, наштовхують на тезу, згідно з якою в нинішніх умовах виконувати першочергово задумані та нормативно покладені на нього функції Бюро буде особливо непросто і без труднощів на початкових етапах його роботи не обійдеться, проте віра ініціаторів створення даного органу спеціального профільного призначення та їх прихильників у абсолютно нові, сповнені амбіційності, рішучості та стійкості особистих переконань кадри, а також гromіздкий досвід роботи хоч і

відносно незначної частки чинних працівників слідчих та оперативних підрозділів дозволяє прогнозувати перспективність новоствореного органу.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Храпенко Олена Олегівна**.*

Сарокіна В. В.

студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРО ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідувань — новостворений правоохоронний орган, метою якого є запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. У своїй діяльності він керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та іншими законами України, нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі.

Досліджуючи проблематику його діяльності особливої уваги заслуговує питання щодо засад його діяльності, тобто ключових, вихідних ідей діяльності органу. Так, ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» закріплює їх певний перелік, до якого належать верховенство права, законність, справедливість, неупередженість, незалежність і персональна відповідальність кожного працівника Державного бюро розслідувань, відкритість та прозорість діяльності органу, політична нейтральність, позапартійність та єдиноначальність (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55). Розглянемо деякі з цих засад окремо.

Відповідно до засади верховенства права, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Ця засада є загальнотеоретичною категорією, невід'ємною для діяльності демократичної, правової держави, закріпленою як на міжнародному (наприклад, Статут Ради Європи, Конвенція про захист прав людини і

основоположних свобод), так і національному рівнях (наприклад, ст. 8 Конституції України).

Законність у найпростішому вигляді розуміють як неухильне дотримання закону. В юридичній літературі термін «законність» розглядають у широкому і вузькому сенсі. У широкому — це неухильне дотримання всіма суб'єктами права законів і підзаконних актів, тобто необхідний державі спосіб поведінки населення. У вузькому — принцип діяльності державного апарату щодо здійснення своїх владних функцій у чітких межах закону, пов'язаних із забезпеченням прав громадян та громадських організацій справедливості; неупередженості (Марушій О. А. Поняття законності та дисципліни в діяльності органів виконавчої влади // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — Юридичні науки. — 2016. — № 845. — С. 133.] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://goo.gl/Y2VUPv>). Беззаперечним є той факт, що і ДБР у своїй діяльності має дотримуватися цієї засади.

Відкритість та прозорість діяльності Державного бюро розслідувань передбачає реалізацію цих засад, перш за все, перед суспільством, наявність демократичного цивільного контролю, підзвітність і підконтрольність Державного бюро розслідувань визначеним законом державним органам. Державне бюро розслідувань діє гласно тією мірою, що не порушує права і свободи людини і громадянина, не суперечить вимогам кримінального процесуального законодавства та законодавства про державну таємницю;

Політична нейтральність і позапартійність передбачає заборону використання Державного бюро розслідувань у партійних, групових чи особистих інтересах.

Щодо останньої засади — єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань, то варто відзначити, що принцип єдиноначальності не заперечує принципу процесуальної самостійності слідчого органу Державного бюро розслідувань.

Розглянувши засади організації та діяльності Державного бюро розслідувань, можна зробити висновок, що вони тісно пов'язані між собою та посилюють дію один одного. Дотримання у діяльності Державного бюро розслідувань всіх вищенаведених засад діяльності буде запорукою реалізації цим органом своїх завдань на високому рівні.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук Марина Олександрівна.*

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ

В умовах становлення України як незалежної, правової та демократичної держави важливим є реформування органів, що здійснюють розслідування злочинів. Дослідження структури та основних функцій Державного бюро розслідувань (далі — ДБР) є надзвичайно актуальним на сьогоднішній день, адже саме зараз здійснюється утворення організаційної структури ДБР та добір кадрів до цього органу.

Відповідно до закону України «Про Державне бюро розслідувань», ДБР — це центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів віднесених до його компетенції.

Державне бюро розслідувань у своїй діяльності керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законами України, а також іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на їх основі.

Створення Державного бюро розслідувань від початку було тривалим і конфліктним. Закон, що набрав чинності 1 березня 2016 року, надав ДБР повноваження розслідувати справи, які досі розслідувала прокуратура. У прокуратури відповідні повноваження припинилися. У зв'язку з цим, суди з 1 березня перестали приймати від слідчих прокуратури будь-які клопотання. Працівник Генеральної прокуратури назвав це «повним колапсом слідства», адже ДБР тоді існувало лише на папері. Втім, Вищий спеціалізований суд надав роз'яснення, що слідчі прокуратури продовжують здійснювати повноваження до початку реального функціонування ДБР.

Кабінет Міністрів України на своєму засіданні 13 грудня 2017 року погодив організаційну структуру Державного бюро розслідувань, яка виглядає наступним чином: 15 управлінь та 4 самостійних відділи центрального апарату, 7 територіальних управлінь, Академія ДБР, Науково-дослідний інститут ДБР.

Слід розглянути організаційну структуру ДБР більш детально. Так, до структури центрального апарату ДБР входять: Керівництво (Директор ДБР і його заступники); Підрозділи, що здійснюють досудове розслідування (Перше управління організації досудових розслідувань, Друге управління організації досудових розслідувань, Третє управління організації досудових розслідувань); Оперативні підрозділи (Управлін-

ня супроводження оперативними підрозділами досудових розслідувань, Управління оперативного забезпечення та оперативно-технічних заходів, Управління оперативних розробок, Управління інформаційно-аналітичної розвідки); Підрозділи, що забезпечують діяльність.

Важливим для розуміння призначення ДБР є дослідження функцій цього органу. Основними функціями, які виконує Державне бюро розслідувань є: запобігання, виявлення, припинення чи розкриття: терористичних злочинів, катування нелюдського поводження з боку представників правоохоронних органів, злочинів посадовців високого рангу та людей, що обіймають відповідальні посади (президентів, вищих державних чиновників, членів ЦВК, народних депутатів, керівництва Генеральної прокуратури, Нацбанку, суддів, правоохоронців, працівників НАБУ, прокуратури, САП тощо). Слід відмітити, що при цьому ДБР має право на весь спектр заходів від попередження злочинів до оперативно-розшукової діяльності.

Цікаво, що ДБР таким чином перебрало на себе деякі функції інших правоохоронних структур. Наприклад, Генеральна прокуратура більше не займається злочинами, що перебуватимуть у межах компетенції ДБР. Тут, щоправда, є одна ремарка: провадження, відкриті до 20 листопада 2017 року, ГПУ може довести до кінця, але не в тому випадку, коли розслідування триває більше двох років. Також Держбюро розслідувань взяло на себе всі функції Військової прокуратури та слідчі функції МВС, СБУ і НАБУ, які перебувають у межах його компетенції.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування таких злочинів:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Отже, досконало дослідивши структуру та основні функції які виконує Держане бюро розслідувань можна зробити такі висновки: ДБР — це один із основних центральних органів виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. ДБР очолює Директор, який здійснює загальне керівництво цим органом. Структура ДБР включає в себе різні структурні елементи, серед яких можна виділити підрозділи, що здійснюють досудове розслідування, оперативні підрозділи та підрозділи, що забезпечують діяльність ДБР. Саме така структура ДБР дозволить виконувати його функції, серед яких головними є запобігання, виявлення, припинення чи розкриття терористичних злочинів, катування нелюдського поводження з боку представників правоохоронних органів, злочинів посадовців високого рангу та людей, що обіймають відповідальні посади.

*Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кіслиця Ірина Олександрівна**.*

Стаднік О. І.

студентка І-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Україна — суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Таке твердження зазначене в статті 1 Основного закону України і є фундаментальним при визначенні принципів, функцій та організаційних основ формування органів держаної влади.

Громадянське суспільство — один з основних елементів становлення демократичної держави, якою формально визначена Україна. За словами відомого німецького державного і політичного діяча Дітмара Штюдеманна, поняття «цивільне або громадянське суспільство» позначає основний принцип демократії: під державою і суспільством мається на увазі співтовариство зрілих громадян, які самі спільно визначають свою долю. Він визначає громадянське суспільство як невід’ємну складову й у той же час головну мету, на досягнен-

ня якої повинна бути спрямована політика держави, що іменується демократичною (Штюдемманн Д. В українській політиці домінують злодії в законі / Д. Штюдемманн / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.dt.ua/POLITICS/-91908.html>).

Поняття «громадянське суспільство» є однією з ключових категорій сучасних наук — соціології, політології, юриспруденції. Однак його концептуальні основи беруть свій початок ще за античності. Уперше термін використав Арістотель, назвавши його «*politike koinonia*». З погляду мислителя, «таке суспільство можливе лише в правильній державі» (Арістотель «*Politica*» / Арістотель. сочинения в 4-х т. Т. 4. Перевод Н. В. Брагинской. Москва: Мысль, 1984). У сучасній науці такий тип держави має назву «правової».

Томас Гоббс стверджував, що саме на основі громадянського суспільства виникає держава з її повноважними інституціями, що «служить охороні громадської спільноти» (Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Томас Гоббс // Гоббс Т. Сочинения в 2 т.; сост., ред. и авт. примеч. В. В. Соколов; пер. с лат. и англ. — Т. 2. — М., Мысль, 1991. — 731 с.). Отже, для забезпечення становлення і розвитку громадського суспільства, яке є виразником інтересів як усіх окремих індивідів, так і народних мас в цілому, у державному апараті мають бути наявні органи, уповноважені здійснювати діяльність з метою забезпечення правопорядку.

На даному етапі в Україні законодавчо закріплено створення центрального органу виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції — Державного бюро розслідувань — (далі — ДБР) (ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: / <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print1509544695193374>).

Відповідно до статті 5 ЗУ, ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або ін-

шими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Державне бюро розслідувань діє на принципах відкритості та прозорості діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю (п. 6 ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print1509544695193374>).

Адам Фергюсон наголошував на тому, що громадянське суспільство має стати таким типом політичного порядку, який захищатиме, удосконалюватиме культуру та «громадських дух» через правові норми, асоціації та певні управлінські структури, які контролюватимуть державну владу та запобігатимуть деспотичному правлінню (Фергюсон А. Досвід історії громадянського суспільства. Досвід історії громадянського суспільства / пер. з англ. І. І. Мюрберг; під ред. М. А. Абрамова. М.: РОССПЕН, 2000. — С. 231.).

Отже Державне бюро розслідувань в Україні займатиметься розкриттям злочинів у «вищих ешелонах влади», що дасть змогу запобігти надмірним зловживанням повноваженнями, тотальній корумпованості, свавілля високопосадовців, що наразі є найбільшим перешкодами на шляху становлення громадянського суспільства, євроінтеграції України. Для цього Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро і Спеціалізована прокуратура у Генеральній прокуратурі України делегують йому частину своїх повноважень. Проте чіткого розмежування компетенцій в Законі так і не зазначено, при тому, що ДБР реалізовує свої функції і відносно вищезазначених органів.

Реалії сьогодення досить чітко виявляють суттєві недоліки та прорахунки законодавців у визначенні положення, функцій та організації ДБР. Процес утворення органу, що мав би зайняти центральне місце у системі органів правопорядку, нажалі, затягнувся на роки. Хоча часом його формального визначення є вересень 2017 року.

Через майже 3 роки значними успіхами можна вважати лише призначення на посаду Директора Державного бюро розслідувань, а зі штатним наповненням, початком роботи органу влади зволікає, очевидно побоюючись опинитися серед основних фігурантів розслідувань.

Отже поки Державне бюро розслідувань в Україні не запрацювало, прокуратура, що передала йому свої повноваження зі здійснення до-

судового слідства, не здійснює тих же повноважень, тим часом в «заторі» лишаються сотні проваджень щодо топ-правопорушників.

***Науковий керівник:** старший викладач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Нестерчук Лілія Петрівна.*

Стась М. Е.

студент 1-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕВНІ НЕДОЛІКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В умовах просування до європейських стандартів проведення досудового розслідування було дуже важливо і необхідно створити новий незалежний державний орган, який би забезпечував ефективне розслідування кримінальних правопорушень. Державне бюро розслідувань можна вважати таким першим незалежним органом досудового розслідування, який намагалися створити в Україні протягом останніх 23 років. Генеральна прокуратура України повинна передати цю частину повноважень та всі справи, які їх стосуються, саме до ДБР, а законом повинна бути забезпечена процесуальна незалежність слідчого, так як вона гарантує всебічність, повноту та неупередженість розслідування.

У нормах Кримінально-процесуального кодексу України, статтях 38, 41, 143, 216 та інших норм цього Кодексу зазначено, що основним функціональним завданням Державного бюро розслідувань буде протидія корупції в органах державної влади, службові особи яких займають особливо відповідальне становище відповідно до ч.1 ст.9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до 1-3 категорій посад, суддями та працівниками правоохоронних органів, а також вчинені службовими особами Національного антикорупційного бюро України (Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>). На перший погляд здається, що лише за цю функцію новий орган можна вже назвати «ефективним, вдалим і гарним», але це далеко не так, адже в різних аспектах діяльності Державного бюро розслідувань можна знайти різні недоліки.

По-перше, однією з найголовніших проблем і недоліків ДБР є те, що йому суперечать різні інші закони. Наприклад, ч. 2 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» суперечить ідеї КПК України, згідно з якою саме слідчі органів Державного бюро розслідувань України будуть здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, яких було вказано у попередньому абзаці. Або ж візьмемо Закон України «Про Службу безпеки України», в якому теж вказані схожі завдання з ДБР. Тобто, як бачимо, інші державні органи «перебирають» на себе завдання і функції Державного бюро розслідувань, тим самим гальмуючи процес його роботи.

По-друге, безумовним недоліком ДБР є те, що більшість посад у цьому органі досудового розслідування будуть займати особи, які не мали досвіду на посадах слідчих і оперативних працівників. Так, у пункті 3 Прикінцевих та Перехідних положень до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» передбачено не зовсім прийнятні принципи формування слідчих підрозділів ДБР, а саме:

- осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих, прокурорів повинно бути не більше ніж 30 %;

- особи, які протягом останнього року обіймали посади слідчих в інших органах державної влади, повинні складати не більше 19 %;

- інших осіб, які мають відповідний стаж роботи в галузі права, повинно бути не менше 51 % (Закон України «Про державне бюро розслідувань» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

З цих норм виходить, що більшість слідчих ДБР не будуть мати будь-якого досвіду слідчої роботи, а інша частина може мати досвід роботи лише 1 рік! Звичайно, в законі передбачена норма, що такі спеціалісти повинні пройти протягом року стажування працівників, але чітко не зрозуміло, як буде проходити це стажування, хто буде їх навчати і на якому рівні.

По-третє, Законом України «Про державне бюро розслідувань» взагалі не передбачено підстав для звільнення директора ДБР і його заступників із займаних посад, а зазначено лише підстави припинення їх повноважень. Більш того, йде мова лише про їх дострокове припинення виконання повноважень, але не зазначені підстави, які пов'язані з неналежним виконанням своїх службових обов'язків, порушення норм закону та основних засад кримінального провадження, а це безумовно може призвести до появи в таких осіб, які не контролюються, почуття безкарності та всюдозволеності, що в наш час спостерігається в поведінці керівників антикорупційних органів (Баганець О. ДБР, НАБУ і ГПУ: проблема

розподілу повноважень // Юридичний вісник України: Загально-національна правова газета — 2017. — 8-14 грудня (№ 49). — С. 10., Шамара О. В. Державне бюро розслідувань як одна із новел Кримінального процесуального кодексу України // Бюлетень Міністерства юстиції України : загальнодержавне науково-практ. Фахове вид. — 2015. — № 5. — С. 131-138).

Отже, розглянувши деякі з недоліків функціонування Державного бюро розслідувань, хочеться підсумувати, що на даний момент його функціонування можливе, але не буде мати того результату, який планували на початку його створення. Для покращення системи роботи ДБР і досягнення ефективних результатів в його діяльності необхідно переробити, а також додати певні положення до Законів України «Про державне бюро розслідувань», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Службу безпеки України» та інших законів про державні органи України, де чітко провести розмежування понять, завдань та функцій, тим самим закріпивши за ДБР, можливо, не так багато, як передбачалося з самого початку, але неповторюваних завдань, щоб цей орган міг показати, що в ньому дійсно є потреба. І, звичайно, потрібно змінити деякі положення щодо особового складу співробітників ДБР, посиливши умови конкурсного відбору і надавши перевагу особам, які займали схожі посади в інших державних органах. Маємо надію, що колись Державне бюро розслідувань буде повністю вдосконалено і буде працювати на благо народу України.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент Іскендеров Ельчин Фірдовсі огли.*

Усович З. И.

студентка 3-го курсу Юридического колледжа
Национального университета «Одесская юридическая академия»

ГОСУДАРСТВЕННОЕ БЮРО РАССЛЕДОВАНИЙ: ПОРЯДОК ФОРМИРОВАНИЯ И ФУНКЦИИ

Судебно-правовая реформа, которая сейчас происходит в Украине, предусматривает существенные изменения в системе правоохранных органов. Создаются новые органы и уточняются полномочия уже существующих. Идея создания единого органа, на которые

будет возлагаться функция досудебного расследования большинства уголовных правонарушений неоднократно возникала в юридических кругах, однако, только в последние годы начала реализовываться на практике.

Так, Верховная Рада Украины приняла решение о создании Государственного бюро расследований (далее — ГБР) в ноябре 2015 года. С этого времени так же был принят Закон Украины «Про государственное бюро расследований» и назначен на должность руководитель ГБР и его первый заместитель. В данный момент идёт активный процесс создания ведомства, которое будет заниматься расследованием уголовных производств, в которых фигурируют правоохранители, судьи и служащие высоких рангов. Что касается преступлений, которые будут подведомственные этому органу, то в соответствии с Законом, ГБР является органом досудебного расследования (осуществляет дознание и досудебное следствие). Должностные лица следственных подразделений ГБР — следователи.

К основными функциями, которые будет выполнять ГБР, станут предотвращение, выявление, пресечение или раскрытие: террористических преступлений, пыток, бесчеловечного обращения со стороны представителей правоохранительных органов, преступлений должностных лиц высокого ранга и людей, занимающих ответственные должности (президентов, высших государственных чиновников, членов ЦИК, народных депутатов, руководства Генеральной прокуратуры, Нацбанка, судей, правоохранителей, работников НАБУ, прокуратуры, САП и т. д.) (О Государственном бюро расследований: Закон Украины от 12.10.2015 года) — [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794-19/page>).

Следует подчеркнуть, что ГБР возьмет на себя некоторые функции других правоохранительных структур. Например, Генеральная прокуратура больше не будет заниматься преступлениями, которые будут находиться в пределах компетенции ГБР. Все производства, которые были подследственны Генеральной прокуратуре, после 20 ноября 2017 года, должны были перейти к ГБР. Но увы, ведомство все ещё не функционирует, и все производства остаются за ГПУ. Так же, следует подметить, что ГБР возьмёт на себя все функции Военной Прокуратуры и следственные функции МВД, СБУ и НАБУ, которые будут находиться в пределах его компетенции.

К компетенции ГБР принадлежат наиболее опасные преступления: преступных организаций, связанные с терроризмом, особо тяжкие насильственные преступления, а также — преступления со специфическими субъектами: пытки и смежные с этим преступления, совершенные следователями органов внутренних дел, службы безопасности, НАБУ, прокурорами, и также коррупционные престу-

пления, совершенные работниками САП и НАБУ, и военные преступления, совершенные военнослужащими.

Кроме того, на ГБР также возлагается предотвращение организованной преступной деятельности, террористических и других особо тяжких преступлений, выявление таких преступлений, как пытки и коррупционные преступления, совершенных следователями и прокурорами.

В структуру ГБР войдет центральный аппарат, территориальные подразделений, спецподразделений, учебные и научно-исследовательские заведения. Работать в бюро будут следователи, оперативные работники, криминалисты. Более того, служба в ГБР классифицируется как госслужба «особого рода» и служить там смогут только те, кто пройдет все проверки физической формы и обойдет возрастные ограничения. Раз в два года сотрудники должны проходить обязательное повышение квалификации.

Что касается проведения конкурса на должность в ГБР, то конкурс проводится конкурсной комиссией в составе пяти человек, из которых не менее трех являются представителями ГБР. Ко вниманию принимаются личностные, моральные, деловые и профессиональные данные, а также состояние здоровья, которое позволяет эффективно выполнять соответствующие служебные обязанности. Помимо установленного перечня документов, можно подавать дополнительную информацию о своем образовании, опыте работы, профессиональном уровне и репутации, мотивационное письмо. Кандидаты, документы которых соответствуют установленным требованиям, допускаются к квалификационному экзамену и, после успешной сдачи экзамена, к собеседованию.

В данный момент руководитель ведомства и его заместитель определили штат сотрудников ГБР в размере полторы тысячи человек. В данный момент полностью штат не был сформирован из-за отсутствия нужного количества человек. Это одна из причин не функционирования ГБР сейчас. Конкурс на занятия вакантных должностей в ГБР длится сейчас и должен завершиться в ближайшие месяцы, так как с 1 сентября ГБР должно начать выполнять возложенные на него функции в полном объеме.

***Научный руководитель:** ассистент кафедры организации судебных, правоохранительных органов и адвокатуры Национального университета «Одесская юридическая академия», кандидат юридических наук **Кислицына Ирина Александровна**.*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОБОРУ КАДРІВ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідувань — новий правоохоронний орган, створення якого передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання.

12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне Бюро розслідувань», який визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань. Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року утворено Державне бюро розслідувань.

В даний час відбувається конкурс для зайняття вакантних посад у Державному бюро розслідувань, кандидати подали заяви з необхідним переліком документів та проходять тестування.

Керівний склад ДБР вже сформований, проте існує нагальна необхідність у доборі слідчих, працівників оперативних підрозділів, управлінь спеціального призначення та внутрішнього контролю. На ці посади можуть бути призначені люди, які працювали в інших правоохоронних органах, мають спеціальні звання та, відповідно, отримують за них доплати (Фросевич Л. Державне бюро розслідувань розпочало набір кадрів. — Український репортер: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrreporter.com.ua/suspilstvo/derzhavne-byuro-rozsliduvan-rozpochalo-nabir-kadriv.html>).

Водночас керівництво ДБР стверджує, що є певна проблема. Якщо такі кандидати переможуть у конкурсі, то вони будуть належати до категорії державних службовців, а не осіб рядового чи начальницького складу, адже чинний закон не визначив для них спеціальних звань. Це — один із багатьох недоліків профільного закону, який необхідно виправити.

Порядок проведення конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1069, визначає механізм проведення відкритого конкурсу для призначення на посади у центральному апараті Державного бюро розслідувань та його територіальних органах.

Необхідно підкреслити, що на зайняття посад в Державному бюро розслідувань, що пов'язані зі здійсненням оперативно-розшукової діяльності та державною таємницею, конкурс проводиться з ураху-

ванням особливостей проведення закритого конкурсу, пов'язаних з питаннями державної таємниці, що передбачені Порядком проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 року № 246.

Загальні вимоги до кандидатів на службу до Державного бюро розслідувань також встановлені у законодавстві. Так, на службу до Державного бюро розслідувань приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку (за контрактом) громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнями та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки (Про затвердження Типового порядку проведення відкритого конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1069 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1069-2017-п/paran11#n11>).

Важливим є те, що кваліфікаційні вимоги та критерії професійної придатності для зайняття посад у Бюро затверджуються безпосередньо Директором Державного бюро розслідувань.

Не менш важливим для проведення конкурсу є перелік випадків, коли особи не можуть брати участь у конкурсі до Державного бюро розслідувань. Так, не допускаються до участі у конкурсі особи, які: 1) за рішенням суду визнані недієздатними або обмежені у цивільній дієздатності; 2) мають судимість за вчинення злочину, не погашену або не зняту в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або протягом останнього року притягувалися до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією; 3) особа, яка є державним службовцем або посадовою особою органу місцевого самоврядування, є членом політичної партії, є народним депутатом України або депутатом місцевої ради.

Досить детально регламентований порядок проведення конкурсу до Державного бюро розслідувань, який проводиться поетапно і включає в себе:

- 1) оголошення про проведення конкурсу;
- 2) прийняття та розгляд поданих документів для участі в конкурсі;
- 3) кваліфікаційний іспит;
- 4) психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа;
- 5) співбесіду;
- 6) визначення переможців конкурсу.

На нашу думку, такий порядок проведення конкурсу вбачається дуже ефективним. Прогалин у законодавчому регулюванні цього питання майже немає. Отже, ефективність роботи Державного бюро

розслідувань буде залежати від того, наскільки об'єктивно будуть оцінені результати кваліфікаційного іспиту, психофізіологічного дослідження кандидатів на вакантні посади, а також неупередженість під час співбесіди. Підсумки конкурсу та початок роботи Державного бюро розслідувань ми зможемо побачити найближчим часом, сподіваємось, що Державне бюро розслідувань зможе виправдати очікування, які на нього покладаються.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кіслиця Ірина Олександрівна**.*

Хонько А. О.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТАТУС ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

Сьогодні в Україні триває процес інтеграції до Європейського Союзу, що вимагає вирішення цілого ряду актуальних проблем в правотворчій та правозастосовчій сферах. Однією з таких проблем є високий рівень правопорушень, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці, що значно сповільнює соціальний та економічний розвиток країни. Вирішення даного питання потребує створення спеціального органу з відповідними повноваженнями.

Якщо звернутися до історичного аспекту даного питання, то можна побачити, що започаткування інституту, практичним завданням якого є здійснення дізнання та досудового слідства кримінальних правопорушень, що вчинені високопосадовцями, неодноразово планувалося.

Перша спроба була втілена в Указі Президента України «Про Національне бюро розслідувань України», який був прийнятий 24 квітня 1997 року. Втім невдовзі його основні норми щодо складу НБР, граничної кількості робітників і штатного розпису, а також положення щодо процедури призначення працівників НБР та підлеглості керівника бюро, рішенням Конституційного Суду України були оголошені не конституційними. (Рішення КСУ № 10-рп / 98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-98>)

У 2005 року Президент України Віктор Ющенко організував робочу групу з підготовки концепції формування та функціонування Нацбюро. Це була друга спроба створити спеціалізований інститут. Проте новоутворена робоча група, з невідомих причин не прийнялася за виконання покладених на неї обов'язків. У 2008 Президент видав указ, яким зупинив роботу даної законотворчої групи.

І тільки в 2012 році з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України було покладено початок формування спеціалізованого органу з функціями дізнання та досудового слідства кримінальних протиправних діянь. (Нахмедова А., Павич І. ДБР: крок вперед чи повернення до невдалих спроб [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tema.in.ua/article/9617.html>)

Першого березня 2016 року вступив в дію Закон України «Про Державне бюро розслідувань», що був направлений на реалізацію деяких норм Кримінального процесуального кодексу, відповідно до якого окремі положення (а саме: частина 4 статті 216, яка передбачає підслідність справ ДБР) починають діяти з моменту створення Державного бюро розслідувань. Цим документом визначено правовий статус, основи організації та діяльності ДБР. (КПК України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran4150—n4150>)

Аналізуючи даний нормативно-правовий акт можна зустріти певну невідповідність окремих його норм Конституції України, зокрема щодо правомірності присвоєння ДБР спеціального статусу. Фактично, головний закон нашої держави не передбачає наявності в державному механізмі органів державної виконавчої влади зі спеціальним статусом, на які покладалися б аналогічні обов'язки за межами системи органів виконавчої влади.

Орім того, до компетенції Верховної Ради України не належить утворення органів виконавчої влади. Даним правом користується Кабінет Міністрів України згідно з пунктом 9-1 статті 116 Конституції України. (Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page3>)

Це засвідчує у своєму висновку Конституційний суд України. 2 березня 1999 року ним було ухвалене рішення, у відповідності з яким, законами можуть регулюватися проблеми, розв'язання яких відповідно до Конституції України не належить до повноважень інших органів державної влади або органів місцевого самоврядування. (Рішення КСУ № 2-рп / 99 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-99>)

Привертає увагу й те, що, у першій статті Закону України «Про державне бюро розслідувань» даний орган визначено як центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання по ви-

конанню правоохоронних функцій з метою попередження, викриття, припинення, розкриття та розслідування кримінально протиправних діянь, що віднесені до його компетенції. І ні про який особливий (спеціальний) статус ДБР нічого не вказано. (Закон України «Про державне бюро розслідувань» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19>

Якщо порівняти закони та Постанови КМУ, що затверджують правовий статус інших центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, таких як Фонд держмайна, Антимонопольний комітет, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державний комітет телебачення та радіомовлення України, то можна побачити, що саме в перших статтях даних актів закріплюється спеціальний статус цих інститутів. На відміну від них в Законі України «Про ДБР» про спеціальний статус згадується лише в пункті 2 частини 1 статті 4 Закону, де вказано, що незалежність ДБР від неправомірного втручання у його діяльність гарантується, серед іншого, спеціальним статусом цього органу. Отже, незрозуміло, чи надано Законом Державному бюро розслідувань спеціальний статус? (Андрійченко Н. С., Ільченко О. В. Актуальні питання створення та діяльності ДБР України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/41635/1/andriuchenko.pdf>)

Якщо дослідити правову природу органів державної влади зі спеціальним статусом, що належать до виконавчої гілки влади, то можна виокремити основні їх ознаки: властива тільки їм компетенція, особливі правовідносини з вищими органами виконавчої влади, процедуру створення, реорганізації та ліквідації, а також порядок обрання на посаду та звільнення з посади керівників цих органів. Тому, проаналізувавши за цими критеріями закон про який йде мова бачимо, що порядок утворення органу, обрання та звільнення з посади керівників цього органу відмінне від інших центральних органів виконавчої влади. А головною відмінною ознакою є спеціальна компетенція ДБР. (Бусол О. Конституційні проблеми спеціального статусу ДБР в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2260:konstitutsijni-problemi-spetsialnogo-statusu-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350)

В законі що визначає правовий статус ДБР використана складна конструкція цього інституту я: «центральный орган виконавчої влади + орган з правоохоронними функціями + орган зі спеціальним статусом». Така модель передбачає наявність в ДБР досить широких повноважень, однак, одночасно, це може спричинити неефективну діяльність даного державного органу.

Отже, можна стверджувати про невизначеність до кінця правового статусу ДБР в законодавстві, що може викликати співпадіння його завдань і повноважень з іншими органами виконавчої влади та не-ефективного виконання обов'язків, що держава покладає на нього. Тому необхідно ввести відповідні доповнення до Конституції України та закріпити спеціальний статус в статті 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», яка визначає правовий статус даного органу.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук Храпенко Олена Олегівна.*

Цар М. І.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВО- КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РАДИ ПРИ ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Протягом всього часу існування незалежної України, були сумніви щодо створення Державного бюро розслідувань, і, у свою чергу, це породжувало дискусію серед фахівців, як теоретиків так і практиків.

На законодавчому рівні вимога щодо створення Державного бюро розслідувань з'явилась відповідно до прийняття у квітні 2012 року, на той час ще нового Кримінального процесуального кодексу України.

Серед представників влади та правоохоронних органів, а також пересічних громадян не було єдиної думки щодо необхідності та доцільності створення нового правоохоронного органу, діяльність якого, насамперед, спрямована на протидію корупції та розслідування інших злочинів, що вчиняються високопосадовцями, суддями та співробітниками правоохоронних органів.

У зв'язку з негативною тенденцією поширення корупційних схем в Україні, основним напрямом державної антикорупційної політики стала кардинальна зміна підходів до протидії цим корупційним схемам, пов'язана із удосконаленням національного антикорупційного законодавства та реформуванням правоохоронних органів.

Як наслідок, 12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне Бюро розслідувань», який

визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань (Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>). Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року утворено Державне бюро розслідувань (Про утворення Державного бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лютого 2016 р. № № 127 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/127-2016- %D0 %BF](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/127-2016-%D0%BF)).

Нещодавно при Державному бюро розслідувань створили Науково-консультативну Раду, яка буде готувати глобальні зміни до законів, пов'язаних із сферою діяльності Державного бюро розслідувань. У Міністерстві юстиції України від 7 березня 2018 р. зареєстровано за № 276/31728 Положення про Науково-консультативну раду при Державному бюро розслідувань (Про створення Науково-консультативної ради при Державному бюро розслідувань: Наказ, Положення від 23.02.2018 № 16 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0276-18>).

Науково-консультативна Рада, як зазначено в Положенні, є постійно діючим консультативно-дорадчим органом, утвореним з ціллю надання рекомендацій, висновків та пропозицій з основних питань діяльності Державного бюро розслідувань, підготовка яких потребує наукового забезпечення. Тобто знань висококваліфікованих фахівців.

До головних завдань Ради відносяться:

1) вивчення проблемних питань, що належать до повноважень Державного бюро розслідувань;

2) надання рекомендацій, висновків та пропозицій з основних питань діяльності Державного бюро розслідувань відповідно до його повноважень;

3) участь у підготовці проектів нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності шляхом надання пропозицій до проектів нормативно-правових актів, що надходять від інших державних органів, щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

4) участь у визначенні способів та механізмів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації повноважень Державного бюро розслідувань;

5) підготовка рекомендацій, висновків та пропозицій під час розробки методик розслідування окремих видів злочинів, розслідування яких віднесено до підслідності Державного бюро розслідувань.

Відповідно до покладених завдань, у своїй діяльності Науково-консультативна Рада:

1)вивчає статистичні дані щодо результатів діяльності Державного бюро розслідувань;

2)проводить аналіз причин виникнення проблемних питань, що належать до повноважень Державного бюро розслідувань;

3)проводить аналіз результатів взаємодії Державного бюро розслідувань з іншими правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань виконання повноважень Державного бюро розслідувань;

4)проводить аналіз нормативно-правових актів, які регламентують діяльність Державного бюро розслідувань;

5)бере участь у підготовці проєктів нормативно-правових актів у сфері запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань;

6)розробляє рекомендації, висновки та пропозиції щодо діяльності Державного бюро розслідувань (у разі потреби);

7)подає Директору Державного бюро розслідувань розроблені за результатами своєї роботи рекомендації, висновки та пропозиції з питань забезпечення діяльності Державного бюро розслідувань;

8)виконує розгляд інших питань діяльності Державного бюро розслідувань, підготовка яких потребує наукового забезпечення.

Рада утворюється у складі голови Ради, його заступника, секретаря та членів Ради, які беруть участь у її роботі на громадських засадах. Персональний склад Ради затверджує Директор Державного бюро розслідувань. Рада утворюється із числа висококваліфікованих фахівців у галузі права в кількості, яка забезпечує виконання Радою покладених на неї завдань. Членом Ради може бути фахівець, який має науковий ступінь, почесне звання «Заслужений юрист України» та/або має досвід роботи у галузі права. Члени Ради призначаються строком на два роки. Повноваження члена Ради можуть бути припинені за рішенням Директора Бюро.

Складовою частиною Науково-консультативної Ради є 23 фахівці в галузі права. 16 травня 2018 року відбулося перше засідання Ради, на якій було обрано Голову, заступника та секретаря Ради, а також погоджено план роботи Науково-консультативної Ради на 2018 рік. Ефективність діяльності Науково-консультативної Ради ми побачимо вже зовсім скоро.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук Храпенко Олена Олегівна.*

Чайка А. В.

студентка 1-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ВПЛИВУ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 лютого 2016 року було вирішено створити новий орган виконавчої влади — Державне бюро розслідувань. Тож в Україні даний орган функціонує порівняно недовго. Функціонування даної інстанції є досить дискусійним питанням. По перше, серед науковців постало питання щодо потреби у створенні такого органу. Адже в українській правоохоронній системі наявна достатня кількість органів, що виконують функції боротьби з високопосадовою злочинністю та корупцією. По-друге, постало питання щодо незалежності і самостійності ДБР у своїй діяльності та відсутності вказівок від більш впливових організаційних структур. Адже втручання різними політичними силами у розгляд справ судів і тиск на суддів є досить поширеною проблемою сучасної правової системи.

Варто відзначити, що подібний орган успішно функціонує у багатьох зарубіжних країнах, наприклад у США (діє Федеральне Бюро розслідувань Сполучених Штатів Америки, яке є кримінальним слідчим органом починаючи з 1906 року). Існує точка зору, що ДБР в Україні було створене саме за аналогією ФБР Сполучених Штатів. Додатковим прикладом впливу політики є вплив зовнішньої політики. Наприклад, виникнення напруги у відносинах з Російською Федерацією вплинуло на реформування пострадянської системи правоохоронних органів. Так, в радянській правоохоронній системі функції слідства, обвинувачення та представництва у суді виконувалися прокуратурою. У зв'язку з тим, що Україна обрала шлях євроінтеграції, однією із головних вимог на шляху до якого стало розмежування функцій прокуратури, тобто звуження її повноважень (ЦРУ. Чи стане ДБР черговою брехнею політиків про «чесність» / 24 Канал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=6yEVbsOys6U>).

Як відомо, 14 січня 2016 р. Президент України підписав Закон України «Про Державне бюро розслідувань», а вже 10 травня цього ж року конкурсна комісія розпочала приймати документи кандидатів на посаду директора ДБР. Таким чином, ми бачимо, як зовнішні політичні орієнтири можуть впливати на судову систему.

Також, досліджуючи цілі та завдання ДБР, можна дійти висновку щодо можливості суперечності повноважень. Проте, Голова ДБР

Роман Труба стверджує, що проблем із розподілом повноважень між різними правоохоронними органами бути не повинно, та наголошує, що все достатньо чітко визначено законодавством: якщо мова йде про отримання незаконної винагороди — це розслідує НАБУ, всі ж інші злочини, що стосуються правопорушень вищих посадовців розслідує ДБР.

Згідно із Законом України «Про Державне бюро розслідувань» незалежність органу гарантується спеціальним статусом Державного бюро розслідувань (Про державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55). Проте, в такому разі можемо спостерігати юридичну колізію у законодавстві. Адже Конституцією України не передбачено існування у державному механізмі виконавчих органів із спеціальним статусом. Так само як не передбачено права Верховної Ради створювати виконавчі органи. Якщо ДБР має спеціальний статус, який гарантується Законом України «Про Державне бюро розслідувань», то необхідно зробити певні зміни в Основному законі України. Тож питання про наявність спеціального статусу ДБР залишається відкритим.

Отже, підхід до створення ДБР, виходячи з Закону України «Про Державне бюро розслідувань» можна вважати правильним та необхідним. Звичайно існує багато неточностей та непорозумінь, але слід враховувати що ДБР тільки розпочинає свою діяльність. Будемо сподіватися, що до вересня 2018 року Державне бюро розслідувань повноцінно запрацює, на засадах неупередженості, справедливості, законності, відкритості та прозорості діяльності — так, як це передбачено Законом.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Демечук Марина Олександрівна.*

Чирка Т. В.

студентка 1-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Високий рівень корупції у державі, мало ефективність антикорупційної діяльності державних структур, поширення правового нігілізму серед населення негативно впливають на довіру суспільства до за-

ходів, що вживаються владою у сфері протидії корупції. Пропозиції щодо створення Державного бюро розслідувань викликала чимало сумнівів та суперечок. З огляду на відсутність чітко визначених повноважень, місця і ролі ДБР серед інших правоохоронних структур зазначені питання потребують дослідження (Скулиш Є. Д. Проблемні питання створення Державного бюро розслідувань / Є. Д. Скулиш // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2013. — № 2 (30). — С. 60).

Державне бюро розслідувань виступає центральним органом виконавчої влади, даний орган здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, розслідування, припинення та розкриття злочинів, віднесених до його компетенції. Ідеологією органу є те, що він розслідує кримінальні провадження, в яких задіяні судді і найвищі службовці, правоохоронці тощо. Закон України про Державне бюро розслідувань прийнятий 12 листопада 2015, підписаний Президентом 14 січня 2016, набрав чинності 1 березня 2016 року. Даний орган у своїй діяльності керується Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», міжнародними договорами та іншими нормативно-правовими актами.

Державне бюро розслідувань діє на таких правових засадах як : верховенство права, законність, справедливість, неупередженість, незалежність і персональна відповідальність, відкритість та прозорість, політична нейтральність та позапартійність, єдиноначальність у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань повинне запобігати, виявляти, розкривати і розслідувати злочини скоєні службовими особами, які займають відповідальне становище в державі, також особами, які відносяться до першої — третьої категорій посад державної служби, працівниками правоохоронних органів та суддями, крім випадків, коли ці злочини відносяться до компетенції детективів Національного антикорупційного бюро України. Орган повинен розслідувати злочини вчинені працівниками Національного антикорупційного бюро України та злочинів проти встановленого порядку несення військової служби, простими словами — військових злочинів, крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України (Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII «Про Державне бюро розслідувань» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

Відповідно до Статті 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» даний орган має безліч повноважень. Відповідно до покладених на нього завдань реалізує та формує державну політику у

сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України. Аналізує інформацію про причини та умови прояву організованої злочинності та інших видів злочинності. Орган здійснює досудове розслідування та оперативно — розшукову діяльність злочинів віднесених до компетенції ДБР. Має право використовувати гласних та негласних позаштатних та штатних працівників, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні і розслідуванні злочинів. Проводить заходи щодо повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, отриманих внаслідок вчинення злочинів, з цього ж розробляє пропозиції до проектів міжнародних договорів України та спостерігає над дотриманням і виконанням зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України.

Представники Державного бюро розслідувань можуть отримувати інформацію необхідну у розслідуванні злочинів. Орган має право отримувати інформацію і з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, банків даних та реєстрів, адміністратором яких є органи місцевого самоврядування, або органи державної влади, у тому числі інформацію з обмеженим доступом. Державне бюро розслідувань використовує таку інформацію з дотриманням законодавства про захист персональних даних. Після надання запиту, інформація повинна надатись протягом трьох днів, а в разі неможливості протягом десятиденного строку (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>).

Працівники мають право проводити фотографування, аудіо- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, взятих під варту. Використовувати транспортні засоби фізичних та юридичних осіб, щоб проїхати до місця події, переслідувати чи затримати особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, а також щоб доставити до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують екстреної медичної допомоги. На працівників, які здійснюють свої обов'язки у складі оперативних підрозділів чи слідчих, поширюються також обов'язки та права, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Ефективність роботи органу з питань виконання покладених на Бюро завдань буде оцінюватись по кількості заяв і повідомлень про злочини, кількості оперативно-розшукових проваджень та їх результативності, обсягу, складності та категорій кримінальних справ, кількістю осіб, стосовно яких складено обвинувальні акти, кількість осіб, стосовно яких набрав законної сили обвинувальний вирок суду щодо вчинення ними злочинів, віднесених до підслідності Бюро.

Оцінкою управління Державного Бюро Розслідувань виступає результат взаємодії бюро з іншими правоохоронними та державними органами, якісна характеристика штабу Бюро. Критеріями ефективності діяльності Бюро з питань запобігання корупції є оперативність наглядової діяльності підрозділу внутрішнього контролю, притягнення винних до відповідальності. Щодо оцінки діяльності Бюро з питань забезпечення законності, справедливості, неупередженості : заходів реагуванням щодо усунення порушень законів, причин та умов, що їм сприяли.

Інформування державної влади та населення про стан законності Бюро, заходи щодо їх зміцнення, показують ефективність діяльності Бюро із забезпечення принципу прозорості та відкритості.

Своєчасність реагування на порушення законності під час виконання завдань покладених на ДБР та вживання заходів щодо недопущення порушення прав і свобод людини демонструють ефективність діяльності Бюро з питань забезпечення дотримання у своїй діяльності принципу верховенства права.

Отже, створення державного бюро розслідувань це ще один крок на встановлення справедливості у суспільстві шляхом всебічного та незалежного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси.

Концептуальним завданням щодо створення ДБР є те, щоб вивести з органів прокуратури України функцію досудового слідства і перекласти розслідування цих категорій посадових злочинів на ДБР, процесуальне керівництво над яким здійснюватиме прокуратура України.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент Селезньов Владислав Анатолійович.*

Шевченко Я. М.

студентка 1-го курсу факультету підготовки слідчих
Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОРЯДОК ДОБОРУ КАДРІВ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

На сьогодні, коли ми — українці стоїмо на шляху до удосконалення та реформування нашої правової держави, неабияким актуальним є питання організаційно-правових проблем формування та діяльності Державного бюро розслідувань.

Для того, щоб розкрити порядок добору до Державного бюро розслідувань (далі — ДБР), необхідно почати з того, що ж саме представляє собою державне бюро розслідувань. Відповідно до законодавства України, ДБР — це центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Основними засадами організації та діяльності ДБР є: 1) верховенство права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; 2) законність; 3) справедливість; 4) неупередженість; 5) незалежність і персональна відповідальність кожного працівника Державного бюро розслідувань; 6) відкритість та прозорість діяльності Державного бюро розслідувань для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітність і підконтрольність визначеним законом державним органам; 7) політична нейтральність і позапартійність; 8) єдиноначальність у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень Державного бюро розслідувань (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794-VIII — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19/stru/paran211#n211>).

Щодо служби у Державному бюро розслідувань можна сказати наступне. Служба у Державному бюро розслідувань є державною службою та має особливий характер. Цей характер полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Законодавство України також передбачає, що час проходження служби в ДБР зараховується до страхового стажу, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

На службу до Державного бюро розслідувань приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку громадяни України, які

спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги та критерії професійної придатності для зайняття посад затверджуються Директором Державного бюро розслідувань. Також, призначення на посади у Державному бюро розслідувань здійснюється за результатами відкритого конкурсу, що проводиться в порядку, визначеному Директором Державного бюро розслідувань на основі Постанови «Про затвердження Типового порядку проведення відкритого конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань», яку затвердив Кабінет Міністрів України 20 грудня 2017 року.

Конкурс на зайняття посади у ДБР включає в себе п'ять послідовних етапів.

Перший етап — це оголошення конкурсу на посаду. Рішення про проведення конкурсу оголошує Директор Державного бюро розслідувань не пізніше ніж за 15 робочих днів до початку конкурсу. Відповідна інформація одразу ж з'являється на офіційному веб-сайті ДБР. Оголошення про проведення конкурсу може бути додатково оприлюднено в друкованих засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження з метою поширення інформації про вакантні посади. Оголошення про конкурс має обов'язково містити в собі інформацію щодо найменування та місцезнаходження органу ДБР, в якому оголошується конкурс, та строки його проведення; перелік та кількість вакантних посад, на які оголошується конкурс; перелік обмежень, за наявності яких особа не може претендувати на посаду в органі ДБР; кваліфікаційні вимоги та критерії професійної придатності для зайняття відповідної посади в органі ДБР; перелік документів, які претендент на посаду має подати до конкурсної комісії, та строки їх подання; адресу та контакти конкурсної комісії, яка здійснює прийом документів (Про затвердження Типового порядку проведення відкритого конкурсу для призначення на посади у Державному бюро розслідувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1069 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1069-2017-п/paran11#n11>).

Наступний етап — це прийняття та розгляд поданих документів для участі в конкурсі. Особи, які бажають взяти участь у конкурсі, повинні особисто або поштою з описом вкладення подати до конкурсної комісії необхідні документи. Особи, які вчасно подали всі потрібні документи автоматично стають кандидатами на зайняття посади у ДБР. Конкурсна комісія перевіряє подані документи, їх відповідність вимогам, встановленим законом та порядком проведення відкритого конкурсу, а також кваліфікаційним вимогам у триденний строк з дня їх надходження. Не допускаються до конкурсу кандидати, документи

яких не відповідають встановленим вимогам та/або подані не в повному обсязі. Кандидати інформуються про результати проведеної перевірки в письмовому вигляді протягом трьох робочих днів з дня прийняття відповідного рішення. Інформація про час і місце проведення кваліфікаційного іспиту оприлюднюється на офіційному веб-сайті органу ДБР.

Третій етап — кваліфікаційний іспит, який містить у собі тестові питання щодо знання Конституції України, антикорупційного законодавства та спеціального законодавства, зокрема щодо діяльності ДБР, а також завдання практичного характеру. Тестування проходить з використанням комп'ютерної техніки і обов'язково у присутності членів конкурсної комісії. За результатами кваліфікаційного іспиту конкурсною комісією виставляється загальний бал, який фіксується у протоколі засідання конкурсної комісії. Інформація про отримані бали особами, які склали кваліфікаційний іспит, розміщується на офіційному веб-сайті органу ДБР. Відповідно до отриманого загального бала за результатами кваліфікаційного іспиту конкурсна комісія формує рейтинг кандидатів, який розміщує на офіційному веб-сайті органу ДБР.

Четвертий етап — співбесіда до якої допускаються кандидати, які успішно пройшли кваліфікаційний іспит. Перед співбесідою кандидати проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа, результати якого передаються до конкурсної комісії і використовуються під час проведення співбесіди з кандидатом як інформація, яка сприяє формуванню оцінки працівника.

На мою думку перевірку поліграфом слід виділити як самостійний етап, адже в процесі опитування можна отримати необхідну інформацію та виявити ту, яку людина приховує. Оскільки на працівників ДБР покладаються такі важливі завдання як запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування різних злочинів, то працівники повинні бути чесними, не повинні приховувати ніякої інформації від комісії. Проте не всі дотримуються такої думки. Деякі вчені відносять поліграф до псевдонауки і вважають її лише ймовірнісною.

Сама співбесіда передбачає вільне спілкування з можливістю обговорення уявних ситуацій, пов'язаних з майбутнім виконанням посадових обов'язків кандидатом. Під час співбесіди також оцінюються рівень мотивації претендента, його комунікабельність, ерудованість, емоційна рівноваженість та професіоналізм.

Останній етап — це визначення переможців конкурсу, яке проводиться шляхом підсумовування балів, отриманих кандидатами за результатами кваліфікаційного іспиту та співбесіди, конкурсна комісія формує загальний рейтинг кандидатів, який розміщується на офіційному веб-сайті органу ДБР. Переможцем конкурсу на відповідну посаду стає кандидат, який отримав найбільшу кількість балів

у загальному рейтингу. У разі набрання кандидатами рівної кількості балів у загальному рейтингу переможець конкурсу визначається конкурсною комісією з числа таких кандидатів після додаткового обговорення та голосування.

Отже, до працівника Державного бюро розслідувань висуваються такі вимоги: громадянство України і можливість за своїми особистими, професійними, діловими моральними якостями, станом здоров'я, віком, освітнім і професійним рівнем бути спроможним виконувати службові обов'язки. До переліку вимог слід також віднести успішне проходження конкурсного відбору. Але успішне проходження конкурсу не є абсолютним гарантом отримання бажаного вакантного місця. Роботу отримають учасники конкурсного відбору, які відповідно до рейтингу замуть найвищі позиції.

Саме тому, для якісного складу ДБР важливе значення мають вимоги, що висуваються до кандидатів, а також сам процес добору кадрів, що має бути чесним і прозорим на кожному з етапів.

***Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кіслиця Ірина Олександрівна**.*

Шийка А. В.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВИЙ ХАРАКТЕР СЛУЖБИ У ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Появу Державного бюро розслідувань називають важливим кроком у напрямку до європейських практик ведення слідства. Воно є ключовою частиною реформи правоохоронної системи України. Особливо важливо те, що бюро перебирає на себе частину повноважень Генеральної прокуратури України, які стосуються досудового слідства, у цьому зв'язку остання втрачає монополію у цій сфері. У даному контексті є ряд позитивних моментів, про далі буде йти мова, але насамперед варто згадати про історію створення даного відомства.

Державне бюро розслідувань могло з'явитися ще 2012 року. Тоді його прописали в Кримінальному процесуальному кодексі. Проте сам закон про його створення Рада ухвалила 12 листопада 2015

року. Закон про Державне бюро розслідувань дійсно наближає нас до європейських практик розслідування, насамперед тому, що це буде перший незалежний орган досудового розслідування. Його незалежність полягає у тому, що над слідчими не стоять керівники, які не є слідчими, як це було раніше в органах досудового слідства в поліції або Служби безпеки України. Через це у нас часто були такі випадки, що слідчих поліції знімали з розслідування кримінальної справи і направляли, наприклад, охороняти громадський порядок на стадіоні. А керівник відділу, який був органом дізнання, фактично керував слідчими. Це просто нонсенс. Такого напевне ніде у світі не було. Тож зараз ми реально створюємо незалежний орган, у якому кожен слідчий матиме величезний рівень самостійності, забезпечений відповідно до Кримінального процесуального кодексу.

Що ж на рахунок особливого характеру служби в Державному бюро розслідувань, то тут варто зазначити декілька моментів щодо процедури вступу на службу до новоутвореного органу. Законодавець визначає декілька основоположних нюансів щодо порядку підбору кандидатів та їх досвіду та кваліфікації у сфері розкриття злочинів. Це в свою чергу надає конкурсу вищого статусу з-поміж інших, адже таким чином вірогідність того, що на службу пройдуть лише висококваліфіковані працівники значно зростає. Відповідно до Закону, Директор Державного бюро розслідувань призначається на посаду Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до подання комісії з проведення конкурсу на зайняття посади Директора Державного бюро розслідувань, його перший заступник та заступник призначаються на посаду та звільняються з посади Директором за поданням Конкурсної комісії. Комісія, до складу якої входять по три особи від Президента, Кабінету Міністрів і Верховної Ради, здійснює організацію та проведення конкурсу. Її членами можуть бути особи, які мають бездоганну ділову репутацію, вищу юридичну освіту, високі професійні і моральні якості, суспільний авторитет.

На службу до Державного бюро розслідувань приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку (за контрактом) громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнями та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Вимоги щодо кваліфікації та критеріїв професійної придатності для зайняття посад у Бюро затверджуються Директором Державного бюро розслідувань.

Не можуть бути допущені до участі у конкурсі особи, які за рішенням суду визнані недієздатними або обмежені у цивільній

дієздатності мають судимість за вчинення злочину, не погашену або не зняту в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або протягом останнього року притягувалися до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією (Про Державне бюро розслідувань: Верховна Рада України; Закон від 12.11.2015 № 794-VIII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

Важливим у визначенні питання особливостей проходження служби в Державному бюро розслідувань є дослідження обсягу тих повноважень, якими законодавець наділяє даний орган. Адже основною ідеологією відомства є те, що воно буде розслідувати кримінальні провадження, в яких фігуруватимуть правоохоронці, судді і найвищі службовці. Тому можна стверджувати, що Державне бюро розслідувань остаточно перейме на себе функцію досудового розслідування від прокуратури. Отже, щодо повноважень, то в даному переліку можна зазначити такі як:

- брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності;
- здійснювати інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів злочинності, вживає заходів до їх усунення;
- припинення і розкриття злочинів;
- здійснення оперативно — розшукової діяльності та досудового розслідування злочинів;
- використання гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, матеріальне і моральне заохочення осіб, які надають допомогу;
- розроблення і затвердження методик розслідування окремих видів злочинів;
- вжиття заходів щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди;
- вжиття заходів для повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення злочинів;
- маючи доступ до інформаційних систем органів державної влади, самостійно створює інформаційні системи та веде оперативний облік;
- організація забезпечення особистої безпеки осіб рядового і начальницького складу, державних службовців Державного бюро розслідувань та інших осіб;
- забезпечення роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників;
- здійснення виконання запитів про надання правової допомоги від компетентних органів іноземних держав;
- здійснення інших повноважень, передбачених Законом.

Згідно із законом, службою в Державному бюро розслідувань є державною службою особливого характеру, що полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України. Працівники Державного бюро розслідувань під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Ніхто, за винятком уповноважених посадових осіб у передбачених законами випадках, не має права втручатися в їхню законну діяльність (Резолюція 1549 (2007) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні»: Парламентська Асамблея, Рада Європи; Резолюція, Міжнародний документ від 19.04.2007 № 1549(2007).

У цьому зв'язку, враховуючи вищезазначене, доцільно зробити висновок про те, що особливості проходження служби в Державному бюро розслідувань мають на меті вдосконалити вітчизняну практику, шляхом запровадження європейських методик розслідування злочинів.

***Науковий керівник:** доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Храпенко Олена Олегівна**.*

Шутенко Л. В.

студентка 1-го курсу факультету підготовки слідчих
Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИРЕКТОРА ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Протягом всього часу існування незалежної України виникають пропозиції і сумніви щодо створення Державного бюро розслідувань. Насамперед, створення та формування Державного бюро розслідувань наразі є важливим питанням інституційного забезпечення реформування правоохоронних органів України.

Масштаби поширення корупції продовжують залишатися однією з основних загроз національній безпеці, політичній стабільності та утвердженню верховенства права. Щорічне глобальне дослідження Transparency International засвідчило, що Україна, разом з країнами Східної і Південно Східної Європи та Центральної Азії, сприй-

мається світовим співтовариством як надзвичайно корумпована держава. Минулорічна позиція України у рейтингу корумпованості країн світу та загальні темпи розповсюдження корупції поставили на порядок денний питання щодо необхідності вжиття системних і послідовних заходів, які дозволять вийти з корупційної прірви. Зважаючи на негативну тенденцію поширення корупції в Україні, пріоритетним напрямом державної антикорупційної політики стала кардинальна зміна підходів до протидії корупції, поєднана із удосконаленням національного антикорупційного законодавства та реформуванням правоохоронних органів. Це зумовлено тим, що проведення фундаментальних реформ у державі неможливе за такого рівня поширення корупції, у тому числі в органах державної влади, суду і правоохоронних структурах. (Скулиш Є. Д. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією [Електронний ресурс] / Є. Д. Скулиш. — 2013. — Режим доступу : file:///C:/Users/House/Downloads/boz_2013_2_10.pdf).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Мета створення даного правоохоронного органу — встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси.

У 2015 році Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який визначає правові основи організації та діяльності Державного Бюро розслідувань. А вже 29 лютого 2016 року згідно з постановою Кабінету Міністрів України утворено Державне бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань України має перелік повноважень, які зазначені у статті 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань». До найголовніших повноважень належать такі:

1) брати участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносити відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України;

2) здійснювати інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення;

3) припиняти і розкривати злочини, розслідування яких віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань;

4) здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань, на підставах та в порядку, встановлених законом;

5) здійснювати розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за злочини, розслідування яких віднесено до підслідності Державного бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань очолює директор, до якого існують певні, досить жорсткі вимоги, які зазначені у статті 10 Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Директором Державного бюро розслідувань, першим заступником Директора Державного бюро розслідувань і заступником Директора Державного бюро розслідувань може бути громадянин України, не молодший 35 років, який відповідає наступним вимогам: 1) має вищу юридичну освіту; 2) має стаж роботи в галузі права не менше десяти років (після здобуття вищої юридичної освіти); 3) має досвід роботи на керівних посадах не менше п'яти років; 4) володіє державною мовою; 5) не є членом жодної політичної партії; 6) не є і не був членом організації, забороненої законом або судом; 7) має високі моральні якості та бездоганну репутацію; 8) за станом здоров'я спроможний виконувати відповідні службові обов'язки.

Не може бути призначена на посади Директора Державного бюро розслідувань, першого заступника Директора Державного бюро розслідувань і заступника Директора Державного бюро розслідувань особа, яка підпадає під обмеження, встановлені статтею 15 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», а саме: особа, яка визнана за рішенням суду недієздатною або обмежена у цивільній дієздатності; має судимість за вчинення злочину, не погашену або не зняту в установленому законом порядку (крім реабілітованої особи), або протягом останнього року притягувалася до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією; особа, яка у разі призначення матиме у прямому підпорядкуванні близьких їй осіб або буде прямо підпорядкована у зв'язку з виконанням повноважень близьким їй особам; особа, що не пройшла спеціальну перевірку.

Директор Державного бюро розслідувань, перший заступник Директора Державного бюро розслідувань і заступник Директора Державного бюро розслідувань призначаються строком на п'ять років. Важливе значення для забезпечення незалежності ДБР має той факт, що одна і та сама особа не може обіймати ці посади більше двох строків підряд.

Також Директор Державного бюро розслідувань має повноваження, зазначені у статті 12 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», а саме: 1) несе відповідальність за діяльність Державно-

го бюро розслідувань, зокрема законність здійснюваних Державним бюро розслідувань оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, додержання прав і свобод людини і громадянина; 2) організовує роботу Державного бюро розслідувань, визначає обов'язки першого заступника і заступників Директора Державного бюро розслідувань; 3) координує і контролює діяльність центрального апарату та територіальних органів Державного бюро розслідувань; 4) затверджує структуру та штатну чисельність центрального апарату та територіальних органів Державного бюро розслідувань; 5) вносить на розгляд Президента України подання про відзначення державними нагородами України осіб рядового та начальницького складу, державних службовців та інших працівників Державного бюро розслідувань, а також осіб, які сприяють у виконанні покладених на нього завдань (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.10.2015. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

На сьогоднішній день директором Державного бюро розслідувань є Труба Роман Михайлович, який переміг у рейтинговому голосуванні, після чого комісія з обрання керівництва Державного бюро розслідувань затвердила подання до уряду щодо офіційного призначення його на посаду. Сподіваємось, що він стане гідним керівником ДБР і зможе організувати роботу ДБР на найвищому рівні.

Слід підсумувати, що утворення Державного бюро розслідувань має велике правове та соціальне значення для суспільства. Створення даного органу говорить про те, що підсвідомо держава прагне перемогти злочинність посадових осіб вищих органів державної влади та правоохоронних органів України. Всупереч важливому значенню даного органу, погляди щодо його створення у правознавців дещо різняться. Це викликано прагненням суспільства до суттєвих змін у правовій сфері держави. Можна зробити висновок, що Державне бюро розслідувань відіграє провідну роль у встановленні справедливості та прозорості діяльності органів державної влади, а також у боротьбі із корупцією високопосадовців.

Науковий керівник:** асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Кісліцина Ірина Олександрівна.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК НОВОГО ЕЛЕМЕНТУ СИСТЕМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

В сучасному громадянському суспільстві, беручи до уваги, приріст вчинення злочинних дій серед представників номенклатури, високопосадовців, співробітників правоохоронних органів, військовослужбовців, суспільство, держава та народ потребує рішучих змін в роботі правоохоронних служб. Саме такою рішучою зміною є створення нового елемента в системі правоохоронних органів України — Державного бюро розслідувань.

Про необхідність створення Державного бюро розслідувань (надалі — Бюро) вже йшлося достатньо давно. Так, 15 лютого 2008 р., розглянувши питання щодо ходу реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів, Рада національної безпеки і оборони України схвалила проект Концепції реформування кримінальної юстиції України і запропонувала Президентові України затвердити Концепцію. Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 відповідну Концепцію було затверджено.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 р. № 1153-р було затверджено також План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України. Згідно плану, з урахуванням змін, внесених у жовтні та листопаді 2011 р., було передбачено, зокрема, прийняття Кримінального процесуального кодексу України, а протягом шести місяців після цього — закону про створення антикорупційного органу з повноваженнями щодо проведення досудового розслідування корупційних правопорушень.

Усі вище зазначені документи виходили з необхідності імплементації в законодавство України положення ст. 36 Конвенції ООН проти корупції «Спеціалізовані органи».

Слід відзначити, що під час моніторингу ОЕСР виконання Україною Стамбульського плану дій з боротьби проти корупції акцентувалась увага на необхідності «забезпечити без подальшого зволікання ефективну антикорупційну спеціалізацію в правоохоронній системі шляхом створення законом автономного спеціалізованого органу з антикорупційних розслідувань, який буде структурно незалежним від існуючих правоохоронних органів та органів безпеки, буде націлений на високопосадову корупцію та буде забезпечений адекватними га-

рантями незалежності, повноваженнями й ресурсами відповідно до міжнародних стандартів та найкращої практики».

Також у квітні 2013 р. міжнародна правозахисна організація Amnesty International закликала Україну прискорити процес створення національного бюро розслідувань, в травні того ж року Група держав щодо боротьби з корупцією (GRECO) Ради Європи у своєму звіті про реформи в Україні відзначила провал України у виконанні першого пункту зі списку рекомендацій РЄ — про створення незалежного органу з нагляду за реалізацією національної антикорупційної стратегії (Зауваження Головного юридичного управління 02.11.2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/web2/webproc34?id=&pf3511=54012&pf35401=362198>).

Аналізуючи всі вище викладені поради міжнародних організацій слід звернути увагу, що створення Бюро є логічною та достатньо очікуваною відповіддю української держави міжнародним інституціям. Хоча не можливо не зазначати той факт, що в міжнародній спільноті поширена думка стосовно того, що Україна, а власне її уряд достатньо тривалий час затримував, не сприяв або навіть перешкоджав проведенню реформ, які були передбачені багатьма міжнародними угодами пов'язаними з інвестиціями(траншами) та фінансуванням країни, як власне і наслідок закінчувалось перериванням міжнародними організаціями вливання коштів в країну.

Щодо створення самого Бюро та становлення його, як центрального органу виконавчої влади, існує юридична колізія, оскільки визначення органу як центрального приналежного до виконавчої гілки влади суперечить Конституції України, так як зазначається, що орган зі спеціальним статусом, а такі органи мають бути відособлені від гілок влади згідно Конституції України, наприклад, інститут прокуратури, Служба безпеки України.

Також існує деяке невдоволення серед представників інших судових та правоохоронних органів, пов'язаних з завищеною оплатою роботи працівників ДБР в порівнянні з працівниками інших органів. Так, відповідно до частини 3 ст. 129 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» посадовий оклад судді місцевого суду у 2014 р. становив 10 мінімальних заробітних плат. У той же час згідно з частинами 4 та 5 ст. 20 закону «Про Державне бюро розслідувань» працівники ДБР, що провадять оперативно-розшукову діяльність чи досудове розслідування, матимуть посадовий оклад у сумі, кратній 20 розмірам мінімальної заробітної плати. Що ж стосується Директора ДБР, то його посадовий оклад згідно з приписами п. 6 ч. 4 ст. 20 становить 30 розмірів мінімальної заробітної плати. Окрім цього, передбачаються доплати за ранг, вислугу років, науковий ступінь та доступ до державної таємниці згідно частини 6—8 статті 20 закону. Хоча слід відзначити,

що високий оклад — велика відповідальність, оскільки відповідно Закону України «Про Державне бюро розслідувань» встановлюється відповідальність працівників ДБР за корупційні злочини більша в порівнянні з представниками інших державних структур, що вчинять аналогічний злочин (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» Закон від 12.11.2015 № 794-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/794-19>).

Директор Бюро — Роман Труба висловив думку, що вже з вересня 2018 р. повноцінно запрацює орган, тимпаче що відповідна потреба існує вже достатньо давно, так як це предписано оновленням КПК, хоча існує ряд проблем щодо організації і функціонування ДБР, а саме:

- жодна політична сила не зацікавлена у якнайшвидшому створенні та запуску цього нового органу досудового розслідування, тимпаче, щоб ДБР запрацювало результативно і ефективно; про це можна стверджувати, уважно проаналізувавши сучасну законодавчу базу і політику основних персоналій пов'язану з боротьбою зі злочинністю, особливо корупцією, у вищих ешелонах влади;

- затягування процесу підбору службових осіб органу на керівні посади підрозділів (до речі, Конкурсна комісія була створена в порушенні вимог Конституції України, з 9 членів по 3 представника від Президента, Верховної Ради і Кабінету Міністрів. Комісія на 3-х керівників ДБР витратила майже 2 роки, так скільки ж часу піде на підбор до сотні кандидатів невідомо);

- знаною проблемою не стільки в частині пришивдшення початку діяльності ДБР, як в його подальшій діяльності, є норма, яка зобов'язує директора Бюро, який у відповідності до закону несе повну персональну відповідальність за діяльність ДБР, зокрема і за законність здійснюваних його підлеглими оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування та додержання прав і свобод людини і громадянина, погоджувати свої найбільш важливі рішення з дозволу і реалізовувати частину своїх повноважень за погодженням — із першим заступником і заступником Директора Державного бюро розслідувань.

Отже, вдоволення слід зазначити, що наше суспільство, наш український народ має потребу у створенні та ефективному функціонуванні незалежного обособленого правоохоронного органу, який буде займатися досудовим розслідуванням злочинів у вищих ешелонах влади, але остається відкрите питання «чи потрібно це уряду?».

Науковий керівник: асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» Деменчук Марина Олександрівна.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Капліна О. В.

завідувач кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ДОКАЗУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

3 вересня 2018 року почне свою повноцінну роботи Державне бюро розслідувань. Відповідно до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» цей орган організовується і діє на засадах: 1) верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; 2) законності; 3) справедливості; 4) неупередженості; 5) незалежності і персональної відповідальності кожного працівника Державного бюро розслідувань (далі — ДБР); 6) відкритості та прозорості діяльності ДБР для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам; 7) політичної нейтральності і позапартійності; 8) єдиноначальності у поєднанні з колективним способом реалізації окремих повноважень ДБР.

Частина 4 статті 216 КПК передбачає ті злочини, які віднесені до підслідності ДБР. Хочеться звернути увагу на проблеми, з якими можуть зіткнутися слідчі ДБР під час здійснення досудового розслідування незаконного збагачення.

Статтею 368² КК України «Незаконне збагачення» передбачено кримінальну відповідальність за «1. Набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі».

Не вдаючись до детального розгляду питання про трансформацію змісту наведеної статті КК України та питання кваліфікації, адже в

юридичній науці цьому приділено вже багато уваги, розглянемо зміст ст. 368² КК України з точки зору її відповідності Конституції України та кримінальному процесуальному законодавству в аспекті загальних засад кримінального провадження та сутності кримінального процесуального доказування.

Буквальне та логічне тлумачення змісту розглядуваної статті дає підстави вважати, що кримінально караним є набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування у власність активів у значному розмірі, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі у тому випадку, якщо законність підстав набуття зазначених активів не підтверджено доказами.

Відповідно до ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Стаття 91 «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні» КПК передбачає, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат...6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

У статті 92 «Обов'язок доказування» КПК зазначається, що обов'язок доказування обставин, передбачених статтею 91 цього Кодексу, за винятком випадків, передбачених частиною другою цієї статті, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках, — на потерпілого. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних

витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає».

Отже аналіз чинного кримінального процесуального законодавства дає підстави стверджувати, що сторона обвинувачення, перш за все, зобов'язана доводити подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), а також винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення (форму вини, мотив і мету вчинення кримінального правопорушення).

Виходячи з системного тлумачення статті 368² КК України та наведених вище статей КПК України, на сторону обвинувачення не покладається обов'язок доведення законності підстав набуття у власність активів особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Навпаки, для притягнення до кримінальної відповідальності зазначеної особи сторона обвинувачення зобов'язана довести незаконність отримання таких активів.

Враховуючи сказане та використовуючи логічний закон висновків від протилежного (*a contrario*) можна зробити висновок, що, якщо доказування винуватості підозрюваного закон покладає на сторону обвинувачення, то кримінальний закон тягар доказування законності набуття розглядуваних активів перекладає на посадову особу, яка притягується до кримінальної відповідальності.

Отже чинна конструкція ст. 368² КК України сформульована без дотримання вимог законодавчої техніки, припускає неоднозначне тлумачення, що свідчить про відсутність правової визначеності та породжує небезпеку порушення конституційних прав осіб, що притягуються до кримінальної відповідальності. Зокрема, перш за все, йдеться про статті 62 та 63 Конституції України.

На відміну від обов'язку доказування, що полягає у доведенні стороною обвинувачення перед судом винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення, тягар доказування, який перекладається на іншу сторону, стосується дещо інших обставин. На сторону захисту може бути покладено тягар доказування окремих обставин, наприклад, належності і допустимості поданих нею доказів (ч. 2 ст. 92 КПК), розміру процесуальних витрат (глава 8 КПК), суми шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (ст. 128 КПК). Проте, всі зазначені випадки покладення тягаря доказування на сторону захисту чітко передбачені у КПК та не пов'язані з доказування невинуватості особи.

Відомо, що в окремих державах на сторону захисту може покладатися тягар доказування й інших обставин, в тому числі законність набуття посадовою особою певних активів. Практика Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) також свідчить про наявність

винятків, що дозволяють перенести тягар доказування на обвинуваченого. Як зазначає ЄСПЛ презумпція невинуватості не завжди є односторонньою; у деяких випадках вона може перетворитися на зустрічну. Так, ЄСПЛ у рішенні по справі «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства» від 28.10.1994 р., погоджуючись з тим, що в загальному випадку обов'язок доказування лежить на стороні обвинувачення, визнав, що іноді тягар доказування частково може переходити й на сторону захисту, якщо без будь-яких пояснень (доводів) обвинувачуваної особи на користь своєї невинуватості, хоча їх і вимагає здоровий глузд, факти очевидним чином свідчать проти нього. При цьому суд може робити умовиводи проти обвинуваченого з його нездатності всупереч здоровому глузду пояснити подібні обставини (наприклад, у разі відмови обвинуваченого у справі про захоплення заручника зрозуміло пояснити своє перебування в тому ж приміщенні, де містився заручник).

Аналогічна ситуація може складатися і при нездатності підозрюваного (обвинуваченого) в розкраданні правдоподібно пояснити, звідки у нього великі суми грошей, наркотики тощо. Так, у справі «Фам Хоанг проти Франції» від 25.09.1992 р. підозрюваний був затриманий на кордоні при ввезенні до Франції героїну. Французьке законодавство передбачає, що ввезення заборонених товарів, до числа яких належить героїн, презюмується незаконним, якщо особа, яка ввозить цей товар не доведе зворотного: наприклад, пред'явивши достатні виправдувальні документи або довівши, що дія відбувалася в ситуації крайньої необхідності або була наслідком помилки, уникнути якої було неможливо. У названій справі стороною захисту не було представлено жодного з подібних виправдувальних доказів, а обвинувачений відмовився давати будь-які пояснення. ЄСПЛ, розглянувши справу за скаргою заявника, визнав, що немає нічого неприпустимого в припущенні, що особа, яка має у володінні щось, що мати в загальному випадку заборонено, має задовільним чином пояснити цей факт, в іншому випадку вона буде визнана винною.

Проте під час тлумачення положень ст. 368² КК України слід виходити з національної практики забезпечення прав людини під час кримінального процесуального доказування, яка є категоричною у розумінні загальної засади презумпції невинуватості, а всі випадки покладення на сторону захисту тягаря доказування, чітко передбачені в КПК.

Як відомо, підозрюваний, обвинувачений має право давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати; збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази (ч. 3 ст. 42 КПК). Якщо ж пояснення підозрюваного (обвинуваченого) стосовно джерел походження його

активів стороні обвинувачення з тих чи інших причин спростувати не вдасться, або сторона захисту не представить підтвердження їх набуття, то обвинувачення має бути визнане таким, що ґрунтується на припущеннях, що неприпустимо з точки зору положень ч. 3 ст. 62 Конституції України та ст. 17 КПК України.

Як вже було зазначене вище аналіз положень ч. 1 ст. 368² ККУ дає підстави стверджувати про відсутність у її змісті правової визначеності, яка є однією із фундаментальних складових верховенства права. Принцип правової визначеності у широкому розумінні являє собою сукупність вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення стабільного правового положення людини шляхом вдосконалення процесів правотворчості та правозастосування. Як неодноразово зазначав ЄСПЛ «норма права не може вважатися законом, якщо вона не сформульована з достатнім ступенем точності, що дозволяє погоджувати з нею свою поведінку» (див., наприклад, п. 49 рішення ЄСПЛ у справі «Санді Таймз проти Сполученого Королівства» від 26 квітня 1979 р.).

У рішенні у справі «Новік проти України» від 18 грудня 2008 р. ЄСПЛ зазначив, що вимога «якості закону» у розумінні п. 1 ст. 5 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (п. 19).

Невизначеність правового змісту ч. 1 ст. 368² ККУ України не може забезпечити її однакове розуміння, тягне за собою довільне тлумачення правозастосовниками (що неприпустимо для кримінального закону), створює можливість зловживання з боку осіб, що здійснюють досудове розслідування, породжує суперечливу правозастосовну практику, послаблює гарантії захисту конституційних прав осіб, може призвести до свавілля під час кримінального процесуального доказування, а також не відповідає ст. 8, ст. 62 та ч. 1 ст. 63 Конституції України.

Гловюк І. В.

завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Аналіз положень Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про Державне бюро розслідувань», дозволяє, з одного боку, виділити специфіку діяльності підрозділів ДБР у кримінальному провадженні, з іншого — спрогнозувати потреби змін та доповнень до КПК України для забезпечення їх ефективної кримінально-процесуальної діяльності.

1. Статтею 36 КПК України передбачені певні обмеження щодо доручення здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, та скасування постанов слідчих Національного антикорупційного бюро України та прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Так, забороняється доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, іншому органу досудового розслідування. Скасування постанов слідчих та прокурорів Національного антикорупційного бюро України може бути здійснено лише Генеральним прокурором або особою, яка виконує його обов'язки. Враховуючи те, що у відповідності до ст. 29 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», нагляд за додержанням Державним бюро розслідувань законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування здійснює Генеральний прокурор безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів, положення ст. 36 КПК України стосовно скасування постанов слідчих ДБР потребують коригування для приведення у відповідність із Законом України «Про Державне бюро розслідувань». Крім того, враховуючи переважно персональну підслідність кримінальних проваджень, високу суспільну значимість таких кримінальних проваджень та їх результатів, ст. 36 КПК України має містити також норму про заборону доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності Державного бюро розслідувань, іншому органу досудового розслідування.

2. Натепер п. 1 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» щодо підслідності текстуально не співпадає із п. 1 ч. 4 ст. 216 КПК України стосовно підслідності, що потребує приведення п.

1 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» у відповідність із ст. 216 КПК України.

3. Ні ст. 216 КПК України, ні ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» не передбачають можливості з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені до його підслідності, розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів. Таке правило передбачено лише для детективів Національного антикорупційного бюро України, проте, потреба у цьому може виникнути і у слідчих ДБР, враховуючи переважно персональну підслідність кримінальних проваджень слідчим ДБР, а також те, що кримінальні провадження щодо інших осіб може бути тісно пов'язані із кримінальним провадженням, підслідним ДБР. Відповідно, можна запропонувати передбачити у ст. 216 КПК положення, що «Слідчі органів Державного бюро розслідувань з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені цією статтею до його підслідності, за рішенням Директора Державного бюро розслідувань та за погодженням із прокурором можуть також розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті».

4. У відповідності до ч. 9 ст. 170 КПК України, у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна. Нами вже зверталася увага на те, що механізм попереднього характеру арешту майна може бути поширений, по-перше, на інші кримінальні провадження, по-друге, на випадки необхідності забезпечення цивільного позову (Глов'юк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. — 2016. — № 8. — С. 158). Крім того, є пропозиції передбачити у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, незалежно від родової підслідності застосування попереднього арешту майна за постановою слідчого, погодженою з прокурором, із дотриманням передбаченого механізму щодо подальшого судового контролю та-

кого арешту майна (Зінковський І. П. Застосування арешту майна у кримінальному провадженні: деякі проблемні питання // Вісник кримінального судочинства. 2017. — № 2. — С. 187). Вважаємо, що це питання актуалізуватиметься і у кримінальних провадженнях, підслідних ДБР, що потребуватиме внесення відповідних доповнень до КПК України.

5. Є питання і щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій у провадженнях, підслідних ДБР. Проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як моніторинг банківських рахунків, у кримінальних провадженнях щодо злочинів, підслідних ДБР, законом не передбачено, хоча об'єктивна потреба у провадженні такої дії, враховуючи технологізацію розрахунків та переводу коштів, буде. Тому слід підтримати думку про зняття обмежень підслідності кримінальних проваджень, у яких можливе проведення моніторинг банківських рахунків (це пропонується: Татаров О. Ю. Окремі проблеми при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій // Вісник кримінального судочинства. — 2016. — № 3. — С. 72)

6. Враховуючи, що ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції; персональну підслідність, то керівний склад ДБР, а також слідчі, які здійснюватимуть досудове розслідування у таких провадженнях, співробітники оперативних підрозділів потребують додаткових процесуальних гарантій, які спрямовані на недопущення незаконного тиску на них. Відповідно, пропонуємо Директора ДБР, першого заступника Директора ДБР, заступника Директора ДБР, Директорів територіальних органів і керівників підрозділів центрального апарату Державного бюро розслідувань та їхніх заступників, слідчих та співробітників оперативних підрозділів віднести до осіб, стосовно яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, і передбачити, що повідомлення про підозру їм здійснюється Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора).

7. У відповідності до ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції, серед іншого, здійснює виконання запитів про надання правової допомоги, які надійшли від компетентних органів іноземних держав; розробляє пропозиції до проектів міжнародних договорів України та забезпечує дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України; здійснює співробітництво з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав відповідно до законів та міжнародних договорів України. Разом з тим, у КПК України у ст. 545 ДБР не визначено як центральний орган України, що унеможливить

здійснення ним повноважень, передбачених п.п. 13-15 ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Відмітимо при цьому, що внесення змін та доповнень до ст. 545 КПК буде замало, адже потребуватимуть змін усі закони України щодо ратифікації міжнародних договорів у сфері міжнародної правової допомоги, де визначені центральні органи України.

8. П. 20-1 Перехідних положень КПК України передбачає темпоральні межі дії особливого порядку заочного кримінального провадження: «Тимчасово, але не пізніше дня початку діяльності Державного бюро розслідувань (опублікування у газеті «Урядовий кур'єр» відповідного повідомлення його керівником)». Проте, враховуючи положення цього пункту, незрозумілим є детермінуючий зв'язок початку діяльності ДБР та скасування дії особливого порядку заочного кримінального провадження.

Трофименко В. М.

професор кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент

ЩОДО ПИТАННЯ ПІДСЛІДНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Важливим етапом реформи органів правопорядку є створення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР) — центрального органу виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Традиційно до компетенції включають наступні елементи: а) нормативно встановлені цілі; б) предмет відання як юридично визначена сфера та об'єкт впливу; в) владні повноваження як гарантована законом міра прийняття рішень і вчинення дій.

Предмет відання ДБР визначено ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» та ч. 4 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України). Так, слідчі органів ДБР здійснюють досудове розслідування злочинів: 1) вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює дер-

жавне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А», крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою статті 216 КПК України;

2) вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою статті 216 КПК України;

3) проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Аналіз передбачуваної законом підслідності ДБР дає підстави стверджувати, що її визначення залежить від суб'єктного складу кримінального правопорушення, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесене до підслідності Національного антикорупційного бюро України (далі — НАБУ). Таке законодавче застереження обумовлює необхідність чіткого розмежування компетенції між вищезазначеними правоохоронними органами.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» його завданням є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці. До компетенції НАБУ ч.5 ст. 216 КПК України відносить здійснення

досудового розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України (далі — КК України). Крім того, повинна бути наявна хоча б одна з додаткових умов, передбачених цією статтею (спеціальний суб'єкт злочину; розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів має перевищувати розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб тощо).

Проте підхід законодавця до визначення підслідності НАБУ викликає певні питання, оскільки до корупційних злочинів відповідно до ст. 45 КК України відносить злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України.

Співвідношення корупційних злочинів та злочинів, віднесених до підслідності НАБУ, вказує на те, що частина корупційних злочинів знаходиться за межами відання НАБУ, а саме: «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем» (ст. 262); «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» (ст. 308); «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» (ст. 312); «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (ст. 320); «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження» (ст. 357). Натомість до його відання увійшли злочини, що з огляду на положення ст. 45 КК України до таких не відносяться: «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» (ст. 206-2); «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» (ст. 209); «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» (ст. 211); «Декларування недостовірної інформації» (ст. 366-1).

Зазначений підхід, видається, не сприяє правовій визначеності в цьому питанні з огляду на те, що певна частина корупційних злочинів залишається в підслідності ДБР та Національної поліції. На практиці це може призвести до певних ускладнень під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, оскільки розмежування підслідності між цими органами пов'язане з окремими елементами скла-

ду злочину — предметом або суб'єктом діяння. Самі ж злочини, що входять до компетенції вищезазначених органів, є тотожними. Така ситуація може спричинити спори щодо підслідності, умисну зміну кваліфікації тощо.

Центр політико-правових реформ та Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів у грудні 2017 року провели опитування експертів і громадськості щодо очікувань від ДБР. Основними пріоритетами діяльності ДБР, на думку експертів, повинні бути розслідування щодо службових злочинів (65,1 %), злочинів проти прав і свобод людини (незаконне позбавлення волі або викрадення людини, торгівля людьми тощо) (46,5 %), тяжких та особливо тяжких загально-кримінальних злочинів та вчинених організованими злочинними групами (37,2 %), корупційних злочинів (23,3 %). Варто зазначити, що така підслідність традиційна для правоохоронних органів багатьох країн, які мають аналогічний правовий статус та функціональне призначення (ФБР — у США, Федеральне відомство кримінальної поліції — у Німеччині, Державна поліція — у Франції тощо).

Розширення повноважень ДБР має сенс з огляду на те, що цей орган має особливий, порівняно з іншими органами досудового розслідування статус, який забезпечує високий рівень незалежності, гарантії від втручання в його діяльність та широкий спектр повноважень для ефективної боротьби зі злочинністю, в тому числі — організованою.

На нашу думку, ефективній роботі ДБР буде сприяти усунення на законодавчому рівні недоліків щодо відсутності чіткого розмежування його підслідності з іншими правоохоронними органами та її розширення.

Гринюк В. О.

доцент кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, доцент

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Одним із інститутів кримінального процесу є інститут підслідності кримінальних правопорушень, який знайшов своє закріплення у ст. ст. 216, 218 КПК України. Правила підслідності визначені на нормативному рівні в залежності від встановлених законом сукупності ознак кримінального провадження, що дозволяє віднести кримінальне провадження до провадження того чи іншого органу досудового розслідування. Одним із органів, що здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, є Державне бюро розслідувань (далі — ДБР).

Частиною 4 ст. 216 КПК України визначені загальні правила підслідності кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, слідчим органів державного бюро розслідувань.

Так, у вказаній нормі визначено, що слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів: 1) вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України,

суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А», крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті; 2) вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті; 3) проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених ст. 422 КК України.

Таким чином в основу загальних правил підслідності ДБР покладено таку ознаку як наявність спеціального суб'єкта вчинення кримінального правопорушення (п. п. 1, 2 ч. 4 ст. 216 КПК України) або пов'язана із суб'єктом кваліфікація кримінального провадження (п. 3 ч. 4 ст. 216 КПК України). Зазначене зумовлює розподіл кримінальних проваджень між декількома органами досудового розслідування за персональним критерієм (НАБУ, Державне бюро розслідувань, органи Національної поліції). Таким чином, кримінальні правопорушення можуть бути віднесені до підслідності різних органів досудового розслідування, що на практиці буде зумовлювати труднощі із визначенням підслідності за тим чи іншим органом досудового розслідування та виникненням між ними спорів про підслідність.

Крім того слід зазначити, що головною метою створення ДБР було утворення спеціального органу, головним завданням якого є здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених вищими посадовими особами держави, суддями та працівниками правоохоронних органів. Детальний аналіз такої ознаки, яка покладена в основу підслідності за ДБР, як наявність спеціального суб'єкта, вчинення кримінального правопорушення (п. 1, ч. 4 ст. 216 КПК України) свідчить про те, що чинний КПК України не передбачає персональної підслідності щодо членів Національного агентства з питань запобігання корупції, Голови Рахункової палати, її членів, Глави Адміністрації Президента України та його заступників та інших вищих посадових осіб держави. Зазначені посадові особи також відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» не віднесені до переліку вищих посадових осіб, розкривати і розслідувати злочини яких покликане ДБР.

Кримінальне провадження щодо окремих вищезазначених осіб здійснюється в особливому порядку (ст. ст. 482 КПК України), що свідчить про те, що зазначені посадові особи займають особливо від-

повідальне становище в державі. Саме тому, було б доцільним передбачити на законодавчому рівні персональну підслідність кримінальних проваджень щодо таких посадових осіб.

Також на нормативному рівні законодавець відповідно до положень ч. 5 ст. 216 КПК України встановлює виключення із загальних правил підслідності кримінальних правопорушень детективам НАБУ. Зокрема, відповідно до абз. 2 п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами НАБУ, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у злочинах, передбачених абз. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України, до підслідності детективів НАБУ, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Під тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння шкоди життєво важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків трьох і більше осіб. На нашу думку, якщо злочином, який за предметним критерієм відноситься до підслідності НАБУ, було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам, то прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням, може своєю постановою віднести відповідні злочини до підслідності НАБУ. В такому випадку підслідність ДБР звужується, а підслідність за НАБУ розширюється завдяки скасуванню обмежень за персональним критерієм, за критерієм розміру завданої шкоди та застосування оцінних понять («тяжкі наслідки», «життєво важливі інтереси», «реалізація конституційних прав, свобод і обов'язків»).

Таким чином, прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами НАБУ може віднести кримінальні провадження у злочинах, які зазначені в абз. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України (ст. ст. 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 КК України) до підслідності НАБУ за відсутності будь-якої із умов, що передбачені п. п. 1 -3 ч. 5 ст. 216 КПК України та за наявності факту заподіяння чи можливого заподіяння тяжких наслідків охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам.

Виключення із загальних правил підслідності НАБУ також містяться в абз. 3 п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК, відповідно до якого детективи НАБУ з метою попередження, виявлення, припинення або розкриття злочинів, які віднесені до його підслідності, за рішенням Директора НАБУ та за погодженням із прокурором САП можуть також розсліду-

вати злочини, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. Таким чином детективи НАБУ можуть розслідувати будь-які злочини, навіть, якщо вони за своєю кваліфікацією абсолютно не стосуються специфіки їх діяльності та не містяться у переліку, який передбачений абз. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Зазначені винятки із загального правила визначення підслідності за НАБУ передбачають окремий диференційований порядок передачі таких кримінальних проваджень за відповідною постановою прокурора, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням або за рішенням Директора НАБУ, яке погоджене із прокурором САП.

Таким чином, правила визначення підслідності за слідчими ДБР потребують уточнення на законодавчому рівні шляхом доповнення переліку, який передбачений п. 1 ч. 4 ст. 216 КПК України відповідними вищими посадовими особами держави, та вдосконалення процесуального механізму передачі кримінальних проваджень, які за загальним правилом відносяться до підслідності ДБР до НАБУ.

Мудрак І. В.

доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ДОСУДОВЕ СЛІДСТВО ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ В АСПЕКТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДБР

Виконання завдань кримінального провадження та досягнення мети кримінального судочинства неможливе без належної організації та функціонування системи органів досудового розслідування в Україні. Ідея створення органу, функціональним призначенням якого є розслідування корупційних правопорушень та інших правопорушень, вчинених вищими посадовими особами держави чи працівниками правоохоронних органів, не є новою та продиктована, зокрема, необхідністю імплементації в законодавство України положення статті 36 Конвенції ООН проти корупції «Спеціалізовані органи».

Погоджуємось з тим, що «вертикальна» підпорядкованість слідчих підрозділів усіх відомств та виділення їх у окреме відомство — Державне бюро розслідувань України — дозволить: забезпечити реальну процесуальну самостійність та незалежність слідчих; гарантувати дотримання прав і свобод, законних інтересів громадянина під час проведення досудового слідства; підвищити рівень довіри насе-

лення до правоохоронних органів; покращити взаємодію слідчих та працівників оперативних підрозділів різних відомств у виявленні та розслідуванні злочинів, у першу чергу, завдяки незалежності слідчих при прийнятті процесуальних рішень, створенню спільних слідчо-оперативних груп, забезпеченню виконання в повному обсязі спільних, узгоджених планів оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, доручень слідчого тощо; значно покращити якість досудового слідства та інші результати роботи слідчих у боротьбі зі злочинністю; зміцнити професійне ядро слідчого апарату України та зупинити відтік досвідчених кадрів; унеможливити будь-які прояви посадових осіб місцевих органів влади та самоуправління вплинути на розслідування кримінальних проваджень, що на сьогодні є одним із актуальних питань з урахуванням заходів, які вживаються правоохоронними та іншими органами щодо протидії корупції; приблизити систему органів досудового слідства до міжнародних стандартів та стати значним фактором для подальшого його реформування (Аркуша Л. І. Система органів досудового слідства: питання реформування/ Л. І. Аркуша// Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. - Одеса: Фенікс, 2014. — Т. 1. — С. 742-745).

Правозахисна організація Amnesty International неодноразово закликала Україну пришвидшити створення бюро розслідувань для здійснення незалежного розслідування протиправних дій, вчинених працівниками правоохоронних органів. А Венеціанською комісією у висновку щодо проекту Кримінального процесуального кодексу 2012 року звернено увагу на необхідність забезпечення якнайшвидшого створення та функціонування ДБР для здійснення досудового розслідування усіх кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу» та особами, посади яких віднесено до 1–3 категорій посад, суддями та працівниками правоохоронних органів відповідно до положень ч.4 ст.216 КПК України. Слід особливо звернути увагу на те, що Венеціанська комісія у своєму висновку щодо проекту Закону про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів від 19–20 червня 2015 р. зазначила, що часто нові демократичні країни найбільше піддаються політичній корупції, а зловживання недоторканністю може загрожувати демократії. Парадокс депутатської недоторканності полягає у тому, що вона «може як сприяти демократичному розвитку, так і підривати його». Таким чином, недоторканність може перешкоджати боротьбі з корупцією у тих же державах, до яких все ще може мати відношення аргумент про

загрози (Електронний ресурс — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/\\$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%D0%92%D0%9A_CDL-AD\(2015\)013.doc](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/229b826c8ac787dec2257d87004987c3/$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%D0%92%D0%9A_CDL-AD(2015)013.doc)).

Разом з тим, підкреслимо: специфіка здійснення досудового слідства щодо окремої категорії осіб полягає, зокрема, й у створенні спеціального органу — Державного бюро розслідувань, яке уповноважене здійснювати досудове розслідування щодо народного депутата України, Генерального прокурора чи його заступників, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директора та працівників Національного антикорупційного бюро України, судді, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інших осіб відповідно до ч. 4 ст. 216 КПК України. Що ж до окремих проблемних питань регулювання досудового слідства щодо окремої категорії осіб в аспекті діяльності Державного бюро розслідувань, слід зазначити наступне. У п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України встановлено, що процес притягнення до кримінальної відповідальності починається з повідомлення особі про підозру. При цьому, на відміну від визначених у ст. 278 КПК України загальних правил здійснення письмового повідомлення про підозру особі, положення ст. 481 КПК України не розкривають змісту поняття «здійснення повідомлення про підозру окремих категорій осіб» та є фрагментарним. Тому не зрозуміло, чи означає це складання, підписання та вручення письмового тексту повідомлення про підозру саме тією особою, що визначено процесуальним законом; крім того, слід вести мову про надання повноважень керівнику органу досудового розслідування щодо погодження повідомлення про підозру. Також КПК України чітко не визначено строк вручення повідомлення про підозру і особу, яка має право змінити повідомлення про підозру. Зокрема, КПК України не визначено строк, протягом якого народний депутат України має бути повідомлений про підозру після отримання згоди Верховної Ради України на притягнення його до кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч. 3 ст. 482 КПК України обшук, затримання народного депутата України чи огляд його особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, в тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, допускаються лише у разі, якщо ВРУ надає згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності.

Положення ч. 3 ст. 482 КПК України застосовуються виключно у тих випадках, коли стороні обвинувачення достовірно відомо,

що суб'єктом вчинення злочину є народний депутат України. Якщо ж за результатами проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій стороною обвинувачення отримуються фактичні дані, що свідчать про факт прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди та під час затримання встановлюється, що суб'єктом одержання неправомірної вигоди є народний депутат України, то у цьому разі проведені стороною обвинувачення негласні слідчі (розшукові) дії будуть визнаватися законним і такими, що не суперечать положенням ч. 3 ст. 482 КПК України (Погорецький М. А., Старенький О. С. Здійснення кримінального провадження щодо народних депутатів: окремі проблемні питання/ М. А. Погорецький, О. С. Старенький// Вісник кримінального судочинства. — № 2. — 2017. — С. 79-90). Результати цих негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані як докази для доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, але після того, як ВРУ надасть згоду на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності. Проте виникає питання, чи буде така процедура, за якої, наприклад, для документування факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди та затримання на «гарячому» необхідно отримати попередню згоду ВРУ на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності ефективною під час здійснення досудового слідства працівниками ДБР? Адже якщо факт проведення негласної слідчої (розшукової) дії та необхідність затримання народного депутата стане відомим членам регламентного комітету та самому народному депутату, відносно якого планувалося провести відповідні процесуальні дії, — проведення таких процесуальних дій очевидно нівелюється.

При цьому підкреслимо, що в більшості розвинутих демократичних країнах народних депутатів можливо притягнути до кримінальної відповідальності без отримання попередньої згоди парламенту у випадку затримання їх на місці вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (наприклад, ст. 59 Конституції Бельгії, ч. 2 ст. 102 Конституції Білорусії, ст. 70 Конституції Болгарії, ст. 62 Конституції Греції, ч. 3 ст. 16 Конституції Ірландії, ч. 4 ст. 52 Конституції Казахстану, ст. 46 Конституції Німеччини, ст. 89 Конституції Португалії, ст. 103 Конституції Сербії, ст. 83 Конституції Словенії, ст. 26 Конституції Франції, ст. 75 Конституції Хорватії, § 8 глави 4 Конституції Швеції). Тому слід вказати й на необхідність конкретизації підстав затримання без ухвали слідчого судді.

Таким чином, вказані проблемні питання здійснення кримінального провадження щодо окремої категорії осіб мають бути урегульовані та вирішені, оскільки впливатимуть на ефективність діяльності Державного бюро розслідувань.

Мурзановська А. В.
старший викладач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

На сьогоднішній день важливим є налагодження ефективної скоординованої роботи щодо обмеження економічного підґрунтя організованої злочинності та корупції, що знаходить свій прояв в усіх сферах державного управління, спричиняючи порушення прав, свобод і законних інтересів громадян, шляхом подолання кримінально-олігархічної моделі управління тіньовим сегментом ринку, перешкоджання потраплянню лідерів злочинних організацій до інститутів державної влади. Крім того, така робота необхідна щодо зниження високого рівня умисних вбивств, в т.ч. вчинених за замовленням, з використанням вогнепальної зброї та вибухівки; зниження загрози вичинювання організованими групами розбійних нападів, незаконних заволодінь автотранспортом, а також злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків тощо.

Серед причин низькоефективної протидії вказаним явищам, за експертними оцінками, як основні виокремлюють: відсутність системної та скоординованої роботи щодо ліквідації економічного підґрунтя організованої злочинності й корупції; низький організаційний рівень оперативно-розшукової діяльності; відсутність процесуальних механізмів реалізації Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (Див.: Цюприк І. В. Перспективи функціонування державного бюро розслідувань як суб'єкта боротьби з організованою злочинністю // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. — 2016. — № 2 (99). — С. 175-186).

Як зазначається в літературі, напрацьований у країнах Східної та Центральної Європи досвід виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з діяльністю організованих груп і злочинних організацій, слугує підтвердженням того, що в державі повинен функціонувати єдиний центральний орган виконавчої влади, уповноважений виявляти, розкривати й розслідувати найбільш небезпечні злочини та злочини, учинювані організованими злочинними угрупованнями в найбільш важливих для забезпечення національної безпеки сферах (Ларичев В. В. Система органів уголовного расследования США и Германии / В. В. Ларичев // Российский следователь. — 2003. —

№ 5. — С. 43—49. — С. 44). Саме тому прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 р. № 794—VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>) та створення Державного бюро розслідувань України (далі — ДБР) слід вважати одним із важливих кроків на шляху інституційного забезпечення протидії організованим злочинності в Україні.

З іншого боку, за слушним твердженням Л. І. Аркуші «вертикальна» підпорядкованість слідчих підрозділів усіх відомств та виділення їх у окреме відомство (ДБР) дозволить: забезпечити реальну процесуальну самостійність та незалежність слідчих; гарантувати дотримання прав і свобод, законних інтересів громадянина під час проведення досудового слідства; підвищити рівень довіри до правоохоронних органів, покращити взаємодію слідчих та працівників оперативних підрозділів різних відомств у виявленні та розслідуванні злочинів, в першу чергу, завдяки незалежності слідчих при прийнятті процесуальних рішень, створення спільних слідчо-оперативних груп, забезпечення виконання в повному обсязі спільних, узгоджених планів оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, доручень слідчого тощо; значно покращити якість досудового слідства та інші результати роботи слідчих у боротьбі зі злочинністю; зміцнити професійне ядро слідчого апарату України, зупинити відтік досвідчених кадрів; унеможливити будь-які прояви посадових осіб місцевих органів влади та самоуправління вплинути на розслідування кримінальних проваджень, що на сьогодні є одним із актуальних питань з урахуванням заходів, які вживаються правоохоронними та іншими органами щодо протидії корупції; приблизити систему органів досудового слідства до міжнародних стандартів та стати значним фактором для подальшого його реформування (Аркуша Л. І. Система органів досудового слідства: питання реформування // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. — Одеса: Фенікс, 2014. — Т. 1. — С. 742—745. — URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2629>).

Центр політико-правових реформ (ЦППР) та Асоціація українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів (УМДПЛ) провели опитування експертів і громадськості щодо очікувань від ДБР (у межах проекту «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади», який фінансує Європейський Союз), де на питання *чим продиктоване утворення Державного бюро розслідувань* більшість експертів (56,8 %) пов'язали необхідність утворення ДБР з виконанням вимог Конституції України щодо обмеження функцій прокуратури, а також з підвищенням ефективності розслідувань зло-

чинів, вчинених високопосадовцями, правоохоронцями та суддями. (Результати опитування «Державне бюро розслідувань: пріоритети роботи». Авторський колектив (Банчук О., Крапивін Є., Малишев Б., Петраковський В.). — К. : Асоціація УМДПЛ, ЦППР, 2017. — С. 2. URL: <http://pravo.org.ua/img/books/files/1518525489zvut.pdf>). Як зазначають автори опитування, передання органами прокуратури функції досудового розслідування триває ще з 1995 року, коли Україна взяла на себе відповідне зобов'язання перед Радою Європи. Такий тривалий перехідний період був, зокрема, пов'язаний з відсутністю органу, який міг би розслідувати кримінальні справи, підслідні прокуратурі. Відтак, є досить очікуваним саме така найбільш поширена позиція експертів (Там само. — С. 2) з чим повністю можна погодитись.

Ще однією важливою проблемою є питання щодо визначення *яким підрозділам ДБР мають бути надані повноваження з проведення ОРД*. За результатами наведеного опитування майже 80 % експертів вказали, що по суті таку діяльність повинні мати право проводити всі підрозділи ДБР, які так чи інакше пов'язані з досудовим розслідуванням: підрозділи детективів, оперативно-технічні, оперативного документування, підрозділи внутрішнього контролю та власної безпеки. Тому можна погодитись з висновком, про необхідність використання працівниками ДБР всього спектру інструментів для розслідування злочинів, більш того, така позиція вже була вказана в літературі. Як зазначив І. В. Цюприк, ефективній роботі ДБР не сприятиме законодавча обмеженість його повноважень щодо здійснення ОРД. Таке очевидне звуження функціонального спрямування оперативних підрозділів суттєво обмежує можливості негласної роботи, адже підрозділи внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки здебільшого забезпечують безпеку самих працівників ДБР. Проте специфіка розслідуваних органом справ та інших напрямів діяльності у переліку покладених на ДБР завдань (ст. 6 Закону «Про ДБР») об'єктивно потребує створення у складі ДБР оперативних підрозділів іншого функціонального спрямування (Цюприк І. В. Вказ. праця. — С. 184). Таким чином, враховуючи, що згідно з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» повноваження з проведення ОРД мають виключно підрозділи внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки ДБР, необхідно внести відповідні зміни, передбачивши таке право для всіх підрозділів ДБР.

Ще однією проблемою щодо визначення шляхів підвищення ефективності досудового розслідування підрозділами ДБР є питання *чи варто надати ДБР повноваження самостійно знімати інформацію з каналів зв'язку*. 57,1 % респондентів наведеного опитування зазначили, що ДБР повинно беззаперечно мати технічні можливості здійснювати негласне зняття інформації з каналів зв'язку, адже у полі уваги ДБР перебувають правоохоронці, що вчинили або збираються вчини-

ти злочин. Відтак делегування технічного процесу зняття інформації у таких кримінальних провадженнях призведе до зниження ефективності діяльності ДБР та до конфліктів між ДБР та органами, які мають зазначену технічну можливість (Національна поліція та СБУ). Питання вкрай актуальне в контексті дискусій щодо «прослуховування для НАБУ», яке не має можливості самостійного зняття інформації з каналів зв'язку та вимушено звертатись до СБУ (Див.: Результати опитування. — С. 6). Важливим з цього приводу є зауваження авторів наведеного опитування, що, якщо експерти вважають, що надання повноважень з самостійного зняття інформації з каналів зв'язку це правильний шлях з огляду на проблеми між НАБУ та СБУ, то громадськість має дещо іншу думку. Так, 52,6 % респондентів зауважили, що ДБР має робити це виключно з НАБУ (Результати опитування. — С. 6). В зв'язку з чим, цілком можна погодитись з висновком, що, громадськість не завжди чітко розріняє *концептуальну різницю* між НАБУ та ДБР та сприймає останній як ще один правоохоронний орган, який має боротися з корупцією серед високопосадовців.

Одним із проблемних питань щодо підвищення ефективності проведення досудового розслідування є питання, яке також було предметом дослідження, а саме: *«Чи доцільне розділення функцій досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності в ДБР (детективи чи слідчо-оперативні підрозділи)?»*. Більшість експертів підтримало об'єднання функцій досудового розслідування та ОРД, тобто концепцію детектива як єдиної особи, яка відповідає за кримінальне провадження від початку і до кінця. Як зазначають автори, це твердження є в руслі сучасних підходів до реформування органів правопорядку, в яких пропагується ідея відходу від зазначеного штучного поділу, який виник ще за радянських часів, до моделі детектива, який у своїй діяльності поєднає обидві функції (Результати опитування «Державне бюро розслідувань: пріоритети роботи». — С. 5-6). Слід зазначити, що зараз крім НАБУ, де існують детективи, також запущено пілотні проекти з їх запровадження в органах досудового розслідування Національної поліції України, які вже діють у 8 областях. Як зазначають М. Погорецький та О. Старенький, така практика є поширеною майже у всіх західних країнах і виправдала себе впродовж століть. При цьому законодавство західних країн, на відміну від українського, не відокремлює від кримінально-процесуальної діяльності ОРД з відповідними формам, коли окремі негласні заходи здійснюють не особисто детективи, а спеціально уповноважені підрозділи та особи, які мають для цього спеціальні підготовку, навички та засоби (Див.: Погорецький М., Старенький О. Чи є життя без ДБР? Намагання органів прокуратури провести досудове розслідування в обхід ч. 4 ст. 216 КПК роблять докази недопустимими // Закон і бізнес. — 21 (1371). —

26.05. — 01.06.2018). Тому, слушним є висновок, що слідчих та оперативних працівників органів ДБР потрібно замінити на детективів, поєднавши в їх особі повноваження щодо проведення ОРД та досудового розслідування, що має забезпечити ефективність діяльності ДБР як органу досудового розслідування.

Рогальська В. В.

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Законодавець в ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» визначив основні завдання Державного бюро розслідування (далі — ДБР), що полягають у запобіганні, виявленні, припиненні, розкритті і розслідуванні злочинів (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794-19>), тобто той результат, для досягнення якого створений зазначений орган. Відповідальними за реалізацією цих завдань виступають суб'єкти, які діють у складі ДБР, а саме: слідчі, оперативні та інші підрозділи. Проте, у вищезазначеній статті, завдання для працівників ДБР щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування визначені не для усіх злочинів, а лише тих, які віднесені до підслідності ДБР.

Підслідність кримінальних проваджень — це сукупність встановлених законом юридичних ознак кримінального провадження, відповідно до яких вона належить до відання певного органу досудового розслідування. Розрізняють наступні види підслідності: предметна (родова), персональна або спеціальна, за зв'язком кримінальних проваджень та територіальна (Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Особлива частина) / Хабло О. Ю., Степанов О. С., Климчук М. П. та ін. — К.: НАВС, 2012. — 200 с.).

Підслідність ДБР визначається ст. 5 Законом України «Про Державне бюро розслідувань» і ст. 216 КПК України та передбачає два види підслідності: предметну та персональну.

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів, свідчить про суттєву невідповідність регламентованої в них персональної підслідності слідчих ДБР.

Так, відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 216 КПК України слідчі органів ДБР здійснюють досудове розслідування злочинів: вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А», крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з ч. 5 ст. 216 КПК України (Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>).

Відповідно ж до п.1 ч.1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» до підслідності ДБР віднесені злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України.

Таке неспівпадіння у регламентації підслідності ДБР пов'язане з тим, що законодавець у п. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» на сьогодні досі посилається на положення Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року (Закон України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року (Закон втра-

тив чинність на підставі Закону N 889-VIII (889-19) від 10.12.2015, крім статті 37, що застосовується до осіб, зазначених у пунктах 10 і 12 розділу XI Закону N 889-VIII (889-19) від 10.12.2015, ВВР, 2016, N 4, ст.43) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>), який втратив чинність на підставі Закону N 889-VIII (889-19) від 10.12.2015, крім статті 37, що застосовується до осіб, зазначених у пунктах 10 і 12 розділу XI Закону N 889-VIII (889-19) від 10.12.2015 (Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>). Натомість, законодавцем у ст. 216 КПК України відповідні зміни були внесені вчасно.

Відмінність положень ст. 9 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року від положень ст. 6 чинного Закону України «Про державну службу» від 10.12.2016 полягає в тому, що замість першої — третьої категорій посад державної служби, з'явилися категорії «А», «Б» та «В» посадових осіб державної служби, до яких віднесено:

до категорії «А» (вищий корпус державної служби) відносяться посади:

- Державного секретаря Кабінету Міністрів України та його заступників, державних секретарів міністерств;

- керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, та їх заступників;

- керівників апаратів Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів та їх заступників, керівників секретаріатів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх заступників, Голови Державної судової адміністрації України та його заступників;

- голів місцевих державних адміністрацій;

- керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України.

до категорії «Б» відносяться посади:

- керівників структурних підрозділів Секретаріату Кабінету Міністрів України та їх заступників;

- керівників структурних підрозділів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, їх заступників, керівників територіальних органів цих державних органів та їх структурних підрозділів, їх заступників;

- заступників голів місцевих державних адміністрацій;

- керівників апаратів апеляційних та місцевих судів, керівників структурних підрозділів апаратів судів, їх заступників;

- заступників керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України.

до категорії «В» відносяться інші посади державної служби, не віднесені до категорій «А» і «Б».

Персональна підслідність слідчих ДБР, що визначена у п. 2 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» співпадає із положеннями п. 2 ч.4 ст. 216 КПК України, та регламентує, що до злочинів, які відносяться до підслідності ДБР, належать злочини вчинені службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Вищезазначені нормативно-правові акти містять і винятки із правил персональної підслідності, так, коли зазначеними у п.2 ч.1 ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань» особами буде вчинено злочин, який віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, розслідування даного злочину буде здійснюватися останніми, відповідно до загальних правил підслідності та територіальності.

Положення п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» також співпадають із положеннями п. 3 ч.4 ст. 216 КПК України, та визначають родову підслідність ДБР, а саме: до злочинів, які відносяться до підслідності ДБР, належать злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби (військові злочини). Це злочини, передбачені розділом XIX Кримінального кодексу України та вчиненні:

- військовослужбовцями Збройних Сил України; Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом;

- військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів (Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>).

У відповідності до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», військовослужбовцями є особи, які проходять військову службу, а військовозобов'язаними — особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави (Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-XII. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>).

Вищезазначені нормативно-правові акти містять і винятки із правил предметної підслідності, так, не відноситься згідно з п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» до підслідності ДБР вчинення особами, що перераховані вище, злочину, який полягає у розголошенні відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості, передбаченого ст. 422 КК України.

На підставі вищезазначеного, можна зробити наступні висновки: 1) підслідність ДБР визначається ст. 5 Законом України «Про Державне бюро розслідувань» і ст. 216 КПК України та передбачає два види підслідності: предметну та персональну; 2) аналіз вищезазначених нормативно-правових актів, свідчить про суттєву невідповідність регламентованої в них персональної підслідності слідчих ДБР; 3) слідчі ДБР у питаннях визначення підслідності, повинні керуватися положеннями п.1 ч. 4 ст. 216 КПК України, а не положеннями п.1 ч.1 ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань», оскільки, відповідно до ч. 3 ст. 9 КПК України, під час здійснення кримінального провадження не можуть застосовуватися закони, які суперечать КПК України; 4) законодавцю задля усунення існуючої колізії необхідно якнайшвидше з урахування положень Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, внести зміни у п.1 ч.1 ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань», та привести положення цієї статті у відповідність до п.1 ч. 4 ст. 216 КПК України.

Торбас О. О.

доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ ДБР У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ст. 2 КПК, одним із основних завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Відповідно, запорукою

виконання даного завдання може бути лише якісне функціонування правоохоронних органів, на які покладається обов'язок проведення досудового розслідування. Поряд з цим на даний момент в Україні існують певні проблеми в частині функціонування правоохоронної системи. Наприклад, як зазначає І. В. Цюприк, в середньому навантаження на одного слідчого Національної поліції складає 130-140 кримінальних проваджень. Не сприяє покращенню ситуації і плінність кадрів: за 2013-2014 роки звільнено 98 % від загальної кількості призначених слідчих, при цьому кожний п'ятий слідчий має стаж роботи до трьох років, а майже кожний третій — менше одного року (Цюприк І. В. Перспективи функціонування Державного бюро розслідувань як суб'єкта боротьби з організованою злочинністю / Ігор Володимирович Цюприк. // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2016. — № 2. — 179). Все це дає змогу зробити висновок про необхідність нагальних змін у системі досудового розслідування. І однією із таких змін, що може покращити таке становище, має бути створення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР).

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», ДБР — це центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. При цьому в ст. 5 даного Закону вказано, які саме злочини має розслідувати ДБР, тим самим конкуруючи зі ст. 216 КПК, в якій визначається підслідність органів досудового розслідування. Більше того, ст. 5 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», зазначає, що до підслідності ДБР відносяться, наприклад, злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України. Проблема в тому, що в новій редакції ЗУ «Про державну службу» в ст. 9 немає жодних посилань на перелік державних службовців (адже сама стаття має назву «Підпорядкування державного службовця та виконання наказу (розпорядження), доручення»), так само як в самому ЗУ «Про державну службу» категорії державних службовців позначаються не номерами, а буквами (категорії «А», «Б», «В»). Таким чином маємо правову норму, яка суперечить чинному законодавству та конкурує з іншими положеннями кримінального процесуального законодавства. Більше того, навіть якщо привести ст. 5 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» у відповідність із ЗУ «Про державну службу», все одно навіть таке оновлене положення буде суперечити ч. 4 ст. 216 КПК, адже ЗУ «Про державну службу» не

відносить до переліку службових осіб Президента України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України та ін., які в ст. 216 КПК передбачені як суб'єкти, щодо яких досудове розслідування має проводитись ДРБ. Взагалі досить дивною виглядає позиція законодавця, який вирішив в ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» встановити правила визначення підслідності у кримінальних провадженнях, що відноситься виключно до сфери компетенції КПК. Тому ми вважаємо, що з метою усунення колізії ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» та з метою недопущення конкуренції правових норм необхідно виключити ст. 5 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», а підслідність визначати виключно за ст. 216 КПК.

Однак це не єдина проблема, яка може виникнути при визначенні підслідності ДБР. Відповідно до Прикінцевих положень КПК, ч. 4 ст. 216 КПК вводиться в дію з дня початку діяльності ДБР, але не пізніше п'яти років з дня набрання чинності КПК. Таким чином слідчі прокуратури могли розслідувати відповідні кримінальні провадження лише до 20 листопада 2017 року, після цього такі провадження можуть розслідуватись лише слідчими ДБР. Однак на даний момент ДБР так і не було сформовано, що викликало низку питань щодо визначення підслідності. У зв'язку з цим Генеральна прокуратура надала роз'яснення, відповідно до яких слідчі прокуратури мають право «дорозслідувати» вже розпочаті кримінальні провадження (не довше двох років), але не мають права розслідувати нові кримінальні провадження. Також було запропоновано вихід із ситуації, що склалася: досудове розслідування у всіх нових кримінальних провадженнях, які віднесені до підслідності ДБР, мають доручатися іншим органам досудового розслідування в порядку ч.5 ст. 36 КПК (у зв'язку із неможливістю здійснення ефективного досудового розслідування ДБР через те, що воно не розпочало свою роботу), а процесуальними керівниками нагадувалося про їх право особистого проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій (п.4 ч. 1 ст. 36 КПК України) (Щодо закінчення повноважень прокуратури з розслідування злочинів, підслідних ДБР [Електронний ресурс]. — 2011. — Режим доступу до ресурсу: https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=219365#.)

Поряд з цим науковці зазначають, що така зміна підслідності не відповідає вимогам КПК та являється грубим порушенням кримінального процесуального законодавства. «Припинення повноважень слідчих органів прокуратури розслідувати злочини після 20.11.2017 не є свідченням неефективного досудового розслідування, а також правовою підставою для проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, підслідних слідчим органів ДБР, слідчими органів НП чи СБУ. Крім того, отримані в такий спосіб фактичні дані

та відомості про їх джерела, навіть якщо вони безпосередньо свідчитимуть про ознаки скоєння злочину, не можуть бути визнані як докази, що відповідають вимогам допустимості. Адже згідно з нормами п.2 ч.3 ст.87 КПК вони були здобуті неналежним суб'єктом кримінального процесуального доказування» (Погорецький М. Намагання органів прокуратури провести досудове розслідування в обхід ч.4 ст.216 КПК роблять зібрані докази недопустимими [Електронний ресурс] / М. Погорецький, О. Старенький // Закон і Бізнес. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: http://zib.com.ua/ua/133084-dosudove_slidstvo_v_obhid_ch4_st216_kpk_robit_zibrani_dokazi.html).

Таким чином можна зробити висновок, що прискорення процедури формування ДБР буде відповідати не лише загальним вимогам ефективності досудового розслідування в цілому, а і можливості уникнення порушень кримінального процесуального законодавства.

Степаненко А. С.

старший викладач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Збалансована та професійна система правоохоронних органів являється запорукою якісного запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів. Розуміючи це, Верховна Рада України приймаючи Кримінальний процесуальний кодекс України (надалі — КПК України) передбачила низку нових органів, які будуть спеціалізуватися на окресленому колі питань, що надасть можливість більш оперативно та якісно виконувати покладені на них завдання. Одним з таких органів і є Державне бюро розслідувань (надалі — ДБР), запуск діяльності якого є наступним етапом процесу розпочатого після прийняття КПК України 2012 року та який продовжився після прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» 2016 року (надалі — Закон). Тобто, створення ДБР є послідовним кроком, про важливість функціонування якого також наголошували і міжнародні партнери України.

Відповідно до ст. 1 Закону ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, відне-

сених до його компетенції. В свою чергу, ст. 5 Закону визначає, що ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України (надалі — НАБУ);

2) злочинів, вчинених службовими особами НАБУ, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України (надалі — КК України).

Дещо деталізований перелік злочинів, досудове розслідування яких здійснюють слідчі органів державного бюро, передбачений в ст. 216 КПК України. Саме аналіз вказаної статті дає можливість окреслити проблему, яка виникає при розмежуванні підслідності між ДБР та НАБУ. В силу положень ч. 5 ст. 216 КПК України, досудове розслідування злочинів, передбачених ст. 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-1, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 КК України здійснюється детективами НАБУ за наявності певних критеріїв. Перший критерій стосується т.з. персональної підслідності, тобто у разі їх вчинення певними особами, перелік яких практично збігається з тим, що передбачений у п. 1 ч. 4 ст. 216 КПК України (персональна підслідність ДБР), або другий критерій — в залежності від розміру предмета злочину або завданої ним шкоди (в 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленої законом на час вчинення злочину).

Відповідність персонального складу осіб, що можуть вчинити злочин разом з другим критерієм можуть мати негативні наслідки для провадження. Оскільки, в правозастосовній практиці виникають труднощі у застосуванні положень щодо віднесення провадження до підслідності того чи іншого органу досудового розслідування на підставі розміру предмета злочину або завданої ним шкоди. Як вказує А. А. Омаров, чітко встановити розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, на початкових етапах досудово-

го розслідування майже неможливо, особливо, якщо йдеться про злочини з економічною складовою. Точно визначити розмір завданої шкоди можливо лише після проведення відповідної експертизи згідно ч. 2 ст. 242 КПК, проте дана дія може бути проведена лише після внесення ЄРДР та початку досудового розслідування. У свою чергу, передчасна передача кримінального провадження до НАБУ без чіткого процесуального встановлення розміру шкоди, яка цим злочином була завдана, є порушенням вимог кримінального процесуального законодавства (Омаров А. А. Інститут підслідності в кримінальному провадженні : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. А. Омаров ; кер. роботи А. Р. Туманянц ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 2017. — С. 110-111).

Так, наприклад ухвалою Комунарського районного суду м. Запоріжжя було прийнято рішення про повернення обвинувального акта прокурора у зв'язку порушенням вимог КПК України. За результатами підготовчого засідання було встановлено, що досудове розслідування було проведено з порушенням правил підслідності. Розслідування було проведено слідчим управлінням ГУ Національної поліції Запорізької області та процесуального керівництва прокуратури Запорізької області щодо кримінального правопорушення яке було здійснене службовою особою місцевого самоврядування та шкода, завдана ним складала 1124441 грн, що у 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення злочину (Ухвала Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 22 червня 2017 року (Справа № 323/665/17) // Єдиний державний реєстр судових рішень. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67311497>).

Окрім цього, відповідно до ч. 5 ст. 216 КПК України у разі встановлення підрозділом внутрішнього контролю НАБУ злочинів, передбачених ст. 354, 364–370 КК України, які були вчинені службовою особою НАБУ (крім Директора НАБУ, його першого заступника та заступника, що віднесено до підслідності ДБР), такі злочини розслідуються детективами зазначеного підрозділу. Втім, може виникнути ситуація, коли орган внутрішнього контролю НАБУ буде здійснювати розслідування злочину, що був вчинений детективом органу внутрішнього контролю НАБУ, а не відповідний слідчим ДБР. Тобто, в такому випадку, якщо відповідний злочин буде вчинено самим детективом підрозділу внутрішнього контролю НАБУ, то цей же підрозділ і буде здійснювати досудове розслідування.

Таке положення не відповідає ідеї існування ДБР як центрального органу виконавчої влади, що вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами НАБУ. В той же час, дане положення

КПК України може порушувати принципи ефективного розслідування у розрізі прецедентної практики Європейського суду з прав людини (надалі — ЄСПЛ), де одним з критеріїв якого є незалежність розслідування випадків неналежного поведіння, і як було зазначено у рішеннях ЄСПЛ, головним принципом якого є те, що особи повноважні на проведення перевірок, і ті, які здійснюють розслідування — повинні бути незалежними ієрархічно та інституційно від будь-кого, хто причетний до подій у справі (*Karabet and others v. Ukraine*, Judgement of 17 January 2013, Appl. nos. 38906/07 and 52025/07, § 260 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115886>). Звісно дана практика ЄСПЛ стосується випадків неналежного поведіння, втім важко не погодитися з тим, що розслідування повинно бути незалежним на практиці.

Ще одним проблемним питанням діяльності ДБР є обмеженість кола суб'єктів вповноважених на проведення оперативно-розшукової діяльності передбачених у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Власне, передбачено, що оперативно-розшукову діяльність можуть здійснювати підрозділи внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки ДБР. Втім, з огляду на завдання, які покладені на даний правоохоронний орган, таке звуження суб'єктного складу не видається виправданим, та таким, що зможе забезпечити їх виконання.

Таким чином, задля ефективної реалізації покладених на ДБР завдань, вказані проблемні питання його діяльності, потребують оперативного усунення та врегулювання.

Зінковський І. П.

аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЧАСТИНИ 3 СТАТТІ 219 КПК УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СТРОКІВ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Законом України від № 1950-VIII від 16.03.2017 р. у ч. 3 ст. 219 КПК України було внесено доповнення, яким передбачено, що «строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу, не включається у строки, передбачені цією статтею». Зрозуміло, що це положення стало певною альтернативою

нормі ч. 10 ст. 290 КПК України, спрямованою на перешкоджання затягуванню строків досудового розслідування при ознайомленні з матеріалами досудового розслідування, що може мати місце у майбутньому і у діяльності слідчих підрозділів ДБР. Проте, включення цієї норми у ст. 219 КПК України не супроводжувалося її узгодженням із іншими положеннями КПК України, зокрема, щодо строків застосування запобіжних заходів та додаткових обов'язків. Практика показала проблему застосування цієї норми, адже: по-перше, хоча строки ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження не включаються у строки досудового розслідування, обвинувальний акт все одно повинен бути складений та скерований до суду із дотриманням строків досудового розслідування; по-друге, строки домашнього арешту, тримання під вартою, додаткових обов'язків продовжують спливати, не зважаючи на те, що строки ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження не включаються у строки досудового розслідування, і виникає практична необхідність їх продовження. В свою чергу, ч. 3 ст. 197 КПК передбачає, що строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом; ч. 6 ст. 181 КПК України передбачає, що у разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 199 цього Кодексу. І саме це викликає складнощі на практиці, адже сторона захисту як аргумент заперечення продовження строків запобіжних заходів, додаткових обов'язків вказує саме на те, що закінчився строк досудового розслідування, орієнтуючись на той строк, що сказаний у постанові про продовження строку досудового розслідування.

Судова практика демонструє дещо різні підходи до питання можливості продовження строків запобіжних заходів, додаткових обов'язків у такій ситуації.

В ухвалі слідчого судді Октябрського районного суду міста Полтави від 24 квітня 2017 року було зазначено: «26.12.2016 року ухвалою слідчого судді Октябрського районного суду м. Полтави Федченку Б. М. продовжено запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у межах строків досудового розслідування. 20.02.2017 року заступником прокурора Полтавської області Плєскачем О. Ю. строк досудового розслідування у даному кримінальному провадженні продовжено до 5 місяців, тобто до 28.03.2017 року. 22.02.2017 року ухвалою слідчого судді Октябрського районного суду м. Полтави Федченку Б. М. продовжено запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у межах строків досудового розслідування. 22.03.2017 року заступником про-

курора Полтавської області Плєскачєм О. Ю. строк досудового розслідування у даному кримінальному провадженні продовжено до 6 місяців, тобто до 28.04.2017 року. 24.03.2017 року ухвалою слідчого судді Октябрського районного суду м. Полтави Федченку Б. М. продовжено запобіжний захід у вигляді тримання під вартою у межах строків досудового розслідування. Так строк дії ухвали закінчується об 10 год. 00 хв. 25.04.2017 року. На даний час досудове розслідування у кримінальному провадженні завершене та сторонам кримінального провадження наданий доступ до матеріалів досудового розслідування, тобто розпочато відкриття матеріалів згідно ст. 290 КПК України.

Враховуючи, що відповідно до ст.197 КПК України строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом, а строк досудового розслідування у даному кримінальному провадженні лише до 28.04.2017 року, суд вважає продовжити запобіжний захід у вигляді тримання під вартою ОСОБА_1 у межах строку досудового розслідування. Посилання сторони обвинувачення на те, що строк досудового розслідування на даний час перервано (зупинено), а потім, при необхідності буде відновлено, тому не потрібно продовження строку досудового розслідування Генеральною прокуратурою, є безпідставними та юридично неспроможними» (URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66182700>). Ключовим у даному рішенні є твердження слідчого судді, що «Посилання сторони обвинувачення на те, що строк досудового розслідування на даний час перервано (зупинено), а потім, при необхідності буде відновлено, тому не потрібно продовження строку досудового розслідування Генеральною прокуратурою, є безпідставними та юридично неспроможними» (URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66182700>), і таке тлумачення не в останню чергу пов'язано із тим, що законодавець не визначив правову природу «невключення» строків ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження у строки досудового розслідування і не зкорелював це «невключення» із іншими пов'язаними нормами КПК України.

Проте, в ухвалі Апеляційного суду міста Києва від 09 січня 2018 року було дещо по-іншому розтлумачено це положення КПК України: «Відмовивши у продовженні дії раніше обраного запобіжного заходу, строк дії якого закінчується 13 листопада 2017 року, слідчий суддя вказав на те, що стороні захисту 13 жовтня 2017 року органом досудового розслідування повідомлено про завершення досудового розслідування у кримінальному провадженні та надані матеріали для ознайомлення в порядку ст.290 КПК України. Раніше, заступником Генерального прокурора України строк досудового розслідування було продовжено до дванадцяти місяців, тобто до 13 листопада

2017 року. За таких обставин слідчий суддя вважає, що запобіжний захід підозрюваному у разі необхідності може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку ст.199 КПК України при направленні обвинувального акта до суду... Згідно приписів ст. 219 КПК України, строк досудового розслідування може бути продовженим у порядку передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу, при цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати дванадцяти місяців з дня повідомлення особи про підозру. У цей строк не враховується строк, коли провадження зупиняється і відновлюється, а також строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку передбаченому статтею 290 цього Кодексу, не включаються у строки передбачені цією статтею. Слідчий суддя, вказані обставини не перевірив, та прийняв передчасне, помилкове рішення про відмову в задоволенні клопотання органу досудового розслідування про продовження запобіжного заходу підозрюваному ОСОБА_3» (URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71534493>). Більше того, роз'яснюючи цю ухвалу за заявою захисника, колегія суддів вказала, що постановою заступника Генерального прокурора України Столярчука Ю. В. строк досудового розслідування у кримінальному провадженні № 4201600000003905 продовжено до дванадцяти місяців, тобто до 13 листопада 2017 року. 13 жовтня 2017 року згідно повідомлення слідчого в ОВС третього слідчого відділу управління спеціальних розслідувань Департаменту спеціальних розслідувань Генеральної прокуратури України в порядку ст. 290 КПК України сторонам захисту надано доступ до усіх матеріалів кримінального провадження № 4201600000003905, тобто за місяць до закінчення граничного строку досудового розслідування. Таким чином з урахуванням положень ч.3 ст.219 КПК строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження не включається до загальних строків досудового розслідування, передбачених цією статтею. Тобто строк покладених обов'язків не повинен перевищувати 1 (один) місяць з дня закінчення досудового розслідування. Обов'язки на підозрюваного ОСОБА_3 були покладені з огляду на вимоги ч.7 ст. 42 КПК України (URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72347610>). Тим самим продемонстровано можливість «автоматичного» продовження строку досудового розслідування на той строк, який не спливав (не враховувався) під час виконання вимог ст. 290 КПК України, без прив'язки до дати строку закінчення досудового розслідування у постанові про його продовження.

Аналогічний підхід викладений в ухвалі Апеляційного суду Запорізької області від 25 квітня 2018 року: «... Що стосується посилання адвоката Назаренка П. Г., що слідчий суддя не має права продовжу-

вати термін тримання під вартою коли закінчено досудове розслідування та матеріали кримінального провадження відкриті сторонам для ознайомлення, то слідчий суддя вірно вказав, що оскільки згідно ч. 3 ст. 219 КПК України, саме ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку передбаченому ст. 290 КПК України не включається у строки досудового розслідування.» (URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73694265>).

Як видається, такі різні тлумачення положення, яким передбачено, що «строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу, не включається у строки, передбачені цією статтею», зумовлено його дещо невдалим формулюванням та незкорельованістю із іншими положеннями КПК України. Навряд чи законодавець, вводячи цю норму, вбачав ситуацію унеможливлення продовження строків запобіжних заходів та додаткових обов'язків у такій ситуації, адже дієвість кримінального провадження має бути забезпечена і під час виконання вимог ст. 290 КПК України. Проте, практика тлумачення цієї норми показує складнощі її тлумачення, що свідчить про необхідність уточнення її формулювань. Тому пропонуємо наступне формулювання: «строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу, входить у строк досудового розслідування, але не враховується при обчисленні строків, передбачених цією статтею. Строк досудового розслідування автоматично продовжується на строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 цього Кодексу». Таке формулювання дозволить «зняти» існуючі питання щодо того, що при виконанні вимог ст. 290 КПК України не можна звертатися із клопотанням про продовження строку тримання під вартою, домашнього арешту, додаткових обов'язків.

***Науковий керівник:** завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, доцент Гловчук Ірина Василівна.*

ЩОДО ЗНАЧЕННЯ ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ПРОКУРОРУ

Обвинувальний акт — це процесуальний документ на досудовому розслідуванні, який підводить його підсумки та фіксує його результати. Таким чином це є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування (ст. 110 КПК України).

Обвинувальний акт як процесуальний документ, має чітко та повно містити відомості передбачені ч. 2 ст. 291 КПК України (найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство); прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення; обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання та ін.). Прокурор зобов'язаний скласти обвинувальний акт без допущення порушення прав та свобод людини.

Елементами інституту повернення обвинувального акта прокурору є:

- 1) сутність інституту повернення обвинувального акта прокурору, як окрема інституція;
- 2) підстави повернення обвинувального акта;
- 3) процесуальний порядок повернення обвинувального акта прокурору;
- 4) процесуальні дії при поверненні обвинувального акта;
- 5) процесуальні рішення;
- 5) процесуальні відносини при поверненні обвинувального акта.

Як і будь-який документ, обвинувальний акт може містити недоліки. Недоліки можуть мати процесуальний або фактичний (непроцесуальний) характер. Існує серед захисників два підходи до того, яким чином використовувати такі недоліки: 1) з метою спростування обвинувачення після призначення до розгляду; 2) подавати клопотання про повернення обвинувального акта та приведення у відповідність

до вимог КПК України, вказавши на окремі недоліки; 3) подавати клопотання про повернення обвинувального акта та приведення у відповідність до вимог КПК України, вказавши на всі недоліки. При обранні конкретного підходу потрібно враховувати ряд факторів та наслідків.

Повернення обвинувального акта прокурору має процесуальне та непроцесуальне значення, суттєво впливаючи на подальше просування кримінального провадження. Зокрема, обвинувальний акт як остаточне процесуальне рішення, відіграє вирішальну роль у здійсненні кримінального переслідування на стадії досудового розслідування. Дотримання процесуальних вимог КПК України при його оформленні, структура та зміст обвинувального акта, способи викладу доказів у ньому свідчать про затвердження обвинувальної думки прокурором.

Для правильного розуміння суті обвинувального акту необхідно враховувати, що він являє собою завершальний документ досудового розслідування, спрямований на розкриття злочину, формулювання та обґрунтування висновку щодо кримінально-релевантної події, викриття обвинувачених. Така роль обвинувального акту визначається тим, що в ньому, на підставі результатів проведеного досудового розслідування викладається остаточне формулювання обвинувачень у матеріально-правовому сенсі, що виражає його впевненість у винуватості конкретної особи, що, за затвердженням цього акту прокурором, означає завершення кримінального провадження на досудовому розслідуванні. Після цього кримінальне провадження буде продовжено в судовому порядку.

Таким чином, значення повернення обвинувального акта прокурору витікає з виявлення і розуміння чинників, які сприяють формуванню процесуальних підстав для повернення обвинувального акта прокурору.

Науковий керівник: доцент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент *Стоянов Микола Михайлович*.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ СЛІДЧИМИ ДБР ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

У відповідності до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК, слідчим являється службова особа органу досудового розслідування (в тому числі і Державного бюро розслідувань), уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. З урахуванням того, що ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» не містить уточнень щодо повноважень слідчих ДБР у кримінальному провадженні, можна зробити висновок, що посада слідчого ДБР повністю відповідає процесуальному статусу слідчого відповідно до КПК (на відміну, наприклад, від детективів НАБУ, які працюють на посадах детективів, проте у кримінальному провадженні можуть виконувати повноваження як слідчих, так і працівників оперативних підрозділів). Тобто слідчі ДБР при здійсненні кримінального переслідування реалізують такі самі повноваження, як і слідчі інших органів досудового розслідування. І таке кримінальне переслідування може бути реалізоване у різних процесуальних формах, в тому числі і при повідомлення особи про підозру.

Так, згідно зі ч. 1 ст. 227 КПК, повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у трьох випадках: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного з передбачених КПК запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. При цьому найбільший наукових та практичних інтерес викликає саме третій випадок повідомлення про підозру.

Законодавець не розшифровує, що повинно вважатися під достатністю доказів, при яких повинно бути здійснено повідомлення про підозру. Існує думка, що під достатніми доказами стосовно рішення про повідомлення особи про підозру слід розуміти достовірні відомості, зібрані, перевірені і оцінені слідчим, прокурором у встановленому законом порядку, які в своїй сукупності приводять до єдиного висновку, що на даний момент розслідування конкретна особа вчинила кримінальне правопорушення (Аленін Ю. П. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення / Ю. П. Аленін, І. В. Глобук // Вісник Південного регіонального центру Нац. акад. правових наук України. — 2014. — № 1. — С. 163).

Ми підтримуємо точку зору про те, що так як підозра формується у свідомості слідчого та/або прокурора на підставі суб'єктивного переконання, виходячи із зібраних у кримінальному провадженні доказів, то достатні докази для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення — це оціночне поняття (Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичних коментар: у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація. — Х.: Право, 2012. — Т. 1. — 2012. — С. 638). В той же час КПК зобов'язує слідчого або прокурора здійснити повідомлення про підозру за наявності достатніх доказів. А тому з точки зору законодавця виглядає не цілком логічним засновувати юридичний обов'язок на оціночних поняттях, навіть не надаючи критерієві достатності доказів. І цим можуть користуватися слідчі та прокурори.

Дійсно, інколи необхідність повідомлення про підозру обґрунтована лише потребою у застосуванні запобіжних заходів до особи. Як відомо, такі заходи на стадії досудового розслідування можуть бути застосовані лише до підозрюваного, а тому на момент розгляду клопотання слідчим суддею особі вже повинно бути повідомлено про підозру. Проте якщо слідчий впевнений у тому, що ризики, для попередження яких запобіжні заходи застосовуються, не настануть (наприклад, особа не буде переховуватись), то тоді уповноважена особа може не поспішати із повідомленням про підозру. Так, після повідомлення про підозру підозрюваний може залучити до кримінального провадження захисника, який наділений суттєвим колом прав: заявляти клопотання, відводи, подавати скарги на рішення, дії, бездіяльність слідчого та прокурора тощо. З іншої сторони, якщо особі не буде повідомлено про підозру, то така особа не отримує процесуального статусу підозрюваного, а тому не матиме взагалі ніяких прав у такому кримінальному провадженні (хоча фактично досудове розслідування буде проводитись проти такої особи). Слідчий, з іншого боку, може проводити будь-які слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії та у інших спосіб продовжувати збирати доказову базу. Більше того, КПК не встановлює жодного мінімального строку між повідомленням особі про підозру та винесенням рішення про завершення досудового розслідування та відкриття матеріалів іншій стороні. Фактично, ці дві дії можуть бути вчинені в один і той самий день, таким чином повністю позбавляючи підозрюваного права на захист під час досудового розслідування.

Саме тому, задля уникнення такого роду порушень, в КПК повинно бути визначення поняття «достатніх доказів», за допомогою якого можна буде встановити критерії, при яких така сукупність доказів буде об'єктивно існувати. Це дозволить вивести чітко встано-

вити момент потреби повідомлення особі про підозру, що, в свою чергу, дозволить їй в повній мірі захистити свої права та законні інтереси.

***Науковий керівник:** завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, доцент Гловок Ірина Василівна.*

Могила В. С.

аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОГЛЯД ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ: ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ

Для формування сукупності доказів у кримінальному провадженні, яка буде достатньою для доведення обставин, передбачених ст. 91 КПК України, необхідне дотримання такого порядку проведення слідчих (розшукових) дій у житлі чи іншому володінні особи, який би у майбутньому не ставив під сумнів допустимість зібраних у досудовому розслідуванні доказів. Ряд питань у слідчій практиці виникає у зв'язку із юридичною підставою проведення огляду у житлі чи іншому володінні особи, особливо, якщо такий огляд проводиться до внесення відомостей до ЄРДР. Це буде характерно і для кримінально-процесуальної діяльності слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань.

Частина 2 ст. 237 КПК України передбачає, що огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи, тобто, керуючись ч. 2 ст. 234 КПК України, проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Разом з тим, зокрема, у ситуаціях, коли мова йде про необхідність провести огляд житла чи іншого володіння особи до внесення відомостей до ЄРДР, то, враховуючи вимоги ч. 3 ст. 234 КПК України щодо змісту клопотання, нескладно зрозуміти, що виконання цих вимог є нездійсненням для того, щоб отримати ухвалу слідчого судді для проведення огляду житла чи іншого володіння особи. Це обумовлено декількома факторами: по-перше, необхідністю оперативного проведення огляду до внесення відомостей до ЄРДР; по-друге, істотною

зміною вимог до клопотання про обшук. Відповідно, враховуючи різну природу цих слідчих (розшукових) дій, їх різний ступінь інтрузивності, є підстави стверджувати, що ст. 237 КПК України потребує викладення самостійних вимог до клопотання про огляд житла чи іншого володіння особи.

Альтернативним отриманню ухвали слідчого судді про огляд житла чи іншого володіння особи механізмом на практиці нерідко є проникнення до житла чи іншого володіння особи у порядку ст. 233 КПК України, що, у силу проблемних формулювань цієї норми, отримує різну судову оцінку при визначенні допустимості отриманих доказів. Наприклад, колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Херсонської області вказала, що суд у вирoku, як на доказ вини обвинуваченого, послався на протокол огляду місця події, а саме домоволодіння по вул. Комсомольська, 11, під час якого в приміщенні на другому поверсі будинку виявлено на табуретці в обривку шпалери темно-зелену масу рослинного походження, а в гаражі у тумбочці газетний згорток з темно-зеленою аналогічною масою /а.п. 117-122/. В порушення вимог ст.ст. 233, 234, 237 КПК України даний огляд проведений без дозволу суду, слідчий з таким клопотанням до слідчого судді не звертався. Суд оцінив цей доказ як належний на підставі того, що дільничний увійшов до житла з дозволу власниці будинку — матері обвинуваченого. З таким доводом не можна погодитися, оскільки відповідно до вимог ст. 237 КПК України огляд житла чи іншого володіння особи, здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи. А ст. 234 ч.2 КК України передбачає, що обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді. І наявність згоди на проникнення до житла особи, яка володіє цим житлом, згідно ст. 233 КПК України, не звільняє від обов'язку прокурора, слідчого звернутися з клопотанням про проведення обшуку чи огляду житла до слідчого судді (Доказ отриманий без дозволу слідчого судді на обшук житла є недопустимим і на нього неможливо посилається при ухваленні вироку, при цьому сам вирок підлягає скасуванню, а провадження закриттю (Апеляційний суд Херсонської області). — Режим доступу: http://protokol.com.ua/ua/sud_dokaz_otrimaniy_bez_dozvolu_slidchogo_suddi_na_obshuk_gitla_e_nedopustimim/). Ухвалою Колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Запорізької області вказано: колегія суддів погоджується з висновком суду на предмет того, що дозвіл слідчого судді (на що звертали увагу апелянти) як форма рішення про дозвіл на проникнення до житла чи іншого володіння особи з метою проведення огляду, є обов'язковим у випадку, коли власник добровільної згоди на проведення не надав. Як зазначалося вище один із власників житла надав

добровільну згоду на огляд приміщення (Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 15 січня 2018 року, Справа № 336/1667/16-к. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71676834>). В ухвалі Апеляційного суду Дніпропетровської області від 26.11.2013 р. відмічається, що «огляд місця події проведено з дотриманням положень ст.233 КПК України 2012 року за згодою близької родички загиблої, а саме матері загиблої (т.1 а.с.10), яка не заперечувала проти проведення огляду АДРЕСА_1, яка належить її дочці ОСОБА_9, а тому вважати вказаний доказ недопустимим... підстав немає» (Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 26 листопада 2013 року, провадження № 11/774/694/13. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/35990813>). В Ухвалі колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Львівської області від 25 вересня 2015 року зазначено, що «Проникнення до житла проводилося без ухвали слідчого судді, однак за згоди особи, яка ним володіла і не заперечувала з приводу проведення огляду, при цьому, права нікого не були порушені. Власнику житла ОСОБА_5 було роз'яснено його права відповідно до ч. 1, 2 ст. 56, ст. 57 КПК України, останній підписав протокол огляду місця події без будь-яких заперечень чи зауважень (а.с. 16-19 Т. 1)» (Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 25 вересня 2015 р., справа № 438/119/15-к. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51725294>).

На доктринальному рівні також єдності тлумачення немає. Як зазначає Л. М. Лобойко, для реалізації засади недоторканності житла чи іншого володіння особи добровільна згода власника є рівноцінною з ухвалою слідчого судді підставою для проникнення до житла за відсутності обставин, які свідчать про наявність невідкладних випадків. За наявності таких випадків згода власника для виникнення у слідчого, прокурора права увійти до житла на підставі частини 3 статті 233 КПК не має значення. Відтак, «за добровільною згодою власника» означає не «до постановлення ухвали слідчого судді з наступним (після проникнення) можливим її ухваленням», а «замість ухвали слідчого судді». Положення частини 1 статті 233 КПК, є абсолютно визначеними і не пов'язані з положеннями частини 3 статті 233 КПК. Якби законодавець мав намір запровадити наступний судовий контроль за проникненням до житла за добровільною згодою власника житла, то, очевидно, що положення про проникнення за згодою власника містилося би не в частині 1, а в частині 3 статті 233 КПК (Лобойко Л. М. Щодо доцільності наступного судового контролю за проникненням до житла на підставі добровільної згоди його власника / Л. М. Лобойко // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. — Харків, 2016. — С. 175-176).

На думку О. О. Торбаса, незважаючи на наявність невідкладних випадків чи на наявність добровільної згоди власника житла, слідчий зобов'язаний після проведення огляду звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. (Торбас О. О. Чи потребується ухвала слідчого судді для проведення огляду житла-місця події за наявності добровільної згоди власника? / О. О. Торбас // Принципи та стандарти змагального кримінального процесу на досудовому провадженні : матеріали Всеукр. наук-практ. конф. (м. Дніпро, 7 груд. 2016 р.). — Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. — С. 192).

І. В. Вегера-Іжевська, розвиваючи наукову позицію І. В. Гловюк (Гловюк І. В. Стаття 233 КПК України: питання практичної реалізації // Молодий вчений. — 2015. — № 2, ч. 1. С. 216–219), пише, що в інших випадках проведення огляду (за винятком невідкладних та огляду місця події) наявність згоди особи має бути достатньою підставою проведення огляду житла чи іншого володіння. Це зумовлено двома чинниками. По-перше, на відміну від обшуку, за своєю правовою природою огляд не є процесуальною дією, яка істотно обмежує права особи; по-друге, як уже зазначалося, у ч. 5 ст. 240 КПК законодавець передбачив цю підставу (добровільна згода особи) для проведення у житлі чи іншому володінні слідчого експерименту (Вегера-Іжевська І. В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Вегера-Іжевська Ірина Володимирівна. — Харків, 2018. — С. 71). Це свідчить про необхідність вирішення цієї проблеми на нормативному рівні. Але у даному випадку є можливим застосування виділеного нами раніше консенсуального правового режиму проникнення до житла чи іншого володіння особи, який дає можливість проникнути до житла чи іншого володіння особи за згодою володільця та проводити там усі передбачені главою 20 КПК України слідчі (розшукові) дії (Могила В. С. Судова оцінка застосування статті 233 КПК України у судовій практиці // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. — Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. — С. 369).

Таким чином, враховуючи положення ст. 233 КПК України і генеральний характер проникнення до житла чи іншого володіння особи стосовно усіх слідчих (розшукових) дій, слід визнати законним проведення огляду житла чи іншого володіння особи за згодою володільця, а у випадку вчинення злочину щодо нього — його близьких родичів, а отримані докази, при дотримання інших критеріїв їх допустимості — допустимими. При цьому для виключення суперечливого тлумачення відповідних норм КПК України сторонами кримінального

провадження, слідчими суддями та судами слід прописати у ст. 237 КПК України окремо консенсуальний режим проникнення до житла чи іншого володіння особи для проведення його огляду.

***Науковий керівник:** завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, доцент Гловок Ірина Василівна.*

Кос'яненко С. О.

студент 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

Шишацька Ю. О.

студентка 4-го курсу Інституту кримінальної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Останнє десятиріччя в нашій країні можна охарактеризувати як період активного реформування правоохоронної діяльності. У зв'язку із прогресивним ростом злочинності та розвитком новітніх технологій, проводиться дослідження цих явищ, повна зміна законодавчої нормативно-правової бази та створення нових процесуальних органів.

Більш того, громадянське суспільство останнім часом почало приділяти окрему увагу злочинам, що вчинені вищими посадовими та службовими особами. Саме в такі часи підвищеної уваги до цього, 12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань.

Таким чином, в Україні з'явився абсолютно новий правоохоронний орган, створення якого передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання. Місія Державного бюро розслідувань (далі — ДБР) — встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного, всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси (Урядовий портал. Про Державне бюро. [Електронний ресурс]. — Режим

доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan1>).

Відповідно до ч.4 ст.216 Кримінального процесуального кодексу України, слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів: — вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А»; — вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; — проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) (Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>).

Крім того, на ДБР також покладається запобігання організованій злочинній діяльності, терористичним та іншим особливо тяжким злочинам, і виявлення злочинів катування та корупційних злочинів, вчинених слідчими і прокурорами (Державне бюро розслідувань: що це таке і скільки зароблятимуть слідчі. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://24tv.ua/ukrayina_tag1119).

Значний перелік повноважень та кола посадових осіб впливу надає велику перевагу серед інших державних органів. ДБР, як незалеж-

ний орган розслідувань протиправних дій правоохоронних органів та вищих посадових осіб, відповідно до пункту 2 ч.1 ст.7 Закону України «Про Державне Бюро розслідувань» має право одержувати в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, інформацію, необхідну у справах про злочини, що знаходяться у провадженні Державного бюро розслідувань, у тому числі з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є органи державної влади або органи місцевого самоврядування, у тому числі інформацію з обмеженим доступом (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст.55). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

Дивлячись на такі переваги, наприклад, як можливість оперативно отримувати інформацію щодо банківського рахунка умовного зберігання (ескроу) та операцій за ним юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, не може не дивувати. Будь-які тіньові операції або незаконні грошові перекази будуть викриті компетентними правоохоронними органами і використані як електронні докази у досудовому розслідуванні.

Проте відповідно до ч.3 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками не тільки для діяльності ДБР, але й іншим державним органам таким як: прокуратурі України, Службі безпеки України, Національній поліції, Національному антикорупційному бюро України та Антимонопольному комітету України (Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page5>).

З огляду на вищезазначене, з'являється питання щодо конкретного порядку суб'єктами вилучення інформації, яка може бути використана в судовому провадженні як електронний доказ. Крім цього, відбувається дублювання повноважень між правоохоронними органами, що вже не є ефективною та якісною роботою.

За ст. 93 Кримінального процесуального кодексу України надано порядок збирання доказів сторонами обвинувачення та захисту, проте не йде мова про вилучення інформації з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, у тому числі інформацію з обмеженим доступом. А ст.7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» відсилає щодо процесуальних дій саме до КПК України. Тож, вже з'являються сумніви щодо допустимості таких електронних доказів.

Судова практика розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб дає роз'яснення, що розкриття банківської таємниці може здійснюватись у двох формах: адміністративній — забезпечується на вимогу компетентних осіб, зазначених у законі, безпосередньо банком і без попереднього звернення до суду; судовій — надається банком, але на вимогу суду або за рішенням суду. У свою чергу, на вимогу суду банківська таємниця розкривається у двох випадках: а) суддею одноособово з дотриманням режиму секретності; б) судом при розгляді справи у господарському, адміністративному, кримінальному та цивільному судочинстві (ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ. Офіційний веб-сайт. Судова практика розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/B3E30A5C7168F95AC2257B7C0049BFF5](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/B3E30A5C7168F95AC2257B7C0049BFF5)).

Щодо судової форми розкриття банківської таємниці не має сумнівів, що не можна не сказати про адміністративну. Прогалини у законодавчій базі дають змогу здійснювати зацікавленим особам адміністративний тиск та використовувати отриману інформацію протизаконно, що є наслідком втрати у інформації ознак конфіденційної.

Підбиваючи підсумки вищерозглянутого, можна прийти до висновку, що процес реформування правоохоронної діяльності в нашій країні відбувається постійно. Створення нового органу пов'язано із необхідністю ефективного, неупередженого розслідування злочинів, передбачених ч. 4 ст. 216 КПК України. Однак недосконалість та невідповідність нормативно-правової бази створює прогалини в діючому законодавстві, що є детермінантом вчинення нових кримінальних злочинів, що можуть бути вчинені також вищими посадовими чи службовими особами. Треба чітко розмежувати повноваження між правоохоронними органами, вичерпно та детально регламентувати їх повноваження у тому числі щодо збирання електронних доказів із дотриманням вимог ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Лише за таких умов можливе функціонування на засадах законності, справедливості, неупередженості, відкритості, прозорості, незалежності і персональної відповідальності кожного працівника правоохоронних органів.

Науковий керівник: завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, доцент Глочук Ірина Василівна.

Покайчук Д. В.

слухач 1-го курсу магістратури факультету
підготовки фахівців до підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

**ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ СЛІДЧИМИ ДЕРЖАВНОГО
БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ
СВОЇХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

Верховна Рада України 12 листопада 2015 року прийняла Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який 01 березня 2016 року набрав чинності. Відповідно, до вищезазначеного закону, ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>).

Працівники ДБР наділені широким колом повноважень, в тому числі: здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування злочинів, віднесених до підслідності ДБР. При цьому, на працівників ДБР, які здійснюють покладені на них обов'язки у складі слідчих чи оперативних підрозділів, поширюються також права та обов'язки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Здійснення досудового розслідування віднесених до підслідності ДБР покладається на слідчі органи ДБР, які відповідно до Закону, здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище.

Під час проведення досудового розслідування слідчі ДБР, в межах свої повноважень мають право на проведення слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на отримання, збирання та перевірку доказів, в тому числі і на проведення такої слідчої (розшукової) дії, як обшук.

Обшук — це слідча дія, яка полягає в примусовому обстеженні приміщень, споруд, ділянок місцевості та інших об'єктів, які перебувають у віданні певних осіб, з метою знайдення та вилучення предметів і документів, що можуть мати значення у справі, або знайдення осіб, що розшукуються, проваджуваному за наявності ймовірних даних про те, що вони приховані в певному місці чи в певної особи (Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Видання 13-те доповн. і перероб. / В. М. Тертишник. — К.: Правова єдність, 2017. — 824 с.).

Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (Кримінальний процесуальний кодекс України від //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>).

16 березня 2018 року набрали чинності зміни внесені до Кримінального процесуального кодексу України. Значних змін зазнала і процедура проведення вищезазначеної слідчої (розшукової) дії.

Клопотання слідчого, погоджене з прокурором, або прокурора повинно містити, окрім раніше визначених відомостей (найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; підстави для обшуку; житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться), й інформацію про індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, і їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням, та обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування.

У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про:

1. індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням;

2. обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування речей, документів, відомостей відповідно до частини другої статті 93 КПК України, або за допомогою інших слідчих дій, передбачених КПК України, а доступ до осіб, яких планується відшукати, — за допомогою інших слідчих дій, передбачених КПК України.

Однак зазначена вимога не поширюється на випадки проведення обшуку з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу.

Також КПК України доповненою новою підставою для відмови у задоволенні клопотання про проведення обшуку. Не беручи до уваги, що зазначена слідча дія може бути терміновою і за час, який слідчий та прокурор витратять доведення усіх підстав про доцільність проведення обшуку, особа, що до якої проводиться обшук, може знищити або пошкодити предмети, що мають істотне значення для досудового розслідування.

Слідчий суддя може відмовити у задоволенні клопотання про обшук, якщо прокурор, слідчий не доведе наявності достатніх підстав вважати, що:

1. за встановлених обставин обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукування та вилучення речей і документів, які мають значення для досудового розслідування, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, а також заходом, пропорційним втручанням в особисте і сімейне життя особи.

2. у разі відмови у задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор не має права повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук того самого житла чи іншого володіння особи, якщо у клопотанні не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею.

Зміни внесені до КПК також встановлюють жорсткі межі, пов'язані з можливістю повторного звернення з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді.

Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. У новій редакції КПК закріплено нове правило про обов'язок уповноваженої особи на проведення обшуку допустити захисника чи адвоката, а також щодо проведення обшуку особи у присутності адвоката чи захисника. Зазначений обов'язок закріплений Конституцією України, відповідно до якої кожен має право на професійну правничу допомогу (Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>).

Незалежно від стадії зазначеної слідчої (розшукової) дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведенні обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями статті 50 КПК України.

Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Невяка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку. Хід і результати особис-

того обшуку підлягають обов'язковій фіксації у відповідному протоколі.

Особа, щодо якої проводять обшук, отримала право користуватися допомогою адвоката на будь-якій стадії його проведення. При цьому його відсутність — є підставою для визнання отриманих доказів недопустимими. Факт недопущення до участі в обшуку адвокат зобов'язаний довести в суді під час судового провадження.

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису.

Відтепер протокол обшуку повинен обов'язково бути підкріплений відеозаписом, незастосування технічних засобів фіксування обшуку, тягне за собою недійсність даної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними.

Науковий керівник: доцент кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Рогоцька Вікторія Вікторівна**.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ВІДНЕСЕНИХ ДО ПІДСЛІДНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Стрельцов Є. Л.

завідувач кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

В законодавстві закріплено, що остаточне рішення відносно дій конкретної людини, зокрема, її вини у вчиненні злочину, кримінально-правових заходів, які потрібно застосувати до неї та ін. визначається конкретним вироком. Все це підкреслює ту основну роль, яка в цивілізованому суспільстві надається саме суду та його рішенням.

Не обговорюючи цей сталий постулат, в той же час звернемо увагу на те, що первісним, початковим моментом в «завершальному» судовому рішенні є порушення кримінального провадження. Причому, не тільки безпосередньо порушення кримінального провадження. Це так звані і наступні дії у кримінальному провадженні, зокрема: кваліфікація, яка була надана діям особи на досудовому слідстві; запобіжний захід, який був обраний, та інші слідчі дії, які, можливо, на перший погляд, постають не дуже значними обставинами, які у подальшому можуть бути зміненими, в той же час, достатньо часто мають безпосередній психолого-правовий вплив на судові рішення.

З огляду на це, важливо завжди враховувати ту значну, а й, можливо, і принципову роль, яке відіграє досудове слідство, рішення, які приймаються під час його здійснення, не тільки для цього етапу, а й для наступного судового рішення по цій справі. Для співробітників Національного бюро розслідувань (далі — НБР) це набуває підвищеної політико-правової значущості, враховуючи, в першу чергу, категорію суб'єктів суспільно-небезпечних діянь, які можуть «потрапити» у «поле зору» НБР.

Саме з урахуванням цих попередніх положень звернемося до основних складових, які, з нашої точки зору, повинні завжди мати своє відображення при кваліфікації діянь.

Перше. Поняття «кваліфікація» достатньо часто використовується, перш за все, в практичній діяльності у декількох значеннях, в тому числі, як правова оцінка відповідного суспільно небезпечного діяння, яке робиться на основі норм матеріального (кримінального) права. Це поняття достатньо часто також використовується і для визначення того процесу, який повинен встановлювати всю сукупність обставин, які характеризують відповідне діяння, створюючи тим самим ту фактичну базу ознак, яка має змістовний вплив на кримінально-правову оцінку відповідного діяння. При цьому, незважаючи на те, що вказані складові «представляють» різні галузі права (кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика та ін.), якщо ми кажемо про кваліфікацію злочинів в загально-організаційному сенсі, якщо ми маємо на меті подальше удосконалення діяльності органів досудового слідства, то мова повинна йти саме про такий комплексний підхід до встановлення необхідних складових кваліфікації злочинів.

Друге. Почнемо з кримінально-правового аспекту. Нагадаємо, що підставою кримінальної відповідальності є наявність у діях особи конкретного складу злочину, передбаченого у конкретній кримінально-правовій нормі (статті) Особливої частини кримінального кодексу України (далі — КК). В необхідних випадках, наприклад, при вчиненні злочинів у співучасті, у випадках, коли розвиток злочинної діяльності має певні етапи та ін., така кваліфікація здійснюється також і з посиланням на відповідну норму (статтю) Загальної частини КК.

В цілому, як відомо, склад злочину представляє собою законодавчу модель конкретного злочину, яка має чотири обов'язкових елементи, які потрібно встановити: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону. При цьому потрібно звернути увагу на одну важливу обставину: якщо в навчальному процесі або при проведенні наукових досліджень ми традиційно починаємо такий аналіз з об'єкту злочину, то на практиці саме сукупність ознак об'єктивної і суб'єктивної сторін та суб'єкту злочину і дають (повинні дати) уявлення про об'єкт конкретних злочинних діянь, тобто визначають ті цінності (блага, суспільні відносини), які порушуються в результаті вчинення відповідного злочину. Це принципове положення, в зв'язку з чим підкреслимо, що ніколи не потрібно заздалегідь визначати об'єкт злочину і саме з урахуванням таких «міркувань» підходити до розслідування. Безумовно, можливо припускати різні варіанти об'єкту таких діянь, вірогідні цінності, на які здійснюється посягання, але, повторимо, починати розслідування, вже маючи відпочатку «тверде» уявлення про об'єкт злочинних діянь, не потрібно.

Третє. Робота слідчого — це складна організаційно-правова робота. Тому слідчий повинен мати план (формальний, робочий, реальний) розслідування, який, навіть по самій «простій» справі, повинен закріплювати комплекс необхідних заходів. Але, на нашу думку, головне полягає в тому, що робота слідчого — це, безумовно, високо творча робота. Декілька аргументів у підтримку цієї тези. Кожен злочин — це не тільки суспільно небезпечний вчинок винної особи. Це завжди наявність великої низки інших обставин, які дозволяють характеризувати в цілому це як подію. Тому, якщо трохи відійти від прийнятих визначень, то потрібно враховувати, що злочинна подія — це складний соціально-правовий феномен, який має низку ознак, причому, не тільки правових.

В чому при цьому проявляється творчість слідчого? Він повинен з усього різноманіття відзнак, які характеризують цей феномен, вибрати та обґрунтувати ті, які, на його думку, безпосередньо характеризують об'єктивну та суб'єктивну сторони складу злочину, суб'єкт злочину т.і. У своїй сукупності ці групи ознак, як вказувалось, дають змогу визначити об'єкт злочину і вже з урахуванням наявності усіх чотирьох елементів складу злочину — надати своє «творче» бачення кваліфікації.

Творчість також проявляється і в тому, що все це потрібно робити відносно події, яка вже відбулася, тобто, вона відбулась у минулому, і нічого повернути неможливо. Тому, керуючись сучасною термінологією, потрібно розуміти, що подія злочину, яке відбулось у минулому, має, на час розслідування так званий віртуальний характер. І саме «творчий» обов'язок слідчого полягає в тому, що б віртуальну подію «перевести» в реальну. Причому, не просто «перевести», а й надати цьому такої реальності, що людину, яка вчинила відповідні діяння можливо було б притягнути до відповідальності. Таким чином, слідчому потрібно максимально реально спробувати відновити минулі події, встановити та обґрунтувати у них ті ознаки, які мають правове значення і впливають на кваліфікацію.

На чому взагалі, на нашу думку, ґрунтується змагальне правосуддя? Кожна зі сторін у судовому засіданні намагається, з наданням необхідної аргументації, виділити з усього різноманіття обставин, які характеризують конкретну подію злочину, ті, які, на думку представника кожної сторони, підлягає реальному встановленню і, саме головне, повинно розглядатися як таке, що має вплив на кваліфікацію (виступає необхідною та обов'язковою ознакою конкретного елемента злочину). Це складно, бо потрібно, умовно кажучи, з віртуальних ознак, які раніше відбулись або не відбулись у соціальному житті, спробувати виявити, визначити, обґрунтувати наявність вже фактичних ознак та «ввести» їх у категорію «доказів», таким чином, щоб це дозволяло приймати необхідні правові рішення.

Четверте. Подальші поради стосовно практичного отримання таких «віртуальних» відзнак, або знову про творчу діяльність слідчого. За багатьма обставинами практично неможливо, щоб конкретне суспільно небезпечне діяння «відразу» і недискусійно підпадало, а точніше, «співпадало» з конкретним складом злочину. Альтернативи є, практично, завжди. Як, на нашу думку, виходити з цього складного становища? Перше, слідчий повинен для себе чітко розуміти, хоча б на загальному рівні, основні ознаки, які характеризують елементи складу злочину. І саме з урахуванням такого розуміння почати «накопичувати» необхідні відомості для прийняття кінцевого рішення.

Така необхідність існує не тільки в юриспруденції. Наприклад, кваліфікація лікаря, його рівень багато в чому залежать від того, наскільки в низці багатьох обставин, які характеризують «зовнішнє» захворювання особи, він зможе виявити ті дійсні ознаки, які найбільш точно вкажуть на можливе захворювання та визначать перелік необхідних ліків для її лікування. Відоме медичне правило: «пацієнт — лікар — діагностика — лікування», враховуючи образність цього висловлення, повинно діяти і у слідчій практиці.

П'яте. Як потрібно встановлювати обставини, які характерні для складу злочину і для обставин, які характеризують процес вчинення злочину. Вище ми вже зазначили, що потрібно завжди мати у «голові» можливі різні варіанти остаточної кваліфікації і саме з урахуванням цього проводити відповідні слідчі дії. Це стосується всього комплексу слідчих дій. Наприклад, допит, причому, допит будь якого з учасників кримінального провадження, зокрема, підозрюваного, свідка, потерпілого потребує необхідної попередньої підготовки. Допитати та опитати — це принципово різні речі. Причому, наприклад, допит підозрюваного — це не тільки, а, можливо, і не стільки намагання отримати зізнавальні свідчення, скільки спроба найбільш реально встановити такі події, які відбулись раніше в їхньому максимально точному баченні з боку підозрюваного, та/або свідка, та/або потерпілого і оцінки з боку слідчого..

Або, наприклад, співпраця з експертами... Так, слідчий не має необхідних спеціальних знань для правової оцінки тих чи інших подій, вчинків та ін., тому остаточний висновок завжди залишається за експертом, який має необхідні знання та кваліфікацію для цього. Але, і це потрібно підкреслити, питання для експерта, тобто зміст, межі та напрямки дослідження, яке буде проводити експерт, визнає слідчий. Це теж потрібно підкреслити.

Перелік таких важливих обставин у кримінальному провадженні, у якому слідчий виступає, умовно кажучи, організатором, виконавцем та «методологічним посібником» можливо продовжити, але важливо підкреслити, що слідчий — це така процесуальна фігура, яка

визначає багато принципових обставин, які мають суттєве значення не тільки у досудовому слідстві. Саме це потрібно враховувати, оцінюючи діяльність слідчого з «зовнішнього» боку, саме так і слідчий повинен «внутрішньо» оцінювати свою діяльність.

Мирошниченко Н. А.

професор кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ОБ'ЄКТИВНИМИ ОЗНАКАМИ

Кваліфікація злочинів пов'язана з встановленням підстави кримінальної відповідальності, а точніше з об'єктивними та суб'єктивними ознаками складу конкретного злочину. Звернемо увагу на об'єктивні ознаки складу злочину та їх вплив на кваліфікацію.

Вирішення питання про об'єкт злочину має важливе теоретичне та практичне значення. Саме об'єкт дозволяє визначити сутність злочину, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних складів злочинів. Об'єкт має істотне значення також для визначення самого поняття злочину, значною мірою впливає на зміст ознак злочину, його кваліфікацію, є вихідним при класифікації злочинів, побудові системи Особливої частини КК. Тобто об'єкт злочину це суспільні відносини, відповідальність за посягання на які передбачена нормами кримінального закону.

Родовий об'єкт охоплює певне коло однорідних суспільних відносин, які повинні охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм. У розділах Особливої частини Кримінального кодексу злочини частіше згруповані за родовим об'єктом. Поряд з родовим об'єктом виділяють і видовий об'єкт, який охоплює тотожні суспільні відносини. В деяких розділах Особливої частини КК злочини об'єднані за видовим об'єктом, наприклад, розділи другий, третій, четвертий, дев'ятий, десятий, одинадцятий Особливої частини КК України.

Особливе значення для кваліфікації злочинів має безпосередній об'єкт злочину. Під ним слід розуміти ті конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону і яким заподіюється шкода злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину.

Питання про те, які суспільні відносини можуть бути визнані об'єктом конкретного злочину, вирішується законодавцем шляхом прийняття або скасування того або іншого кримінального закону. Завдання ж науки кримінального права та судової практики полягає в тому, щоб установити ті суспільні відносини, які визначені законодавцем у якості безпосереднього об'єкта злочину, і розкрити їх зміст.

Законодавець лише в деяких випадках вказує на безпосередній об'єкт у самому кримінальному законі. У більшості ж випадків у кримінальному законі відсутні які-небудь вказівки щодо безпосереднього об'єкта конкретного злочину, і тоді для його встановлення необхідний ретельний юридичний аналіз складу певного злочину.

Встановлення безпосереднього об'єкта злочину важливо для з'ясування характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, його правильної кваліфікації, сприяє відмежуванню вчиненого діяння від суміжних злочинів.

У теорії кримінального права поширена також класифікація безпосередніх об'єктів злочинів «за горизонталлю». Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний та додатковий (обов'язковий і факультативний) об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли той самий злочин одночасно заподіює шкоду декільком видам суспільних відносин. Такі злочини мають кілька безпосередніх об'єктів. Із числа таких безпосередніх об'єктів, яким заподіюється шкода тим самим злочином, законодавець звичайно виділяє один, найбільш важливий, який визначає суспільну небезпеку даного злочину, структуру відповідного складу і його місце в системі Особливої частини. Такий об'єкт прийнято називати основним безпосереднім об'єктом. Цей об'єкт завжди входить до складу родового або видового об'єкта злочину і є визначальним для кваліфікації вчиненого «багато об'єктного» злочину.

Додатковим (обов'язковим) безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, яким також завжди заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння шкоди поряд з основним об'єктом.

Предметом злочину слід вважати будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину. Якщо предмет злочину названо безпосередньо в самому кримінальному законі, то він виступає як необхідна ознака складу злочину та впливає на кваліфікацію.

Отже, процес кваліфікації суспільно небезпечного діяння за об'єктом припускає з'ясування питань про те, які суспільні відносини постраждали або могли постраждати в результаті вчиненого діяння, а також які кримінально-правові норми Кримінального кодексу охороняють ці об'єкти.

Встановлення та визначення об'єкта злочинного посягання — це тільки один з етапів кримінально-правової кваліфікації. Як вже зазначалося, кваліфікація означає знаходження, зіставлення й встановлення тотожності всіх ознак злочину певного виду та елементів складу злочину.

Конкретний злочин має безліч ознак, у тому числі й об'єктивних. Об'єктивні ознаки кожного злочину характеризують діяння (дію або бездіяльність), наслідки які настали, причинний зв'язок і ті зовнішні умови, в яких вчиняється суспільно небезпечне посягання.

Об'єктивна сторона конкретного складу злочину містить у собі певні, встановлені законом ознаки, що описують об'єктивну сторону складу злочину, тобто виступає в якості поняття про об'єктивну сторону злочину певного виду, і, як усяке поняття, лише в основних рисах відображає та описує їх.

При виявленні злочину, насамперед, встановлюються його об'єктивні ознаки: конкретний акт поведінки суб'єкта у вигляді дії або бездіяльності, який вчиняється в об'єктивній обстановці, у певному місці й часі. Цей акт поведінки відбувається відповідним способом, наприклад, крадіжка з об'єктивної сторони виражається в таємному викраденні майна, грабіж — у відкритому викраденні такого майна. Злочин тягне певні суспільно небезпечні наслідки, тому що в результаті його вчинення причиняється істотна шкода суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом (наприклад, вбивство своїм наслідком має смерть людини). Причому діяння (дія або бездіяльність) перебуває в причинному зв'язку із суспільно небезпечними наслідками.

Викладене дозволяє зробити висновок, що об'єктивна сторона злочину — це зовнішня сторона злочину, яка характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину.

Усі ознаки об'єктивної сторони злочину з погляду на їх опис (закріплення) у диспозиціях статей Особливої частини КК можна поділити на дві групи: обов'язкові (необхідні) і факультативні.

До обов'язкових ознак належить діяння у формі дії або бездіяльності. Діяння завжди вказується в диспозиції статті Особливої частини КК або впливає з її змісту, таким чином, виступає обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину.

До факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину відносяться: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, обстановка, спосіб і засоби вчинення злочину. Ці ознаки не завжди вказуються в

законі як ознаки конкретного складу злочину. Так, диспозиції складу хуліганства не містять вказівок на конкретні суспільно небезпечні наслідки, які необхідно було б встановлювати при вирішенні питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності. В статтях Особливої частини КК не завжди вказуються спосіб, місце, час, обстановка вчинення злочину, отже в такому випадку, дані ознаки об'єктивної сторони складу злочину є факультативними.

Якщо суспільно небезпечні наслідки, місце, час, спосіб, обстановка й засоби вчинення злочину прямо зазначені в диспозиції статті Особливої частини КК або впливають з її змісту, то вони набувають значення обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину і їх встановлення в такому випадку є вже обов'язковим.

Аналіз об'єктивної сторони дає можливість встановлювати інші елементи й ознаки складу злочину, які не завжди вказуються в диспозиціях статей Особливої частини КК, і, таким чином, правильно кваліфікувати злочин. Об'єктивна сторона має важливе значення для кваліфікації, для розмежування злочинів, а також для відмежування злочинних діянь від незлочинних. Так, крадіжка, грабїж, розбій (суміжні злочини) різняться між собою за способом вчинення злочину. Врахування ознак об'єктивної сторони дозволяє суду в кожному конкретному випадку правильно визначити характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину і відповідно до цього кваліфікувати злочин.

У деяких складах злочинів містяться вказівки на конкретні наслідки, наприклад, смерть потерпілого при вбивстві, тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості в складах злочинів, передбачених відповідними статтями КК. В інших статтях КК не надано чіткого опису наслідків («тяжкі наслідки», «особливо тяжкі наслідки», «значна шкода» і т.п.). Отже, в таких випадках застосовуються оціночні поняття, з'ясування змісту яких вимагає уточнення і конкретизації.

Настання зазначених у законі наслідків в одних випадках є необхідною ознакою основного (простого) складу закінченого злочину, наприклад, поширення епізоотії або настання інших тяжких наслідків у результаті порушення ветеринарних правил; в інших — суспільно небезпечні наслідки відіграють роль кваліфікуючої ознаки, яка обтяжує відповідальність, наприклад, знищення або пошкодження лісових масивів, що заподіяло тяжкі наслідки. Деякі норми КК пов'язують злочинність і караність діяння з обов'язковим настанням певних суспільно небезпечних наслідків. Так, зловживання владою або службовим становищем тягне кримінальну відповідальність якщо воно заподіяло істотну шкоду державним або суспільним інтересам або охоронюваним законом правам і інтересам фізичних або юридичних осіб.

Якщо ті або інші наслідки зазначені в диспозиції статті КК (злочини з матеріальним складом), їх встановлення в такому випадку є обов'язковим для констатації складу злочину як підстави кримінальної відповідальності; правильної кваліфікації злочину і його відмежування від суміжних злочинів.

У тих випадках, коли наслідки в злочинах з матеріальним складом не настають, питання про кримінальну відповідальність може вирішуватися за правилами кваліфікації незакінченого злочину (готування чи замах на злочин).

Як обов'язкова ознака складу злочину суспільно небезпечні наслідки мають важливе значення для диференціації кримінальної відповідальності, що виражається у конструюванні в КК кваліфікованих або особливо кваліфікованих складів або ж спеціальних норм. Між суспільно небезпечним діянням та наслідками в матеріальних складах злочинів необхідно встановлювати причинний зв'язок.

Для характеристики об'єктивної сторони злочину важливе значення мають такі його ознаки, як місце, час, обстановка, спосіб і засоби вчинення злочину. У деяких статтях Особливої частини КК ці ознаки прямо зазначені, тому є обов'язковими. Відсутність будь якої ознаки, яка зазначена в диспозиції статті Особливої частини КК, свідчить про відсутність об'єктивної сторони злочину, а також і складу злочину як підстави кримінальної відповідальності.

Отже, об'єктивна сторона складу злочину являє собою характеристику передбачених кримінальним законом зовнішніх ознак злочинного діяння. Встановлення ознак об'єктивної сторони складу злочину нерідко дає можливість визначити ознаки об'єкта, суб'єкта, суб'єктивної сторони складу злочину, розмежувати злочини. Ознаки об'єктивної сторони складу мають значення для розмежування багатьох злочинів, але в першу чергу тих, що посягають на той самий об'єкт. Завдяки встановленню об'єктивних ознак складу злочину можлива правильна кваліфікація злочину.

Полянський Є. Ю.

професор кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СКОЄННЯ ДТП З ТЯЖКИМИ НАСЛІДКАМИ З ПОЗИЦІЇ ЗНИЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ

Нажаль, останнім часом в Україні було чимало фактів, коли особи грубо порушували правила дорожнього руху, і це призводило до катастрофічних наслідків. Достатньо згадати лише ДТП з участю сумно відомої Зайцевої в м. Харків. Суспільство реагує на таку небезпечну поведінку водіїв агресивно — кожного разу все більше наближаючись до негайної радикальної фізичної розправи, тобто до самосуду.

Самосуд може мати різні форми прояву, але індивідуальні розправи, які реалізують помсту, розглядати в такому контексті не слід — вони мало чим відрізняються від заздалегідь запланованого умисного злочину. Цікавою є саме публічна форма самосуду — коли одразу після вчинення зухвалого злочину, присутні на місці події колективно вчиняють розправу над злочинцем, яка може проявлятися або ж в нанесенні побоїв (звісно, з спричиненням шкоди здоров'ю), або ж в заподіянні смерті. Зрозуміло, що самосуд знаходиться повністю за межами закону. Його ознаки об'єктивно не вписуються у вимоги ст. 36 та 38 Кримінального кодексу України, які регламентують право на необхідну оборону та затримання особи, яка вчинила злочин. Такі дії містять і ознаки самоуправства, ну і звісно — їхні наслідки можуть відповідати ознакам, передбаченим в статтях 115, 121 та інших статтях Кримінального кодексу України.

Отже, при чому тут взагалі самосуд? А при тому, що суспільство вимагає відновлення справедливості. І показовим є саме фактор «мажорних» дорожньо-транспортних подій. Такі злочини відрізняються низькою ознак. По-перше, вони трапляються в режимі «реального часу» — коли їхніми очевидцями стає велика кількість людей. На відміну від латентних злочинів, та злочинів, про які люди узнають лише через ЗМІ, такі «наявні» злочинні дії справляють надзвичайно негативне враження на присутніх та викликають в них агресію у відношенні винуватця. По-друге, «мажорні» ДТП відрізняються особливою зухвалістю, хуліганським характером, що посилює агресію натовпу у відношенні винного водія. По-третє, в психології народу вже виникло логічне кліше безкарності «мажорів» та взагалі осіб, що мають владу та гроші. Усі ці фактори створюють передумови для вчи-

нення самосуду негайно на місці скоєння злочину. Донині в Україні не було підтверджених фактів вчинення розправи над автомажорами-вбивцями, хоча в багатьох випадках лише втручання поліції рятувало цих осіб від обуреного натовпу.

З позицій практики застосування правових норм самосуд є доволі цікавим явищем. Так в разі вчинення розправи над злочинцем (скажемо, заподіяння йому смерті), відповідно до кримінального законодавства усі учасники вважатимуться співвиконавцями злочину, вчиненого у співучасті. Отже, маємо факт вчинення вбивства групою осіб без ознак попередньої змови. Але це теорія. На практиці одразу виникає низка суттєвих проблем. По-перше, треба встановити хто саме в натовпі застосовував небезпечне насильство (наприклад, наносив удари у вразливі частини тіла). Якщо «нападників» було двоє, чи троє це нескладно. А якщо їх було десять? По-друге, сам факт участі в стихійній розправі ще не доводить винність в заподіянні смерті. Одною із ознак дій співучасників є єдність умислу на вчинення злочину. В цьому ж випадку умисел у нападників може бути різним — від нанесення побоїв до вчинення вбивства. Допомогти розставити крапки над «і» може лише відеозапис події, на якому буде видно які дії вчинювалися кожним із учасників нападу, що сумнівно. По-третє, негайно після вчинення самосуду його учасники намагатимуться облишити місце подій. З урахуванням того, що більшість з них випадкові перехожі, встановити їхні особи буде вкрай важко. По-четверте, можна вважати, що свідки самосуду (фактично його пасивні учасники) вкрай неохоче будуть давати показання та замовчувати відомі їм факти, адже вважатимуть подію фактом відновлення справедливості.

Нескладно дійти простих висновків: в разі вчинення факту самосуду можна буде затримати лише частину його учасників. Вину цих осіб без наявності прямих доказів заподіяння небезпечного насильства також буде майже неможливо довести. Звісно, йдеться про «стихийний самосуд» в контексті вчинення ДТП «мажорного» характеру, в разі ж запланованої акції ситуація буде зовсім іншою, як і змістове навантаження самого поняття самосуду. На жаль, майже не має сумнівів, що в майбутньому до самосуду таки дійде. Звісно, якщо держава не продемонструє суспільству свою здатність і бажання ефективно карати правопорушників та проводити профілактику вчинення злочинів, в тому числі — в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Отже, що ж цим робити? За логікою подій останніх років можна було би превентивно встановити кримінальну відповідальність, наприклад, за участь в самосуді, таким чином криміналізуючи навіть зібрання натовпу навколо злочинця з метою вимагати покарання для нього. Але таке рішення було би надто непопулярним, адже сприймалося би суспільством як відкритий виклик з боку законодавця.

В контексті розв'язання проблеми «автомажорів» можна було би вчинити іншим чином — зняти градус напруги в суспільстві, посиливши відповідальність за наслідки хуліганського водіння та забезпечивши невідворотність настання відповідальності. Звісно, посилювати відповідальність завдяки підвищенню верхньої межі санкції ст. 286 Кримінального кодексу України не раціонально, адже як за необережний злочин покарання санкцією передбачено доволі суворе. Можна поглянути на ситуацію під дещо іншим кутом: чи справді усі випадки спричинення тяжких наслідків в результаті нехтування безпекою дорожнього руху вписуються в склад ст. 286 КК? Є очевидними варіанти, коли транспортний засіб використовується як знаряддя злочину з метою умисного заподіяння смерті чи шкоди здоров'ю. Такі злочини кваліфікуються як посягання на життя чи здоров'я особи відповідно. Але можливі і інші ситуації, коли дії особи слід розглядати як умисні, хоча умисел цього разу є непрямим. Розглянемо психологічне підґрунтя поведінки водія, який перевищує дозволenu швидкість руху. Він розраховує на ненастання наслідків чи на їхнє попередження своїми діями. Втім чим більш суттєвим є перевищення швидкості, тим менш ґрунтовним є його розрахунок на ненастання наслідків. Гіпотетично, якщо він зможе прискорити своє авто до швидкості 160-200 км/год в місті (що наразі можливо враховуючи потужність сучасних преміальних автомобілів), то на що йому залишається розраховувати? Імовірність настання наслідків переходить в закономірність, а водій переходить в розряд «автомажорів». Можуть бути і більш характерні приклади. Так водій-мажор приймає участь у вуличних перегонах. Понад усі розумні межі перевищує швидкість. Постійно змінює смуги руху, ігнорує сигнали світлофорів, не надає перевагу в русі пішоходам та транспортним засобам відповідно до вимог чинного законодавства та ін. Наслідки від такого водіння можуть настати в будь-яку мить, і водій має це об'єктивно усвідомлювати. Якщо ж усвідомлює, але ігнорує можливість їхнього настання (свідомо припускає їх як результат своєї поведінки), то це свідчить про суттєво *інше винне ставлення до дій* і найголовніше — до *їхніх наслідків* яке проявляється в *непрямому умислі*. Так, саме в непрямому умислі, а не в злочинній самовпевненості, і не в ефемерній теоретичній концепції «подвійної вини». Традиційна кваліфікація грубого порушення правил безпеки дорожнього руху із настанням тяжких наслідків по ст. 286 КК як злочин, вчинений по необережності, зумовлюється довготривалими та усталеними напрацюваннями кримінально-правової доктрини. Але змінюються часи, мають змінюватися і підходи, особливо коли для цього є вагомí підстави. Так Кримінальний кодекс України було би раціонально доповнити статтею, скажемо, 286-1, яка б передбачала відповідальність за умисне створення небезпеки для

учасників дорожнього руху, що зумовило настання тяжких наслідків. В якості ознак об'єктивної сторони складу злочину було б резонно передбачити створення небезпеки для інших осіб шляхом зухвалого порушення правил безпеки дорожнього руху, що проявлялося в **умисному створенні аварійної ситуації** під час участі у вуличних перегонах, намаганні втекти від переслідування співробітниками поліції, з хуліганських мотивів, чи в результаті вкрай суттєвого перевищення дозволеної швидкості руху в межах міста. Розмір кримінально-правової санкції за вчинення таких дій було би логічним встановити в межах 7-15 років позбавлення волі, що дорівнює покаранню за санкцією частини 1 статті 115 КК України.

Чи допоможе встановлення відповідальності за де-факто умисне спричинення тяжких наслідків в результаті автотранспортних пригод з метою профілактики вчинення таких злочинів? Відповідь неоднозначна. Але неодмінно матиме ефект притягнення до відповідальності за цією нормою конкретних індивідів, що буде належною демонстрацією кінця безкарності «автомажорів» та забезпечить відновлення справедливості, чого наразі вкрай потребує суспільство.

В цілому ж мова йде навіть не про посилення відповідальності, не про наміри впроваджувати об'єктивне ставлення у вину в українське кримінальне право, а про забезпечення **диференціації** відповідальності. Адже ідеї, покладені в зміст ст. 286 Кримінального кодексу України були актуальні в часи, коли найшвидшим автомобілем були радянські «Жигулі», а широкі повноваження підрозділів ДАІ охолоджували вдачу імprovізованих автоспортсменів. Наразі сучасні потужні авто та відсутність ефективних механізмів попередження небезпечних правопорушень в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху начебто підштовхують водіїв погратися чужим життям.

Держава має звертати увагу на фактори, що становлять найбільшу небезпеку в автотранспортній сфері, хоча на практиці все навпаки — що добре підтверджується положеннями проекту закону України № 5184 «Про дорожній рух», який не витримує жодної суспільної критики. Звісно, боротися з дрібними порушеннями та створювати складні бюрократичні системи простіше та вигідніше, ніж розв'язувати сутність проблем. Адже небезпекою номер один на дорозі є технічний стан самих шляхів, втім представникам влади, із зрозумілих причин, вигідніше переносити акцент на технічний стан транспортних засобів. Аналогічною є ситуація з профілактикою порушень ПДР, коли правоохоронні органи та суд часто «заплющують очі» на найнебезпечніші порушення, сумлінно караючи дрібних правопорушників за усією суворістю закону. Якщо ж така політика продовжуватиметься і далі, дискусійне питання безпеки відправлення самосуду в Україні може перерости в проблему національного характеру.

Дмитрук М. М.
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ТИПОВІ НАСЛІДКИ «НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ ЕОМ, АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ, КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ ЧИ МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ»

За останні декілька десятиліть життя більшості людей та суспільства, в цілому, було настільки автоматизовано, що будь-яка звичайна діяльність людини не уявляється без персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж, мереж електрозв'язку.

Тотальна опосередкованість всіх суспільних відносин інформаційними технологіями призвела до збільшення кількості злочинів, які вчиняються за допомогою ЕОМ, автоматизованих систем та комп'ютерних мереж, мереж електрозв'язку, а також — до збільшення кількості суспільно небезпечних діянь, які вчиняються як за допомогою ЕОМ, автоматизованих систем та комп'ютерних мереж, мереж електрозв'язку так і щодо суспільних відносин, які виникають у сфері використання ЕОМ, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку.

В теорії кримінального права існує дискусія щодо термінів та понять («комп'ютерні злочини», «злочини у сфері ІТ», «кіберзлочини») у визначенні системи діянь, які вчиняються за допомогою ЕОМ, автоматизованих систем та комп'ютерних мереж, мереж електрозв'язку та інших понять, які використовуються для визначення ознак злочинів у сфері ІТ (Карчевский Н. Киберпреступление или преступление в сфере использование информационных технологий? // Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання : матер. всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 21.10.2016 р. — О.: ОДУВС, 2016. — С. 10-15.). Інші вчені, наприклад, В. М. Бутузов, звертають увагу на необхідність системно-структурної протидії комп'ютерним злочинам, виділяючи два основних аспекти: 1) як множинності взаємодіючих складових (об'єктів, суб'єктів, заходів протидії тощо); 2) у рамках системи протидії загальній злочинності шляхом визначення особливостей протидії комп'ютерній злочинності (Бутузов В. М. Системно-структурний аналіз як метод дослідження комп'ютерної злочинності // Правова інформатика 2011. — № 1. — С. 67-71). Зазначена проблематика є актуальною, проте стан узагальнення судової практики та постійні зміни в інформаційному законодавстві України вимагають приділення більшої уваги ознакам окремих злочинів у сфері ІТ, зокрема, несанк-

ціонованому втручання в роботу ЕОМ. Розглянемо деякі проблеми у визначенні ознак об'єктивної сторони вказаного злочину.

Поширеною є думка, що об'єктивна сторона несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ, автоматизованих систем та комп'ютерних мереж, мереж електрозв'язку характеризується такими наслідками, як: 1) витік; 2) втрата; 3) підробка; 4) блокування інформації; 5) спотворення процесу обробки інформації; 6) порушення встановленого порядку її маршрутизації. Зміст вказаних наслідків полягає у наступному.

1. *Виток* визначається як результат дій, внаслідок яких інформація в системі стає відомою чи доступною фізичним та/або юридичним особам, що не мають права доступу до неї (ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»). Наприклад, Особа 3 з метою незаконного отримання та подальшого використання інформації з банківських карток громадян, несанкціоновано втрутилась в роботу ЕОМ, встановивши на банкоматі, несанкціоновані зчитувальні пристрої для зняття інформації з банківських платіжних карток (вирок Приморського райсуду м. Одеса від 27.06.2013 р., кримінальне провадження № 522/14602/13-к, N 1-кп/522/374/13) тобто витік у судовій практиці трактується як зняття та зчитування інформації. Проте «зняття» та «зчитування» це дії, а «витік» у більшості навчальній та науковій літературі трактується як «наслідок» несанкціонованого втручання (Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. — [2-ге вид.] — К. : «ВД «Дакор», 2013. — 606 с.).

2. *Втрата* інформації визначається як «дія, внаслідок якої інформація в автоматизованій системі перестає існувати для фізичних або юридичних осіб, які мають право власності на неї в повному чи обмеженому обсязі» (ст. 1 Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах» в редакції до 27.03.2014 р.).

Наприклад, Особа С. працюючи інженером програмного забезпечення банку маючи намір «знищити» інформацію на його сервері розмістила шкідливе програмне забезпечення в активному стані у каталогах операційної системи серверу банку, але реалізувати до кінця свій умисел не змігла, оскільки в день подання заяви про звільнення їй було відмовлено в допуску до робочого місця і сервера (Судова практика розгляду справ про злочини у сфері використання ЕОМ ...: Узагальнення опрацьовано суддею ВС України М. І. Грицівим та головним консультантом В. В. Антошуком). Вказане діяння є закінченим замахом, вчинене у сукупності із діянням передбаченим ст. 361-1 КК України, а тлумачення «втрати» як «знищення» свідчить, що вказана ознака в судовій практиці дійсно відіграє роль «злочинного наслідку».

3. *Підробкою* є вплив на носій інформації, що передається мережею електрозв'язку у результаті якого абонент отримує відомості, які не збігаються з тими, що було йому надіслано (Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. — [2-ге вид.] — К.: «ВД «Дакор», 2013. — с. 607). Наприклад, Особа 1 несанкціоновано втрутилась у роботу автоматизованої системи комп'ютерного програмного комплексу «Єдина система статистики та аналізу роботи органів прокуратури України» шляхом надання незаконних вказівок чим підробила відомості про своєчасне подання апеляційної скарги (Вирок Печерського райсуду м. Києва від 4.03.2015 р. по справі N 757/3752/15-к). При цьому, підробка згідно ч. 1 ст. 358 КК України у цьому ж навчальному підручнику визнано як злочин із формальним складом, який є закінченим з моменту вчинення дій, які альтернативно становлять його об'єктивну сторону (Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. — [2-ге вид.] — К.: «ВД «Дакор», 2013. — с. 590). Незрозуміло чому в одному випадку підробка — це злочинний наслідок, а в іншому випадку характеристика дій вивуатої особи.

4. *Блокування інформації в системі* визначається як «дії, внаслідок яких унеможливорюється доступ до інформації в системі» (Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»). Громадянин Ч., використовуючи телефонний пристрій для здійснення несанкціонованого втручання в роботу мереж електрозв'язку, через електрощитові, що розташовані в під'їздах багатоповерхових будинків, не маючи на це дозволу, підключився до мережі електрозв'язку чим блокував доступ громадянину Г. як абоненту до мережі електрозв'язку (Узаг. судової практики розгляду місцевими судами м. Харкова та Харківської обл. кримінальних справ та проваджень про злочини у сфері використання ЕОМ, систем та КМ і МЕ за період 2012-2014 рр.: <http://clc.to/S7EKDg>). Вказана ознака більше характеризує діяння, а ніж злочинний наслідок.

5. *Спотворення процесу обробки комп'ютерної інформації*. Поняття вказаного наслідку у інформаційному законодавстві відсутнє. Проте в судовій практиці цей злочинний наслідок «несанкціонованого втручання в роботу мереж електрозв'язку» розкривається через поняття «порушення встановленого порядку обробки інформації» у вигляді «монтажу» шкідливих програмних пристроїв.

Особа В. за матеріальну винагороду встановила громадянину З. обладнання (супутникову антену), яке призначене для прийому супутникового радіосигналу, до якого підключила технічні засоби (модифікований роутер, конвертор), що дозволяли здійснити несанкціоноване декодування та послідовний перегляд кодованих телепрограм

з обмеженим доступом (Узаг. судової практики розгляду місцевими судами м. Харкова та Харківської обл. з кримінальних справ та проваджень про злочини у сфері використання ЕОМ, систем та КМ і МЕ за період 2012-2014 pp.: https://hra.court.gov.ua/sud2090/inf_court/generalization/uzag15/).

6. *Порушення встановленого порядку маршрутизації комп'ютерної інформації.* Маршрутизацію є обмін даними при виконанні операцій, у тому числі щодо переказу коштів, між учасниками платіжної системи. (ст. 1.18-2 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»), а порушення роботи автоматизованої системи — це «дії або обставини, які призводять до спотворення процесу обробки інформації». Вказані визначення щодо порушення встановленого порядку маршрутизації комп'ютерної інформації свідчать, що «спотворення» і є «порушенням порядку обробки комп'ютерної інформації». Щодо відображення в судовій практиці цього «злочинного наслідку» можна навести наступний приклад. Особа 2 будучи відповідальною за побудову та налаштування каналів зв'язку для ДМС України і ДП «Документ» не санкціоновано змінила налаштування та конфігурацію маршрутизатора шляхом підключення Центру обробки даних Єдиного державного демографічного реєстру ДМС України через мережу Інтернет «напрямую» в обхід Національної системи конфіденційного зв'язку, чим вчинила несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж та мереж електрозв'язку ДМС України, що призвело до спотворення процесу обробки інформації та до порушення встановленого порядку маршрутизації інформації (вирок Солом'янського райсуду м. Києва від 22.01.2018 р., по справі № 760/1167/18). Таке формулювання ознак об'єктивної сторони досліджуваного злочину свідчить, що «порушення встановленого порядку маршрутизації комп'ютерної інформації» характеризує те яким чином здійснюється «несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку» тобто є способом вчинення діяння, а не його «злочинним наслідком».

Отже, дослідження типових наслідків несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, на нашу думку, вказує на помилкове визначення значення «витоку», «підробки», «блокування інформації», «спотворення процесу обробки інформації», «порушення встановленого порядку маршрутизації інформації»: вказані ознаки характеризують спосіб вчинення діяння, а не його злочинний наслідок.

«Втрата комп'ютерної інформації» є злочинним наслідком несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК України).

Колодін Д. О.

доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ПРОТИДІЯ ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ХАРАКТЕРИСТИКА ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

У Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 06.05.2015 р. № 287/2015) зазначено, що однією із умов економічної безпеки є забезпечення системної протидії організованій економічній злочинності та «тінізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації. Вищевказане свідчить про актуальність дослідження питання протидії злочинам в сфері господарської діяльності, зокрема, і питання попередження та запобігання таким злочинам як «протидія господарській діяльності» (ст. 206 КК України).

У спеціальній літературі ознаки вказаного діяння досліджувались у працях П. Андрушка, О. Гришина, О. Дудорова, О. Кальмана, М. А. Погорецького, Л. Скорої, Є. Л. Стрельцова, М. І Хавронюка та інших вчених. Разом із тим, після внесення змін у ст. 206 КК України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 06.10.2016 р. № 1666-VIII, законодавчий опис об'єктивних та суб'єктивних ознак вказаного діяння потребує подальших досліджень. Проаналізуємо їх.

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення свободи господарської діяльності. Додатковим обов'язковим об'єктом є психічна недоторканність особи, а додатковим факультативним об'єктом, у випадках вчинення кваліфікованих видів даного злочину, можуть виступати здоров'я особи чи відносини власності. Подібними до безпосереднього об'єкту досліджуваного діяння є суспільні відносини, які охороняються положеннями ст. 189, 206-1, 228, 355 КК України. Проте положеннями ст. 206 КК України охороняються відносини у сфері здійснення господарської діяльності, а злочин передбачений ст. 355 КК України посягає на відносини щодо реалізації права суб'єкту на судовий захист порушеного цивільного права, що виникло на підставі цивільно-правового зобов'язання. Вказані діяння також за об'єктом злочину відрізняються тим, що поняття «угода» у ст. 206 КК України охоплює більш широке коло

правовідносин, ніж злочин передбачений ст. 355 КК України (Скора Л. М. Розмежування протидії законній господарській діяльності із суміжними злочинами // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.) [та ін.]; МОН України, ОНЮА. — Одеса: Фенікс, 2009. — Вип. 38. — С. 665-671.)

О. Г. Кальман, М. А. Погорецький виділяють чотири основні способи захоплення підприємства: через акціонерний капітал; через кредиторську заборгованість; через органи управління; шляхом оспорування підсумків приватизації (Кальман О. Г. Рейдерство: причини та заходи протидії / О. Г. Кальман, М. А. Погорецький // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 3. — С. 150-160.). Саме вказана різноманітність способів протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, які опосередковано впливають на предмети злочинного впливу протидії законній господарській діяльності, і обумовила збільшення кількості предметів цього злочину, до яких Законом України від 06.10.2016 р. № 1666-VIII було додано: 1) майно; 2) цілісні майнові комплекси; 3) будівлі, споруди або їх частини; 4) земельні ділянки; 5) об'єкти будівництва; 6) інші об'єкти.

З об'єктивної сторони злочин характеризується пред'явленням протиправної вимоги, поєднаної з погрозою застосування насильства щодо потерпілого або близьких йому осіб, пошкодження чи знищення їх майна. Вимога повинна полягати у одній із альтернативних категоричних суворих вказівок: 1) припинити займатися господарською діяльністю; 2) обмежити таку діяльність; 3) укласти угоду; 4) не виконувати укладену угоду.

Господарською діяльністю є будь-яка діяльність, у т. ч. підприємницька, діяльність юридичних осіб, а також фізичних осіб-підприємців, пов'язана з виробництвом (виготовленням) продукції, торгівлею, наданням послуг, виконанням робіт, яка може здійснюватись як з метою отримання так і без мети отримання прибутку. Положеннями ст. 206 КК України охороняється лише законна господарська діяльність, а тому пред'явлення вимог припинити діяльності, якою потерпілий відповідно до закону не може і не повинен займатись (відсутність ліцензії, дозволів тощо) не утворює складу протидії законній господарській діяльності.

Вимога припинити господарську діяльність може полягати у одній із альтернативних вказівок: ліквідувати юридичну особу, діяльність якої контролює потерпілий; продати (передати) її іншим особам; припинити здійснення фактичної діяльності у певній місцевості (кар'єрі, цеху, ТРЦ тощо), припинити зайняття окремими видами господарської діяльності або хоча б одним із таких окремих видів.

Форма пред'явлення вимоги, а також час припинення такої діяльності не мають значення для кваліфікації досліджуваного діяння.

Вимога обмежити господарську діяльність може, зокрема, полагати у пропозиції: зменшити обсяг промислового виробництва, торговельних операцій, послуг, зменшити таку діяльність у певних пунктах чи регіонах, зменшити кількості ділових зв'язків з певними партнерами.

Вимога укласти угоду, виконання якої може призвести до матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси потерпілої особи і стосується виконання або невиконання угоди, що може призведе до: 1) заподіяння майнової шкоди потерпілому; 2) втрати можливих доходів; 3) повної чи часткової втрати прав на управління юридичною особою (угода про продаж, уступку акцій, часток); 4) втрати засобів здійснення господарської діяльності (продаж чи іншу оплатну передачу обладнання, приміщень чи іншого майна); 5) продажу потерпілим продукції лише певним особам, що в свою чергу призведе до зловживання на ринку.

Вимога не виконувати укладеної угоди має місце у разі, коли винний пропонує потерпілому відмовитися від виконання відповідної угоди, що може призвести до заподіяння матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси потерпілого чи іншої особи, яка займається господарською діяльністю.

Положення ст. 206 КК України поширюються не лише на випадки, коли від потерпілого вимагають дії на шкоду його особистим інтересам, а й на ті випадки, коли від потерпілого (директора, голови правління, який не є її власником) вимагають вчинення дій, які зашкодять певній іншій юридичній особі.

За ст. 206 КК України мають кваліфікуватися і ті діяння, коли винний висуває відповідні вимоги, поєднані із зазначеними вище погрозами щодо особи, яка неспроможна виконати ці вимоги, помилково вважаючи, що вона наділена більшими повноваженнями або має більший, ніж це є насправді, вплив на власників чи керівників суб'єкта господарської діяльності.

Гринишин О. вказує, що за ознаками об'єктивної сторони діяння передбачене ст. 206 від діяння передбаченого ст. 355 КК України відрізняється етапом договірному процесу, на якому пред'являється вимога, — лише стадія виконання договору у ст. 355 КК України та стадія як укладення, так і виконання договору у ст. 206 КК України. Залежно від змісту вимоги досліджуване діяння може кваліфікуватися за різними статтями КК України: якщо зміст вимоги спрямовано на виконання певної угоди, діяння необхідно кваліфікувати за ст. 355 КК України, а якщо зміст вимоги спрямовано на укладення угоди або на не виконання угоди за наявності інших необхідних ознак такі

діяння необхідно кваліфікувати за ст. 206 КК України (Гринишин О. Розмежування ст. 206 КК України «Протидія законній господарській діяльності» та ст. 355 КК України «Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань» у контексті посягань на свободу договору / О. Гринишин // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2016. — Вип. 64. — С. 201-207.).

Якщо суть вимоги, висунутої потерпілому, полягала у вчиненні ним або юридичною особою, яку він представляє, дій, які ведуть до обмеження господарської діяльності і при цьому відповідно до закону є забороненими антиконкурентними узгодженими діями, вчинене слід кваліфікувати як сукупність злочинів за ст. 206 КК України та відповідною частиною ст. 228 КК України. Пред'явлення протиправної вимоги до потерпілого про передачу іншим особам чужого майна, права на таке майно чи вчинення будь-яких інших дій майнового характеру необхідно додатково кваліфікувати за ст. 189 КК.

Злочин є закінченим з моменту висунення будь-якої з указаних у ч. 1 ст. 206 КК України вимог, поєднаної з відповідною погрозою, і доведення їх до потерпілого.

Суб'єктом протидія законній господарській діяльності є загальний суб'єкт.

Вина при вчиненні протидії законній господарській діяльності характеризується прямим умислом. Психічне ставлення до заподіяння великої матеріальної шкоди чи інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 206) може характеризуватися умислом або необережністю. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки діяння передбаченого ст. 206 КК України залишились незмінними після внесення змін до КК України Законом України від 06.10.2016 р. № 1666-VIII.

У випадку вчинення умисного вбивства або перевищення влади чи службових повноважень службовою особою у разі наявності інших ознак цього діяння в момент протидії законній господарській діяльності, такі діяння потребують додаткової кваліфікації за ст. 115 або за ст. 365 КК України.

Мирошниченко Н. М.
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО ВИРОКУ, РІШЕННЯ, УХВАЛИ АБО ПОСТАНОВИ: ДЕЯКІ СПІРНІ ПИТАННЯ

У зв'язку із процесом євроінтеграції України, йде активний процес реформації судових та правоохоронних органів. Був створений новий правоохоронний орган — Державне бюро розслідувань. Слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів, суб'єктом якого можуть виступати певні особи, у тому числі і судді.

Серед злочинів проти правосуддя, в останні десятиріччя особливу увагу привертає склад злочину, передбачений ст. 375 КК України. Науковці, судді та інші правозастосувачі активно обговорюють окремі дискусійні питання, які виникають при застосуванні цієї кримінально-правової норми. Навіть у кримінально-правовій літературі панує думка, що зазначена норма суперечить нормам Конституції України і деяким міжнародно-правовим актам.

Окремими питаннями кваліфікації злочину, передбаченого в ст. 375 КК України займалися такі науковці та практики, як: П. П. Андрушко, Д. О. Балобанва, О. О. Дудоров, В. А. Козак, Н. Д. Квасневська, М. М. Лемешко, А. Погорецький, Б. Пошва, В. І. Тютюгін, В. Д. Чабанюк, А. В. Щасний та інші.

У судовій практиці виникають багато спірних та дискусійних питань при застосуванні ст. 375 КК України. Необхідно зазначати, що була зроблена спроба роз'яснити окремі положення про кваліфікацію зазначеного злочину, а саме у проекті постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику у справах про постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови». Дана Постанова на сьогодні так і не була затверджена, оскільки учасники робочої групи не можуть прийти до єдиних висновків по багатьох питаннях.

У кримінально-правовій доктрині вже досить тривалий час виникають певні труднощі щодо визначення предмету аналізованого складу злочину. Відповідно до ст. 375 КК України предметом є неправосудні вирoki, рішення, ухвали або постанови судді. Проте залишається спірним питанням чи всі рішення суддів можуть бути предметом цього злочину, чи є предметом судові рішення Верховного та

Конституційного Суду, чи є неправосудним рішенням тільки ті, які були скасовані судом вищої інстанції. Розглянемо зазначені питання.

Кримінальне законодавство не встановлює перелік питань по яким може бути винесено неправосудне рішення. Проте деякі науковці при тлумаченні цієї норми зазначають, що йде мова тільки про судові рішення, ухвали, постанови та вироки які вирішує суть справи. (Наприклад, В. Д. Чабанюк, Н. Д. Квасневська вважають, що необґрунтована відмова викликати свідка не є предметом злочину ст. 375 КК України. (В. Д. Чабанюк Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: сучасні проблеми тлумачення //Вісник Асоціації кримінального права України. — 2016. — № 1(6). — С. 332.).

Ми проаналізували вироки цієї категорії кримінальних проваджень з Єдиного реєстру судових рішень, нами було встановлено, що предметом цього злочину були наступні рішення: рішення про задоволення позову про визнання права власності на житло (цивільна справа), про звернення стягнення на земельну ділянку (цивільна справа), рішення суду про визнання дійсним договору купівлі-продажу, ухвала про звільнення від покарання у зв'язку з хворобою засудженого тощо. Тобто, як вбачається правозастосовна практика йде саме по шляху визнання предметом цього злочину тільки рішення, які вирішують справу по суті, як й зазначають деякі вчені.

Проте суд не визнає неправосудним рішення судді, яке було прийнято суддею, яка повинна була заявити самовідвід, оскільки справа стосувалась її сина. Мотивуючи це тим, що, саме по собі порушення вимог закону, що стосується відводу (самовідводу) судді не свідчить про незаконність постановленого у справі рішення, але є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. (Єдиний Реєстр Судових рішень: Вирок: — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28123568>)

Цікавим є той факт, що більшість рішень визнаються неправомірними, які були прийняти у цивільному провадженні.

Другим неузгодженим питанням є — чи може бути предметом зазначеного злочину рішення Конституційного Суду, Верховного суду України? Наукові думки з цього приводу поділились на два фронти. Одні автори, вважають, що рішення таких суддів не може бути предметом цього злочину і надають такі обґрунтування: для визнання судового акта неправосудним необхідно, щоб його неправосудність була попередньо підтверджена вищою судовою інстанцією, а оскільки рішення Конституційного та Верховного Суду не підлягають перегляду та оскарженню, тому не можуть бути предметом злочину ст. 375 КК України (Щасний А. В. Поняття та ознаки завідомо неправосудного вироку як предмета злочину, передбаченого ст. 375 Кримі-

нального кодексу України / А. В. Шасний // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. — К. : ІДП НАН України, 2010. — Вип. 47. — С. 509–515.)

Інші науковці, наприклад, М. А. Погорецький, вважають, що прийняття суддями Конституційного Суду завідомо неправосудного рішення також охоплюється ст. 375 КК України. (М. А. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. — № 2. — 2015. — С. 230.) Ми підтримуємо останню точку зору. Відповідно до законодавства України всі судді є рівними перед законом. Тому рішення суддів і Конституційного та Верховного Суду можуть виступати предметом цього злочину.

Також не існує єдиної думки чи можуть бути предметом такого злочину рішення, які не були скасовані чи змінені судами вищих рівнів. Думки з цього питання поділились на дві групи. Одні автори, наприклад, А. В. Шасний вважають, що предметом, злочину ст. 375 КК можуть бути тільки такі судові рішення, які були скасовані чи змінені судами вищих рівнів. Друга група науковців, наприклад, В. Д. Чабанюк, висловлює протилежну позицію. Ми підтримуємо останню думку, оскільки: по-перше, чинна редакція статті не зазначає, що предметом можуть бути тільки рішення, які були змінені чи скасовані.

По-друге, може бути випадки коли суддя вищої інстанції в наслідок сумлінної помилки прийде до висновку, що рішення суду попередньої інстанції не потребує зміни та скасування, хоча може бути на це певні підстави.

Проте, можна припустити, що судова практика йде по шляху визнання неправосудними тільки такі, рішення які були скасовані вищою інстанцією, це вбачаються із аналізу вироків Єдиного реєстру судових рішень.

Висновки. На сьогодні виникають багато проблемних питань при кваліфікації такого злочину, як постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, які потребують законодавчого уточнення. Особливої уваги потребую чітке визначення предмету цього злочину, насамперед є потреба у чіткому тлумаченні поняття «неправосудне», яке є оціночним поняттям.

Також необхідно уточнити, що суб'єктом цього злочину можуть бути і судді Конституційного та Верховного Суду, які прийняли неправосудне рішення. Доцільно було зазначити, що для кваліфікації не має значення чи було рішення скасовано вищою інстанцією.

Михайленко Д. Г.
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

КВАЛІФІКАЦІЯ КАТУВАННЯ ЗА КК УКРАЇНИ

Окремою проблемою, як кримінально-правового, так і соціального характеру, в Україні є катування. Особливо це стосується катування з боку службових осіб і, зокрема, працівників правоохоронних органів. Як відомо, слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів вчинених працівниками правоохоронних органів (п. 1 ч. 4 ст. 216 КПК України). У зв'язку з цим для ефективної діяльності державного бюро розслідувань важливим стане правильне застосування Кримінального закону (далі — КК) при кваліфікації катування.

На даний час у кримінальному законодавстві України є низка чинних та діючих статей, що передбачають кримінальну відповідальність співробітників правоохоронних органів за жорстоке поводження з використанням свого службового становища. Статтею, яка спеціально встановлює відповідальність за катування, є ст.127 КК. Інші ж статті можуть застосовуватися у випадках спричинення більш тяжкої шкоди потерпілому, яка не охоплюється нею, або ж тоді, коли за характером застосованого насильства діяння не може бути визнане катуванням. Аналіз наукової літератури та судової практики показав, що існує чимало проблем щодо кримінальної відповідальності за катування, що зумовлені недосконалістю Кримінального закону України. З врахуванням наведеного, метою цього дослідження є описати деякі недоліки у розумінні та застосуванні положень ст.127 КК і показати можливі шляхи їх вирішення.

На положеннях КК України ґрунтується точка зору, що для встановлення об'єктивної сторони катування достатньо встановити факт вчинення побоїв, мучення або інших насильницьких дій, що заподіюють сильний фізичний біль або фізичне чи моральне страждання. При цьому визначати чи був фізичний біль сильним пропонується з врахуванням характеру посягання, засобів фізичного впливу, способу вчинення злочину, локалізації ударів, їх інтенсивності, ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, больового порогу потерпілого (Шульга А., Павликівський В. Коментар до статті 127 «Катування» Кримінального кодексу України // Законодавство України : Науково-практичні коментарі : Юридичний журнал. — 2005. — № 3. — С. 90-100. — С. 95). З означеними міркуваннями можна погодитися лише частково. Так, видається, що ступінь тяжкості тілесних пошкоджень окремо взага-

лі не може служити для визначення об'єктивної сторони катування, оскільки у такому разі неможливо буде його відрізнити від злочинів, передбачених ст.ст. 121, 122, 125 КК.

Під «фізичним стражданням» розуміють перенесення потерпілим особливих мук, з застосуванням особливо витончених по жорстокості способів впливу на людський організм, з чим варто погодитися. Також зазначається, що «фізичне страждання» не має чітких критеріїв визначення і не може їх мати, оскільки не є медичним терміном (Векленко В. Галукова М. Истязание и пытка: уголовно-правовой анализ // Уголовное право. — 2007. — № 4. — С. 15-18. — С. 15). Останнє твердження не можна підтримати, адже й оціночні кримінально-правові категорії повинні мати (і багато з них мають) більш-менш чіткі критерії визначення, що приводить практику правозастосування в єдине русло. В іншому випадку може підриватися принцип суб'єктивного ставлення у вину. Деякі вчені йдуть ще далі і зазначають, що способом катування завжди є особлива жорстокість, яка проявляється в застосуванні до потерпілого спеціальних прийомів, пристроїв, знарядь і засобів чи підручних засобів або мускульної сили винного (Кривошеин П. Пытка: понятие, признаки // Уголовное право. — 2005. — № 5. — С. 40-43. — С. 41). Як видається таку позицію необхідно підтримувати, інакше, використовуючи виключно ознаки «сильний фізичний біль», «фізичне чи моральне страждання», які стосуються характеру насильницьких дій, неможливо розмежувати катування і тілесні uszkodження за КК України.

Катування відрізняється від діянь проти здоров'я особи, що не передбачають у якості ознаки їх здійснення з особливою жорстокістю (наприклад, ст.122 КК (умисне середньої тяжкості тілесне uszkodження) та ст.125 КК (умисне легке тілесне uszkodження)), не тільки за метою, яка до того ж часто є такою, як і при катуванні, а й за характером насильницьких дій. Зокрема, у ч.2 ст.121 КК та ч.2 ст.122 КК кваліфікуючі ознаки (вчинення діяння з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості) повністю співпадають з суб'єктивними ознаками катування. Виконання об'єктивної сторони катування не варто пов'язувати лише із заподіянням сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання, як це зроблено у Конвенції, адже як видно із практики застосування поняття катування його ознаки вже розуміються більш конкретно. Так, якщо 1969 року у справі «Данія, Франція, Норвегія, Швеція та Нідерланди» (Грецька справа) катування розглядалося як «нелюдське поводження, метою якого є одержати інформацію чи зізнання або ж покарання», то у 1978 році, у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» — як «нелюдське поводження, що здійснюється навмисно і призводить

до дуже серйозних та тяжких страждань» (Зайцев Ю. Стаття 3 Європейської конвенції з прав людини: специфіка тлумачення та застосування // Заборона катування : Практика Європейського суду з прав людини / Уклад. Ю. Зайцев, О. Павліченко. — К.: Укр. Центр Правничих Студій, 2001. — 194 с. — С. 13).

Так, Суд у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» провів розмежування між катуванням та нелюдським поводженням не тільки семантичним методом, а й на прикладі конкретного насильства — «п'яти технік», що застосовувалися британською владою при допитах. Цими методами були такі: стояння біля стіни у стресовій позиції, покриття голови мішком, шумовий вплив, позбавлення сну і обмеження у їжі та воді. Варто погодитися, що ці методи можуть служити свого роду «індикатором», що є катування, а що належить до категорії «нелюдського поводження» (Ягунов Д. В. Практика Європейського суду з прав людини (прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства) / Д. В. Ягунов; За ред. та вступ. сл. Й. Л. Бронза, Адвокат. об'ня «Одес. обл. колегія адвокатів», Рец.: В. О. Туляков, О. К. Вишняков, М. І. Пашковський, Т. О. Анцупова. — О. : Фенікс, 2010. — 256 с. — С. 33). Як вирішив Суд, наведені методи насильства, навіть у поєднанні між собою, становлять лише нелюдське поводження і хоча й застосовувалися систематично, не спричинювали страждання особливої сили і жорстокості, яке вкладається у таке розуміння слова «катування». Таким чином, Суд пов'язує наявність катування з деяким рівнем жорстокості, що залишається оціночним у кожній конкретній справі, проте при його визначенні необхідно порівнювати рівень жорстокості та сили впливу на організм людини в оцінюваному випадку із характеристиками наведених вище «п'яти технік» і якщо сила завданих страждань виявиться вищою ніж у останніх, то має місце катування і навпаки. Таку методику варто використовувати і у судовій практиці України.

Отже, ступінь насильницьких дій при катуванні повинен виражатися у спричиненні більш глибоких, особливо больових відчуттів з особливою жорстокістю. У зв'язку із цим, варто у ч.1 ст.127 КК вказати, що насильство при катуванні має характер мордування і застосовується з особливою жорстокістю. Саме зазначені ознаки підвищують небезпеку катування порівняно з тілесними пошкодженнями та повинні відмежовувати його від них. Крім того, така термінологія є традиційною для національного кримінального права і узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини.

Окрім цього, насильницькі дії при катуванні характеризуються також тривалістю впливу на тіло потерпілої особи. На таку ознаку катування звернув увагу Європейський суд з прав людини у рішенні по справі «Егмез проти Кіпру». При цьому використання звичного

терміну — «систематично» (3 і більше разів) є недосить точним, адже такі дії можуть застосовуватися безперервно і протяжно, з такою протяжністю у часі, яка необхідна для досягнення мети катування. Означену характеристику можна виразити у законі вказівкою, що насильницькі дії застосовуються на протязі тривалого часу.

Катування не може виражатися у бійці, тобто умисному нанесенні ударів один одному, — це у будь-якому випадку односторонні дії, при умові, що потерпілий у силу будь-яких причин не може чинити спротив. У зв'язку із цим, нанесення будь-яких тілесних ушкоджень, при умові, що потерпілий не був значно обмежений у можливості оборонятися чи не втратив можливість оборонятися (з-за наприклад попередньої бійки, яка його знесилила) не можуть бути катуванням. Також не може бути катуванням тримання ударів, при можливості втекти чи оборонятися, оскільки катування передбачає повне домінування винного над потерпілим. Інакше практично будь-яке фізичне насильство буде катуванням, оскільки часто вчинюється з мотивів помсти як покарання тощо. Крім того, варто мати на увазі, що насильницькі дії у процесі катування у будь-якому випадку прогножуються потерпілим, а при нанесенні тілесних ушкоджень вони часто раптові. Це зумовлюється тим, що при катуванні потерпілий повинен усвідомлювати подальший розвиток подій (подальше спричинення фізичного болю), адже тільки за таких умов може досягатися ціль катування.

Хильченко А. С.

доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСТАНОВЛЕННЯ СУДДЕЮ (СУДДЯМИ) ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО ВИРОКУ, РІШЕННЯ, УХВАЛИ АБО ПОСТАНОВИ

Кримінальний кодекс України у ст. 375 закріплює відповідальність судді (суддів) за постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Тому доцільним і своєчасним є надання певних тлумачень щодо меж суддівської діяльності з метою дотримання вимог закону, гарантування прав і свобод учасників провадження.

Неправосудність судового рішення має бути завідомою. Як видається, завідомість неправосудного рішення означає, що суддя на

момент постановлення відповідного рішення, яке ним (ними) постановляється, не відповідає вимогам законодавства (суперечить нормам матеріального права, порушує норми процесуального права, приймається всупереч фактичним обставинам відповідної справи. Судам необхідно особливо ретельно з'ясовувати факт невідповідності судового рішення, у завідомо неправосудному постановленні якого підозрюється, обвинувачується суддя, вимогам матеріального, процесуального закону, фактичним обставинам справи. Насамперед це стосується випадків, коли матеріальний або процесуальний закон не регулює або неоднозначно регулює правові відносини, пов'язані з розглядом конкретної справи у суді. Також необхідно враховувати, що в основу судового рішення можуть бути покладені не лише абсолютно визначені, а й відносно визначені чи невизначені правові норми, застосування чи незастосування яких залежить від розсуду судді, його внутрішнього переконання, здійсненої ним оцінки доказів.

У зв'язку з цим виникають важливі зауваження у рамках матеріального кримінального права, що можуть потребувати більш детального тлумачення і пояснення. Перше зауваження стосується меж розсудової діяльності і відмежування зловживання розсудом в рамках закону та його відмежування від свавілля, що є характеристикою злочинної поведінки. Друге — тлумачення «завідомості» та «формули вини» суддів у випадку вчинення правопорушення, передбаченого ст. 375 КК України.

Так, формування законодавства на принципах широкого застосування суддівських дискрецій є «генетичною» рисою в історії розвитку вітчизняного кримінального закону. Це є більше правило, а не виняток. Лише в недавній період законодавець взяв курс на формалізацію законодавства, особливо, що стосується питань призначення покарання (ч.2 та 3 ст. 68, ст. 69-1 КК України тощо). Однак, напевно можна стверджувати, що формалізація призначення покарання за КК України є достатньо високою, оскільки суддівський розсуд все ще залишається достатньо широким, чому у немалій мірі сприяють широкі рамки відносно-визначених санкцій, недостатня розробка норм зі спеціальними правилами призначення покарання і т. п. Існуючі спеціальні правила призначення покарання направлені на диференціацію та індивідуалізацію призначення покарання головним чином шляхом коректування меж санкцій статей Особливої частини КК України. А тому, дійсно, проблемним залишається визначення оптимальних меж розсудової діяльності та її відмежування від зловживання, що переростає у злочину поведінку і є, власне, суддівським свавіллям.

Суддівський розсуд при вирішенні питань кримінально-правового характеру як повноваження і міра свободи вибору існує у певних меж-

ах, встановлених кримінальним законом. І нерідко дискреційність норм, їх невизначеність призводить до такого феномену соціальної дійсності як зловживання правом. Так, одну особу за вчинення певного злочину суддя може засудити до позбавлення волі на строк, наприклад, 5 років позбавлення волі, а іншу за такого ж випадку звільнити від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України. І в першому, і в другому випадках суддя буде діяти у правових межах. Однак за такої практики застосування кримінального закону виникає дисбаланс у регулюванні суспільних відносин. Однак, у разі виходу за межі закону особа (суддя) не реалізує своє право (право на вибір одного з варіантів рішення), а діє взагалі за рамками наданого законом права (повноважень). Хоча, слід визнати, що зловживання правом у таких ситуаціях можливе, але воно не може бути пов'язане з тією поведінкою суб'єкта, яка не виходить за межі, встановлені законом, не може бути пов'язане із законним суддівським розсудом.

Таким чином, з одного боку, зловживання правом властива прихована неправомірність (але у рамках кримінальна права не караність), а з іншого, — формальна правомірність (за якої наноситься шкода іншим суб'єктам). З огляду на зазначене у кримінальному праві зловживання правом як характеристика суддівського розсуду виступає в якості особливого варіанту правової поведінки, який судді можуть виконувати поряд з правомірною поведінкою або протиправною, якщо суддівський розсуд переростає у свавілля.

Зловживання суддівським розсудом не є правомірною поведінкою, так як у результаті такого зловживання порушуються основоположні принципи кримінального права — рівності перед законом, гуманізму, справедливості тощо, які спрямовують суддівську діяльність на досягнення мети покарання — виправлення, попередження вчинення нових злочинів, а також відновлення соціальної справедливості. Хоча ні кримінальне матеріальне, ні процесуальне право не оперує безпосередньо терміном «зловживання правом», однак КПК України закріплений певний механізм недопущення зловживання правом. Це є можливість апеляційного та касаційного провадження саме з причини явної несправедливості покарання. Так, відповідно до ч. 2 ст. 409, п. 3 ч. 1. ст. 438 КПК однією з підстав для скасування або зміни судового рішення є невідповідність призначеного покарання тяжкості правопорушення та особі обвинуваченого/засудженого. Згідно зі ст. 414 КПК невідповідним ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого визнається таке покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим через м'якість або через суворість.

Наведені законодавчі нормативи якнайкраще демонструють, по-перше, можливість зловживання у кримінальному праві у межах закону, тобто діяння, яке не порушує спеціальні приписи ст. 375 КК України, однак є шкідливим неправомірним явищем. По-друге, відображають важливість справедливості як основоположного принципу і цілі кримінально-правового регулювання, яка обумовлює призначення саме доцільної міри покарання, що відповідатиме тяжкості вчиненого злочину, особі винного і обставинам, що пом'якшують і обтяжують покарання, і обов'язково враховуватиме інтереси потерпілого.

Як бачимо, зловживання правом як характеристика суддівського розсуду у рамках закону може мати своїм результатом скасування вироків. Однак, таке зловживання, на відміну від кримінально-караного зловживання владою або службовим становищем (яке не є характеристикою суддівського розсуду), не має наслідком притягнення винного (судді) до кримінальної відповідальності, питання може ставитися про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, і то не завжди.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 92 Закону України від 02.06.2016 р. «Про судоустрій і статус суддів» скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків. Однак, умисне порушення норм права суддею ще потрібно довести, що є нелегкою справою, тобто «завідомість» неправосудного судового рішення є тим критерієм, який тяжко встановити і довести. Тому необхідно більш чітко визначити «формулу вини» у таких випадках.

Питання у тому, чи вимагається, для встановлення наявності ознак складу злочину, передбаченого статтею 375 КК, щоб судові рішення, у завідомому постановленні якого підозрюється чи обвинувачується особа, було скасоване чи змінене судом вищого рівня. Вирішення цього питання на користь скасування судового рішення може бути обґрунтованим лише у випадку, якщо апеляційне і касаційне оскарження було би обов'язком, а не правом обвинуваченої/засудженої особи. Вище ми аналізували проблему оскарження як такого на предмет оцінки вироку та поведінки судді як правомірної чи злочинної. Проблема в тому, що, з одного боку, не будь-яке скасоване чи відмінене рішення суду є підтвердженням злочинної поведінки судді (інколи суддя може діяти в рамках закону, однак зловживати своїм правом), з іншого боку, не всі рішення, вироки суду тощо, що набрали законної сили, є втіленням виключно правомірної реалізації поведінки суддів при вирішенні питань кримінально-правового характеру. У цілому,

розглядаючи питання скасованості судового рішення як критерію для настання відповідальності судді, ми притримуємося першого підходу, за якого для притягнення до відповідальності за ст. 375 КК не вимагається, щоб судові рішення, у завідомому постановленні якого підозрюється чи обвинувачується особа, було скасоване чи змінене судом вищого рівня. Як певні аргументи можна навести відсутність в обвинуваченого/засудженого належного захисту, у результаті чого він і не зможе належним чином реалізувати своє право на оскарження судового рішення, а також можливість примусу до таких осіб з тим, щоб не оскаржувати винесене судові рішення.

Таким чином, хочемо зазначити про певні зауваження та пропозиції, які, на нашу думку, повинні знайти більше детальне і чітке пояснення: 1) щодо «скасованості» судового рішення як підстави притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України; 2) відмежування зловживання суддівським розсудом, що існує у рамках закону, від суддівського свавілля як характеристики правопорушення, передбаченого ст. 375 КК України; 3) ознака складу злочину як «завідомість» та «формула вини» при вчиненні діяння, передбаченого зазначеною раніше статтею.

Абакіна-Пілявська Л. М.

доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ПРЕДМЕТ ВИКРАДЕННЯ ЯК ОЗНАКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Чинне вітчизняне кримінальне законодавство не закріплює поняття викрадення. Дане кримінально-правове явище розробляється на доктринальному рівні, характеризується при цьому я родове поняття, таке, що об'єднує загальними ознаками ряд складів злочинів проти власності.

Вважається, що під викраденням чужого майна слід розуміти скоєне з корисливою метою протиправне безплатне вилучення і (або) звернення чужого майна на користь винного або інших осіб, яке заподіяло збитки власнику чи іншому володільцеві цього майна.

До основних ознак викрадення відносяться:

— корислива мета, яка передбачає прагнення особи вчиненням злочинного діяння отримати вигоду майнового характеру для себе

або інших осіб. Наприклад, заволодіти якою-небудь річчю. Спонування (мотиви), як правило, також є корисливими;

- протиправність діяння, яке означає, що заволодіння чужим майном суперечить положенням законодавства і винний не має ні реального, ні передбачуваного права на майно, яке обертає на свою користь чи користь інших осіб;

- безплатність заволодіння предметом злочинного посягання, що означає вилучення (звернення) майна без відшкодування власнику (іншому володільцеві) еквіваленту вартості цього майна (грішми, іншим майном, особистою працею);

- вилучення і (або) звернення чужого майна на користь винного або інших осіб включає в себе реальний перехід майна із фондів власника (чи іншого володільця), що має своїм результатом зменшення вартості матеріальних цінностей, що складають ці фонди, причому всупереч волі власника чи іншого володільця), і надходження цього майна у фонди винного чи іншої особи, отримання останніми реального права розпоряджатися викраденим майном. При будь-якому розкраданні важливо, щоб власність була чужою, при цьому форма власності (приватна, комунальна, державна) значення для кваліфікації діяння як злочину практично не має;

- завдання збитків власнику чи іншому володільцеві майна, що передбачає пряме, реальне зменшення наявних майнових фондів власника або іншого володільця майна, потерпілого від викрадення. Інші матеріальні втрати, викликані викраденням, зокрема упущена вигода, не впливають на кваліфікацію діяння як злочину і не входять в суму, яка визначає розмір викраденого.

Із загального визначення викрадення слід виділити основні ознаки, які стосуються об'єкта і предмета злочину, його об'єктивної і суб'єктивної сторін, а також суб'єкта злочину, і дозволяють об'єднати в одну групу однорідні склади злочинів проти власності і відмежувати їх від суміжних складів, що має важливе значення для вірної кваліфікації вчинених злочинів.

Так, об'єкт викрадення такий самий, як і у всіх злочинів проти власності. Безпосереднім об'єктом злочину при викраденні є конкретні відносини власності, яким завдається або може бути заподіяна шкода. Ці відносини постають у вигляді суб'єктивних прав по володінню, користуванню і розпорядженню майном, яке належить конкретним суб'єктам права власності. Саме цим суб'єктивним правам завдається шкода при вчиненні викрадення. Викрадене ж майно, з приводу якого існують такі відносини, збитків не зазнає.

Предметом викрадення може бути майно, що належить суб'єктам права власності на праві державної, приватної або комунальної форми власності. Разом з тим, слід згадати, що під майном у цивільному

праві розуміють як предмети матеріального світу, так майнові права і обов'язки. Однак у кримінальному законодавстві термін «майно» вживається звичайно у вузькому значенні — як предмети матеріального світу. Майнові права позначаються поняттям «право на майно» і розглядаються як самостійні предмети злочинних посягань.

Тим часом, у залежності від конструкції складів злочинів, посягання, які хоч об'єктивно і завдають шкоди інтересам власника, можуть бути віднесені не до злочинів проти власності, а до інших злочинів, оскільки, на думку законодавця, такими посяганнями на той чи інший предмет в першу чергу спричиняються збитки іншим суспільним відносинам, а не відносинам власності. Так, не визнаються за викрадення посягання на об'єкти права інтелектуальної власності. Не можуть бути, зокрема, предметом викрадення багатства природи в їхньому природному стані (земля, її надра, ліс, що не відділений від коріння, дичина в лісі, риба у воді). Ці предмети в їхньому природному стані не є майном. Тому порушення правил використання надрів може за певних умов утворювати господарський злочин або злочин проти довкілля.

Однак, незаконне обернення на свою користь плодів землі, які вирощені працею людини, а так само, які вже здобуті із їхнього природного стану із затратами праці і дістали грошову оцінку, слід вважати викраденням. Сюди належать: врожай з полів, плоди з саду або з городу, саджанці в розсаднику, лісопродукція на лісовій ділянці або лісосплаві, риба, яку вирощують у спеціально влаштованих чи пристосованих водоймах, дикі тварини і птахи, які знаходяться в розплідниках і вольєрах тощо.

Так само слід відрізнити об'єкти права інтелектуальної власності від матеріального носія, в якому дістав вираження твір або інший результат інтелектуальної праці (картина, книга, скульптура, кіноплівка, відеокасета і т ін.) Сутність права інтелектуальної власності полягає в нематеріальній природі її об'єктів як системи образів, понять, формул тощо, і належати це право може тільки авторам та їхнім законним спадкоємцям. Право власності на матеріальні носії, в яких виражений той чи інший твір, може належати обмеженому колу осіб, але уже не як право інтелектуальної власності, а в порядку звичайного майнового права, тому матеріальні носії результатів інтелектуальної праці можуть бути предметом викрадення.

Викрадення предметів, що знаходяться в могилі чи на могилі, а так само викрадення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів до неї або вибухових речовин, викрадення радіоактивних матеріалів або наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також викрадення обладнання, яке призначене для виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин,

через специфіку предмета злочину віднесені до злочинів проти громадської безпеки, громадського порядку і здоров'я населення. Проте викрадення складових частин або окремих деталей вогнепальної зброї з наступним виготовленням придатної для стрільання зброї слід кваліфікувати в залежності від способу викрадення за статтями про злочин проти власності і за статтею, що передбачає відповідальність за незаконне виготовлення зброї.

За статтями про злочин проти власності настає відповідальність за викрадення мисливської (гладкоствольної) рушниці, бойових припасів до неї, пневматичних рушниць, сигнальних, стартових і газових пістолетів, ракетниць, вибухових пакетів та інших піротехнічних і освітлювальних засобів.

У деяких випадках предметом викрадення можуть бути і документи, що мають виражену в них матеріальну цінність і являють собою певний еквівалент вартості і обмінну цінність (цінні папери, що мають номінальну вартість, за якою їх реалізують, білети грошово-речової лотереї, поштові марки, транспортні білети, талони на паливно-мастильні матеріали).

В той же час протиправне заволодіння документами, які самі по собі не мають конкретної цінності, але надають право на одержання майна (накладні, квитанції, товарні чеки і т ін.), треба розглядати як готування до викрадення, оскільки документ у цих випадках є не предметом викрадення, а засобом для заволодіння майном.

Отже, предмет викрадення, його визначення та встановлення його правової природи, є важливою передумовою правомірної кримінально-правової кваліфікації, важливим аспектом дотримання принципу законності та, відповідно, верховенства права при притягненні винної особи до кримінальної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння.

ВИКОНАННЯ В УКРАЇНІ ВИРОКІВ, ВИНЕСЕНИХ ІНОЗЕМНИМИ СУДАМИ ЧИ МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ УСТАНОВАМИ

В цілому боротьба зі злочинністю передбачає здійснення комплексу спеціальних заходів економічного, політичного, правового, оперативного, організаційного, технічного та іншого характеру, спрямованих на: усунення, ослаблення або нейтралізацію умов та факторів, що сприяють вчиненню злочинів; попередження, виявлення та припинення злочинів, реєстрації та розкриття (розслідування злочинців) та розслідування злочинів; здійснення кримінального судочинства, виправлення осіб, що вчинили злочин, ліквідацію негативних наслідків злочинів та інших цілей.

Державне бюро розслідувань являється правоохоронним органом особливого призначення.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

У 2013 році в кримінальному праві України була вперше законодавчо закріплена норма щодо виконання в Україні вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи. Закріплення вказаної норми у ч. 4 ст. 10 КК України з першого погляду виглядає цілком логічним,

оскільки практика виконання в Україні вироків іноземних держав у цьому році склала вже 20 років, враховуючи те, що 01.01.1996 для України набула чинності Конвенція про передачу засуджених осіб 1983 р. і 01.11.2003 Додатковий протокол до неї 1997 р. На сьогодні Україна також є учасницею понад десяти двосторонніх міжнародних договорів про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання. Таким чином Кримінальний кодекс (далі — КК) України лише закріпив правову підставу виконання в Україні вироків іноземних судів, яка до цього 17 років фактично реалізовувалась в рамках виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань [Юртаєва К. В. Виконання вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи за кримінальним правом України / Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. / 2016. — с. 85-86].

Також слід зазначити, що згідно пояснювальної записки до законопроекту про внесення вказаних змін до КК України вони були здійснені насамперед з метою приведення термінології, яка використовується у законодавчих актах України, у відповідність до понятійного апарату Кримінального процесуального кодексу України, який у Главі 46 врегулював процесуальний порядок визнання та виконання вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи та передачу засуджених осіб [Пояснювальна записка до проекту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України» від 16 жовт. 2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf35II=45166&pf35401=239591>].

У кримінально-правому аспекті правові підстави виконання в Україні вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи залишається ще недостатньо дослідженими. Тому докладний аналіз ч. 4 ст. 10 КК України викликає низку зауважень. Тлумачення ч. 4 ст. 10 КК України доводить, що у цій нормі фактично закріплені дві різні підстави виконання в Україні судових вироків: 1) виконання вироку іноземного суду; 2) виконання вироку міжнародної судової установи.

Вказані підстави виконання вироку мають різний правовий зміст та потребують окремого розгляду. Так, виконання вироку суду іноземної держави здійснюється відповідно до багатосторонніх або двосторонніх міжнародних угод України про виконання вироку суду іноземної держави, згоду на обов'язковість яких було надано Верховною Радою України. Згідно ст. 3 Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. вказана підстава виконання вироку в Україні може бути застосована лише до особи, яка є її громадянином. Згідно преамбули

цієї Конвенції цілями такого співробітництва між країнами є насамперед забезпечення правосуддя та соціальної реабілітації засуджених осіб, що полягає у наданні іноземцям можливості відбувати призначене їм покарання у виді позбавлені волі в своїй країні [Конвенція про передачу засуджених осіб : від 21 берез. 1983 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025].

Дуже слушною здається позиція О. І. Бойцова щодо доцільності розширення цієї підстави виконання вироку іноземної держави на осіб без громадянства та передбачення можливості їх передачі до країни постійного проживання [Бойцов А. И. Выдача преступников / А. И. Бойцов. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — 795 с.]. На підтримку цієї позиції слід зазначити, що ч. 1 ст. 7 КК України поширює персональну кримінальну юрисдикцію не лише на власних громадян, а й на осіб без громадянства, що постійно проживають в Україні.

На теперішній час таке положення не закріплене ані на міжнародному, ані на національному рівнях. Однак слід зазначити, що відповідно до ч. 4 ст. 3 цієї Конвенції країна-учасниця у будь-який час може у заяві на ім'я Генерального секретаря Ради Європи надати власне визначення терміну «громадянин» для цілей цієї Конвенції, включивши до нього осіб без громадянства, що постійно проживають у цій країні [Конвенція про передачу засуджених осіб : від 21 берез. 1983 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025].

Друга підстава виконання вироку в Україні, передбачена ч. 4 ст. 10 КК України, стосується правового статусу та діяльності міжнародних судових установ. Для з'ясування змісту цієї підстави необхідно з'ясувати, що слід розуміти під поняттям міжнародної судової установи в контексті цієї норми. У міжнародному праві під міжнародними судовими установами розуміють постійні або тимчасові міжнародні суди.

Найбільш відомими й активно діючими на міжнародній арені міжнародними судами на сьогодні, є: Міжнародний Суд ООН, Міжнародний трибунал з морського права, Суд Європейського Союзу, Європейський Суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд тощо. Виходячи з аналізу підписаних та ратифікованих Україною міжнародних договорів, до міжнародних судів, юрисдикція яких визнана Україною, слід віднести Європейський суд з прав людини, Міжнародний комерційний арбітражний суд та Міжнародний суд ООН. Проте жодна з цих міжнародних установ не має кримінальної юрисдикції щодо фізичних осіб, тому й виконання рішень вказаних установ не підпадає під регулювання ч. 4 ст. 10 КК України.

Єдиним постійним міжнародним судом, що має право встановлювати кримінальну юрисдикцію щодо фізичних осіб, є Міжнародний

кримінальний суд. До тимчасових міжнародних судових установ, які мають право реалізовувати кримінальну юрисдикцію щодо фізичних осіб, відносять Міжнародні трибунали для колишньої Югославії та щодо Руанди, метою яких є переслідування осіб, відповідальних за тяжкі порушення міжнародного гуманітарного права на території вказаних країн. Хоча у 1998 р. Україна і підписала Статут Міжнародного кримінального суду, Верховна Рада й досі не ратифікувала його через необхідність внесення відповідних змін до ст. 124 Конституції України в частині встановлення принципу компліментарності Міжнародного кримінального суду відносно національної судової системи [Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) : від 11 лип. 2001 р. // Офіційний вісник України. — 2001. — № 28. — С. 1267].

Так Верховна Рада України двічі зверталася до Міжнародного кримінального суду з проханням відповідно ч. 3 ст. 12 Римського статуту поширити юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на злочини, які було вчинено на території України з 20 лютого 2014 року та в подальшому. Однак вказані заяви були подані в режимі *ad hoc* і не передбачають обов'язковості інших рішень Міжнародного кримінального суду для нашої країни, в тому числі й виконання його вироків з інших справ. Таким чином вказана норма на теперішній час фактично не діє.

Абсолютно очевидно, що до вирішення питання про вступ України до Міжнародного кримінального суду виконання в Україні вироку міжнародної судової установи є неможливим. Натомість, якщо б законодавець дійсно мав намір закласти гідну правову базу для реалізації співробітництва з цією міжнародною судовою установою, разом з виконанням вироку в Україні міжнародної судової установи слід було б передбачити передачу особи міжнародній судовій установі для здійснення правосуддя.

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Тищенко В. В.

завідувач кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ЩОДО ФОРМУВАННЯ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПІДСЛІДНИХ ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року (надалі — Закон) визначає його як центральний орган виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (ст. 1). Це коло завдань Державного бюро розслідування (далі — ДБР) зумовлює й широке коло його повноважень (ст. 6), серед яких припинення і розкриття злочинів (п. 3), оперативно-розшукова діяльність та досудове розслідування злочинів, віднесених до підслідності ДБР (п. 4), розроблення і затвердження методики розслідування окремих видів злочинів (п. 7).

Звертає на себе увагу (як і в Законі «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року) вживання терміну «розкриття злочинів», який був видалений із завдань Кримінального процесуального кодексу України (ч. 2). Попри певні дискусійні моменти, пов'язані з визначенням і розумінням поняття «розкриття злочинів», вважаємо повернення вказаного терміну в законодавчий обіг позитивним явищем, оскільки воно дає змогу оцінити результат розслідування, його якість, оперативність, виявити певні проблеми у процесі розслідування. Доцільність оперування терміном «розкриття злочину» обґрунтовується і в криміналістичному аспекті (Тищенко В. В. Нужно ли раскрывать преступления? // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики / Мат. V міжнарод. науково-практ. конф. — Одеса: Фенікс, 2013. — С. 421-423; Тищенко В. В. Розкриття злочинів як пізнавальна діяльність і основне за-

вдання розслідування// Наукові праці НУ «Одеська юридична академія». — Т. ХІІІ, Одеса: Юрид. літ., 2013. — С. 252-259.). Розкриття злочину в криміналістиці розглядається як пошуково-інформаційна діяльність з пізнання сутності кримінально-релевантної події, її основних обставин (часу, місця, способу дій тощо) і з встановлення особи, яка вчинила злочин. Успіх такої діяльності забезпечується системним, функціональним, технологічним, евристичним та інформаційним підходами, які дають змогу виявити загальні та специфічні залежності і зв'язки між її елементами — суб'єктом, об'єктом, цілями, завданнями, засобами і результатом її здійснення.

Розуміння сутності діяльності з розкриття злочинів, її засад, правил, технології призводить до побудови криміналістичних методик розслідування конкретної категорії злочинів. Зміст таких методик зумовлюється криміналістично значущими особливостями певної групи злочинів: перш за все — способами їх вчинення, специфікою слідової картини та характеристикою особи злочинця. Отже, не може існувати якась загальна чи універсальна методика розслідування, розрахована на розкриття будь якого виду злочинів, хоча доцільною виглядає побудова базової моделі криміналістичних методик розслідування (Гармаев Ю. П. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений/ Ю. П. Гармаев А. Ф. Лубин. — СПб: Изд-во Р. Асланова, 2006, с.79; Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції. — Х.:»Апостіль», 2012. — С. 92-93.), або базової програми розслідування (Тіщенко В. В. Криміналістичні методики розслідування: теоретичні, методологічні та наукознавчі засади // Криміналіст першодрукований. — № 15/2017. — с.34-35.). Тому вираз *«методика (виділено нами) розслідування окремих видів злочинів»*, що вживається у Законі (п.7 ст.6) є неточним.

Постає завдання з розробки цілого ряду методик розслідування тих видів злочинів, які віднесені до підслідності ДБР. Доцільно формувати такі методики на різних рівнях — як комплексні, міжвидові, видові, підвидові. Проте спочатку потрібно здійснити криміналістичну класифікацію зазначеного кола злочинів. В КПК України (ч.4 ст.216) вони поділені на три групи: 1) злочини, що вчиняються представниками вищої гілки влади, суддями, працівниками правоохоронних органів та службовцями, посади яких належать до категорії «А», крім випадків, коли їх досудове розслідування віднесено до підслідності НАБУ у відповідності до ч.5 вказаної статті; 2) вчинені службовими особами НАБУ, крім випадків, коли їх досудове розслідування віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ; 3) вчинені проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених ст. 422 КК України. Таким чином, перші дві групи злочинів ви-

окремлені за особливими ознаками суб'єкту цього кола злочинів, а третя — за суб'єктом (військовослужбовці і військовозобов'язані) та родовим об'єктом — встановленим порядком несення військової служби (Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов іа ін. — Х.: Право, 2015. — С. 612-614).

Як бачимо, це дуже широке коло злочинів, які різняться за обставинами розслідуваної події, технологією, способами вчинення та слідовою картиною. Їх об'єднує особливий суб'єкт таких злочинів: особа, яка займає високе посадове чи службове становище та наділена широким колом владних повноважень. Чи зумовлює це особливості в розслідуванні зазначених злочинів? Так, оскільки такі особи мають суттєвий вплив на різні гілки влади, на службових осіб правоохоронних органів, різноманітні зв'язки і стосунки. Звідси — широкі можливості у протидії виявленню і розслідуванню вчинених ними злочинів, подолати яку надзвичайно важко.

Формуванню окремих методик розслідуванню сприятиме поділ злочинів, що підслідні ДБР, на такі, що пов'язані з використанням особами свого службового становища і владних повноважень, або не пов'язані з ними.

В першому випадку доцільно створювати комплексні методики розслідування, оскільки злочинна діяльність зазначених осіб складається з системи взаємопов'язаних злочинів, які могли вчинятися на протязі тривалого часу. Саме ж розслідування передбачає вивчення численних законодавчих та підзаконних актів, офіційних документів, які регулюють або відображують відповідну діяльність підозрюваних осіб, а також проведення досудового розслідування слідчо-оперативною групою.

В другому випадку рівень і зміст криміналістичних методик визначається формою і характером злочинної діяльності. Як правило, можуть бути розроблені видові і міжвидові методики розслідування з врахуванням особливостей службового становища особи, його знань, вмінь, зв'язків тощо.

Що стосується розслідування військових злочинів, то вони передусім повинні бути класифіковані за своїм спрямуванням, обставинкою, способом, наслідками, становищем особи, яка вчиняє такі злочини. На цій основі доцільно формувати методики розслідування різного рівня: міжвидові, видові і підвидові.

Слід відзначити, що методики розслідування злочинів, організаторами, підбурювачами, виконавцями, посібниками яких є особи, названі в ч.4 ст.216 КПК, в криміналістичній літературі залишаються малорозробленими або зовсім нерозробленими, тому постає гостра необхідність їх побудови і подальшої апробації. Для цього необхідно ретельно аналізувати і систематизувати досвід розслідування такого

роду злочинів минулих років з урахуванням помилок і недоліків, слідчої обстановки, інноваційних прийомів і методів тощо.

До повноважень ДБР Закон відніс розробку і затвердження методики розслідування окремих видів (п.7 ст.6). Здійснення розробки окремих криміналістичних методик можливе лише за умов належного науково-методичного забезпечення, зокрема за допомогою передбачених у ч.1 ст. 9 науково-дослідних установ. Наскільки є реальним створення таких установ покаже час. Разом з тим, розроблення відповідних методик розслідування могло б здійснюватися у співпраці ДБР і науковцями — криміналістами вищих юридичних навчальних закладів за відповідним замовленням, обговоренням і апробацією, а також їх рекомендацією до практичного використання.

Інше питання: чи потрібно їх затверджувати і «вводити в дію» в імперативному порядку? В літературі висловлювалися пропозиції щодо атестації та державної реєстрації криміналістичних методик розслідування, що створювало б відповідні «бази знань слідчого» (Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик. — Х.: Харків юридичний, 2010. — С. 255-265). Ця думка заслуговує на увагу і подальше обговорення.

Аркуша Л. І.

професор кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СУБ'ЄКТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Державне бюро розслідувань — новий правоохоронний орган, створення якого передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та іншими угодами.

Згідно Закону України «Про Державне бюро розслідувань», діяльність ДБР полягає в розслідуванні кримінальних проваджень, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці (від Президента України, Прем'єр-міністра України, міністрів, Генерального прокурора України до начальників ГУ Національної поліції). ДБР остаточно перебирає на себе функцію досудового (попереднього) слідства від прокуратури, яка здійснювала означену функцію починаючи з 1996 року на тимчасовій основі (відповідно до п. 9 Перехідних положень Конституції України) (Рішення Конституційного Суду

України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 1, частини першої статті 7, статей 8, 9, 10, частини четвертої статті 14, статті 17, частини першої статті 20, частини третьої статті 29 Закону України «Про прокуратуру» (справа про повноваження прокуратури відповідно до пункту 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України): Конституційний Суд; Рішення, Окрема думка від 10.09.2008 № 15-рп/2008).

Закон України «Про Державне бюро розслідувань» прийнятий 12 листопада 2015, підписаний Президентом 14 січня 2016, набрав чинності 1 березня 2016 року (Державне бюро розслідувань: турбулентність на злеті [Електронний ресурс] [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/1974902-derzavne-buro-rozsliduvann-turbulentnist-na-zleti.html>; Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 794-УІІІ [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print1510177503534526>). У вересні 2018 року очікується, що ДБР України зможе розпочати свою роботу.

Слід зазначити, що згідно п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» підрозділи та уповноважені особи ДБР здійснюють гласні та негласні оперативно-розшукові, слідчі та негласні слідчі дії з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань (Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 794-УІІІ [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print1510177503534526>).

Аналіз матеріалів практики протидії злочинам, які віднесено до підслідності ДБР, свідчить про те, що їх виявлення, розкриття, припинення та розслідування фактично не можливо без застосування можливостей оперативно-розшукової діяльності.

Але, ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», серед інших підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, визначає підрозділи внутрішньої безпеки, забезпечення особистої безпеки Державного бюро розслідувань (Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>).

Однак, у п. 3, ч. 2, п. 2 Прикінцевих положень Закону України «Про Державне бюро розслідувань» наголошується на «формуванні оперативно-розшукових підрозділів, а також підрозділу внутрішньої безпеки Державного бюро розслідувань» (Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 794-УІІІ [Електронний ресурс] //

База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print1510177503534526>), що свідчить про наявність у структурі ДБР України інших оперативних підрозділів, не визначених у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність».

На наш погляд, це положення обмежує застосування оперативно-розшукових заходів тільки завданнями, які будуть поставлені перед підрозділами внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки Державного бюро розслідувань. Судячи з назви цих підрозділів, діяльність їх буде спрямовано на протидію зловживанням з боку самих працівників ДБР (підрозділ внутрішньої безпеки), а також на забезпечення безпеки працівників ДБР, які будуть здійснювати досудове розслідування (підрозділ забезпечення особистої безпеки).

Тобто можливо зробити висновок, що здійснення оперативно-розшукової діяльності відносно фігурантів у кримінальних провадженнях, які будуть розслідуватися ДБР, не врегульовано діючим законодавством.

Навіть, якщо будуть внесені відповідні зміни до законодавства України, необхідно уважніше віднестися до кадрової політики щодо підбору кадрів до оперативних підрозділів ДБР. Потребує уваги визначення особливостей формування таких підрозділів, «60 % яких повинні складати особи, які мають відповідний стаж роботи в галузі права, та тільки 40 % — особи, які протягом останнього року обіймали посади в оперативно-розшукових підрозділах». Означені критерії негативно вплинуть на якість підбору оперативних працівників, тому що «зайняття посади в оперативно-розшукових підрозділах» не може вважатися критерієм наявності професійних навичок у такій досить специфічній галузі (посади в оперативних підрозділах є різні за своїми посадовими інструкціями, а оперативні підрозділи — різні за своєю направленістю).

Також викликає занепокоєння можливість відтоку кваліфікованих кадрів, які ще залишилися у оперативних підрозділах Національної поліції України, та інших правоохоронних органів.

Окремо слід зазначити, що з огляду на підслідність ДБР, а також коло осіб, відносно яких можливо здійснювати оперативно-розшукову діяльність, досить спірним, на наш погляд, є положення ст. 29 Закону України «Про Державне бюро», згідно яких «нагляд за додержанням Державним бюро розслідувань законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності ... здійснює Генеральний прокурор безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів».

Також слід зазначити, що для оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань необхідно було б розширити завдання, та додати до «пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп...» (ст. 1 Закону України «Про оперативно-роз-

шукову діяльність»), мету — «запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань» (згідно п.1.п.1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань») (Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 794-УІІІ [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print1510177503534526>).

Крім того слід зазначити, що на теперішній час у Державного бюро розслідувань відсутні оперативно-технічні можливості здійснення окремих оперативних та оперативно-технічних заходів (як і у Національного антикорупційного бюро України), якими володіють тільки оперативно-технічні підрозділи СБ України.

Означені доводи дають можливість стверджувати, що оперативні підрозділи ДБР не зможуть повноцінно здійснювати свою діяльність без визначення особливостей взаємовідносин та налагодження взаємодії з існуючими оперативними підрозділами інших правоохоронних органів, з урахуванням специфіки їх завдань та особливостей функціонування. При цьому, враховуючи контингент фігурантів, на наш погляд, подібна взаємодія негативно впливатиме на хід та результативність окремих розслідувань, а також діяльності Державного бюро розслідувань в цілому.

Калугін В. Ю.

доцент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ВЕРСІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ КОРУПЦІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ, ЩО ПІДСЛІДНІ ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

При розслідуванні корупційних правопорушень, які на підставі ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про Державне бюро розслідувань» відносяться до підслідності Державного бюро розслідувань, проблемам планування розслідування має приділятися значна увага. По-перше, планування визначає ефективність розслідування, його цілеспрямованість, економію сил і засобів. По-друге в ході досудового розслідування зазначеної категорії правопорушень пізнавальна і процесуальна діяльність слідчого

протікає в умовах, коли не в повній мірі можливо встановити причинні зв'язки між діями та наслідками, сліди кримінального правопорушення, які, як правило, знищені або замасковані, відносини між речами і подіями постають нерідко в завуальованому вигляді, а сутність події у більшості випадків є латентною.

У розпорядженні слідчого знаходяться тільки деякі сліди і відомості, аналізуючи які він повинен відновити картину того, що відбулося.

Слід врахувати, що особливості розслідування корупційних злочинів визначаються сутністю гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, які дають змогу виявити та розслідувати кримінальне правопорушення. Передусім такі дії мають встановити обставини, які підлягають встановленню під час їх планування і організації: чи є особа, яка підозрюється у вчиненні корупційного діяння, службовою особою; встановити коло службових прав і обов'язків особи, яка займає відповідну посаду; мета зловживання владою або службовим становищем, у чийх інтересах здійснено це зловживання; чи усвідомлювала службова особа, що перевищує межі своїх повноважень; характер дій або бездіяльності службової особи; час, місце і мету вчинення злочину; спосіб вчинення і приховання злочину; встановити, чи використовувалося службове становище всупереч інтересам служби, але в особистих інтересах; встановити факти заподіяння шкоди діями службової особи; встановити розмір шкоди, заподіяної злочинними діями службової особи (істотна шкода, тяжкі наслідки); встановити обставини, що обтяжують або пом'якшують вину службової особи, або звільняють її від кримінальної відповідальності, або підстави для притягнення до іншого виду відповідальності; відомості про особу підозрюваного; обставини, що сприяли вчиненню службового злочину (Кимлик Н. В. Планування розслідування злочинів пов'язаних із корупцією/ Н. В. Кимлик// Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (право). Вип. 2. 2013. — С. 121.).

Планова організація розслідування дозволяє найбільш ефективно використати усі передбачені законом засоби і методи розкриття і попередження злочинів, допомагає у використанні науково-технічних засобів і методів виявлення, фіксації та дослідження доказів, засобів та методів оперативної боротьби зі злочинцями, допомоги громадськості. За допомогою планування досягається вміле поєднання гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, координація діяльності між різними відомствами та службами (Коновалов Е. Ф. Розыскная деятельность следователя / Конвалов Е. Ф. — М., 1973. — С. 18.).

Слідча версія становить основу планування, визначає напрямок розслідування, є його організуючим началом і ядром планування дій слідчого.

У той же час слід зазначити, що прогностична функція версії полягає в прогнозі розслідування злочинів, які ще не розкриті, а також тих нових форм і способів злочинної діяльності, які будуть здійснюватися в майбутньому. Так, в ході досудового розслідування кримінального правопорушення, окрема версія щодо документа, який фіксує виконання певних дій, викликає припущення про отримання неправомірної вигоди. Це може стосуватися випадків раптового збагачення окремих посадових осіб, які виконують розпорядницькі функції.

Як правило, підставою для формування версій є аналіз вихідного доказового матеріалу.

В ході розслідування корупційних правопорушень слід визначити комплекс окремих слідчих (розшукових) дій, які є найбільш оптимальними щодо пізнавальну роль кожної з них. До таких дій належить насамперед допит підозрюваного, щодо предмету доказування (обставин, які підлягають доказуванню). У ході проведення обшуку загальна версія про подію злочину перетворюється на окрему версію щодо предмету пошуку та місць можливого приховування шуканого об'єкта, або, які не приховуються, але які можуть містити відомості про подію злочину (листування, нотатки, цінності, що є предметом отримання неправомірної вигоди).

Враховуючи латентність даних злочинів, план розслідування повинен бути чітко узгоджений з оперативними підрозділами, оскільки від цього багато в чому залежить проведення значного комплексу спеціальних заходів. У плані обов'язково має бути включено: розшукові та слідчі версії; дані, що підлягають встановленню для їх перевірки; перелік слідчих (розшукових) дій; обставини, що підлягають встановленню оперативним шляхом (Кимлик Н. В. Планування розслідування злочинів пов'язаних із корупцією/ Н. В. Кимлик// Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (право). Вип. 2. 2013. — С. 120.).

Організаційна функція версії має суттєве значення на підготовчому етапі проведення окремих слідчих (розшукових) дій та у визначенні їх системи, координації діяльності слідчих, оперативних, експертних і контрольно-фінансових підрозділів, які виконують завдання слідчого відповідно до своєї компетенції.

Планування та проведення тактичних операцій сприяє ефективності розслідування, Комплекс гласних та негласних слідчих (розшукових) дій дозволяють одержати різнобічну інформацію, важливу для розслідування.

Результативність тактичних операцій визначається їх підготовкою, визначенням часу проведення, прогнозуванням можливих результатів для одержання доказової інформації, запобіганням тактичного ризику або найменшим його проявом.

Незважаючи на різноманіття й певну пластичність (видозмінність) тактичних операцій, як правило, їх коло залишається традиційним стосовно окремих категорій злочинів. Так, щодо отримання неправомірної вигоди традиційними тактичними операціями, які забезпечують успіх розслідування, є: а) затримання «на гарячому»; б) «документ» — передбачає виявлення й вилучення документації, пов'язаної з одержанням такої вигоди; в) «предмет неправомірної вигоди» — передбачає встановлення предмета неправомірної вигоди та його вилучення; г) «група» — передбачає встановлення й затримання групи хабарників у певній установі або підприємстві.

Виходячи із версій, планується послідовність проведення слідчих (розшукових) дій, строки їх проведення, визначаються виконавці. (Шеремет А. П., Криміналістика: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]/ А. П. Шеремет— [2-ге вид.]. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 418 с.)

В ході планування розслідування правопорушень корупційної спрямованості слід визначити, що першочерговими слідчими (розшуковими) діями є: допит заявника; затримання при даванні (одержанні) неправомірної вигоди; допит підозрюваного; вилучення та огляд документів; обшук; огляд місця події; огляд предмета неправомірної вигоди; пред'явлення для впізнання предмета неправомірної вигоди. (Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. — 4-е вид., перероб. і доп. — Х.: Право, 2008. — 375-376 с)

Таким чином, загальний план слідства повинен доповнюватися планами слідчих (розшукових) дій, які повинні містити його ціль, умови, місця та час проведення, зміст підготовчих заходів, учасники дій, тактичні прийоми та технічні засоби фіксації результатів.

Комісарчук Р. В.
доцент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ

Серед злочинів проти військової служби самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) є найпоширенішим, — це за словами військових прокурорів. Офіційна статистична звітність по даному напрямку відсутня. За неофіційними даними серед злочинів проти встановлення порядку несення військової служби (військові злочини) за самовільне залишення військової частини або місця служби в 2014-2018 роках було притягнуто до кримінальної відповідальності 52 % військовослужбовців від загального числа засуджених за військові злочини.

Метою дослідження є розробка теоретичних основ боротьби з самовільним залишенням військової частини або місця служби, вдосконалення правотворчої й криміналістичної технології (в т.ч. криміналістичної політики та стратегії), криміналістичної методики розслідування за даними провадженнями.

Елементами криміналістичної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби є: характеристика особи військовослужбовця, який залишив військову частину або місце служби, спосіб, обстановка самовільного залишення, зв'язок самовільного залишення з іншими злочинами.

Переважає частка самовільних залишень відбувається військовослужбовцями, які проходять військову службу за призовом, причому значна частина — в перші місяці військової служби. Це свідчить про такі властивості особистості військовослужбовця як непідготовленість до фізичних навантажень, виконання обов'язків військової служби, невпевненість у власних силах, безпорадність без батьків, нездатність адаптуватися до нових соціально-побутових умов, вибудовування міжособистісних відносин в новому військовому середовищі, замкнутість в собі, туга за домом, рідними і близькими й т.п. Водночас певна кількість самовільних залишень є наслідком переважно нестатутних відносин у військовій частині. У зв'язку з цим для особи, яка самовільно залишила військову частину або місце служби властиві ознаки потерпілого військовослужбовця.

Способи самовільного залишення військової частини або місця служби найрізноманітніші: таємним чином, відкрите, неприховане

залишення, за допомогою свідомо неправомірного отримання звільнення, відпустки, використання певних технічних засобів й пристосувань, самостійно або за допомогою інших військовослужбовців, так і з допомогою цивільного населення й т. п. Самовільне залишення іноді відбувається групою військовослужбовців. Це може бути ситуативне об'єднання але як таке, що носить більш організований характер.

Що стосується обстановки аналізованого злочину, значення мають найбільш оптимальні місця для залишення військової частини («сліпі зони» території частини, слабо освітлені, малолюдні, зручні для подолання певних перешкод і т.д.). Значне число самовільного залишення відбувається після вечірньої перевірки, в нічний час доби. Тут більше шансів залишитися непоміченим, віддалитися від місця дислокації військової частини. В обстановку самовільного залишення можна включити поведінку осіб, що опинилися на місці злочину, погана охорона території, атмосфера у військовій частині і т.д.

Часом самовільне залишення частини або місця служби утворює склад в сукупності з іншими злочинами. Тут можна виділити: злочини, що передують і є причиною самовільного залишення; злочини, що полегшують і прикривають самовільне залишення, що додають їй законний характер; злочини, що здійснюються в період самовільного залишення.

Особливості розслідування самовільного залишення військової частини або місця служби. Початок кримінального провадження даної категорії злочинів може бути наслідком вирішення наступних типових вихідних ситуацій: 1) розпочато провадження за фактом скоєння злочину згідно з матеріалами військової частини; 2) розпочато провадження за матеріалами оперативної та іншої інформації; 3) розпочато провадження на основі затримання особи, яка самовільно залишила військову частину або місце служби при перевірці документів; 4) розпочато провадження за результатами перевірки правоохоронними органами військової частини.

Специфічність в розслідуванні кримінальних проваджень про самовільне залишення військової частини або місця служби полягає в тому, що з самого початку стає відома особа, яка ухилилася від військової служби. Тому найбільш загальними (генеральними) слідчими ситуаціями є: 1) ситуація, що характеризується відсутністю військовослужбовців у військовій частині або місці служби; 2) ситуація, що характеризується припиненням ухилення від військової служби.

У першій ситуації на початковому етапі розслідування, перш за все, висуваються наступні версії про сутність події: скоєно самовільне залишення або дезертирство; залишення військової частини або місця служби скоєно при наявності обставин, що виключають зло-

чинність діяння (крайня необхідність, фізичний або психічний примус, обґрунтований ризик, виконання наказу або розпорядження); має місце вбивство, самогубство, природна смерть або нещасний випадок; відсутність військовослужбовця обумовлено іншими незалежними від нього причинами (затриманий працівниками поліції або військової комендатури, захоплений в якості заручника, викрадений, хворий, зміна графіка проходження поїздів, стихійні лиха і т.д.).

Розглядаються й найрізноманітніші версії щодо причин, мотивів, мети, термінів самовільного залишення військової частини або місця служби. Найбільш типовими є: застосування до військовослужбовця нестатутних відносин, як з боку товаришів по службі, так і з боку осіб офіцерського складу, у військовому середовищі переважають відносини «дідівщини», боязнь за власне життя і здоров'я, невміння виносити психологічні та фізичні навантаження, туга по дому, рідним і близьким, особливо в перший період військової служби, отримання звісток від батьків, коханої дівчини, не отримання належного звільнення, відпустки, не виключення зі списків особового складу, не дивлячись на закінчення терміну служби, залишення з метою приховати або вчинити інший злочин.

У другій ситуації загальні версії конкретизуються. Наприклад, при виявленні трупа військовослужбовця відповідно розглядаються версії про вбивство, самогубство, природну смерть або летальний випадок.

В ході розслідування зазначених злочинів важливе значення мають *обставини, що підлягають встановленню*. Обставини, що підлягають встановленню, визначаються з урахуванням складу злочину, що розслідується й предмета доказування. Стосовно конкретних ситуацій підлягають встановленню: точний вік військовослужбовця, коли він був призваний на військову службу, наявність не знятої або непогашеної судимості, відмова в наданні належного звільнення або відпустки, залишення в списках особового складу, не дивлячись на закінчення встановленого терміну служби, наявність хвороби, що робить неможливою продовження служби, час її набуття, інші обставини порядку призову і проходження служби.

Особливості тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні самовільного залишення військової частини або місця служби. У ситуації, яка характеризується відсутністю військовослужбовця у військовій частині або місці служби, основні зусилля спрямовані на його *розшук і затримання (у зв'язку з цим — негласні слідчі (розшукові) дії*. З цією метою, перш за все, проводяться розшукові заходи: обстеження приміщень військової частини та прилеглої території, переслідування військовослужбовця по гарячих слідах, оточення й прочісування місцевості; патрулювання в громадських місцях, організація спостереження, засідок і т.д.

КПК України визначає процедуру затримання (ст.ст. 207-213 КПК України). Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (ст. 209 КПК України).

Тактика затримання в значній мірі обумовлюється наявною обстановкою. Коли військовослужбовець перебуває в приміщенні, необхідно організувати його блокування, в тому числі вікон, балконів, основних і додаткових виходів, горищ, дахів, підвальних приміщень, передбачити можливість переходу в сусіднє приміщення, на дах будівлі і т.д. Під'їзджаячи на автомобілі найправильніше не заїжджати у двір, щоб не привертати уваги (звук двигуна, дверей) й дати йому можливість втекти, не використовувати державні номери і спеціальні знаки.

Іноді не вдається повною мірою блокувати приміщення, особливо в приватному секторі. В аналогічних випадках застосовуються відволікаючі заходи, спрямовані на проникнення в приміщення, встановлення прямого контакту з розшукуваним, виведення (виманювання) його з помешкання (іншого місця перебування), організовуються засідки і спостереження з метою затримання в іншому більш відповідному місці. Одночасно вирішуються й такі питання як, наприклад, визначення місцезнаходження військовослужбовця, рекогносцировка приміщення, уточнення кількості осіб, які знаходяться в ньому.

Проблемним також є і питання про доказове значення поведінки особи в момент її затримання. Особа, яка затримала військовослужбовця, спостерігала його в певній обстановці і припинила його подальші дії з ухилення від проходження військової служби. Однак КПК України містить вимоги, згідно з якими про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених статтею 104 цього Кодексу, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень статті 209 цього Кодексу; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору (ч. 5 ст. 208 КПК).

Щодо затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків і пов'язаних з цим особистий обшук та огляд його речей, то, застосовуються тільки в присутності офіційних представників цього органу (ч. 6 ст. 208 КПК). Така інформація дозволяє прийняти обґрунтоване рішення про затримання, і створити необхідні умови для тактично правильного допиту затриманого.

Безпосередньо після затримання особи в усіх випадках доцільно проводити *особистий обшук*. В ході особистого обшуку обстежується одяг, взуття, тіло, наявні речі. Часто військовослужбовці приховують бритви, ножі і т.д. Увага звертається на особисті документи, записні книжки, проїзні квитки, наявність стільникового телефону, грошових коштів та інших матеріальних цінностей, наркотичних речовин і т.п.

Стосовно до проваджень про самовільне залишення військової частини або місця служби *обшук* найчастіше проводиться за місцем проживання військовослужбовця, його батьків, родичів і близьких. Звертається увага на меблі, наявність схованок, прихованих приміщень, де може перебувати сам військовослужбовець або його зброя, боеприпаси та інші предмети, які можуть мати значення для провадження. При цьому необхідно зіставляти зовнішні і внутрішні розміри приміщень, щоб виявити приховані ємності. Разом з тим використовуються і такі тактичні прийоми як «словесна розвідка», «спостереження за поведінкою обшукуваних осіб».

Відповідно до ст. 234 КПК України, обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. У зв'язку з цим видається правильним перш за все визначити всі підстави проведення обшуку, і лише потім порядок проведення обшуку відносно військовослужбовця.

Важливим джерелом інформації є *огляд*. Він здійснюється з метою виявлення військовослужбовця, залишених ним слідів-відображень, реконструкції механізму скоєння злочину, визначення місця залишення військової частини і напрямку його зникнення, кількості осіб які знаходилися в цьому місці на момент втечі, виявлення свідків, а також для логічного аналізу інших обставин.

Особливо значимі докази дає *огляд місця події* в тих випадках, коли залишення військової частини або місця служби відбувалося із залишенням матеріальних слідів. Так, в ході огляду місця події можуть бути виявлені сліди, залишені військовослужбовцям при подоланні ними різних перешкод, інші пошкодження навколишньої обстановки.

Особливу увагу слід приділяти не тільки фіксації даних слідів, але й їх опису в протоколі огляду на момент знаходження в певних місцях. При наступних допитах ці місця повинні збігатися з тими, які були вказані згодом допитаними військовослужбовцями.

В певних випадках особа може залишити на місці служби або втратити документи, які засвідчують її особу. Однак при цьому *огляд документів* здійснюється в рамках такої слідчої (розшукової) дії, як огляд місця події.

Найбільш поширеною слідчою дією є *допит*. У ситуації, яка характеризується відсутністю військовослужбовця, допитуються його прямі і безпосередні командири, товариші по службі (які перебували з розшукуванням в хороших відносинах, які несуть службу на контрольно-пропускних пунктах, які входять до складу варті або вахти і т.д.), родичі, знайомі (проживають як в районі дислокації частини, так і в інших регіонах країни) та інші особи. В ході допиту командирів і товаришів по службі з'ясовуються взаємовідносини у військовому колективі, ставлення до військової служби, плани і наміри військовослужбовця та інші обставини, що мають значення для кримінального провадження. Крім того, до матеріалів кримінального провадження в кожному випадку повинні долучатися відомості, що характеризують особу військовослужбовця, який зник (характеристики, відомості про стан його здоров'я і т.п.). Разом з тим слід уникати випадків, коли командуванням військової частини будуть спеціально складатися негативні характеристики стосовно військовослужбовця, з тим щоб підтвердити його схильність до вчинення правопорушень. У зв'язку з цим досить значну цінність будуть представляти документи, які були складені ще до залишення особою військової частини або місця служби.

В ході допиту затриманого чи, військовослужбовця, який добровільно з'явився з'ясовуються обставини і причини залишення частини або місця служби, діяльність за весь період відсутності, кому допитуваний розповідав про свій намір покинути частину, у кого він взяв необхідні йому гроші і цивільний одяг, хто бачив, як він залишив місце служби, з ким він зустрічався за територією частини, яким саме транспортом він користувався, через які населені пункти проїздив, коли, де і за яких обставин був затриманий, на які кошти існував, яким чином до нього потрапили ті-чи-інші предмети, одяг, гроші, де залишив військоове обмундирування і т.п.

Отже, боротьба з самовільним залишенням військової частини або місця служби — комплексна задача. Важливу роль відіграє вдосконалення законодавства і практики його застосування, застосування криміналістичних засобів, прийомів, рекомендацій в ході розслідування злочинів, як основних елементів криміналістичної технології. Особливе значення дана тематика набуває у зв'язку з реформуванням Збройних сил України. Але, до теперішнього часу безліч питань, що виникають в ході досудового розслідування злочинів проти встановлення порядку несення військової служби (військові злочини), а тим більш про самовільне залишення військової частини або місця служби, не досліджені, що ще раз підтверджує кризу криміналістики, як науки.

Самойленко О. А.

доцент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ОБСТАНОВКИ КІБЕРПРОСТОРУ (В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ)

Сьогодні корупція в Україні має глобальний характер. Тому про боротьбу із її проявами не достатньо говорити в контексті криміналістичних методик розслідування злочинів у сфері службової діяльності (Л. І. Аркуша, Д. А. Бондаренко, В. І. Гаєнко, А. В. Крилов, В. С. Кузьмічов, О. В. Пчеліна та багато інших науковців). Специфіка залучення службових осіб, які займають певну категорію посад, до протидії розслідуванню певних видів злочинів, зокрема й злочинів із використанням кіберпростору, також заслуговує на увагу криміналістів.

Кіберпростір є по-суті новим «віртуальним», четвертим, простором після трьох традиційних — суходолу, моря й повітря (Alberts D/S/Network Centric Warfare [text] Washington. DS, CCRP Pub.Series, 2000. 284 p. — с. 48). Втім його використання підчас вчинення злочину фактично призводить до змін, що характеризуються ознаками матеріального світу, зокрема мають наслідком покращення матеріального стану злочинця, утворення специфічних електронних та матеріальних слідів. Їх носіями традиційно виступають відповідні комп'ютери, комп'ютерні мережі, мережі електрозв'язку та документи, що знаходяться у володінні конкретних осіб, які не бажають співпрацювати зі слідством та з метою недопущення працівників правоохоронних органів до інформації, яку вони зберігають, або нерозголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, починають застосовувати різноманітні способи впливу на слідчого, зокрема й шляхом залученням до протидії розслідуванню корумпованих працівників органів державної влади та управління.

В результаті аналізу матеріалів судово-слідчої практики та анкетування працівників поліції, можна визнати певні проблемні питання, що виникають у діяльності поліції підчас розслідування злочинів, вчинених із використанням кіберпростору, перспективним шляхом розв'язання яких стане ефективна діяльність працівників Державного бюро розслідувань.

По-перше, працівники Департаменту кіберполіції та слідчі, в провадженні яких знаходяться відповідні матеріали про криміналь-

ні правопорушення, зазнають тиску представників владних структур банківської або ІТ-сфери на високому рівні. Це пов'язано з тим, що особи, які безпосередньо виконують роль виконавців кіберзлочину, в більшості випадків характеризуються високим освітнім рівнем і наявністю корумпованих зв'язків. Останні зумовлюються наявністю технології злочинної діяльності, де службова особа для вчинення злочину залучає особу з спеціальною технічною освітою, лише як виконавця злочину. Службова особа-організатор злочину при цьому зацікавлена у приховуванні факту його вчинення, намагається безпосередньо змінити перебіг розслідування злочинів, вчинених із використанням обстановки кіберпростору. Найбільш поширеними методами впливу таких осіб є погрози, підкуп працівника правоохоронного органу або обіцянки подальшої співпраці з ним при реалізації в подальшому організованої злочинної діяльності.

По-друге, бізнес-інтереси представників сфери зв'язку та інформатизації досить часто зумовлюють корупційну складову в їх відношеннях з представниками правоохоронних органів. У загальному виді завдання початкового етапу розслідування більшості кіберзлочинів зводяться до отримання даних, що підтверджують факт здійснення злочину, до виявлення об'єктів, які надалі можуть бути вилучені та залучені як докази у справі, до визначення перспектив отримання додаткової інформації, до визначення мереженої адреси, з якої діяв злочинець та встановлення підозрюваних осіб. Втім, така інформація часто становить інтерес й для представників сфери зв'язку та інформатизації, що призводить до витoku інформації, яка є часто комерційною та одночасно слідчою таємницею. Цим здійснюється опосередкована протидія розслідуванню конкретного злочину, створюється підґрунтя для подальшої організації злочинної діяльності вже групою осіб. В цьому сенсі перспективними вбачаються позиції Меморандуму про співпрацю між Державним бюро розслідувань та Міжвідомчим науково-дослідним центром з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, який був нещодавно підписаний Директором Державного бюро розслідувань Р. Трубою та керівником Центру М. Гребенюком (Офіційний сайт Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України / Новин від 22 травня 2018 року UBR: https://mndcentr.com/njvny/2018/22_05_18.html).

По-третє, кіберзлочини часто супроводжуються легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму, злочинами проти основ національної безпеки. Цей факт зумовлює специфіку їх розслідування, зокрема необхідність залучення до цього процесу представників закор-

донних поліцейських установ, необхідність проведення комплексів оперативно-розшукових заходів або слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій із застосуванням великого за обсягом людського ресурсу (працівників різних відомств). З цих позицій у травні цього року Директор Бюро Р. Труба підписав перші угоди про співпрацю з державними органами, зокрема з Головою Державної служби фінансового моніторингу України І. Черкаським про обмін аналітичною інформацією у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Тож, розслідування злочинів, вчинених із використанням обстановки кіберпростору, пов'язано із значним обсягом роботи, спрямованої на подолання протидії їх розслідуванню. Створення в Україні Державного бюро розслідувань та забезпечення державою ефективної діяльності його працівників буде сприяти якісному виконанню слідчими та працівниками кіберполіції відповідного тактичного завдання. Особливості діяльності з подолання протидії розслідуванню кіберзлочинів обумовлені характером протидії і специфікою залучених з цією метою суб'єктів, зокрема й працівників Бюро в межах завдань, визначених у Законі України «Про Державне бюро розслідувань».

Ващук О. П.

доцент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ АНТРОПОДЖЕРЕЛЬНОЇ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ

Використання положень антроподжерельної невербальної інформації не можна використовувати як самоціль або нову універсальну парадигму обшуку. Наголошується на необхідності спостереження за проявами антроподжерельної невербальної інформації у поведінці обшукуваного у ході всієї слідчої (розшукової) дії. Тут повинен працювати алгоритм використання положень антроподжерельної невербальної інформації, що полягає у такому:

1. Сприйняття проявів антроподжерельної невербальної інформації;
2. Інтерпретація з вербальною інформацією;

3. Формування висновків;
4. Діяння (дія або бездіяльність).

Доведено, що під час проведення обшуку слідчим виконуються такі ключові завдання:

- контроль за діями осіб, які ведуть пошуки (повнота, ретельність, предметність);
- сприйняття в обшукуваних проявів, що вказують на місце приховування шуканих предметів;
- аналіз цих проявів з метою виявлення найбільш гострих моментів, що вказують на місце приховання шуканого.

При проведенні обшуку за участю неповнолітніх враховується їх підвищена емоційність, невміння стримувати себе і спокійно реагувати на обшук. Необхідно уважно спостерігати за поведінкою таких осіб, відзначаючи невербальні прояви також інших учасників обшуку, що в результаті вплине на цілеспрямованість слідчої (розшукової) дії.

Під час обшуку слідчому необхідно виступати спостерігачем, який би фіксував похибки, не обшукані місця і предмети, та непомітно вказував на них (наприклад, шляхом прихованого подання заздалегідь обумовлених сигналів (жестів, звуків тощо). Доцільною була б розробка невербального порядку обміну інформацією для слідчої оперативної групи. Під час обшуку слідчий, проявляючи спокійність і впевненість у своїх діях, наслідуюче впливає на членів слідчо-оперативної групи та нервово і збуджено на обшукуваного. Такі невербальні прояви у поведінці обшукуваного містять вказівки на місцезнаходження прихованого.

В процесі обшуку доцільне застосування також методу бесіди і його різновиду — прийому «словесної розвідки» (застосування провакативних запитань), що надасть можливість дослідити прояви антроподжерельної невербальної інформації під час мовлення залежно від збільшення або зменшення нервового напруження обшукуваного, що виражає його внутрішній стан, зміна голосу, тональності, міміки обличчя.

Наголошено на необхідності спостереження за проявами антроподжерельної невербальної інформації у поведінці обшукуваного залежно від переміщення слідчого по приміщенню або ділянці місцевості. Поява під час огляду будь-якого об'єкта і виникнення в поведінці обшукуваного ознак напруженості є вказівкою на значимість даного об'єкта та спонукає до більш ретельного аналізу. Інтерпретація антроподжерельних невербальних проявів обшукуваного включає фактори психічного стану обшукуваного та відрізняє реакції (наприклад, зацікавленості/байдужості), виявляє віднесеність реакції (до чого ця реакція може корелювати). Емоції обшукуваного можуть

мати лише орієнтовне значення, оскільки часто мають місце випадки їх імітації.

Таким чином, спостереження за поведінковими антроподжерельними невербальними проявами обшукуваної особи є ефективним прийомом, який сприяє встановленню місць приховування шуканих предметів. Водночас, будучи пов'язаним із застосуванням інших прийомів впливу на психіку обшукуваного, воно стає ще більш ефективним.

Хижняк Є. С.

доцент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

З аналізу положень Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про Державне бюро розслідувань» можна зробити висновок, що слідчі Державного бюро розслідувань (далі — ДБР) мають повноваження ті ж самі, що і слідчі інших органів досудового розслідування. При розслідуванні злочинів, віднесених до підслідності ДБР слідчому необхідно використовувати криміналістичні знання, що стануть в нагоді. Однією з найскладніших процесуальних дій під час здійснення досудового розслідування є слідчий огляд електронних документів, складність якого полягає у відсутності достатніх теоретичних досліджень у даному напрямку, а як наслідок — відсутність узагальнених тактичних прийомів огляду електронних документів.

Під час огляду електронних документів варто брати до уваги, що електронний документ є більш «вразливим» доказом у порівнянні з традиційними засобами доказування. Вразливість електронного доказу полягає в тому, що він може бути або легко знищений, або зміст якого може бути змінений, модифікований тощо без будь-яких очевидних ознак. Як правило, такі ознаки не можливо встановити шляхом традиційного дослідження змісту електронного документа, що, в свою чергу, може спричинити втрату важливої криміналістично значимої інформації.

«Вразливість» електронного документа зумовлює необхідність створення спеціальних правил фіксації електронної інформації, способів збереження та приєднання їх до матеріалів справи. Зокрема, на

рівні з традиційними правилами поводження із документами, необхідно враховувати технічні особливості збирання, зберігання та використання інформації.

Процес огляду електронних документів в цілому відповідає загально прийнятому алгоритму дій, які вчиняються слідчим під час огляду звичайних документів. Такий комплекс дій повинен складатися з наступного: 1 — пошук і виявлення документів; 2 — візуальний огляд зовнішнього стану без зміни умов сприйняття; 3 — фіксація за допомогою фотозйомки; 4 — фіксація в протоколі відповідної слідчої дії (фіксуються всі дії посадових осіб, стан документа і виявлені сліди); 5 — виявлення слідів рук (на фізичному носії електронного документа); 6 — виявлення слідів зміни первісного змісту; 7 — підготовка до упаковки; 8 — упаковка (Бірюков В. В. Криміналістичне документознавство. — Київ: Паливода А. В. — 2007. — 331 с. — С. 129).

Разом з тим, слідчий огляд електронних документів здійснюється з урахуванням певних особливостей об'єкту дослідження, що впливає як на сам процес дослідження, так і на спосіб процесуального закріплення отриманих результатів.

Так, під час пошуку електронних документів необхідно мати на увазі, що вони завжди розміщені на окремих фізичних носіях (USB-флеш-накопичувач, диски, тощо), або можуть бути розміщені в мережі Інтернет, зокрема, на спеціальних на спеціальних «хмарних» сервісах зберігання інформації. Будь-які дії з електронними документами необхідно здійснювати за допомогою сертифікованого обладнання із ліцензійним забезпеченням. Несертифіковане обладнання може привести до втрати електронних документів, випадкового знищення реквізитів або окремих складових електронних доказів. За можливості до збирання та вилучення електронних доказів необхідно залучати спеціалістів, які з технічної точки зору забезпечать збереження необхідних документів.

Фізичні носії електронної інформації, на яких може знаходитися криміналістично важлива інформація, вилучаються при огляді місця події, оглядах та обшуках житла чи робочих приміщень, при огляді речей та комп'ютерної техніки учасників кримінального провадження. Якщо електронні докази розміщені на серверах чи жорстких дисках підприємств, установ або організацій, слідчому рекомендується здійснити побайтову копію носія інформації, адже вилучення майна підприємства може призвести до негативних наслідків. За допомогою спеціального обладнання відтворюється ідентична копія електронної інформації, яка знаходиться на технічному носії, після чого самі фізичні носії повертаються власникам. Аналогічні дії необхідно здійснювати, коли виникає необхідність в проведенні комп'ютерно-технічної експертизи.

Перед дослідженням змісту електронного документа слідчий повинен встановити тип фізичного носія, на якому розміщений електронний документ, для підготовки необхідного обладнання для роботи з таким носієм. У разі, якщо технічний носій інформації захищений від будь-якого стороннього доступу до їх змісту, то фізичний носій має бути переданий експерту на предмет встановлення можливого доступу до електронної інформації, яка зберігається на таких носіях. Окрім того, за допомогою експертизи можливо встановити факт втручання до електронного документа, факт внесення яких-небудь змін та час їх здійснення.

Огляд електронних документів, розміщених на фізичному носії інформації, здійснюється шляхом безпосереднього сприйняття слідчим інформації, що міститься в електронному документі, за допомогою службового комп'ютера. В змісті самого протоколу огляду варто зазначати технічні характеристики та серійні номери обладнання, назви та версії програмного забезпечення, що використовуються в ході слідчого огляду.

Під час дослідження електронного документа особливу увагу необхідно звертати на його формат, розмір, хронологію створення, користувача, яким було створено документ. За допомогою фото- та відеоматеріалів ідентифікуються місце зйомки. В процесі огляду документа слідчий в обов'язковому порядку звертає увагу на найменування та місцезнаходження установи, автора документа, назву виду документа, дату та час його виготовлення, зміст електронного документа, наявність електронного цифрового підпису.

Електронний документ перевіряється на зараження його вірусом, на цілісність і справність усіх накладених на нього електронних цифрових підписів, включаючи ті, що накладені (проставлені) згідно із законодавством як аналоги печатки чи підпису посадової особи. Також перевіряється наявність супровідної документації — заповненої реєстраційно-контрольної картки в електронній та/чи паперовій формі, повідомлення про прийняття та реєстрацію електронного документа (Пчеліна О. В. Особливості огляду електронного документа / О. В. Пчеліна // Актуальні питання розслідування кіберзлочинів. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — Х., 2013р. — С. 159-162. — С. 161). У разі неможливості встановлення вище перелічених обставин, слідчий розглядає можливість призначення комп'ютерно-технічної експертизи.

На завершальному етапі огляду електронних документів, розміщених на фізичному носії інформації, такі документи роздруковуються або копіюються на диск та додаються до протоколу як його невід'ємний додаток, із зазначенням серійних номерів та технічних характеристик обладнання, за допомогою якого створено такий додаток (Коваленко А. М. Особливості тактики огляду електронних

документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналіста / А. М. Коваленко // Вісник Національної академії правових наук України. — № 1(88). — 2017 — С. 182-191. — С. 186).

У порівнянні із оглядом традиційних документів огляд електронних документів є більш об'ємною та складнішою процесуальною дією, яка вимагає використання спеціальних знань, технічних засобів та програмного забезпечення, необхідності залучати спеціалістів для пошуку електронних доказів та їх вилучення під час кримінального провадження. Особливість огляду електронних документів полягає в особливих правилах фіксації отриманих результатів, необхідності використання фізичних носіїв зберігання електронних документів, а також вчинення додаткових процесуальних дій, спрямованих на забезпечення достовірності електронного документа та з метою подальшого їх використання в якості доказу.

Панасюк А. О.

інспектор Управління патрульної поліції в Одеській області, ДПП

ПРИЙОМИ ФІКСАЦІЇ ДАНИХ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Технологізація сучасного соціального життя стрімко зростає у всьому світі, при цьому технологізується не лише матеріальне виробництво, але і решта сторін суспільства та діяльність кожної окремої особи. Розглядаючи мережу Інтернет у контексті її використання під час виявлення і розслідування злочинів, доцільно застосувати інструментальний підхід, згідно з яким він застосовується як інструментарій вирішення завдань цієї державно-правової форми боротьби зі злочинністю.

Робота в мережі Інтернет (організаційні, управлінські, кадрові, технічні, технологічні та інші чинники) та Кримінальний процесуальний кодекс (далі — КПК України) обумовлюють особливості криміналістичного дослідження даних, розміщених в мережі Інтернет. Таке дослідження включає в себе:

1. Пошук;
2. Виявлення;
3. Аналіз (стадії: попередня, робоча та заключна);
4. Формування висновків.

Характер досліджень даних в мережі Інтернет має свої особливості, які обумовлюються змістом та структурою мережі Інтернет, її апаратних засобів та програмного забезпечення. Означений порядок дослідження виправданий тим, що дійсно під час виявлення та до-

кументування даних щодо кримінально-релевантної події слідчі зазвичай використовують певну техніку. Проте, коли йдеться, власне, про використання мережі Інтернет, необхідно звернути більш детальну увагу на інтелектуальне забезпечення та особливості формування мережі підтримки її використання.

Класифікація слідів у криміналістиці відбувається за такими двома великими класами:

1. Матеріальні сліди;
2. Ідеальні сліди.

Проблематика фіксації даних у мережі Інтернет пов'язана з оперативним і швидким її оновленням під час встановлення факту злочину та є ключовою складовою доказової бази відповідного кримінального провадження щодо встановлення кожної обставини конкретного кримінального провадження.

Прийоми фіксації даних у мережі Інтернет:

1. Фіксація інформації на матеріальних носіях (стаціонарні та переносні засоби);
2. Фіксація інформації у вигляді зображень та передачі її через мережу Інтернет (онлайн-диски, електронна пошта та ін.);
3. Фіксація інформації у вигляді роздрукованого матеріалу;
4. Отримання від провайдера копій файлів.

Така діяльність розглядається як сукупність дій, об'єднаних загальною метою, що виконують фіксуючу функцію, яка складається з внутрішньої (психічної) і зовнішньої (фізичної) активності слідчого, врегульована усвідомлюваною ним метою. Така фіксація має у своїй структурі потреби і мотиви її виконання, а також завдання та дії, спрямовані на її вирішення. Дії виконуються реалізацією відповідної сукупності операцій.

Використання конкретного прийому фіксації залежить від об'єктивних та суб'єктивних чинників, щодо його зовнішньої форми зберігання. Вирішення цього завдання потребує дослідження окремих питань організації діяльності слідчих під час використання мережі Інтернет, адже глибинний і масштабний за своїми наслідками розвиток сучасної техніки здійснює вплив на всі аспекти соціального життя кожної людини.

Таким чином, використання цих прийомів при фіксації даних у мережі Інтернет є цілком виправданим, насамперед в умовах активного впровадження мережі Інтернет у практику досудового розслідування. Технології мережі Інтернет упорядковують засоби досягнення цілей, закріплюють задану послідовність дій і в цілому алгоритмізують поведінку слідчого. Так, налаштована технологія фіксації даних у мережі Інтернет виступає як певна програма, яка надає відповідну послідовність дій за дотримання встановлених умов.

Гресь Ю. О.
асистент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ТАКТИЧНОГО ТА МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Результатом реформування правоохоронної системи в Україні стало створення такого центрального органу виконавчої влади, як Державне бюро розслідування. Одночасно метою функціонування та одним із основних завдань, які стоять перед Державним бюро розслідувань, є запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, віднесених до його підслідності. На шляху вирішення названого завдання співробітники Державного бюро розслідувань можуть застосовувати досить широкий арсенал процесуальних, організаційних та криміналістичних засобів, зокрема здійснювати оперативно-розшукову діяльність завдяки проведенню оперативно-розшукових заходів та досудове розслідування злочинів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, застосовувати допомогу конфідентів, проводити інформаційно-аналітичну роботу та використовувати її результати у своїй практичній діяльності в межах тактичного та стратегічного планування тощо.

Разом з тим аналіз тієї категорії злочинів, що у ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України та Законі України «Про Державне бюро розслідувань» віднесені законодавцем до підслідності Державного бюро розслідувань, дозволяє зробити висновок як про значну суспільну небезпечність цих злочинів, так і про високий рівень складності здійснення їх розслідування.

Вище сказане дозволяє прийти до висновку про необхідність розроблення системи спеціальних криміналістичних тактичних та методичних рекомендацій, які б відображали новітні наукові підходи до вивчення злочинної діяльності та діяльності з розслідування злочинів, а, також, враховували специфіку і форми діяльності співробітників Державного бюро розслідувань як специфічних суб'єктів, що здійснюють правоохоронну діяльність.

Так, застосування системно-структурного та технологічного підходів до формування криміналістичних рекомендацій дозволить вирішити ряд принципових питань, пов'язаних із науково-методичним забезпеченням слідчих Державного бюро розслідування. В першу чергу необхідно взяти до уваги той факт, що діяльність слідчих Дер-

жавного бюро розслідування пов'язана із виконанням оперативної та кримінальної процесуальної роботи, тому криміналістичні рекомендації повинні носити комплексний характер.

Також слід враховувати той факт, що сутність та складність самих злочинів, що відносяться до компетенції Державного бюро розслідування, пов'язана із клопіткою оперативною роботою із виявлення і припинення їх вчинення, а також кримінальним процесуальним розкриттям та розслідуванням. Крім того не залишилося поза увагою законодавця завдання, пов'язане із необхідністю ефективного запобігання вчиненню злочинів, віднесених до компетенції Державного бюро розслідувань.

Тому криміналістичні тактичні та методичні рекомендації із виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, що відносяться до підслідності Державного бюро розслідувань, а також запобігання їх вчинення повинні розроблятися вченими з урахуванням потреб практики у вигляді певних технологічних моделей, які б враховували усі етапи діяльності співробітників Державного бюро розслідувань від моменту надходження чи виявлення певної інформації про підготовку до вчинення конкретного злочину, до повного його розкриття і притягнення винних осіб до відповідальності.

Структура такої технологічної моделі повинна передбачати виділення окремих етапів розслідування із визначенням відповідних завдань тактичного та стратегічного рівнів. Також повинні описуватися основні варіанти алгоритмів вирішення названих завдань.

Необхідно вказати на те, що такі криміналістичні рекомендації повинні розроблятися вченими саме для практичних співробітників та подаватися у стислій та зручній для їхнього сприйняття формі. Громіздкі криміналістичні рекомендації, викладені незвичною для практичних співробітників науковою мовою у вигляді монографій чи розділів у підручниках, вимагають від слідчих значного часу для їх освоєння, який не завжди знаходиться у розпорядженні слідчого.

Крім того, рівень сучасного наукового розвитку людства дозволяє застосовувати програмне комп'ютерне забезпечення для здійснення діяльності слідчих. Тому новітні технічні можливості повинні застосовувати у практиці здійснення розслідування злочинів не лише у вигляді удосконалених техніко-криміналістичних засобів та під час проведення експертних досліджень, але й на етапі планування та організації здійснення розслідування конкретного злочину.

Саїнчин С. О.
кандидат юридичних наук,
адвокат, Рада адвокатів Одеської області

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ ОРГАНАМИ ДБР

Цією статтею ми намагаємось надати методологічну допомогу адвокатам, фахівцям в галузі права, науковцям, працівникам ДБР, коли необхідно проаналізувати експертне дослідження або застосувати спеціальні знання.

Використання спеціальних знань має свою історію розвитку. Так, наприклад, починаючи з часів візантійського імператора Юстиніана у законодавстві знаходило закріплення дослідження почерку в судових цілях. В Росії офіційним появленням судової медичної експертизи вважають 1716 рік, коли військовим Статутом Петра I було наказано залучати лікарів для дослідження пошкоджень на одязі і тілі потерпілого. На процес судочинства в Росії і розвиток судових експертиз істотний вплив зробила Судова реформа 1864 року. Реформа регламентувала процес попереднього розслідування, отримання та фіксації доказів, зумовила необхідність більш широкого використання наукових знань при розгляді кримінальних та цивільних справ. Цікавим є той факт, що на початку XX ст. в Україні почали створюватися установи та служби, призначені виключно для проведення експертиз. У 1914 році у Києві та Одесі створено обласні кабінети науково-судової експертизи (в Одесі існує до цього часу). Перше положення про кабінети науково-судової експертизи регулювало тільки обмежене коло питань їх діяльності. За час існування було багато зроблено заходів, щодо вдосконалення діяльності інституту судової експертизи. Інститут стикався з проблемами законодавчого та нормативного регулювання, проте, все ж судова експертиза, незважаючи на всі труднощі, зміцнювала свої позиції, як необхідна база для отримання спеціальних знань у ході розслідування кримінальної справи.

У сучасний час, проблемам використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, приділяється багато уваги. В Одесі діють два потужних центра експертних досліджень, які належать Міністерству Юстиції та МВС, де використовуються спеціальні знання у вигляді експертиз. Відомо, що спеціальні знання застосовуються у двох формах: використання спеціальних знань при проведенні слідчих дій та в рамках проведення експертизи. При цьому, до спеціальних знань зараховуються будь-які знання та вміння об'єктивного характеру, отримані в результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності,

досвіду практичної роботи. З даною думкою необхідно погодитися, конкретизувавши, що особи, які володіють спеціальними знаннями, можуть залучатися як суб'єкти, що володіють спеціальними знаннями не тільки в галузі юриспруденції, але й у галузі інших напрямків життєдіяльності людини. Такі знання можуть мати педагоги (допит неповнолітнього), перекладачі іноземних мов та мов міміки, жестів та інші.

Діючий КПК України, у ст. 71, вперше відобразив поняття, права та обов'язки спеціаліста. Згідно з цією нормою права, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують спеціальних знань та навичок. Зазначається, що під час судового розгляду сторони мають право заявити клопотання про залучення спеціаліста, або використання його пояснень і допомоги. Необхідно відзначити, що між особами, які володіють спеціальними знаннями і експертами існує різниця в процесуальному характері використання їх знань. **Експерт** — особа, яка в силу своїх спеціальних знань і процесуального положення зобов'язана дати висновок по призначуваній експертизі. Експерт завжди попереджається про кримінальну відповідальність за неправомірну експертизу і його висновки використовуються як джерело доказів, а спеціаліст несе відповідальність лише як свідок за дачу суду неправдивих свідчень, а також за розголошення відомостей, які безпосереднє стосується суті кримінального провадження та процесуальних дій. У випадках, коли необхідно удатися за допомогою знайомих осіб, які мають спеціальні знання, наприклад, у мистецтві, сфері обслуговування, виробництва, культури, оборони тощо, їх висновки та рекомендації можуть мати орієнтувальний характер (наприклад, у рамках оперативно-розшукової діяльності — при проведенні пошукових заходів), звичайно якщо зазначені особи не залучені як фахівці в кримінальному провадженні. В обох випадках можливий допит фахівця та експерта, для більш повної і розгорнутої характеристики досліджуваної обставини.

Певною формою використання спеціальних знань є **експертиза**. Відомо, що експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні по справі необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання. На відміну від участі фахівця, проведення експертизи характеризується тим, що особа, яка володіє певними знаннями, з дотриманням особливого процесуального порядку здійснює дослідження і дає висновок, що служить самостійним джерелом доказів. Результатом експертизи є висновок експерта про факти, що не є очевидними, у той час як допомога фахівця призво-

дить до виявлення в процесі слідчої дії фактів, доступних загальному безпосередньому сприйняттю.

За наявності широкого кола питань, вирішення яких потребує використання спеціальних знань в формі судової експертизи при розслідуванні злочинів, наприклад пов'язаних з вбивством, слідчі, іноді не призначають необхідні експертизи, особливо у випадках, коли є очевидці злочину, які прямо вказують на підозрюваного. Слідчі, свою позицію мотивують низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів, серед яких виділяють специфіку призначення та тривалість проведення експертиз, проведення їх в іншому відомстві, складність отримання зразків для порівняльного дослідження, їх зберігання та ін. На наш погляд, таку практику слід визнати необґрунтованою, оскільки не досліджуються всі докази по справі, чим порушується принцип всебічності розслідування; не використовуються цінні джерела доказової інформації, які в подальшому втрачаються назавжди; обвинувачувані, свідки й навіть потерпілі можуть змінити свої свідчення, а за відсутності інших доказів це ускладнює подальше розслідування кримінального провадження. Використання спеціальних знань у процесі розслідування злочинів є необхідною умовою правильної їх кваліфікації, висунення та перевірки обґрунтованих слідчих версій, підвищення ефективності тактики проведення слідчих та оперативно-розшукових заходів, встановлення конкретних причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, а також індивідуалізації покарання.

Підсумовуючи викладене, вважаємо необхідним звернути увагу на те, що захисники мають право застосовувати спеціальні знання, наприклад, консультації фахівців. У результаті консультацій спеціаліста можливо отримати додаткові відомості, які стосуються певного виду експертизи: сучасні можливості експертного дослідження, правильне формулювання питань, перелік об'єктів, які необхідно надати експертові та інші. Особливо важливе значення має підготовка об'єктів для проведення ідентифікаційного дослідження. Для якісного вирішення поставлених питань експерту необхідно надати зразки порівняння (експериментальні, вільні, умовно-вільні), слідоутворюючі об'єкти, інформацію про інші обставини, пов'язані з формуванням слідів. Протягом підготовки для призначення судової експертизи, захиснику необхідно добре продумати формулювання питань перед експертом. Питання експерту повинні бути спрямовані на відшукання зв'язків між потерпілим та злочинцем (або навпаки), що має безпосереднє значення для встановлення істини по справі.

Відповідно до п.3 ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» — Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових

злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Використання спеціальних знань та застосування можливостей відповідних фахівців під час досудового розслідування злочинів, які підслідні ДБР України (а саме військових злочинів) на нашу думку буде відповідати ст. 3 КПК України, яка вказує на своєчасність, швидкість та повноту розслідування злочинів.

Ващенко І. О.

асистент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Серед проблем, які стоять перед українською державою на сучасному етапі складних економічних та політичних перетворень, одне з провідних місць посідає боротьба з немедичною наркотизацією населення. Ця проблема в теперішній час набула підвищеної актуальності. Розкриття, припинення і попередження пов'язаних з нею злочинів нині залишається не вирішеним. Спостерігається подальше зростання кількості злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Це в свою чергу тільки удосконалює злочинну діяльність, злочинці стають більш спритними, винахідливими та цинічними.

Криміналістику, і методику розслідування злочинів зокрема, цікавлять такі дані про особу злочинця, які вказують на закономірні зв'язки між нею та учиненням злочином, виявляються зовні в різних слідах (Самохін О. Ю. Зміст криміналістичної характеристики незаконного обігу наркотичних засобів // Вісник Київського нац. Університету ім. Т. Шевченка: Юридичні науки. — 2009. — № 60-62. — С. 47-50).

На думку деяких авторів, спосіб і обстановка вчинення наркозлочинів перебувають у прямій залежності від якостей особи. У зв'язку із цим комплекс ознак осіб, які вчиняють ці злочини, складають соціально-демографічні, виробничо-побутові, соціально-правові характеристики, а також окремі психофізичні ознаки осіб. У спеціальній літературі пропонуються також інші ознаки осіб, причетних

до наркозлочинів: відомості про уміння та навички, медичні характеристики (Майоров А. А. Криминологическая характеристика лиц, связанных с незаконным оборотом наркотиков // Российский следователь. — 2009. — № 2. — С. 23).

Щодо характерних ознак особи, що вчинила злочин в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів, вважаємо за необхідно взяти за основу наступні їхні види: 1) біологічні, які включають полові, вікові, фізіологічні ознаки; 2) психічні, які свідчать про інтелект, емоційній і вольовій сфері індивіда; 3) соціальні, які характеризують його соціальний статус, професійну приналежність, родинний стан, місце проживання, рід занять, взаємини з іншими людьми й ін.

Злочинна діяльність, пов'язана з незаконним обігом наркотиків, утворює глибоко законспірований ланцюжок дій осіб, які пов'язані між собою і здійснюють протиправний рух наркотичних засобів від джерела (виготовлення, придбання та ін.) до споживачів — наркоманів. У зв'язку із цим характеристики особи злочинця необхідно розглянути у співвідношенні з певними етапами такої діяльності. Так, за класифікацією, запропонованою В. М. Шевчуком, до осіб, які беруть участь у незаконному обігу наркотичних засобів, належать: виробники, розповсюджувачі, розкрадачі, перевізники, споживачі наркотиків, організатори злочинних угруповань (Настільна книга слідчого: Наук. — практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. — 2-е вид. — К.: Вид. дім «Ін. Юре», 2007. — 728 с.). Слід зазначити, що у практиці правоохоронної діяльності зазначається тенденція до поетапної зміни «рольових» функцій, коли споживач з часом стає дрібним збувальником наркотиків.

До наведеної класифікації, на думку А. М. Поляха, не включено таку категорію наркозлочинців як особи, які причетні до контрабанди наркотиків. Він стверджує, що особа контрабандиста не є однозначною, і залежно від рольової функції їх можна диференціювати на :а) організаторів контрабанди; б) перевізників; в) осіб, які сприяють учиненню контрабанди; г) осіб, яким адресовані наркотичні засоби (Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. — Х., 2009. — С. 22). Найбільш специфічну категорію осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків, утворюють безпосередні споживачі наркотиків, властивості особистості яких певним чином зумовлюють їх поведінку. Зазначені особливості дозволили розробити спеціальні (вневидові) методики розслідування злочинів, що вчиняються наркоманами.

Деякі вчені розглядають особу злочинця у сфері незаконного наркообігу, виходячи з їх особистісних характеристик, масштабу злочинної діяльності, ступеня її стійкості, мотивації, рольовій функції, входження в організовану структуру або заняття індивідуальним дрібним наркобізнесом. Так, виділяють наступні типи особистості: а) крупні наркоділки; б) рядові учасники злочинних груп та «челядь» лідерів (охорона і т.п.); в) особи, які вирощують рослини, що містять в собі наркотики; г) збирачі дикоростучих, що містять в собі наркотики; д) збувальники-професіонали; д) наркомани.

Єдину характеристику особи злочинця навряд чи можна скласти, оскільки між виготовленням наркотичного засобу і його вживанням наркоманом розташовується мережа посередників, що займаються: а) виробництвом; б) відправленням; в) перевезенням; г) отриманням; д) реалізацією.

З урахуванням викладеного можна виділити наступні, найбільш характерні види злочинців у сфері незаконного наркообігу: **1) Виробник** наркотичного засобу. По-перше, в дану категорію можуть входити особи, які вирощують рослини, що містять в собі наркотики. Як правило, їх особистісні властивості не пов'язані з криміналізацією, а примикають до середніх характеристик жителів окремої місцевості. В основному вони орієнтовані на підтримку за допомогою нелегальних доходів нормального рівня прожиття, задоволення потреб. Серед цих осіб велика частина похилих людей і поодиноких матерів. По — друге в дану групу можуть входити особи, які є співробітниками підприємств, робота яких пов'язана з наркотичними засобами або сировиною. Останні здебільшого мають певні знання в хімії. **2) Скупники — оптовики**, очолюють організовані групи, здійснюють незаконну скупку і реалізацію сировини, готової продукції великими партіями. Як правило, їм властива вища злочинна авторитетність, заснована на злочинному досвіді, матеріальних засобах і особистих якостях. Їм характерна жорстокість, організаційні здібності, уміння підкорити собі іншого, впевненість у власній перевазі, мотивації панування, відсутність здатності до співпереживання. Це особи, орієнтовані на одержання прибутку і понадприбутків, з налагодженими стосунками в злочинному світі, ділками-виробниками наркотиків. Вони безпосередньо не займаються скупкою або реалізацією наркотиків, а лише контролюють, фінансують операції, стежать за витратами. **3) Збувальники-професіонали**, також орієнтовані на користь — збагачення; з цією категорією учасників незаконного наркообігу тісно пов'язані особи, що займаються залученням інших до вживання наркотиків, та часто поєднують цю функцію зі збутом. Для них характерна спритність, напористість, уміння знаходити і переконувати «клієнта».

Як правило скупники-оптовики та збувальники професіонали, як правило, не є наркоманами і мають постійний прибуток від такої діяльності. Вони ухиляються від суспільно-корисливої праці, живуть не відповідно до офіційних достатків. Контакти з постачальниками підтримують через посланців або за поштою, використовуючи певні умовності. 4) *Перевізники* — це дрібні збувальники, перекупники, яких використовують оптовики. Перевізники нерідко є випадкові особи з числа знайомих, родичів, що працюють на залізничному, повітряному транспорті. 5) *«Споживачі наркотиків»* — це особи, що нерегулярно, епізодично вживають наркотики. Нерегулярно приймають наркотики частіше за все молоді люди (учні загальноосвітніх і спеціальних шкіл). Вони характеризуються відсутністю достатньої волі, піддаються впливу, легко вступають у контакт з наркоманами, починають приймати наркотики через цікавість, бажання відмитися. Деякі з них схильні до вчинення правопорушень. 6) *«Наркомани»* — це хворі люди, мляві, малорухомі, вкрай виснажені, мало цікавляться їжею. Як правило, раніше судимі. Більшість з них не працює, особи соціально деградує, вільний час проводять у пошуках наркотиків або сировини. Таким чином, аналізований тип злочинця збуває наркотики з метою задоволення своєї потреби.

Сфера незаконного обігу наркотичних засобів представлена не тільки одинаками, які самостійно виготовляють, придбають, споживають і збувають наркотики, а й організованими групами. Висока вартість наркотичних засобів на нелегальному ринку, порівняно малі витрати, необхідні для їх виготовлення, наявність стабільного ринку збуту наркотиків зумовлюють зв'язок злочинів, пов'язаних з виготовленням, зберіганням і збутом наркотиків, з організованою злочинною діяльністю (Предупреждение, выявление и расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, совершенных на территориях нескольких государств-участников СНГ: Пособие / А. А. Куприянов, О. Е. Третьяков, В. А. Верещагин и др. — М.: ВНИИ МВД РФ, 2005. — С. 155).

Значення та врахування ознак особи злочинця може надати істотну допомогу в розкритті та розслідуванні злочинів та запобіганні злочинних проявів. Слід відмітити, що проблема криміналістичної характеристики особи злочинця для методики розслідування злочинів зазначеної категорії злочинів є першочерговою та потребує постійної уваги з боку доктринального дослідження. Це пояснюється динамікою розвитку суспільства в цілому і особи як його складової частини: з неминучим розвитком суспільства змінюються цінності, криміналізуються і декриміналізуються діяння, що в свою чергу змінюють і характер особистості.

Осадчий Ю. І.

аспірант кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ,
ПОВ'ЯЗАНИМ З ІНСЦЕНУВАННЯМ ДТП,
ЗА УЧАСТЮ МОЖНОВЛАДЦІВ**

Злочини, пов'язані з інсценуванням ДТП, можуть вчинятися за участю можновладців, які при цьому виступають як потерпілі від таких злочинів, так і як особи, причетні до вчинення таких злочинів.

Слід зазначити, що інсценування ДТП у таких випадках здебільшого є складовою способу приховування іншого злочину (наприклад, вбивства за замовлення, замасковані під дорожньо-транспортну подію, тощо), або спрямовано на зміну суттєвих умов обстановки, які вказують на участь у події можновладців.

Здебільшого, інсценування ДТП спрямовано на створення обстановки, що не відповідає фактичній події. При цьому, під обстановкою розуміється система різнорідних взаємодіючих об'єктів, явищ та процесів, які характеризують умови та час, речові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки інших учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними та інші фактори об'єктивної реальності, що визначає можливість, умови та інші обставини вчинення злочину (Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 144 с.). Тому доцільніше говорити про інсценування як про штучно створену обстановку місця певної події.

Завдяки застосуванню інсценування ДТП, інший злочин не буде виявлено, що створює умови уникнення від відповідальності означеної категорії осіб, або притягнення до відповідальності інших осіб, та ускладнює процес встановлення істини.

Протидія злочинам, пов'язаним з інсценуванням ДТП, за участю можновладців, ускладнюється використанням означеними особами свого службового положення, а також наявних корумпованих взаємозв'язків у правоохоронних органах, органах законодавчої та виконавчої влади.

На наш погляд, означені злочини повинні стати окремим напрямом діяльності новоствореного правоохоронного органу, яким є Державне бюро розслідувань (Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 794-УІІІ [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print1510177503534526>).

Аналіз зафіксованих фактів ДТП, в яких загинули такі відомі політики, як С. Драгомирецький (народний депутат, голова парламентського комітету з приватизації, загинув у 1996 р.), Р. Рапій (депутат першого та другого скликань, директор «Охтирканафтогазу», загинув у 1998 р.), В. Чорновіл (народний депутат України, лідер Народного Руху України, загинув у 1999 р.), М. Медолиз (перший заступник голови Національного агентства України з питань розвитку та європейської інтеграції, загинув у 1999 р.), О. Ємець (правознавець, загинув у 2001 р.), В. Малев (генеральний директор «Укрспецекспорту», загинув у 2002 р.), Ю. Оробець (народний депутат України, загинув у 2006 р.), М. Лісін (народний депутат України, загинув у 2011 р.), С. Чекашкін (голова департаменту фінансової політики Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, загинув у 2012 р.), Ю. Бірюков (Радник Президента України, помічник міністра оборони України, загинув у 2015 р.) (Див.: ТОП-12 найрезонансніших ДТП з українськими політиками [Електронний ресурс] // [https:// 24tv.ua/top12_nayrezonansnishihtdp_z_ukrayinskimi_politikami_n596950](https://24tv.ua/top12_nayrezonansnishihtdp_z_ukrayinskimi_politikami_n596950)), І. Бережна (народний депутат України, загинула у 2017 р.) (На безопасной трассе: стала известна возможная причина ДТП, в котором погибла экс-депутат Рады Бережная [Електронний ресурс] // <https://russian.rt.com/ussr/article/416806-berezhnaya-dtp-prichina>), свідчить про наявність у суспільства питань щодо всебічності встановлення обставин цих подій. Цікавим є те, що більшість зазначених подій вплинули на політичний хід подій в Україні, і не тільки. Однак, вирішити та відповісти на означені питання у повному обсязі до теперішнього часу не було можливості за об'єктивних та суб'єктивних причин.

Складність виявлення означеної категорії злочинів полягає здебільшого у необхідності проведення у найкоротший термін огляду місця ДТП, у встановленні свідків-очевидців ДТП, та застосуванні значної кількості спеціальних знань, як на місці події, так і в межах комплексних судових експертиз, що потребує високопрофесійних навичок у слідчих, оперативних працівників та експертів, а також їх незалежності і неупередженості у своїх діях та висновках.

Аналіз результатів протидії злочинам, пов'язаним з інсценуванням ДТП, свідчить про необхідність створення в межах Державного бюро розслідувань слідчих, оперативних та експертних підрозділів із вузькою спеціалізацією, спрямованою на виявлення ознак інсценування ДТП за участю можновладців (як їх самих, так і членів їх родин, та інших осіб, які знаходяться з ними у близьких відносинах, або так чи інакше залежать від них).

Також слід наголосити на необхідності удосконалення норм КПК України щодо виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з інсценуванням ДТП, з участю можновладців, а також подолання проти-

дії розслідуванню, у наступних напрямках: а) удосконалення правових засобів виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з інсценуванням ДТП, за участю можновладців, а також подолання протидії розслідуванню; б) забезпечення захисту доказової інформації; в) забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Лютова А. І.

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Реальне втілення нормативно встановлених у ст. 2 КПК України завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, та забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування неможливе без висококваліфікованих фахівців, які володіють криміналістичними знаннями. Дослідження практики застосування спеціальних криміналістичних знань, розширення можливостей їх застосування є вкрай важливим для організації досудового розслідування злочинів, адже вони мають надзвичайно вагоме значення для збирання, перевірки доказів та їх використання в процесі прийняття рішень у кримінальному судочинстві.

Проблематиці використання спеціальних криміналістичних знань в різні часи присвячували свої наукові праці Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, Є. Д. Лук'яничков, В. В. Тіщенко, М. В. Салтєський, В. Ю. Шепітько та ін.

Досліджувана нами тема прямо пов'язана із доволі дискусійним у криміналістичній та кримінальній процесуальній науці питанням щодо співвідношення спеціальних та криміналістичних знань. Не заглиблюючись детально у різні доктринальні позиції з цього приводу, зазначимо, що цілком справедливою в цьому контексті видається думка В. В. Юсупова, який під криміналістичними знаннями розуміє сукупність відомостей у галузях спеціальних юридичних дисциплін та криміналістичної техніки як розділу криміналістики, що здобуті під час навчання і практичної діяльності слідчого, прокурора, судді та інших учасників кримінального провадження. Криміналістичні знання у практиці розкриття злочинів обумовили

необхідність використання криміналістичних засобів і методів, розроблених із залученням досягнень інших наук (Юсупов В. В. Спеціальні і криміналістичні знання у кримінальному провадженні: питання співвідношення / В. В. Юсупов // Криминалистика и судебная экспертиза. — 2014. — Вып. 59. — С. 53.). Натомість, спеціальні знання це ті знання, які у кримінально-процесуальному аспекті використовують у своїй діяльності експерт та спеціаліст, або, як влучно зазначив В. Д. Арсеньєв, отримані в результаті професійного досвіду або спеціальної підготовки, наукової і практичної діяльності, вивчення певної галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла (Арсеньєв В. Д., Заблоцкий В. Г. Использование специальных знаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела. — Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1986. — С. 4.).

Дослідження проблем розширення можливостей використання підрозділами Державного бюро розслідувань (далі — ДБР) криміналістичних знань потребує, передусім, звернення до правового статусу цього правоохоронного органу.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України (далі — НАБУ); злочинів, вчинених службовими особами НАБУ, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ; злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Окремі аспекти та можливості застосування підрозділами ДБР спеціальних криміналістичних знань встановлені нормативно. Зокрема, відповідно до п.4 ч.1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» уповноважені посадові особи ДБР з метою виконання покладених на них завдань мають право проводити фотографування, аудіо- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, взятих під варту. Без використання криміналістичних знань важко уявити реалізацію ДБР такого завдання як розробка

та затвердження методик розслідування окремих видів злочинів (п.7 ч.1 ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»).

При розслідування злочинів, віднесених до підслідності ДБР, як і при розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень слідчий стикається із необхідністю використання знань в галузі логіки, психології, криміналістичної техніки та тактики, методики розслідування окремих видів злочинів.

Крім цього, слід окремо зупинитись на тих криміналістичних знаннях, що стануть в нагоді слідчому ДБР і зумовлені специфікою тих злочинів, що віднесені КПК України до підслідності ДБР. Складність пізнавальної діяльності в цьому контексті обумовлена тим, що відповідну категорію злочинів об'єднує суб'єктний критерій, тобто слідчі ДБР здійснюють досудове розслідування злочинів, що вчиняються посадовими особами, повний перелік визначений у ч.4 ст. 216 КПК України. Враховуючи те, що злочини, які вчиняються відповідними посадовими особами є доволі різнобічними з точки зору об'єкта злочинних посягань, то і криміналістичні знання, що можуть знадобитись слідчому під час їх розслідування є доволі різноманітними.

При розслідуванні злочинів, вчинених особами, визначеними ч.4 ст. 216 КПК України слідчому слід використовувати криміналістичні знання в галузі судової бухгалтерії, криміналістичного документознавства, дактилоскопії. Враховуючи те, що дані злочини вчиняються посадовими особами, цілком очевидно, що слідчому можуть стати в нагоді спеціальні знання в галузі судової психології, зокрема, щодо встановлення психологічного контакту із цією категорією підозрюваних, криміналістичної тактики, що пов'язано із необхідністю провадити слідчі дії за участю підозрюваних-високопосадовців, зокрема допиту, пред'явлення речей для впізнання тощо. Слід враховувати, що відповідна категорія підозрюваних зазвичай має важелі впливу аби протидіяти досудовому розслідуванню, впливати на свідків, спотворювати речові докази, а тому слідчим ДБР слід застосовувати положення криміналістичних методик запобігання протидії досудовому розслідуванню.

Окремо слід зупинитись на питанні щодо взаємодії слідчого ДБР зі спеціалістом в контексті розширення можливостей використання криміналістичних знань. Вказані вище знання слідчий використовує безперервно, здійснюючи досудове розслідування злочину, віднесеного до підслідності ДБР, визначає магістральні напрямки досудового розслідування, спосіб реалізації наданих йому законом повноважень. Спеціаліст може бути залучений слідчим для проведення слідчих розшукових дій, якщо існує необхідність використання спеціальних знань та навичок застосування технічних засобів, а також надання консультацій з цих питань (фотографування, вилучення ре-

чових доказів, відібрання зразків, дактилоскопіювання осіб, імітація обстановки вчинення злочину тощо).

Враховуючи це, використання підрозділами ДБР криміналістичних знань має доволі різнобічний характер, і зумовлений категорією злочинів, що віднесені законом до підслідності ДБР; має безперервний характер, здійснюється повсякчас при проведенні досудового розслідування, починаючи від отримання повідомлення про злочин, проведення слідчих (розшукових), негласних (слідчих) розшукових дій, звернення до слідчого судді із клопотанням про залучення експерта; вимагає оптимальної взаємодії слідчого зі спеціалістом у разі необхідності використання вузькоспеціалізованих знань та отримання консультацій.

Підсумовуючи, зазначимо, що підрозділам ДБР під час розслідування злочинів, віднесених до їх підслідності можуть стати в нагоді спеціальні знання в галузі судової бухгалтерії (наприклад, при розслідуванні злочинів у сфері ринків фінансових послуг), криміналістичного документознавства, дактилоскопіювання, тактики обшуку у приміщеннях органів державної влади, судової психології, тактики встановлення психологічного контакту із підозрюваними, які є посадовими особами. Зазначені особливості повинні бути враховані при реалізації положень п. 7 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» щодо затвердження ДБР окремих методик розслідування злочинів.

***Науковий керівник:** декан факультету адвокатури, доцент кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук **Хижняк Євген Сергійович**.*

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Дрьомін В. М.

завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України

КРИМІНОЛОГІЧНІ ФУНКЦІЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДБР

Кримінологічні передумови створення ДБР. Як показують кримінологічні дослідження, рівень злочинності в країні в останні роки фактично зрівнявся з рівнем злочинності, який був в середині 90-х років минулого віку, в часи, коли державні інститути та правоохоронні органи фактично були деморалізовані. Масштабне, але хаотичне реформування суспільства в пострадянських країнах в той час призвело до генералізованої інституціональної кризи. Але численні зміни в структурі та механізмі діяльності органів кримінальної юстиції досі не мають системного характеру, переважно спрямовані на задоволення відомчих інтересів і не забезпечують створення оптимальної системи запобігання злочинним діянням, їх виявлення, розслідування і покарання винних осіб. У чому ж причина такого становища? Поступова деінституціоналізація влади і втрата державними інститутами довіри своїх громадян зумовлена проникненням криміналітету в бізнес, а кримінального бізнесу — до влади. На протязі усього періоду існування незалежної України не відбулося головного — відділення бізнесу від влади. Злочинність прагне до самовідтворення, впливаючи на базові державні інститути. Криміналізація суспільства і влади постає як процес злиття злочинного світу і державних інститутів. Проникнення злочинності у владу створює реальні загрози національній безпеці. Державні інститути внаслідок криміналізації втрачають довіру народу, а отже — свою легітимність. Втрата легітимності — одна з важливих ознак деінституціоналізації влади.

Високий рівень корупційних практик та втягнення держслужбовців та співробітників правоохоронних органів у криміналізовану економіку, пряма або непряма підтримка тіньового бізнесу не тільки сут-

тево знижують авторитет і ефективність інститутів правопорядку, але фактично сприяють руйнуванню інституціональних основ держави.

Реальний рівень корупції та злочинності серед керівників усіх рівнів влади та управління невідомий, проте на підставі зіставлення різних соціологічних та кримінологічних досліджень можна зробити висновок, що кримінальність влади стала її самостійною властивістю, а в багатьох випадках і функціональною ознакою. В результаті в даний час склалася парадоксальна ситуація: деінституціалізація органів правопорядку і судової системи, пов'язана з масштабною корупцією і «кришуванням» кримінальних структур, сприяє криміналізації суспільства і розширеному відтворенню злочинності, але, як наслідок, зростання злочинності служить обґрунтуванням збільшення матеріальних і кадрових ресурсів органів, що відносяться до інститутів охорони правопорядку. «Боротьба зі злочинністю як індустрія» — точно позначив цю проблему Н. Крісті в назві своєї книги.

Кримінологічні функції і кримінологічна діяльність ДБР. Держава здійснює різнобічну і в окремих випадках ефективну діяльність з метою зміни такої ситуації. Здійснення реформ у сфері кримінальної юстиції — в цілому явище прогресивне, якщо має чіткі завдання і наукову обґрунтованість. Але зміна кількісних параметрів інститутів правопорядку далеко не завжди сприяє зниженню рівня криміналізації суспільства. Необхідні глибокі і різновекторні кримінологічні дослідження та кримінологічне осмислення проблем протидії злочинності.

Сьогодні в Україні відбувається становлення і формування нової інституційної системи протидії корупції, економічної, насильницької злочинності, здійснюється зміцнення органів МВС, системи правоохоронних органів у цілому, судової системи. В рамках вказаних реформ створення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР), на нашу думку, є вкрай необхідним заходом. Не торкаючись організаційних і процесуальних аспектів діяльності ДБР, які вивчаються фахівцями інших галузей наукового знання, акцентую увагу на кримінологічних функціях новоствореного правоохоронного органу.

Насамперед, слід визначити, що ми розуміємо під терміном «кримінологічні функції». Як відзначають провідні кримінологи, зростання рівня злочинності, що спостерігається у всіх країнах світу, визначило відповідні виклики людському гуртожитку і поставило перед кримінологією нові завдання теоретичної та практичної властивості. У наш час характер зміст функцій і завдань кримінології істотно змінюються. В умовах нестабільного, а багато в чому і кризового суспільного розвитку, однією з основних функцією кримінології повинна стати, образно кажучи, «сигнальна» функція. Безумовно, сигнальна функція кримінології реалізується не в вузькому етимологічному

сенсі слова «сигнал». Мова в даному випадку йде про **аналітичну, інформаційну, описову, перетворювальну функції** кримінології. Однак завершальним етапом кримінологічної діяльності повинна стати подача відповідного «сигналу» суспільству. Кримінологічний «сигнал» повинен бути доведений до органів влади і управління, до всіх, хто несе відповідальність за стан правопорядку в суспільстві.

У такому аспекті окремі функції ДБР мають пряму кримінологічну спрямованість. У ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» визначено, що ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою **запобігання**, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. З даного визначення можемо зробити висновок, що одним із напрямків діяльності ДБР повинна стати діяльність щодо **запобігання** злочинам, віднесених до його компетенції. У статті 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» вказуються повноваження Державного бюро розслідувань, серед яких є наступні:

відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції бере участь у **формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності**, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України; здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо **встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності**, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення.

У Стратегічній програмі діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки визначено, що виконання решти завдань Бюро матиме постійний характер. До них у числі інших відноситься **участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності; попередження та недопущення** порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян України; своєчасне, повне і достовірне інформування суспільства про діяльність Бюро, забезпечення її відповідності вимогам **реальній криміногенній обстановці**, завданням **забезпечення зміцнення правопорядку** відповідно до компетенції Бюро. В стратегії вказується на необхідність конструктивної роботи з іншими державними органами України, які прямо виконують функції запобігання злочинності, зокрема: Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерством внутрішніх справ України, Національним антикорупційним Бюро України, Службою безпеки України, Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму тощо.

Діяльність, яка спрямована на вивчення, аналіз, прогнозування і запобігання злочинності та криміногенних соціальних процесів і явищ, може бути віднесена до **кримінологічної діяльності** — особливо-го виду професійної спеціалізації.

Незважаючи на те, що в системі Державного бюро розслідувань передбачено створення та функціонування навчального закладу та науково-дослідної установи, а саме Академії та Науково-дослідного інституту Державного бюро розслідувань, ніяких вказівок щодо кримінологічних досліджень або кримінологічної діяльності не має. Так, наприклад, вказано, що у Науково-дослідному інституті буде проведено розширені криміналістичні експертизи та економічні дослідження у сфері розкриття злочинів, підслідних Бюро. І — ніякої кримінології з метою вивчення, аналізу, прогнозування, запобігання злочинності. Це характерна, але дуже небезпечна для нашого суспільства ситуація. Історія свідчить, що нехтування кримінологічними знаннями у протидії злочинності неминуче призводить до загострення кримінальної ситуації, яскравим прикладом чого є сплеск тероризму в світі, формуванню витоків якого практично не приділялося уваги.

Підготовка кримінологів. З огляду на вищесказане, сьогодні як ніколи актуальним питанням стає підготовка кримінологів для роботи в органах влади і управління, в правоохоронних органах, в тому числі і ДБР. Але, на жаль, кримінологічна наука витісняється з навчальних програм, незважаючи на те, що криміногенна ситуація в нашій країні стрімко погіршується, а темпи криміналізації суспільства становлять загрозу національній безпеці. У зв'язку з цим, вкрай актуальною є постановка питання про необхідність введення спеціальної освітньої програми для підготовки кримінологів. Слід звернути увагу на те, що Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики на виконання постанови Кабінету Міністрів України «Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики» розробив Національний класифікатор України «Класифікатор професій» (чинний від 28.07.2010), призначений для застосування центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, Федерацією роботодавців України, всіма суб'єктами господарювання, у якому значаться такі професії, як «кримінолог» і «соціолог-кримінолог» (2442.2). У цьому документі підкреслюється, що необхідний рівень освіти фахівців досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків. Це — світова практика. Наприклад, в більшості університетів США, Західної Європи існують інститути або факультети, які мають назву «Інститут/факультет кримінальної юстиції»

та кримінології». Є досвід у цьому напрямку ФРН, Франції, Італії, Великої Британії, інших країн світу. В Австралії, одній із найбільш безпечних країн, в Інституті кримінології Сіднейської школи права здійснюється всебічна підготовка кримінологів, розроблено системне уявлення про роль кримінологів в суспільстві, яке відображає потреби в кримінологічних знаннях в органах державної влади, в правоохоронних і судових органах, в системі виконання кримінальних покарань, у освітній сфері, в розробці заходів щодо попередження найбільш небезпечних злочинів (тероризм, насильство, службові, економічні злочини та інші).

Підсумовуючи сказане, слід наголосити, що в системі правоохоронних органів, у тому числі і ДБР, на виконання кримінологічних завдань, які окреслені у Законі, повинні бути створені кримінологічні підрозділи і введені посади кримінологів. Такі заходи будуть повністю відповідати відомої і загальноновизнаною думки — краще попереджати злочини, ніж карати за них (Ч. Беккарія).

Мельничук Т. В.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ДБР

Реформування системи кримінальної юстиції, на відміну від обмежено темпорального виміру сутності слова «реформа», набуло в Україні стійкого, стабільного характеру, що не може не викликати скепсису серед громадськості, в окремих колах науковців та практичних працівників.

Втім такий стан речей в Україні продиктований політико-правовим, соціально-економічним, інформаційним та культурологічним контекстом розвитку, що вимагає адекватного, співмірного превентивно-охоронного реагування.

За умов вертикальної пронизаності суспільства процесами криміналізації, тінізації, корупційності, зловживання правом та владою від найвищих державницьких інституцій до побутового рівня, сформувався суспільний запит на соціальну справедливість. Цей запит, перш за все спрямований до високопосадовців та їх доброчесності не

тільки у зв'язку із публічністю їх функцій та характеру діяльності, але і через залежність сталого розвитку багатьох суспільних сфер від раціональності та неупередженості їх управлінських рішень.

З часів Е. Сатерленда злочинність перестала сприйматися «вотчиною» низів. Білокомірцева злочинність, інтерпретована в сучасності в тому числі як елітарна злочинність, представлена в Україні симбіотичними формами економічної, службової та організованої злочинності, наслідки та шкода від яких є диверсифікованими та більш масштабними, порівняно із загальнокримінальними видами злочинності. З іншого боку, така злочинність є фактично резистентною до класичних заходів превентивного та карального впливу.

У цьому контексті знаковим для України стало створення Державного бюро розслідувань (далі — ДБР). 12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне Бюро розслідувань» (далі — Закон), який визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань. Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року утворено Державне бюро розслідувань. Відповідно до Закону ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, суддями та працівниками правоохоронних органів, службовими особами Національного антикорупційного бюро України, керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів) за окремими виключеннями.

Резонанс злочинів та «особливо відповідальне становище» осіб, які їх вчиняють/або можуть вчинити, вимагають особливого та ретельно зваженого реагування з боку ДБР, оскільки: по-перше, до таких злочинів прикута увага громадськості та ЗМІ, широке обговорення та висвітлення з урахуванням можливостей сучасного інформаційного суспільства створює соціальні перцепції та соціальні реакції при чому не тільки на території України, але й далеко за її межами, що здатне формувати/нейтралізувати довіру населення до публічної влади та, відповідно, авторитет у міжнародних колах. По-друге, бездіяльність, зловживання, порушення законності або політичної нейтральності тощо здатні провокувати ефект «доміно» та створювати реальні ризики та загрози для різних сфер національної безпеки.

Досягнення цілей діяльності окремої публічної інституції багато в чому залежить від кваліфікованості та фаховості її кадрового складу.

Виконання завдання із запобігання та припинення злочинів передбачає наявність кримінологічних компетентностей фахівців ДБР, а також вміння їх застосовувати та розвивати.

Нормативно завдання ДБР кримінологічного змісту зазначені у ст. 6 Закону та продубльовані у Стратегічній програмі діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки, відповідно до якої «Бюро з дня початку своєї діяльності має виконувати завдання щодо участі у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності. З цією метою Бюро має систематично здійснювати інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного Бюро розслідувань, вживати заходів до їх усунення, а також за результатами аналізу готувати та вносити відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України, зокрема, пропозиції до проектів міжнародних договорів України та забезпечити дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України». Кримінологічне значення має також виконання й інших завдань, визначених у Законі, зокрема забезпечення безпеки осіб; відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечення можливості для конфіскації коштів та іншого майна, одержаного внаслідок вчинення злочинів; повернення коштів із-за кордону; співпраця з міжнародними правоохоронними інституціями тощо.

Не применшуючи значення таких завдань ДБР як виявлення і розслідування віднесених до їх компетенції злочинів, все ж зацентруємо, що у будь-якому разі практична цінність діяльності ДБР полягає не у виявленні злочинів та покарання винних заради самого покарання, а у здатності забезпечувати кримінологічну безпеку держави, суспільства та окремих громадян, тобто такий об'єктивний стан захищеності від посягань злочинного характеру, за якого забезпечується недопущення вчинення злочинів, нейтралізація причин та умов злочинності, відвернення/відшкодування завданої шкоди, а також, що немало важливо, формується суб'єктивне відчуття захищеності соціуму.

Під кримінологічною компетентністю пропонуємо розуміти систему знань, навичок та умінь в галузі теоретичної та практичної кримінології, а також здатність їх результативно застосовувати у професійній діяльності для вирішення конкретних завдань превентивно-безпекового змісту та надання правової та/або кримінологічної оцінки діям чи подіям.

До основних кримінологічних компетентностей фахівців ДБР слід віднести:

— моніторинг злочинності¹ із застосуванням навичок кримінального аналізу, використанням новітніх технологій, методик data mining тощо для визначення стану злочинності, інтерпретації кримінологіч-

---

¹ Тут і далі «злочини», «злочинність» — віднесені до компетенції ДБР

них показників злочинності, встановлення системних, зокрема неочевидних, взаємозв'язків між окремими кримінальними елементами та некримінальною інфраструктурою, що використовується у злочинних схемах;

- кримінологічний профайлінг (ідентифікація, класифікація і типологізація злочинців і злочинів, складання кримінологічних профілів територіальних одиниць або галузей управління/господарування);

- інтегрований кримінологічний аналіз причин та умов злочинності на макрорівні;

- кримінологічне прогнозування, планування та програмування;

- кризовий кримінологічний менеджмент;

- правова та кримінологічна оцінка окремих дій та подій, в тому числі причин та умов їх виникнення, можливостей превентивного впливу, визначення виду та міри відповідальності на індивідуальному рівні;

- аналіз віктимології злочину, визначення необхідних засобів щодо захисту та поновлення порушених прав;

- кримінологічний аналіз наслідків злочину, визначення видів та розмірів завданої шкоди та можливостей її відшкодування;

- навички подання кримінологічно-значимої інформації, оцінки її впливу на суспільні настрої; підготовка прес-релізів в межах своєї компетенції для офіційних виступів чи публікацій;

- кримінологічна експертиза документів (нормативно-правових актів);

- розробка та застосування кримінологічних критеріїв оцінки ефективності роботи ДБР, економічного та ресурсного забезпечення діяльності ДБР; узагальнення загроз кримінологічної безпеки, виявлення організаційно-правових проблем її забезпечення, та пошук шляхів вирішення;

- тощо.

Формування вказаних та інших кримінологічних компетентностей при підготовці фахівців для правоохоронних органів, в тому числі ДБР, можливе за трьохступінчатою моделлю. Базовий рівень включає засвоєння теоретико-прикладних аспектів загального курсу кримінології, який пропонує вивчення сутності злочинності; її стану в Україні та тенденцій у світі за конкретними кількісно-якісними показниками; глибинний аналіз особистості злочинця та механізмів злочинної поведінки (умисної, необережної, звичної, афектованої); пояснення злочинності (від теорії природженого злочинця до теорії раціонального вибору протиправної поведінки; від впливу кримінальної субкультури до детермінуючого значення віктимної поведінки жертв); застосування загальносоціальних та спеціально кримінологічних за-

ходів протидії на злочинність в цілому та окремі її види. Спеціалізований рівень передбачає застосування набутих знань та вироблення прикладних кримінологічних навичок в межах засвоєння спецкурсів за окремими проблемно-орієнтованими напрямками — економічна злочинність, організована злочинність, корупційна злочинність та ін. Просунутий рівень забезпечується проходженням тренінгових програм для вирішення окремих вузькопрофільних завдань, наприклад, пов'язаних із набуттям навичок та вмінь здійснення кримінологічної експертизи положень окремих нормативно-правових актів з метою вироблення належних пропозицій та участі у реалізації державної політики протидії злочинності.

Отже, кримінологія як комплексна соціально-правова наука про злочинність, причини та умови злочинності, осіб, які вчиняють злочини та їх жертв, а також стратегії превентивного впливу покликана оснастити правника-теоретика та практика необхідними знаннями, навичками та уміннями щодо основ сучасної кримінологічної науки, методики прикладних кримінологічних досліджень, спеціальними прийомами аналізу злочинної поведінки, а також системою апробованих методик обмеження і стримування кримінальної активності.

Чернишов Г. М.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В Україні динамічно розвивається та реформується система правоохоронної діяльності: як завдяки перетворенню та реорганізації старих органів та установ, так і шляхом створення нових спеціалізованих правозахисних інституцій. За останні декілька років в нашій країні реформа стосувалась Міністерства внутрішніх справ, органів прокуратури, Державної кримінально-виконавчої служби, Державної фіскальної служби України. На зміну міліції була введена діяльність Національної поліції України. З'явилися нові суб'єкти антикорупційної діяльності: Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, спеціалізована антикорупційна прокуратура. На порядку денному в українському парламенті

та уряді стоїть питання створення незалежного спеціалізованого антикорупційного суду.

Не дивлячись на деякі позитивні звіти про стан злочинності в Україні, ґрунтовний аналіз офіційних статистичних даних Міністерства внутрішніх справ та Генеральної прокуратури України демонструє стабільно негативну криміногенну обстановку в країні останні 5 років з коливанням деяких абсолютних показників. У 2017 р. було зареєстровано 523 911 кримінальних правопорушень, у 2016 р. — 592 604. При цьому показник рівня злочинності у 2016 р. є одним з найбільших за всю історію незалежної України: більше було зареєстровано лише у 1995 р. та у 1996 р. — 641 860 та 617 262 злочинів відповідно. Однак, при цьому чисельність населення України у 1995 р. складала 51 728,4 тис. осіб, у 1996 р. — 51 297,1 тис., а у 2016 р. вже лише 42 760,5 тис., тобто менше приблизно на 9 млн. осіб порівняно із 1995 р. Окрім того, з 2014 р. українській владі не підконтрольними є АР Крим та окремі території Донецької та Луганської областей, на яких не ведеться відповідна кримінальна статистика. Варто звернути увагу ще й на те, що за всі роки незалежності України Донецька, Луганська області, а також АР Крим традиційно були територіями з одними з найвищих показників кримінальної активності (див. таблиця 1).

Викликає занепокоєння також зростання окремих показників злочинної діяльності. Так, починаючи з 2013 р., питома вага умисних вбивств (ст. 115 КК України) вперше з 1991 р. сягнула 1 % від усіх зареєстрованих злочинів за рік (раніше цей показник коливався з 0,47 % до 0,95 %): 2013 р. — 5861 умисне вбивство (1,04 %); 2014 р. — 11 466 (2,17 %); 2015 р. — 8224 (1,45 %); 2016 р. — 5992 (1,01 %); 2017 р. — 5145 злочинів (0,98 %). Часткове це пояснюється існуванням збройного конфлікту та проведенням антитерористичної операції.

Стан кіберзлочинності також різко зріз за останні 4 роки. Так, рівень злочинності у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електронного зв'язку (розділ XVI КК України) у 2014 р. становив 443 злочини (0,08 % від усіх зареєстрованих злочинів за рік). У 2015 р. — 598 (0,105 %); 2016 р. — 865 (0,14 %); 2017 р. — 2 673 (0,51 %). Тобто число кіберзлочинів збільшилось у 6 разів.

Кримінологічний аналіз кількісно-якісних показників рецидивної злочинності в Україні за період з 2005 р. по листопад 2017 р. включно також дозволив зробити висновки про відсутність позитивних змін у динаміці її розвитку. Тенденції рецидивізму мають загрозливий характер. З 2009 року питома вага рецидивістів у структурі всієї злочинності зростає: з 10,7 % у 2006 р. до 20,9 % у 2016 р. (Чернишов Г. М. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності в Україні: аналіз

сучасного стану / Г. М. Чернишов // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: науковий збірник. — 2017. — № 6. — Т. 1. — С. 160).

Заради об'єктивності потрібно зазначити, що деякі злочини мають відносно стабільні показники за останні 5 років (наприклад, крадіжки), деякі навіть мають тенденцію до зменшення (наприклад, згвалтування). Однак, це не впливає на загальну негативну криміногенну обстановку в країні. Зазначена кримінологічна інформація виступає основою для внесення відповідних законодавчих змін щодо суб'єктів та заходів запобігання злочинності.

Важливим етапом реформації правоохоронної системи в Україні стало створення Державного бюро розслідувань. Такі зміни були, перш за все, процесуально обґрунтованими та законодавчо передбаченими у п. 9 Перехідних положень Конституції України та у п. 1 Розділу X Кримінального процесуального кодексу України.

Відповідно до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 р., метою та завданнями діяльності Державного бюро розслідувань є запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (ст.ст. 1, 5). Кримінологічні засади діяльності Державного бюро розслідувань передбачені також і в ст. 6 Закону, якою передбачено повноваження цього органу, серед них:

- 1) бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України;

- 2) здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів до їх усунення.

Зазначені вище повноваження є кримінологічними за своєю сутністю. Політика протидії злочинності є складовою кримінологічної політики. Встановлення причин та умов (детермінант) злочинності також є завданням кримінологів. На фоні погіршення криміногенної обстановки в країні (про що детально було сказано вище), з появою нових суб'єктів правоохоронної діяльності з законодавчо визначеним кримінологічними засадами їх функціонування роль кримінології як практично направленої науки також зростає. Щоправда, одночасно з цим відбувається і зворотній процес: у багатьох вищих навчальних закладах, що готують професійних юристів, навчальна дисципліна «Кримінологія» або взагалі перестала викладатись, або продовжує викладатись у менших за кількістю аудиторних годин обсягах. Про роль та значення кримінології, а також про необхідність введення посади кримінолога неодноразово зазначав професор В. М. Дрьомін, з думкою якого по цьому питанню я беззаперечно погоджуюсь.

Ефективне запобігання злочинності неможливе без чітко побудованої кримінологічної політики. Це включає інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності правоохоронних органів з метою прогнозування криміногенної обстановки; аналіз факторів злочинної поведінки; виявлення «гарячих точок»; кримінологічний аналіз проектів нормативно-правових актів; організацію високоефективної моделі профілактики правопорушень, включаючи віктимологічну профілактику; допомогу та реабілітацію потерпілих від злочинів; роботу з засудженими з метою їх виправлення та недопущення рецидиву тощо. Все це займає величезний обсяг роботи правоохоронної системи будь-якої розвинутої в правовому сенсі держави. Політика «боротьби зі злочинцями» постфактум демонструє свою неефективність, тому повинна бути реально переглянута в організації нових суб'єктів протидії кримінальній активності, в тому числі Державного бюро розслідувань. В іншому випадку позитивних змін та зрушень у практиці запобігання злочинності чекати не слід.

Цитряк В. Я.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ОРГАНУ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ БІЛОКОМІРЦЕВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Реформування та оновлення системи правоохоронних органів сьогодні знаходиться на вістрі суспільних очікувань. Так, протягом останніх років відбулася реформа органів внутрішніх справ, було створено ряд нових правоохоронних органів в сфері протидії корупції, планується створення спеціалізованого органу щодо протидії економічній злочинності, завершується організаційне оформлення передачі органами прокуратури функцій досудового розслідування відповідним профільним органам; планується, на виконання рекомендацій Ради Європи, «позбавлення» Служби безпеки України функцій досудового розслідування; а відповідно до змісту нещодавнього рішення Конституційного суду № 3-р/2018 такі повноваження припинить здійснювати і Державна-кримінально виконавча служба.

На хвилі вказаних реформ створенню Державного бюро розслідувань відводиться особлива роль. Цим самим буде зроблено ще один

важливий крок, в першу чергу у напрямку боротьби зі злочинами, вчиненими високопосадовцями, суддями та працівниками правоохоронних органів. Створення ДБР як окремого органу досудового розслідування має забезпечити незалежність та об'єктивність при розслідуванні вказаної категорії злочинів. Як вказувалось вище, це рішення також обумовлене необхідністю приведення діяльності прокуратури у відповідність до європейських стандартів, серед яких — відсутність у прокуратури інструменту слідства. Тому саме Державне бюро розслідувань з початком фактичної діяльності перебере на себе слідчі функції органів прокуратури (Електронний ресурс. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248865846?print>).

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення України та кількості зареєстрованих злочинів

Рік	Чисельність населення станом на 1 січня (тис.) (динаміка)	Кількість зареєстрованих злочинів (динаміка)
1991	51 838,5	405 516
1992	52 056,6 (+↑)	480 478(+↑)
1993	52 244,1(+↑)	539 299 (+↑)
1994	52 114,4 (-↓)	571 891(+↑)
1995	51 728,4 (-↓)	641 860(+↑)
1996	51 297,1 (-↓)	617 262 (-↓)
1997	50 818,4 (-↓)	589 208 (-↓)
1998	50 370,8 (-↓)	575 982 (-↓)
1999	49 918,1 (-↓)	545 416 (-↓)
2000	49 429,8 (-↓)	553 594 (+↑)
2001	48 923,2 (-↓)	503 676 (-↓)
2002	48 457,1 (-↓)	450 661 (-↓)
2003	48 003,5 (-↓)	556 351(+↑)
2004	47 622,4 (-↓)	520 105 (-↓)
2005	47 280,8 (-↓)	485 700 (-↓)
2006	46 929,5 (-↓)	420 900 (-↓)
2007	46 646,0 (-↓)	401 293 (-↓)
2008	46 372,7 (-↓)	384 424 (-↓)
2009	46 143,7 (-↓)	434 678(+↑)
2010	45 962,9 (-↓)	500 902(+↑)
2011	45 778,5 (-↓)	515 833(+↑)
2012	45 633,6 (-↓)	443 665 (до 20.11) (-↓)
2013	45 553,0 (-↓)	563 560(+↑)
2014	45 426,2 (-↓)	529 139 (-↓)
2015	42 928,9 (-↓)	565 182(+↑)
2016	42 760,5 (-↓)	592 604(+↑)
2017	42 584,5 (-↓)	523 911 (-↓)

Втім, результати науково-історичного огляду цього питання свідчать, що це не перша спроба створити окремий орган для розслідування злочинів, що вчиняються вищими посадовими особами або правоохоронцями, на кшталт Федерального бюро розслідувань Сполучених Штатів Америки. Так, 24 квітня 1997 року Указом Президента України було створене Національне бюро розслідувань. Основними завданнями цієї структури визначалося проведення досудового слідства, оперативно-розшукових заходів у особливо складних кримінальних провадженнях щодо злочинів, які представляють підвищену суспільну небезпеку, а також інформаційно-аналітичної роботи з метою прогнозування динаміки злочинності у суспільстві, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють корупції та вчиненню інших тяжких і особливо тяжких злочинів. Створений правоохоронний орган отримав свого керівника та відповідне

службове приміщення, але далі справи не пішли. Національне бюро розслідувань припинило своє існування у 1999 році на підставі рішення Конституційного Суду України, який визнав Указ Президента України про його створення таким, що не відповідає Конституції України. Протягом низки наступних років в Україні, з посиланням на зарубіжний досвід у сфері боротьби зі злочинністю (переважно ФБР США), регулярно розроблялися відповідні проекти законодавчих актів, які передбачали створення окремого антикорупційного правоохоронного органу. Але за результатами їх вивчення та обговорення, вони не знаходили необхідної підтримки як серед науковців і фахівців-практиків, так і у Верховній Раді України (Скулиш Є. Д. Проблемні питання створення Державного бюро розслідувань / Є. Д. Скулиш// [Електронний ресурс]. — Режим доступу до док.: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:NJu_KAvbNRoJ:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/boz_2013_2_10.pdf+&cd=7&hl=uk&ct=clnk&gl=ua).

Власне, 12 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VII (далі — Закон), який 01 березня 2016 року набрав чинності. Одразу після прийняття Закону, деякі експерти вказували на неконституційність певних його положень, зокрема обговорюється правомірність надання ДБР спеціального статусу. Дійсно, Конституція України не передбачає існування в державному механізмі органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, які виконували б відповідні функції за межами системи органів виконавчої влади. Крім того, до повноважень Верховної Ради України, відповідно до Конституції України не входить створення органів виконавчої влади.

Поряд з тим, контекстуально орієнтуючись, наприклад, на вимоги Резолюції ООН від 07 вересня 1990 року «Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку: реалізації та перспективи міжнародного співробітництва: практичні заходи боротьби з корупцією» існують і певні позитивні організаційні аспекти, що реалізовані при створенні вказаного органу в Україні: так, будучи незалежним органом, Державне бюро розслідувань наділене спеціалізацією, а також в своїй діяльності є підзвітним. Остання обставина може бути найбільш цінною, оскільки вона дозволяє політичному органу оцінити, які результати були досягнуті за даними витратами ресурсів, і покласти відповідальність за боротьбу з корупцією на конкретних осіб або конкретні органи (Бусол О. Міжнародний досвід побудови та функціонування спеціалізованих органів з протидії високопосадовій злочинності (в контексті незалежності Державного

бюро розслідувань в Україні) [Електронний ресурс]. — Режим доступу до док.: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2270:mizhnarodnij-dosvid-pobudovi-ta-funktsionuvannya-spetsializovanikh-organiv-z-protidiji-visokoposadovij-zlochinnosti-2&catid=71&Itemid=382).

До того ж при формуванні особового складу (проведення конкурсів) ключовий акцент поставлений на компетентність, високопрофесійність та абсолютну незалежність від існуючої в країні структури влади (Бусол О. Міжнародний досвід побудови та функціонування спеціалізованих органів з протидії високопосадовій злочинності (в контексті незалежності Державного бюро розслідувань в Україні) [Електронний ресурс]. — Режим доступу до док.: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2270:mizhnarodnij-dosvid-pobudovi-ta-funktsionuvannya-spetsializovanikh-organiv-z-protidiji-visokoposadovij-zlochinnosti-2&catid=71&Itemid=382).

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що в найближчому майбутньому продовжиться формування особового складу та практичне втілення законодавчих положень щодо створення та розвитку Державного бюро розслідувань. Кожен крок супроводжується увагою громадськості та суспільними надіями та очікуваннями, висвітлюється в ЗМІ та інших веб ресурсах. Адже на часі — запуск одного з ключових гарантів протидії високопосадовій та корупційний злочинності в Україні.

Головчук В. А.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ ДЕРЖАВНИМ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ ЗЛОЧИНАМ, ВІДНЕСЕНИМ ДО ЙОГО КОМПЕТЕНЦІЇ

Приписи ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» передбачають, що метою здійснення правоохоронної діяльності Державним бюро розслідувань (далі по тексті — ДБР) є запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

В ч. 1 ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань» перед ДБР ставиться завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особа-

ми, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України.

Реалізація вказаних мети та завдань, в частині запобігання злочинам, віднесених до компетенції ДБР, можлива через його повноваження, закріплені в пунктах 1, 2 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», а саме:

- через участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, внесення відповідних пропозицій на розгляд Кабінету Міністрів України;

- здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції ДБР, вжиття заходів до їх усунення.

Таким чином, з аналізу положень Закону України «Про Державне бюро розслідувань» вбачається, що перед ДБР поставлена мета та завдання із запобігання злочинам, віднесених до його компетенції. Одночасно, в повноваженнях ДБР визначені основні форми реалізації вказаної мети та завдань.

Проте, чи буде на практиці реалізована вказана мета та завдання? Аналізуючи діяльність органів досудового розслідування, які вже функціонують в Україні (органи Національної поліції; органи безпеки; органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України), можна впевнено стверджувати, що завдання із запобігання злочинності вказаними органами не в повній мірі реалізується. Діяльність органів досудового розслідування більше зосереджена на виявленні, припиненні, розкритті та розслідуванні злочинів. Взагалі особливістю діяльності більшості суб'єктів владних повноважень в Україні є усунення проблем, які вже настали та пошук винних осіб, а не запобігання вказаним проблемам.

В свою чергу при розбудові ДБР необхідно уникнути тих проблем, з якими стикалися (стикаються) органи досудового розслідування при їх розбудові та функціонуванні.

Для забезпечення реалізації мети та завдань із запобігання злочинам, віднесених до компетенції ДБР, можна виділити такі основні напрямки.

1. Для узагальнення та аналізу найбільш типових проявів і детермінант злочинів, віднесених до компетенції ДБР, є необхідним створення у складі ДБР окремого структурного підрозділу, який узагальнював би інформацію щодо виявлених, припинених, розкритих та розслідуваних злочинів, віднесених до компетенції ДБР, практики розгляду зазначених кримінальних проваджень судами та стан виконання вироків у вказаних справах, динаміку злочинів, віднесених до компетенції ДБР.

Вказаний підрозділ на основі узагальненого та проаналізованого матеріалу має розробляти заходи із запобігання злочинам, які віднесені до компетенції ДБР, готувати пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України щодо формування та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності. Крім цього, даний підрозділ має займатись підготовкою рекомендації для органів, установ та організацій щодо усунення причин та умов проявів злочинів, віднесених до компетенції ДБР.

2. Створити при ДБР науково-консультативну раду, яка б займалась: підготовкою науково-обґрунтованих висновків, зокрема з питань запобігання злочинам, віднесеним до компетенції ДБР, здійснювала попередній розгляд проектів пропозиції, які надаються на розгляд Кабінету Міністрів України щодо формування та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності; проведенням попереднього розгляду інших питань діяльності ДБР, підготовка яких потребує наукового забезпечення.

3. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», для виявлення передових думок, зокрема з питань запобігання злочинам, віднесених до компетенції ДБР, необхідно щорічно проводити наукові та науково-практичні конференції. За наслідками проведених конференцій узагальнювати висновки та пропозиції, які в подальшому використовувати в підготовці пропозицій та рекомендацій із запобігання злочинам, віднесених до компетенції ДБР.

4. На основі узагальнень та висновків отриманих в результаті: проведення наукових та науково-практичних конференцій; від науково-консультативної ради; від структурного підрозділу ДБР, який відповідатиме за аналіз та узагальнення даних щодо злочинів, віднесених до компетенції ДБР, систематично подавати до Кабінету Міністрів

України пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності. Крім того, ДБР необхідно направляти до органів, установ та організацій рекомендації щодо усунення причин, умов та наслідків злочинів, віднесених до його компетенції.

У випадку прийняття пропозицій та рекомендацій ДБР необхідно здійснювати постійний контроль за поетапною реалізацією та виконанням пропозицій і рекомендацій, вживати заходів до повного їх виконання. У випадку не прийняття пропозицій та рекомендацій ДБР, забезпечити отримання обґрунтованої відмови та подальше доопрацювання питань з урахуванням доводів наведених у відмові.

Підсумовуючи викладене можна прогнозувати два варіанти розвитку ДБР в напрямку реалізації мети та завдання в частині запобігання злочинам, віднесених до його компетенції.

Варіант перший. У випадку не приділення належної уваги реалізації мети та завдань із запобігання злочинам, віднесеним до компетенції ДБР, розробленню обґрунтованих заходів запобігання вказаним злочинам, ДБР піде по шляху вже існуючих органів досудового розслідування. Тобто буде займатися лише наслідками злочинних проявів, при цьому не маючи можливості жодним чином вплинути на стан злочинності.

Варіант другий. У випадку відведення належного місця в системі ДБР науково-консультативній раді та структурному підрозділу, який займатиметься узагальненням, аналізом та розробкою заходів запобігання злочинам, віднесених до компетенції ДБР; підготовки якісних та обґрунтованих пропозицій із запобігання злочинам, віднесеним до компетенції ДБР; систематичного контролю за поетапним їх впровадженням, ДБР матиме можливість впливати на стан злочинів, віднесених до його компетенції.

Марчук А. І.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ВЧИНЕНИМ ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ, В СИСТЕМІ НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В останні роки неефективність роботи правоохоронних органів піддавалася широкому обговоренню серед фахівців. Розслідування катувань та жорстокого поводження з людьми органами прокуратури — неефективний механізм, особливо, коли йдеться про застосування тортур в органах поліції та установах виконання покарань. Саме тому створення та належне функціонування Державного бюро розслідування (далі — ДБР) зможе сприяти зменшенню безкарності та припинити ганебну практику застосування тортур в Україні, оскільки, це прямо передбачено у Стратегічній програмі діяльності вищезазначеного органу. До одного із пріоритетів діяльності ДБР відноситься своєчасне запобігання та швидке розкриття злочинів щодо порушення прав людини під час роботи правоохоронних органів.

У Єдиному реєстрі судових рішень міститься всього 421 вирок за ст. 365 Кримінального кодексу України (перевіщення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу). Цей реєстр існує з 2006 року, а отже, в середньому за рік до суду передавалося не більше сорока справ. Так, за 2016 рік суди загальної юрисдикції винесли дванадцять вироків по цій категорії справ. У 2017 році з 286 зареєстрованих правопорушень тільки один обвинувальний акт за статтею 365 КК України передано до суду. Що ж стосується ст. 127 КК України (катування) то за 2016 рік суди загальної юрисдикції не винесли жодного рішення, а у листопаді 2017 року відкрито 31 кримінальне провадження та, звичайно, жодній особі не повідомлено про підозру та жоден обвинувальний акт не передано до суду (Статистична звітність / Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820&c=edit&_c=fo). Очевидно тут прийти до висновку про неефективне розслідування злочинів щодо порушення прав людини під час роботи правоохоронних органів.

Вважаємо, що серед суб'єктів системи правоохоронних органів, які потребують особливої уваги Державного бюро розслідувань — це органи та установи виконання покарань, а також слідчі ізолятори, в яких права людини порушуються дуже часто. Цей факт підтверджу-

ється практикою Європейського суду з прав людини. Як відомо, рік тому Україна була на першому місці за кількістю поданих заяв, тоді на розгляді Суду перебувало понад 18 тисяч скарг. І хоча в цьому році ми бачимо різке зменшення скарг, однак воно не пов'язане із покращенням ситуації в сфері дотримання прав людини в Україні. Як відомо Судом було прийнято безпрецедентне рішення «Бурмич та інші проти України», за яким ЄСПЛ викреслив зі свого реєстру понад 12 тисяч скарг на Україну про системне невиконання рішень національних судів, передавши їх розгляд у Комітет міністрів. Зазначимо, що Україна входить до п'ятірки лідерів за кількістю рішень, в яких вона визнається порушником прав людини, посівши четверте місце у цьому невітшному рейтингу (після Росії, Румунії та Туреччини).

У своїй практиці ЄСПЛ неодноразово вказував що стосовно особи, яка позбавлена свободи, або взагалі, якій протистоять працівники правоохоронних органів, будь-яке застосування фізичної сили, яке не було викликано суворою необхідністю внаслідок власної поведінки особи, принижує людську гідність та є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції. Крім того ЄСПЛ у низці справ проти України окрім засудження методів розслідування, які підпадають під катування та жорстоке поводження (див., наприклад, рішення у справі «Дрозд проти України», «Савіцький проти України», «Гриненко проти України», «Жизіцький проти України») вказує на небажання органів влади забезпечити оперативне та ретельне розслідування скарг підозрюваних у злочинах на жорстоке поводження, що відповідно також є порушенням процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

Оперативно-розшукові підрозділи в установах виконання покарань України більшу увагу приділяють так званим неформальним взаємовідносинам персоналу і засуджених. Останнім часом спостерігається динаміка до збільшення таких стосунків в розрізі допущених правопорушень та надзвичайних подій в органах та установах виконання покарань. Так, протягом 2017 року персоналом допущено 209 надзвичайних подій та правопорушень, що значно вище даних показників за останні п'ять років та практично на чверть більше у порівнянні з аналогічним періодом минулого року (на 23 % — 50 випадків). Основна частина неслужбових стосунків припадає на випадки надання персоналом переваг засудженим за матеріальну винагороду (підготовка матеріалів для застосування до засуджених заохочувальних норм, передача грошей, мобільних телефонів, спиртних напоїв, наркотичних речовин тощо).

На жаль, крім викриття намірів хабарництва чи зловживання службовим становищем, не надається належної уваги та не здійснюється ефективного розслідування злочинів щодо порушення прав засуджених під час відбування покарання. Однак в межах сучасної

пенітенціарної системи ще існують елементи старої «радянської ідеології», де співробітники пенітенціарних установ були більш схильні до професійної деформації. Професійна деформація — це не просто пережиток тоталітарної системи або прояв національного менталітету, це загальнолюдський соціально-психологічний феномен. Підтвердженням цього слугує достатньо відомий експеримент, описаний у роботі «Експеримент із модельованою в'язницею», автори якого зробили цікавий висновок, що саме соціальна роль «наглядача» змінює психологію та поведінку людини. Пенітенціарний персонал зазвичай працює в замкнутому і ізольованому просторі, що з часом може призвести до обмеженості і до втрати гнучкості, невинуватого жорстокості відносно засуджених, і як наслідок, вчиненню злочинів щодо них (катування, нелюдське поводження тощо).

Саме тому так важливо, щоб при реалізації своїх завдань Державне бюро розслідувань проводило ефективне розслідування катувань та випадків жорстокого поводження в установах виконання покарань, оскільки якісні результати роботи Бюро будуть сприяти високому рівню довіри з боку громадянського суспільства та підвищенню авторитету України на міжнародній арені, яка, маємо надію, не буде очолювати рейтинги країн, порушників прав людини.

Федчун Н. О.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ПИТАННЯ КОМУНІКАЦІЇ З ДБР

Протидія та, зокрема, попередження злочинності не втратило своєї актуальності, про що свідчить сутність і зміст кримінальної політики в Україні, що надає першорядне значення попередженню (профілактиці) злочинів.

Попередження злочинності являє собою довгострокову орієнтацію держави в сфері протидії злочинності. Вища і кінцева мета якого — максимальне обмеження антигромадських проявів, максимальна нейтралізація причин і умов, що їх породжують.

Таким чином, попередження злочинності — необхідний елемент діяльності будь-якої істинно гуманістичної і правової держави. Отже, система попередження злочинності повинна не тільки ефективно ді-

яти, але і постійно вдосконалюватися. Це вдосконалення має стати органічною частиною загального процесу формування демократичної правової держави.

Цій проблемі в даний час має бути приділено максимально серйозну увагу всіх державних органів, перш за все, правоохоронних, що є спеціалізованими суб'єктами попередження злочинності, яким є новостворене Державне бюро розслідувань, і громадських організацій. Питанням взаємодії яких у сфері протидії злочинності присвячені дана наукова праця.

Кримінологічне забезпечення діяльності ДБР, а отже й максимально ефективна реалізація основного завдання — встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси, проявляється через запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, вчинених вищими посадовими особами держави, суддями та правоохоронцями.

Взагалі, кримінологічне забезпечення системи протидії злочинності, слід розглядати як створення відповідних умов для удосконалення, належного упорядкування взаємозв'язків між елементами такої системи, що стає особливо актуальним в період державотворення та реформувань.

Щодо організаційного забезпечення системи протидії злочинності серед вищих ешелонів влади, то таку діяльність також можна розглядати як цілеспрямовану активність суб'єктів забезпечення, пов'язану зі:

- створенням і впорядкуванням (розвитком) організаційних структур, найбільш доцільних для забезпечення ефективності системи протидії злочинності, що складає суттєвий атрибут рівня життя людей в суспільстві. Чим результативнішою є зазначена форма соціальної активності, тим вищий є ступінь захищеності громадян від злочинних посягань. Наразі показовим є створення абсолютно нових необхідних державних інститутів з урахуванням викликів, які постають перед сучасним українським суспільством, зокрема створення ДБР, НАБУ, НАЗК, та перспективу антикорупційних судів.

- впорядкуванням (налагодженням) процесу управління у сфері забезпечення безпеки та нормального прогресивного функціонування суспільства, забезпеченням найкращих умов для прийняття та реалізації відповідних управлінських рішень.

Організаційне забезпечення системи протидії злочинності характеризується місцем і роллю спеціальних суб'єктів, їх функціями, повноваженнями, а також підставами, умовами і напрямками їх взаємодії, що відображає практичну необхідність розробки науково об-

грунтованих інноваційних механізмів та технологій охорони соціуму від загроз криміногенного характеру. Як видається, одним з пріоритетних завдань має стати перманентний моніторинг загроз та соціальне управління ризиками кримінологічної безпеки. Окреслена позиція може бути цілком застосована і до проблеми кримінологічного забезпечення діяльності ДБР.

Державне бюро розслідувань — новий правоохоронний орган, створення якого передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є необхідним й логічним результатом аналізу та досліджень сучасних потреб суспільства. 12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне бюро розслідувань», який визначає правові основи організації та діяльності Державного Бюро розслідувань. Постановою Кабінету Міністрів України № 127 від 29 лютого 2016 року утворено Державне бюро розслідувань.

Одним із основних перспективних результатів роботи Бюро повинні стали високий рівень довіри з боку громадянського суспільства та авторитет України на міжнародній арені та мати обґрунтовану та беззаперечну репутацію як орган, що забезпечує невідворотність покарання для високопосадовців, які вчинили злочин.

Зазначене завдання, на нашу думку, з поміж іншого, повинно реалізовуватись через активну взаємодію Бюро з громадськістю.

Співпраця з громадськістю покликана на спрямування діяльності Державного бюро розслідувань на реалізацію визначених завдань у сфері правоохоронної діяльності з метою зміцнення конституційного правопорядку в державі; дотримання законності в діяльності Державного бюро розслідувань; підтримання умов, які унеможливають використання Державного бюро розслідувань для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності, а також в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій; попередження та недопущення порушень конституційних прав і свобод, захист законних інтересів громадян України; урахування громадської думки, пропозицій громадян та громадських організацій при обговоренні й ухваленні рішень з питань діяльності Бюро у сфері правоохоронної діяльності з метою зміцнення конституційного правопорядку в державі; виділення відповідно до законів у необхідній кількості та раціональне використання бюджетних коштів, спрямованих на утримання і функціонування Державного бюро розслідувань; своєчасне, повне і достовірне інформування суспільства про діяльність Бюро, забезпечення її відповідності вимогам Конституції і законів України, нормам міжнародного права, реальній криміногенній обстановці, завданням забезпечення зміцнення правопорядку відповідно до компетенції Бюро.

Необхідно зазначити, що така взаємодія в перспективі має потужний потенціал щодо делатенізації злочинів, вчинених високо посадовцями, а отже й ефективній реалізації політики держави в сфері протидії злочинності.

Варто вказати на основні перспективні напрямки такої взаємодії: звіти ДБР в ЗМІ, зокрема висвітлення діяльності Державного бюро розслідувань на офіційному веб-сайті, сторінках в соціальних мережах за допомогою заяв, коментарів, роз'яснень, інфографіки, презентацій, відео та фотоматеріалів тощо; надання інформації згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації»; комунікація керівництва та працівників Бюро зі ЗМІ за допомогою надання коментарів або інтерв'ю для ЗМІ, участі у брифінгах, прес-конференціях тощо;

проведення семінарів, круглих столів з провідними експертами, активістами, та всіма зацікавленими аудиторіями, зокрема студентів юридичних вузів;

широкий доступ громадян відповідних компетенцій до лав Державного бюро розслідувань, зокрема залучення представників засобів масової інформації до проведення комунікаційних кампаній Бюро з населенням України з метою утвердження авторитету держави, зміцнення правопорядку та законності, зокрема, під час формування підрозділів та добору працівників на службу в Бюро; широке інформування громадян України про набір до Державного бюро розслідувань осіб, які мають відповідати встановленим кваліфікаційним вимогам підготовки з метою формування їх мотивації щодо участі у відкритих конкурсах на заміщення вакантних посад;

організація та забезпечення проведення керівництвом Бюро, а також керівниками його територіальних органів особистого прийому громадян;

організація та забезпечення практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів;

впровадження та забезпечення функціонування телефону «гарячої лінії» та електронної пошти Бюро для отримання повідомлень про скоєння кримінальних правопорушень, підслідних Бюро, а також тих, що готуються;

виконання вимог законодавства щодо забезпечення демократичного цивільного контролю за діяльністю Бюро, через діяльність, наприклад, Ради громадського контролю, що стане надійним комунікатором між Державним бюро розслідувань та громадськістю.

На сьогоднішній день, можемо констатувати значний прорив нашого суспільства щодо реформування сфери протидії злочинності, зокрема шляхом створення нових спеціалізованих та незалежних державних агенцій та підвищенні ролі та значення громадськості у процесах побудови правової демократичної держави.

Налагодження та підтримання максимально тісної взаємодії між усіма суб'єктами попереджувальної діяльності, покликаними здійснювати певний обсяг заходів, спрямованих на досягнення максимального рівня ефективності проведеної роботи щодо протидії злочинності є, на нашу думку, підґрунтям та каталізатором суспільного прогресу.

Ізюта А. М.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ СПІВРОБІТНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Побудова незалежного та ефективного правоохоронного органу, здатного якісно, з урахуванням сучасного розвитку криміногенної обстановки в державі, здійснювати професійну діяльність із запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів вимагає визначення стратегічних напрямів, методів та механізмів проведення професійної підготовки. У світлі новітніх освітніх перетворень все більшої актуальності при підвищенні кваліфікації державних службовців набувають питання впровадження сучасних освітніх технологій та інноваційних форм організації навчання. Однак, на практиці, перепідготовка та підвищення кваліфікації зводиться до формальних етапів та процедур її проходження, а зміст професійних програм підготовки не відповідають загальнодидактичним та андрагогічним принципам навчання.

Питання професійної підготовки правоохоронних органів були предметом досліджень О. М. Бандурки, М. Іншина, Я. Ю. Кондратьєва, В. П. Петкова, О. П. Рябченко, В. С. Сідака, О. Ю. Синявської, Л. І. Тарусової, І. М. Шопіної, С. Н. Ярмиша та інших науковців. Разом з тим, окремого дослідження питань професійної підготовки персоналу Державного бюро розслідування не проводилось, що обумовлює актуальність статті.

Виконання міжнародних домовленостей з реформування правоохоронної системи України призвело до появи у 2016 році нового для нашої держави органу — Державного бюро розслідування. Відповідно до концепції реформування, до Державного бюро розслідувань від Генеральної прокуратури України переходить функція досудового розслідування у кримінальних провадженнях, вчинених вищими посадовими особами держави, судьями та правоохоронцями.

Відповідно до Стратегічної програми діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки, одним з пріоритетних завдань визначено формування команди професійних, мотивованих співробітників бюро, основними цінностями яких є: доброчесність, професійність, рішучість та відповідальність, командна робота та рівні можливості. (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>)

Вироблення професійної компетентності, умінь, навичок ефективного виконання завдань та професійних обов'язків досягається шляхом здійснення відповідної підготовки. Одним з головних напрямків такої підготовки є проведення перепідготовки та підвищення кваліфікації співробітників державного органу.

В основу підвищення кваліфікації закладаються прогресивні освітні та управлінські технології, які стимулюють потреби слухачів щодо опанування новими теоретичними знаннями та передовим вітчизняним і зарубіжним досвідом, відображаються у формах і методах навчання, сприяють засвоєнню найбільш ефективних способів вирішення фахових проблем. (Вимоги до структури і змісту професійних програм підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад / Наказ Національного агентства України з питань державної служби № 65 від 30.03.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0422-15>)

На думку науковців, система перепідготовки та підвищення кваліфікації має бути спрямована на задоволення потреб як суспільства, так і самої особистості в її розвитку та саморозвитку, при чому орієнтуватись не тільки на актуальні, але й на перспективні особистісні й суспільні потреби, попереджуючи і долаючи можливі негативні тенденції розвитку суспільства. Відповідно зазначеним методологічним підходам, зміст та організаційна модель системи підготовки та підвищення кваліфікації повинна бути підпорядкована впливу систем декількох рівнів. На макрорівні система перепідготовки та підвищення кваліфікації має відповідати вимогам концепції неперервної освіти, акту-

альним завданням реформування освіти в Україні в напрямку руху до Євроінтеграції, реалізації Болонського процесу. На мезо-рівні система перепідготовки та підвищення кваліфікації має вирішувати ті функції та завдання, що зумовлені певним профілем професійної діяльності, відносно якої вона реалізується. На мікро-рівні система перепідготовки та підвищення кваліфікації має задовольняти особистісні потреби та інтереси особистості в плані свого розвитку і самовдосконалення. Саме в такій системі послідовно відображаються принципи контекстного, компетентнісного, аксіологічного, акмеологічного та андрагогічного підходів. (Артюшин Г. М. Методи інтерактивного навчання у підвищенні кваліфікації співробітників інформаційно-аналітичних підрозділів правоохоронних органів України / Г. М. Артюшин // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія/ № 6. — 2015. — С. 9 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/10181/13384>)

Важливою складовою підвищення кваліфікації є розуміння того, що даний процес повинен бути направлений не стільки на відтворення засвоєних під час навчання знань, умінь та навичок, скільки на розвиток особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу, які допоможуть їм вирішувати тактичні та стратегічні завдання в умовах постійної зміни соціальних реалій.

Як вказано у Стратегічній програмі діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки бюро зацікавлене у підвищенні кваліфікації своїх працівників та сприятиме удосконаленню їх професійних навичок і особистому розвитку. Окремо виділяються питання організації навчання осіб, прийнятих на роботу до Державного бюро розслідувань, які не мають досвіду практичної роботи за спеціальністю. Для них має бути організоване та забезпечене проходження стажування строком від шести місяців до одного року. (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>) Під час проведення стажування пріоритетами мають стати питання оволодіння сучасними методами проведення розслідувань та здійснення оперативно-розшукової діяльності, із набуттям практичних навичок в галузях криміналістики, економіки, інформаційних технологій, кримінології, судової експертизи, психології тощо. Зазначений перелік дозволяє прослідкувати основний критерій відбору галузей знань, а саме найбільш динамічних в сучасних умовах розвитку держави та суспільства.

В рамках стажування та підвищення кваліфікації працівників бюро заплановано проведення навчальних курсів та тренінгів на базі

юридичних вузів, котрі здійснюють підготовку кадрів для слідчих і оперативних підрозділів правоохоронних органів України; тренінгів та навчальних курсів експертів слідчих органів інших країн; обмінів досвідом, стажування у слідчих органах в інших країнах. (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>)

Виходячи з наведеного, пріоритетним напрямком формування команди професійних та мотивованих співробітників бюро є проведення заходів у двох напрямках: стажування для осіб, які не мають досвіду відповідної роботи та підвищення кваліфікації осіб, що раніше мали досвід роботи у галузі права, в органах слідства та оперативно-розшукової діяльності.

Однак при цьому хочеться відмітити, що під час початкового формування підрозділів бюро повинні бути дотримані квоти, згідно з якими:

1) формування слідчих підрозділів забезпечується за рахунок: осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих прокуратури, — не більше, ніж на 30 відсотків; осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих в інших органах державної влади, — не більше, ніж на 19 відсотків; інших осіб, які мають відповідний стаж роботи в галузі права, — не менше, ніж на 51 відсоток;

2) формування оперативно-розшукових підрозділів, а також підрозділу внутрішньої безпеки забезпечується за рахунок: осіб, які протягом останнього року обіймали посади в оперативно-розшукових підрозділах, — не більше, ніж на 40 відсотків; інших осіб, які мають відповідний стаж роботи в галузі права, — не менше, ніж на 60 відсотків.

Таким чином, формування базових підрозділів Державного бюро розслідувань буде зосереджено частково на фактичному переведенні осіб з інших правоохоронних органів та частково на залучення спеціалістів в сфері права з відсутнім професійним досвідом відповідної специфічної роботи. Такий підхід без належної першочергової підготовки та підвищення кваліфікації співробітників бюро може призвести до низької ефективності роботи на початковому етапі та некомпетентності у розслідуванні підслідних проваджень.

Крім того, такий підхід, як мінімум, протирічить Положенню про систему підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, відповідно до якого підвищення кваліфікації за професійними програмами здійснюється протягом першого року роботи для вперше прийнятих

на державну службу чи службу в органах місцевого самоврядування або обраних та призначених на відповідні посади, а також у разі потреби перед або за результатами оцінювання службової діяльності, але не рідше ніж один раз на три роки. (Положенню про систему підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування / Постанова КМУ № 564 від 7 липня 2010. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/564-2010-p>)

Вважаємо, що існуючий підхід до підвищення кваліфікації та підготовки працівників Державного бюро розслідувань до виконання покладених на них завдань, функцій та обов'язків потребує значного доопрацювання, як в аспекті організації цієї діяльності, так і змістовного наповнення навчального процесу. По-перше, потребує перегляду загальна стратегія організації підвищення кваліфікації осіб, що вступають на службу до Державного бюро розслідувань, з встановленням пріоритету перепідготовки та підвищення кваліфікації до початку професійної діяльності співробітників бюро. Це дозволить виявити попередній негативний соціальний та професійний досвід (стереотипізацію мислення, інертність та діяльнісну рефлексію) осіб, що вступають на службу, та в рамках навчального процесу не тільки забезпечити засвоєння ціннісних орієнтацій та установок, досягти розвитку професійної компетентності, неупередженості, незалежності та персональної відповідальності, але й здійснити коригування потенційно небажаних якостей та характеристик цих осіб, в тому числі криміногенних. По-друге, зміст професійної програми перепідготовки та підвищення кваліфікації співробітників бюро повинен відображати сучасні потреби у підготовці висококваліфікованих фахівців правоохоронних органів, враховувати тенденції соціально-економічного розвитку країни, мати практичну спрямованість на модернізацію управління, реалізацію реформ, забезпечення сталого розвитку, вирішення актуальних проблем державного управління та розвитку громадянського суспільства, відповідати загальнодидактичним і андрагогічним принципам навчання. По-третє, спрямованість змісту професійної програми повинна забезпечуватись шляхом його орієнтації на сучасні освітні та управлінські технології, ефективні методи опанування слухачами знань щодо організації професійної діяльності для успішного виконання посадових завдань та функцій. Забезпечувати практичну спрямованість змісту професійної програми підготовки співробітників бюро необхідно з урахуванням аналізу загальних положень про державні органи, положень про Державне бюро розслідувань, професійно-кваліфікаційних характеристик посад та посадових інструкцій.

Дикий О. В.

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук

АНОНІМНІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗЛОЧИНИ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Державне бюро розслідувань — новий правоохоронний орган, створення якого є необхідним у контексті системного реформування органів кримінальної юстиції. Одним із ключових завдань, зважаючи на підслідність Державного бюро розслідувань, є проведення всебічного, повного та об'єктивного розслідування злочинів вчинених високопосадовцями, а також їх запобігання. 12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне Бюро розслідувань», який визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань, а вже 29 лютого 2016 року Постановою Кабінету Міністрів України № 127 утворено Державне бюро розслідувань. У частині 4 статті 216 КПК України визначено підслідність слідчих органів Державного бюро розслідувань.

Ще до моменту фактичного початку функціонування Державного бюро розслідувань у законі, що визначає його правовий статус, повноваження, містяться суперечливі норми. Однією з них є положення статті 8 Закону України «Про Державне Бюро розслідувань». Так, відповідно до частини 1 вказаної норми, — «для одержання заяв і повідомлень про злочини, віднесені до підслідності Державного бюро розслідувань, створюється спеціальна телефонна лінія, а також забезпечується можливість подання таких заяв і повідомлень, у тому числі *без зазначення прізвища, імені, по батькові (найменування) потерпілого або заявника*, через офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань та засобами електронного зв'язку». Законом передбачено, що усі отримані із заяв і повідомлень, а також виявлені з інших джерел відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення злочину, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань у порядку, передбаченому КПК України. У частині 2 статті 8 Закону України «Про Державне Бюро розслідувань» зазначено, що — «заяви чи повідомлення про злочини, в яких не зазначені прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника, розглядаються за умови, що відповідна *інформація стосується конкретної особи* або містить фактичні дані про вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, які можуть бути перевірені» (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» 12 листопада 2015 року № 794-VIII // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print1509556139798038>).

Тобто підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути і анонімне повідомлення про злочин у випадках коли повідомлення стосується конкретної особи та відомості можуть бути перевірені.

До того ж, відповідно до частини 4 статті 214 КПК України, — «слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та реєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається». Однак, положення зазначеного Закону не у повній мірі відповідають чинному КПК України. Так, відповідно до пункту 2 частини 5 статті 214 КПК України, — «до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про: 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення». Аналогічні положення передбачені у Положенні про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань затверджено Наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 № 139 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16/>).

Фактично з створенням нового правоохоронного органу — Державного бюро розслідувань, повертаються старі і добре відомі методи кримінального переслідування. Варто звернути увагу, що, як уже зазначалося, що слідчі органи державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів вчинених високопосадовцями, у зв'язку з чим існують досить серйозні ризики маніпуляції діяльністю цього правоохоронного органу, наприклад, для усунення політичних конкурентів, або впливу на посадових осіб. Це пов'язано з тим, що проведення ряду слідчих (розшукових) та/або процесуальних дій можуть здійснюватися лише при відкриті кримінального провадження. Наприклад, втручання у приватне спілкування, або інші негласні слідчі (розшукові) дії відповідно до Глави 21 КПК України. До того ж, особа, щодо якої подано анонімну заяву про вчинення нею злочину, не буде знати про наявність такого кримінального провадження до повідомлення їй про підозру (якщо це буде здійснено). Тобто такий підхід може призвести до незаконного і необґрунтованого проведення досудового розслідування відносно певних осіб, особливо це небезпечно сьогодні в умовах політичного протистояння влади і опозиції.

Необхідно зазначити, що обов'язок вносити відомості про злочини з анонімних повідомлень Єдиного реєстру досудових розслідувань передбачено лише у Законі України «Про Державне Бюро розслідувань». Наприклад, у наказі Міністерства внутрішніх справ № 1377 від

06.11.2015 року зазначено, що «анонімні листи, що містять відомості про вчинені кримінальні правопорушення, реєструються лише в підрозділах документального забезпечення і передаються за резолюцією керівника органу поліції або особи, яка виконує його обов'язки, до структурних підрозділів для використання в розкритті злочинів» (Наказ Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» № 1377 від 06.11.2015 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>). Фактично, у підрозділах Національної поліції відомості, що містяться у анонімних листах розглядаються як додаткові джерела інформації про вже відомі кримінальні правопорушення, або про ті які знаходяться на стадії готування. Така, неоднозначна позиція законодавця може негативно відобразитися на практиці правозастосування норм кримінального та кримінального процесуального права, а тому зазначені проблеми потребують подальшого дослідження.

Дика Є. О.

викладач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ

Прийнятий Україною реанімаційний пакет реформ створив новий правоохоронний орган Державне бюро розслідувань (далі — ДБР), який покликаний боротися не тільки зі злочинами високопосадових осіб та особливо тяжкими насильницькими злочинами, але й націлений запобігати та попереджувати злочини, з метою забезпечення безпеки людини та суспільства а також забезпечення справедливого правосуддя в Україні.

В Законі України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 (далі — Закон) у ст. 6 вказано, що до повноважень ДБР відноситься виявлення причин та умов проявів організованої та інших видів злочинності, а також протидія їм на спеціалізованому професійному рівні. («Про Державне бюро розслідувань» Закон України від 12.11.2015 № 6 зі змінами від 05.01.2017 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-19/page>)

В основу діяльності ДБР лягли запропоновані концепти розвитку цієї структури на рівні уряду країни. В одній з концепцій говориться про розробку пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності — такі пропозиції мають включати не тільки стратегічні положення, що утворюють зміст державної політики у цій сфері та визначають її напрями, а і заходи, що забезпечують здійснення моніторингу та оцінки ефективності її реалізації. Реалізація цих заходів може бути покладена на науково-дослідні установи, що забезпечують науковий супровід діяльності ДБР. (Концепція діяльності Державного бюро розслідувань. Десять першочергових кроків протягом півроку. [Електронний ресурс] — Режим доступу : https://www.kmu.gov.ua/ua/timeline?&type=posts&category_id=5)

Подібними науково-дослідними установами можуть бути кримінологічні інститути та кафедри, а також окремі криміналістично-експертні установи. Співпраця з провідними спеціалістами, які розуміються на особливостях сучасних злочинних течій та модернових способів вчинення злочинів, зможе зробити ефективною роботу ДБР з протидії та попередження злочинам. Тому, відповідно, законом про ДБР передбачені: жорсткі кваліфікаційні вимоги до кандидатів; прозорий конкурсний відбір на посади — просіювання через фільтр конкурсної комісії, що складатиметься із незалежних фахівців; щорічна перепідготовка чи підвищення кваліфікації працівників, у тому числі в кращих закордонних академіях; жорсткий контроль з боку підрозділу внутрішнього контролю і Громадської ради; первинна і потім щорічна перевірка працівників на детекторі брехні; постійне звітування про власну діяльність тощо. Це необхідні вимоги до службовців, які покликані протидіяти злочинності професійно, про що й зазначає саме правознавець-кримінолог М. І. Хавронюк, який представлений експертом реанімаційного пакету реформ. (Хавронюк М. І. Для чого потрібне Державне бюро розслідувань? [Електронний ресурс] :Українська правда — Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/02/24/7059586/>)

Професійній злочинності повинні відповідати професійні контрзаходи, які віднині будуть діяти в профілактичних та запобіжних спецопераціях даної правоохоронної структури. Постійна перепідготовка повинна будуватися на оновленні знань не лише про новітні криміналістичні засоби техніки розслідування та виявлення слідів злочинів, але й про поведінку особи злочинця та передбачення можливих майбутніх ходів однієї злочинної схеми. Адже, якщо ми говоримо про те, що органу ДБР будуть підслідні злочини злочинних організацій, терористичних угруповань та корупційні злочини великого економічного дисбалансу, то слід говорити про послідовність дій злочинців, про заплановані роками схеми злочинних зв'язків кримі-

нального середовища та про висококваліфіковану посткримінальну поведінку особи чи групи осіб, які не просто планують шляхи відходу, а перенаправляють підозру в адресу іншої «підставної» особи.

За аналогом Федерального бюро розслідувань (далі — ФБР) в США, слід гостро звернути увагу на попередження кіберзлочинності та забезпечення прозорості усього кіберпростору, до якого належать IP-адреси користувачів нашої державі. В Америці слідчий ФБР має повноваження на обробку будь-яких даних та розкодування інформації з мережі даркнету, залучивши висококласних IT-спеціалістів та технологів, задля забезпечення державної безпеки. Закон наділяє ДБР такими повноваженнями, які не потребують узгодження з будь-якими іншими установами, що дає змогу підсилювати контроль за кіберпростором не лише з боку кібер поліції, але й за допомогою спецоперацій ДБР. Аналогом цього є робота Національного антикорупційного бюро, яка тепер також є симбіозом партнерських відносин з ДБР. Це важливе питання в аспекті розбудови ДБР, тому що в процесі боротьби з корупцією на яву, вона переходить в простір даркнету, який зараз є раєм для корупціонерів, які замінили валюту на «bitcoin», а також для наркокартелів, як злочинних організацій, які діють прямо на території нашої країни. Наприклад, на сайті Служби безпеки України нами не було знайдено ні єдиного запису за запитом TOR (це одна з основних платформ даркнету), а на сайті Національної поліції — лише одне повідомлення.

Будь-яка розбудова починається з дискусії про необхідність того чи іншого підрозділу у структурі та базовій політиці її діяльності. Подібна правоохоронна реформа, внаслідок якої було утворено ДБР — це показник розмежування не лише компетенцій державних структур, але й особливостей вчинення певних видів злочинів певною категорією осіб. Кримінологічні знання необхідні для завершення циклу структуризації правоохоронного органу та підвищення ефективності роботи з попередження та протидії злочинності.

Махатадзе К. Г.

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 135, 136 КК УКРАЇНИ

Реформування системи правоохоронних органів передбачає створення принципово нових інституцій у сфері протидії злочинам. Одним із таких є Державне бюро розслідувань. Створення зазначеного органу передбачено зобов'язаннями при вступі до Ради Європи та є частиною коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання. 12 листопада 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державне Бюро розслідувань», який визначає правові основи організації та діяльності Державного бюро розслідувань. В умовах транзиції українського суспільства, значною мірою знизилася довіра до правоохоронних органів. Одним із факторів цього було необ'єктивність та корумпованість розслідувань злочинів вчинених вищими посадовими особами органів державної влади. У зв'язку з цим зараз головним завданням Державного бюро розслідувань є встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного, всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої кримінальним законом відповідальності, незважаючи на їх посади, зв'язки та ресурси. Відповідно до концепції реформування правоохоронних органів до Державного Бюро розслідувань від Генеральної прокуратури України переходить функція досудового розслідування у кримінальних провадженнях, вчинених вищими посадовими особами, судьями та правоохоронцями.

Однією із категорій злочинів, які будуть розслідувати, а тому і протидіяти, є насильницькі злочини проти життя і здоров'я особи, у тому числі передбачені статтями 135, 136 КК України. Дослідження 191 вироку у кримінальних справах за статтями 135, 136 КК України свідчать, що найбільше злочинів вчинено при дорожньо-транспортних пригодах — всього 111 випадків (58,12 %). Однак, у жодному з них не було засуджено високопосадовця. Вбачається, що така ситуація пояснюється не відсутністю фактів залишення у небезпеці осіб, а неефективністю і необ'єктивністю досудового розслідування, що здійснювалося правоохоронними органами.

Як свідчить контент-аналіз засобів масової інформації вчинення злочинів передбачених статтею 135 КК України вчиняється високопосадовцями при аналогічних обставинах, що й іншими категоріями осіб. Наприклад, як правило особи перебувають у стані алкогольного

сп'яніння, порушують правила дорожнього руху, вчиняють наїзд на пішоходів, велосипедистів та бажаючи уникнути відповідальності, залишаються місце дорожньо-транспортної пригоди (На Житомирщині судитимуть депутата сільради, який наїхав на пішохода і втік з місця ДТП // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.unian.ua/incidents/10058231-na-zhitomirshchini-suditimut-deputata-silradi-yakiy-najihav-na-pishohoda-i-vtik-z-miscya-dtp.html>, Осужденный на 8 лет за крупную взятку экс-мэр Болграда может выйти на свободу, не «отсидев» и года [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.unian.net/politics/1015577-osujdenyiy-na-8-let-za-krupnuyu-vzyatku-eks-mer-bolgrada-mojet-vyiiti-na-svobodu-ne-otsidev-i-goda.html>). Однак, незважаючи на значний резонанс, який отримують такі справи, їх розслідування умисно затягують, що призводить до створення відчуття безкарності за власні дії.

Варто зазначити, що у сфері дорожньо-транспортних пригод більшість злочинів (61,26 %) злочинів було вчинено особами, які володіють транспортними засобами невеликої вартості (до 1000-1500 дол. США), 19,82 % злочинів вчинено власниками автомобілів середньої вартості, і лише 14,41 % — власниками автомобілів високої вартості. Незважаючи на реальне кримінальне переслідування, що здійснюється щодо останньої категорії осіб, до них у абсолютній більшості випадків застосовуються кримінальні покарання. Так, застосування статті 75 КК України було зафіксовано у 81,25 % випадків, при цьому відсоток застосування вказаної норми до власників автомобілів низької вартості не перевищує 66 % випадків. Звичайно, встановити кореляційну залежність між такими показниками проблематично, однак вони частково відображають стан речей. Примітним є те, що у випадку коли злочини вчиняються власниками автомобілів низької вартості, з моменту вчинення злочину і до винесення вироку судом першої інстанції проходить близького одного року, а бо й менше. Така тенденція не зберігається при вчиненні злочинів власниками автомобілів високої вартості.

У зв'язку із зазначеним, головним завданням Державного бюро розслідувань з моменту початку його фактичної діяльності — 01 вересня 2018 року є запобігання, виявлення, припинення злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19/print1509556139798038>).

Проблемним аспектом діяльності новоствореного органу вбачається відсутність чітко визначеного механізму звітності Державного бюро розслідувань перед суспільством. З врахуванням того, що одним із факторів створення Державного бюро розслідувань була фактична неможливість кримінального переслідування високопосадовців через розгалужену систему корупційних відносин, це критично знизило рівень довіри та підтримки суспільства правоохоронних органів. У зв'язку з цим основним критерієм оцінки ефективності діяльності Державного бюро розслідувань має стати саме рівень довіри населення до цього правоохоронного органу. Визначення такого рівня необхідно здійснювати, аналогічно до рівня довіри до Національної поліції України, шляхом проведення незалежного соціологічного дослідження (Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/print1509556139798038>).

Зараз, відповідно до статті 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань організовується і діє на засадах відкритості та прозорості для суспільства та демократичного цивільного контролю, підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам. Однак, вказана підзвітність і підконтрольність державним органам може негативно вплинути на практику протидії злочинів Державним бюро розслідувань. Доцільним вбачається певна автономізація статусу, наприклад, як Національного антикорупційного бюро України.

***Науковий керівник:** завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України Дрьомін Віктор Миколайович.*

Прижбило О. В.

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДБР

Статтею 6 Закону України «Про державне бюро розслідувань» (далі — ДБР) встановлено систему повноважень ДБР, одним з яких є здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення

системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до його компетенції (Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-19/paran38#n38>).

Для успішного виконання завдань щодо встановлення системних причин та умов злочинності, підрозділи ДБР повинні використовувати науково обґрунтовані засоби кримінологічного забезпечення протидії злочинності, одним з яких є кримінологічне прогнозування.

Система кримінологічного забезпечення протидії злочинності має вчасно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві. Особливої значущості ця ознака набуває в період постійних змін і перетворень (наприклад, реформування системи МВС України, судової системи, прокуратури тощо) (Бесчастний В. М. Щодо ознак системи кримінологічного забезпечення протидії злочинності / В. М. Бесчастний. // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2016. — № 6. — с. 54).

Кримінологічне прогнозування — засіб діагностування у формі передбачення майбутнього стану явищ, процесів, фактів, діяльнісних проявів, що складають предмет кримінології або мають кримінологічне значення та відіграють роль об'єктів прогнозування. Останнє здійснюється з метою врахування прогнозу їхніх змін для забезпечення адекватного коригування управління діяльністю щодо запобігання та протидії суспільно-небезпечному функціонуванню цих об'єктів (Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн / А. П. Закалюк. — Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. — с. 393).

Кримінологічне прогнозування — це наукове передбачення основних змін розвитку злочинності, окремих її форм, груп чи видів злочинів або вірогідності вчинення злочину окремою особою. Кримінологічне прогнозування являє собою процес науково обґрунтованого пізнання майбутнього рівня, динаміки і структури злочинності завдяки вивченню тенденцій розвитку цього явища в минулому. Кримінологічний прогноз — це підсумкове судження із процесу прогнозування про стан злочинності та її перспективні характеристики майбутньому (Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. — 2-ге вид. перероб. і доп. — Х.: Право, 2009. — с. 81-82).

Предметом кримінологічного прогнозування є процес пізнання майбутнього стану явищ, фактів, діяльнісних проявів, що становлять предмет кримінології або мають кримінологічне значення, з метою

забезпечення управління діяльністю у сфері їхнього функціонування (Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн / А. П. Закалюк. — Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. — с. 392).

Варто відзначити, що кримінологічне прогнозування розподіляється на: поточне, короткострокове, середньострокове і перспективне.

Поточне (оперативне) прогнозування передбачає обробку та аналіз тенденцій злочинності на короткотривалий термін (1-2 дні), що залежить від актуальної криміногенної обстановки в тому чи іншому регіоні. Короткострокове прогнозування здійснюється, як правило, на період 1-2 роки. Середньострокове прогнозування застосовується при прогнозуванні розвитку криміногенної ситуації на більш тривалий період (як правило — до 5 років). Перспективне, або довгострокове прогнозування повинно здійснюватись підрозділами ДБР у співпраці з науково-дослідними установами, вченими, експертами та має спрямовуватись на тенденції та закономірності розвитку злочинності на тривалий період (5-10 років).

Кримінологічний прогноз має вирішувати наступні питання:

- 1) які фактори і як саме впливатимуть на злочинність;
- 2) які категорії осіб, що віднесені до підслідності ДБР, найбільш вірогідно можуть ставати на злочинний шлях;
- 3) як виглядатимуть кількісні та якісні показники злочинності на той чи інший період (стан, рівень, структура, характер, динаміка);
- 4) які заходи протидії злочинності найбільш дієві.

В юридичній літературі представлено понад 150 різних методів кримінологічного прогнозування, серед яких найбільшого поширення набули: метод екстраполяції, метод експертних оцінок, метод моделювання. Вищезазначені методи, як правило використовуються комплексно.

Метод екстраполяції полягає в тому, що висновки, які були отримані при вивченні рівня, динаміки і структури злочинності у минулому, розповсюджуються на її тенденції у майбутньому за допомогою статистичних методів дослідження динамічних рядів. Цей метод використовується при короткостроковому прогнозуванні (Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. — 2-ге вид. перероб. і доп. — Х.: Право, 2009. — с. 84).

Моделювання являє собою спрощений образ (схеми, опис) прогнозованого кримінологічного об'єкта, що відображає його істотні сторони (властивості).

Метод експертних оцінок полягає в узагальненні думок фахівців щодо можливих змін кількісних і якісних показників злочинності за

прогнозований відрізок часу (Бузало П. М. Кримінологія: Навч. пос. / П. М. Бузало, С. Ф. Денисов, О. В. Кириченко. — Київ: Центр учбової літератури, 2007. — с. 52).

При цьому слід враховувати, що кримінологічне прогнозування носить ймовірнісний характер. Наукове передбачення злочинності завжди пов'язане з проблемою невизначеності, тому що навіть при самому ретельному вивченні процесів, що впливають на злочинність, неможливо передбачити всі можливі варіанти її майбутніх змін. Основне завдання даного виду прогнозування полягає в тому, щоб знайти необхідне рішення проблеми боротьби зі злочинністю в умовах невизначеності, звести до мінімуму її ступінь, дати прогноз, в максимальній мірі наближений до майбутньої об'єктивної реальності.

***Науковий керівник:** завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України Дрьомін Віктор Миколайович.*

Куровська О. О.

аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

В ході реформи правоохоронних органів в Україні, відповідно до зобов'язань України при вступі до Ради Європи та коаліційної угоди між парламентськими партіями Верховної Ради України VIII скликання, Законом України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII було законодавчо передбачено новий правоохоронний орган — Державне бюро розслідувань. Як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, Державне бюро розслідувань було утворено Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Державного бюро розслідувань» від 29.02.2016 № 127. Саме створення даного органу від самого початку стало напрочуд конфліктним та тривалим, проте це не завадило йому зайняти своє місце в системі кримінологічної безпеки України.

Тема правового статусу Державного бюро розслідувань є цілком новою для вітчизняної науки, тому наукових публікацій з цьо-

го питання вкрай мало. Серед одиничних праць з цієї проблематики можна вказати О. Бусола, О. В. Ільченка, Є. Д. Скулиша, О. Татарова.

Ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» визначено, що Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII // ВВР. — 2016. — № 6. — Ст. 55). З даного визначення можемо зробити висновок, що Державне бюро розслідувань приймає безпосередню участь у забезпеченні кримінологічної безпеки в країні.

Ні для кого не є таємницею, що успіх в діяльності щодо попередження злочинів досягається застосуванням на практиці ефективних заходів попереджувального характеру, вироблення яких безпосередньо залежить від оптимальності та адекватності їх кримінологічного забезпечення, під яким, на думку С. Я. Лебедева, слід розуміти збір і аналіз кримінологічно обґрунтованої і кримінологічно значимої інформації про закономірності, стани, тенденції та прогнози розвитку кримінологічних ситуацій (міжнародних, національних, регіональних, об'єктних і ін.), які спрямовані на створення наукових передумов оптимізації, активізації і підвищення ефективності державного контролю над злочинністю і детермінуються її процесами. Крім того, кримінологічне забезпечення діяльності правоохоронного органу — це регулярне (систематичне) наповнення повсякденної його діяльності новою науково-аналітичною інформацією кримінологічного характеру, а також постійний кримінологічний контроль (моніторинг) над її цілеспрямованим і обґрунтованим використанням в правоохоронній практиці (Лебедев С. Я. Обеспечение прав и свобод человека в деятельности органов внутренних дел: Материалы научно-практического семинара. — Рязань, 2013. — с. 29).

Основними цілями кримінологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів є: визначення пріоритетних завдань даних органів, спрямованих на попередження злочинів та інших правопорушень; підвищення ефективності попереджувальної діяльності за допомогою вироблення таких заходів попереджувального характеру, які дозволять успішно протидіяти злочинним проявам (Евсеев А. В. Криминологическое обеспечение предупреждения преступлений // Вестник Московского университета МВД России. — № 7. — 2015. — с. 144).

Задля досягнення зазначених цілей кримінологічне забезпечення запобігання злочинам вирішує наступні завдання: визначення видів, обсягу, джерел отримання кримінологічної інформації, її носіїв, термінів надходження і форм подання; забезпечення збору та зберігання

що надходить кримінологічної інформації, своєчасного її пошуку, видачі та накопичення; вивчення та оцінка інформації про стан злочинності в окремо взятому районі, місті, країні в цілому, її тенденції та закономірності, причини й умови, результати практичної діяльності суб'єктів попередження злочинів щодо виконання покладених на них завдань і умов, в яких ці завдання вирішуються; дослідження окремих проблем боротьби зі злочинністю; прогнозування майбутнього стану злочинності та визначення факторів, що впливають на її зміну; вироблення адекватних, оптимальних і ефективних заходів попередження злочинів; планування заходів попереджувального характеру; проведення кримінологічних експертиз рішень і нормативних актів, спрямованих на попередження злочинів; методичне забезпечення попереджувальної діяльності; моніторинг над цілеспрямованим і обґрунтованим використанням кримінологічної інформації в правоохоронній практиці (Евсеев А. В. Криминалогическое обеспечение предупреждения преступлений // Вестник Московского университета МВД России. — № 7. — 2015. — с. 144).

Таким чином, кримінологічне забезпечення діяльності Державного бюро розслідувань буде визначатися його пріоритетами діяльності. Пріоритети діяльності Державного бюро розслідування визначено у Стратегічній програмі діяльності Державного бюро розслідувань 2017-2022. До них віднесено своєчасне запобігання, припинення, швидке розкриття та організація проведення всебічного, повного та об'єктивного розслідування злочинів, віднесених до компетенції Бюро, в тому числі: 1) злочини чинних високопосадовців; 2) злочини щодо порушення прав людини під час роботи правоохоронних органів; 3) корупційні злочини, відповідно до підслідності Бюро; 4) військові злочини тощо (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань 2017-2022 // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>). Можемо сказати, що даний перелік в більш простому вигляді повторює положення ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» «Завдання Державного бюро розслідувань». А саме, у вказаній статті визначено, що Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої — третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро

України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора — керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України (Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII // ВВР. — 2016. — № 6. — Ст. 55).

Отже, можемо зробити висновок, що пріоритетами діяльності Державного бюро розслідувань є його завдання, які є складовими цілі (місії) діяльності даного правоохоронного органу, яка визначена як встановлення справедливості у суспільстві шляхом незалежного та всебічного розслідування злочинів задля притягнення винних до встановленої Законом відповідальності, незважаючи на їхні посади, зв'язки та ресурси (Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань 2017-2022 // [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/derzhavne-byuro-rozsliduvan/pro-derzhavne-byuro-rozsliduvan/strategichna-programa-diyalnosti-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan>).

Таким чином, ми дійшли наступних висновків: кримінологічне забезпечення діяльності Державного бюро розслідувань — це систематичне наповнення повсякденної його діяльності науково-аналітичною інформацією кримінологічного характеру, а також постійний кримінологічний контроль (моніторинг) над її цілеспрямованим і обґрунтованим використанням в правоохоронній практиці. Даний процес визначається пріоритетними завданнями Державного бюро розслідувань, якими є своєчасне запобігання, припинення, швидке розкриття та організація проведення всебічного, повного та об'єктивного розслідування злочинів, віднесених до компетенції Бюро, в тому числі: 1) злочини чинних високопосадовців; 2) злочини щодо порушення прав людини під час роботи правоохоронних органів; 3) корупційні злочини, відповідно до підслідності Бюро; 4) військові злочини тощо.

***Науковий керівник:** завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України Дрбмін Віктор Миколайович.*

ЗМІСТ

Вітальне слово президента Національного університету «Одеська юридична академія»	3
---	---

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Ківалов С. В.

Організація діяльності Державного бюро розслідувань: науково- правовий аспект	5
--	---

Полянський Ю. Є.

Актуальні проблеми застосування Закону України «Про Державне бюро розслідувань»	8
--	---

Бакаянова Н. М.

Єдиноначальність та колективний спосіб реалізації повноважень у діяльності Державного бюро розслідувань	11
--	----

Долежан В. В.

Проблеми компетенції Державного бюро розслідувань	15
---	----

Луцик В. В.

«Правовий триумвірат» під час прийняття рішень директором ДБР та його заступниками	18
---	----

Іванський А. Й.

Деякі організаційно-правові засади удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань	21
---	----

Школьніков В. І., Калиновський О. В.

Застосування кримінального аналізу в діяльності Управління інформаційно-аналітичної розвідки Державного бюро розслідувань	24
---	----

Ariel Bergner

On the Personal Skills of the Staff of the State Bureau of Investigation	27
---	----

David M. Cook

Retrospective of Formation and Development of the Federal Bureau of Investigation	29
--	----

<i>Douglas H. Nichol</i> The Thorny Way of Creating the State Bureau of Investigations of Ukraine	32
<i>Laurentii Victor</i> A Brief Description of Federal Bureau of Investigation	34
<i>Билиця І. О.</i> Етичний кодекс працівника Державного бюро розслідувань — вимога сьогодення	38
<i>Ковальчук І. С.</i> Особливості організації процесуального керівництва справами, що розслідуються слідчими Державного бюро розслідувань	41
<i>Свида О. Г.</i> Незалежність як засада функціонування Державного бюро розслідувань	43
<i>Селезньов В. А.</i> Державне бюро розслідувань України та кадрове забезпечення керівних посад системи	45
<i>Храпенко О. О.</i> Причини та передумови створення Державного бюро розслідувань	47
<i>Кісліцина І. О.</i> Державне бюро розслідувань в Україні — аналог Федерального бюро розслідувань у США чи нова інституція?	50
<i>Курганський О. В.</i> Тернистий шлях створення державного бюро розслідувань	53
<i>Нестерчук Л. П.</i> Державне бюро розслідувань як новий правоохоронний орган в Україні	55
<i>Владиславська В. В.</i> Щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань	59
<i>Деменчук М. О.</i> До питання взаємодії Державного бюро розслідувань з громадськістю	61
<i>Джабурія О. О.</i> Щодо удосконалення організації діяльності територіальних управлінь Державного бюро розслідувань	63

Чекмарьова Л. Ю.

Актуальні питання підвищення кваліфікації працівників
Державного бюро розслідувань 67

Питомець А. В.

Окремі питання взаємодії Державного бюро розслідувань
та сторони захисту на досудовому розслідуванні 69

Герасимчук С. С.

Суддя як окремий суб'єкт розслідувань Державним бюро
розслідувань 73

Атаманчук А. С.

Державне бюро розслідувань в Україні: історія утворення 75

Бабак О. М.

Правовий статус науково-консультативної ради
при Державному бюро розслідувань в Україні 78

Балабан В. В.

Особливості формування Державного бюро розслідувань 81

Басараб А. С., Кантур Д. О.

Засади організації діяльності Державного бюро розслідувань:
загальна характеристика 84

Басюк Ю. М.

До питання структури Державного бюро розслідувань 86

Бернацька Л. В.

Проблемні питання правового статусу Державного бюро
розслідувань 88

Біденко О. В.

Принципи діяльності Державного бюро розслідувань 90

Білько М. В.

Організація та діяльність Державного бюро розслідувань
в Україні та Федерального бюро розслідувань у США:
організаційно-правовий аналіз діяльності 94

Блохін Д. В.

Актуальні питання взаємодії Державного бюро розслідувань
з іншими державними органами 97

Бондаренко А. В.

До питання прийняття на службу до Державного бюро
розслідувань 101

Борисов Д. С., Коваленко А. О.

Проблеми конкурсного відбору до Державного бюро
розслідувань 102

Боровик Ю. О.

Передумови створення Державного бюро розслідувань 104

Бугасько К. В.

Специфіка Державного бюро розслідувань 106

Вахула К. Р.

Незалежність як важлива засада діяльності Державного бюро
розслідувань 109

Вознюк М. Я.

Зарубіжний досвід організації діяльності та функціонування
Державного бюро розслідувань 112

Ворожко А. Л.

Історія створення Державного бюро розслідувань
та його місце в державній структурі 115

Гернага Ю. О.

Державне бюро розслідувань як новостворений орган
в системі правоохоронних органів 117

Голованюк О. В.

До питання проведення конкурсу для призначення на посади
у Держаному бюро розслідувань 119

Григорова Л. Р.

Порядок проведення конкурсу для призначення на посади
у Державному бюро розслідувань 122

Гулько О. Є.

Конкурс на посаду у Державному бюро розслідувань: основні
етапи проведення 124

Джабурія О. О.

Передумови виникнення Державного бюро розслідувань
в Українській Державі 127

Дзюба М. Ю.

Проблеми визначення місця Державного бюро розслідувань
в системі правоохоронних органів України 131

Дикусар Д. В.

Окремі аспекти формування Державного бюро розслідувань 135

Дячук А. О.	
Стратегії розвитку Державного бюро розслідувань	138
Єлісєєва А. А.	
Генезис створення Державного бюро розслідувань в Україні	140
Зарічний Я. О.	
Місце Державного бюро розслідувань у правоохоронній системі України	144
Кабанова Г. В.	
Щодо гарантій Державного бюро розслідувань	148
Коваленко К. Я.	
До питання повноважень Державного бюро розслідувань	151
Коваль В. М.	
Завдання та повноваження Державного бюро розслідувань	153
Ковбаснюк О. Р.	
Проблемні аспекти конституційно-правового статусу Державного бюро розслідувань в Україні	155
Колотницький М. С.	
Формування команди професійних співробітників Державного бюро розслідувань	158
Кондрич В. В.	
Місце Державного бюро розслідувань у сучасній системі правоохоронних органів України	160
Kokhanuk K. E.	
Combating Corruption as One of the Directions of Activity of the State Bureau of Investigation	163
Лисенко Т. С.	
Щодо питання здійснення громадського контролю за діяльністю Державного бюро розслідувань	164
Ліскова А. К.	
Про роль Державного бюро розслідувань в правоохоронній системі України	167
Мазєн І. Д.	
Сучасні проблеми формування Державного бюро розслідувань	170

Марчинська О. С.	
Нормативно-правові аспекти формування Державного бюро розслідувань в Україні	172
Меликов Р. Г.	
До питання професійної підготовки та підвищення рівня кваліфікації працівників Державного бюро розслідувань	175
Мельник В. Ю.	
Дискусійні питання організації Державного бюро розслідувань в Україні	179
Невольчук Т. С.	
Організаційні аспекти дисциплінарної відповідальності працівників Державного бюро розслідувань	181
Pavlenko V. S.	
The Structure and Functions of State Bureau of Investigations	185
Петрова Н. Д.	
До питання правового регулювання діяльності Державного бюро розслідувань	187
Пищенко І. Ю.	
Актуальні питання формування структури Державного бюро розслідувань	189
Пінькова К. Ю.	
До питання реалізації концепції діяльності Державного бюро розслідувань	193
Равчук Б. В., Скирда О. О.	
Історія створення Державного бюро розслідувань	195
Ругало Ю. І.	
Порядок прийняття на службу до Державного бюро розслідувань в Україні та до Федерального бюро розслідувань у США: порівняльна характеристика	197
Савчук С. О.	
Квота діючих штатних працівників як одна із засад формування підрозділів Державного бюро розслідувань	200
Сарокіна В. В.	
Про засади діяльності Державного бюро розслідувань	204
Скогутовський І. П.	
Державне бюро розслідувань: структура та основні функції	206

Стаднік О. І.

Державне бюро розслідувань у контексті формування
та розвитку громадянського суспільства 208

Стась М. Е.

Певні недоліки функціонування Державного бюро
розслідувань 211

Усович З. И.

Государственное бюро расследований: порядок
формирования и функции 213

Хлівченко Є. І.

Актуальні питання добору кадрів до Державного бюро
розслідувань 216

Хонько А. О.

Статус Державного бюро розслідувань: конституційні
проблеми визначення 218

Цар М. І.

Створення та діяльність науково-консультативної ради
при Державному бюро розслідувань 221

Чайка А. В.

Щодо впливу політичних сил на діяльність Державного бюро
розслідувань 224

Чирка Т. В.

Діяльність Державного бюро розслідувань 225

Шевченко Я. М.

Порядок добору кадрів до Державного бюро розслідувань:
актуальні питання 229

Шийка А. В.

Особливий характер служби у Державному бюро
розслідувань 232

Шутенко Л. В.

Правовий статус директора Державного бюро розслідувань 235

Яворський В. М.

Деякі аспекти виникнення та функціонування Державного
бюро розслідувань як нового елементу системи
правоохоронних органів 239

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Капліна О. В.

Актуальні питання кваліфікації та доказування незаконного збагачення 242

Гловнюк І. В.

Деякі кримінально-процесуальні аспекти діяльності
Державного бюро розслідувань 247

Трофименко В. М.

Щодо питання підслідності Державного бюро розслідувань 250

Гринюк В. О.

Вдосконалення підслідності кримінальних проваджень
за органами Державного бюро розслідувань 254

Мудрак І. В.

Досудове слідство щодо окремої категорії осіб: окремі питання
в аспекті діяльності ДБР 257

Мурзановська А. В.

Державне бюро розслідувань: окремі аспекти підвищення
ефективності досудового розслідування 261

Рогальська В. В.

Кримінально-процесуальні аспекти діяльності Державного
бюро розслідувань: проблемні питання 265

Торбас О. О.

Особливості визначення підслідності ДБР у кримінальному
провадженні 269

Степаненко А. С.

Проблемні питання діяльності Державного бюро
розслідувань 272

Зіньковський І. П.

Проблемні питання застосування частини 3 статті 219
КПК України у контексті строків запобіжних заходів 275

Кедик В. П.

Щодо значення повернення обвинувального акта прокурору 280

Майлунц Б. Е.

Повідомлення про підозру слідчими ДБР як одна із форм кримінального переслідування 282

Могила В. С.

Огляд житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді: питання законності 284

Кос'яненко С. О., Шишацька Ю. О.

Деякі питання реалізації повноважень Державного бюро розслідувань у кримінальному провадженні 288

Покайчук Д. В.

Проведення обшуку слідчими Державного бюро розслідувань під час виконання своїх повноважень 292

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ВІДНЕСЕНИХ ДО ПІДСЛІДНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Стрельцов Є. Л.

Кваліфікація злочинів: практичні поради 296

Мирошніченко Н. А.

Кваліфікація злочинів за об'єктивними ознаками 300

Полянський Є. Ю.

Питання раціоналізації кримінальної відповідальності за скоєння ДТП з тяжкими наслідками з позиції зниження соціальної напруженості 305

Дмитрук М. М.

Типові наслідки «несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку» 309

Колодін Д. О.

Протидія законній господарській діяльності: характеристика ознак складу злочину 313

Мирошніченко Н. М.

Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: деякі спірні питання 317

Михайленко Д. Г.

Кваліфікація катування за КК України 320

Хильченко А. С.

Окремі питання кваліфікації постановлення суддею
(суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали
або постанови 323

Абакіна-Пілявська Л. М.

Предмет викрадення як ознака злочинів проти власності 327

Кедик В. П.

Виконання в Україні вироків, винесених іноземними судами
чи міжнародними судовими установами 331

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Тіщенко В. В.

Щодо формування методик розслідування злочинів,
підслідних Державному бюро розслідувань 335

Аркуша Л. І.

Державне бюро розслідувань як суб'єкт оперативно-
розшукової діяльності 338

Калугін В. Ю.

Версії та особливості планування досудового розслідування
злочинів корупційного спрямування, що підслідні
Державному бюро розслідувань 341

Комісарчук Р. В.

Особливості розслідування самовільного залишення
військової частини або місця служби 345

Самойленко О. А.

Проблеми розслідування злочинів, пов'язаних
із використанням обстановки кіберпростору (в контексті
діяльності Державного бюро розслідувань) 351

Ващук О. П.

Щодо використання антроподжерельної невербальної
інформації при проведенні обшуку 353

Хижняк Є. С.

Особливості огляду електронних документів під час
розслідування злочинів підрозділами Державного бюро
розслідувань 355

Панасюк А. О.

Прийоми фіксації даних у мережі Інтернет 359

Гресь Ю. О.

Особливості криміналістичного тактичного та методичного
забезпечення діяльності слідчих Державного бюро
розслідувань 360

Саїнчин С. О.

Використання спеціальних знань під час розслідування
військових злочинів органами ДБР 362

Ващенко І. О.

Щодо деяких особливостей особи злочинця при розслідуванні
злочинів, пов'язаних з обігом наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів 365

Осадчий Ю. І.

Особливості протидії злочинам, пов'язаним з інсценуванням
ДТП, за участю можновладців 369

Лютова А. І.

Застосування криміналістичних знань при розслідуванні
злочинів підрозділами Державного бюро розслідувань 371

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Др'омін В. М.

Кримінологічні функції та кримінологічна діяльність ДБР 375

Мельничук Т. В.

Формування кримінологічних компетентностей
при підготовці фахівців для ДБР 379

Чернишов Г. М.

Кримінологічні засади реформування правоохоронної
діяльності в Україні та створення Державного бюро
розслідувань 383

Цитряк В. Я.

Особливості правового статусу Державного бюро розслідувань
як спеціалізованого органу в сфері протидії білокомірцевій
злочинності 386

Головчук В. А.

Запобігання Державним бюро розслідувань злочинам,
віднесеним до його компетенції 390

Марчук А. І.

Запобігання злочинам, вчиненим працівниками органів
та установ виконання покарань, в системі напрямів
діяльності Державного бюро розслідувань 394

Федчун Н. О.

Участь громадськості в протидії злочинності: питання
комунікації з ДБР 396

Ізовіта А. М.

Перспективні напрямки перепідготовки та підвищення
кваліфікації співробітників Державного бюро розслідувань 400

Дикий О. В.

Анонімні повідомлення про злочини у діяльності
Державного бюро розслідувань 405

Дика Є. О.

Щодо ефективності Державного бюро розслідувань
у протидії злочинності 407

Махатадзе К. Г.

Роль Державного бюро розслідувань у протидії злочинів,
передбачених статтями 135, 136 КК України 410

Прижбило О. В.

Кримінологічне прогнозування як засіб забезпечення
діяльності ДБР 412

Куровська О. О.

Кримінологічне забезпечення та пріоритети діяльності
Державного бюро розслідувань 415

Д362 **Державне** бюро розслідувань: на шляху розбудови : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16 червня 2018 р., м. Одеса / редкол.: Г. О. Ульянова (голова) [та ін.]. — Одеса : Юридична література, 2018. — 432 с.
ISBN 978–966–419–345–7

У збірнику містяться матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови», яка відбулася 16 червня 2018 р. у Національному університеті «Одеська юридична академія» за участю науковців, аспірантів, студентів, а також юристів-практиків з України та зарубіжних держав. Доповіді учасників присвячені актуальним питанням розвитку та функціонування Державного бюро розслідувань.

УДК 351.746.2(063)

Наукове видання

**ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ:
НА ШЛЯХУ РОЗБУДОВИ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції

*16 червня 2018 року
м. Одеса*

Українською, російською та англійською мовами

Технічний редактор *М. М. Бушин*
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 25,11.
Тираж 170 прим. Зам. № 86 (15).

Видавництво і друкарня «Юридична література»
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 7
Тел.: (048) 777-48-79

Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4284 від 23.03.2012 р.